

Dârülmülk Konya

KONYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE BAŞKANLIĞI
2022 / 1

“Selçuklu
kartalının
kanatları
altında..”

Dârülmülk Konya

KONYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

ADINA SAHİBİ

Uğur İbrahim Altay

YAYIN KURULU

Ahmet Emre Bilgili

Azmi Özcan

Beşir Ayvazoğlu

Coşkun Yılmaz

Erhan Afyoncu

Hilmi Şenalp

İskender Pala

Mustafa Fayda

Mustafa S. Küçükbaşçı

Özkul Eren

Şükrü Koyuncu

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

Mustafa S. Küçükbaşçı

Coşkun Yılmaz

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Ahmet Bilgiç

EDİTÖR

Ekrem Aytar

SANAT YÖNETMENİ

Özkul Eren

GRAFİK TASARIM ve UYGULAMA

Yasin Ilıcalı

FOTOĞRAF

Konya Büyükşehir Belediyesi Arşivi

İsmail Öncel Arşivi

İzzet Keribar Arşivi

2022-1

BASKI

Matbaafix - Arma Matbaa

Fevzi Çakmak Mah. Yeni Matbaacılar Sitesi

Yayın Cad. No: 76 Karatay / KONYA

Tel: 0532 443 35 58

Sertifika No: 49869

İLETİŞİM

Konya Büyükşehir Belediyesi

Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı

Mevlana Kültür Merkezi Çimenlik Mahallesi

Aslanlı Kışla Caddesi No: 8 Karatay/KONYA

Tel: 444 55 42

web: www.konya.bel.tr

e-mail: darülmülk@konya.bel.tr

MERHABA...

İnsan ezelden ebede bir ümran yolculuğundadır. Zira hayatını mamur etmekle mükelleftir. Bu sorumluluk ilim, irade ve sanat gerektirir. İlim ve sanatla tesis edilen dünya, insanın iç kişiliğinin dışta yansımasıdır. Her şey; çevre, şehirler ve vatan da bu minvaldedir. Bizler ümran yolculuğumuzda bu keyfiyette nice şehirler kurduğumuz gibi nice kurulmuş şehirleri de yeni bir ruh ve heyecanla tezyin ettik. İşte Konya böyle bir şehir; sadece Selçuklu'nun merkezi değil, ilâhî aşkın terennüm edildiği bir vuslat diyarı olmuştur. Nice yüzyıllar bu ilim, sanat ve aşk dalgaları yeryüzüne yayılmış, nice mustarip kalpler burada dertlerine deva gönüllerine sürur aramışlardır. Ahmet Hamdi Tanpınar, Beş Şehir'de biraz da buna işaret etmez mi? Konya'nın; "Kendini gizleyen, esrarlı bir güzelliği vardır. Bozkır, kendine bir serap çeşnisi vermekten hoşlanır. Konya'ya hangi yoldan girerseniz girin sizi bu serap vehmi karşılar." Bu serap içerisinde bir tarih yolculuğu sunar size Şehir; bütün birikimiyle ve dünden kalan bütün eserlerin şahitlikleriyle.

Kolay değildir medeniyet kurucu olmak, gölgenin uzandığı her yerin derdiyle dertlenmek gerektirir. Bu dert kimi zaman dilin ve duyguların sanata dönüştüğü dizelerde, kimi zaman da aşkın Semâ'ya dönüştüğü zikirlerde ifadesini bulur. Velhasıl arayan aradığını bulur Konya'da. Zira Konya ser mayayı korumuş, bu günlere getirmiştir. Şimdi bu mayayı yeniden çalmak üzere bir dergi yayın hayatına başlıyor.

Her dergi bir okuldur diye bilinir. Daha doğrusu bir okul iddiasında olmalıdır temennisidir bu ifade. Biz de bu iddianın mütevâzi ümitvarları olarak başlı başına bir hüviyet olan Konya'nın A'dan Z'ye bütün değerlerini hem yaşamak, hem yaşatmak, hem de gelecek nesillere envanter bırakmak adına vira Bismillah dedik. Adına Darülmülk dedik, Konya'nın medeniyet kurucu vasıflarından alamet-i farikası olan. Gönül kapımız söyleyecek sözü, edilecek duası ve bu mayayı çalmak gayretinden usanmayacak olan herkese açık olacaktır. Konya Büyükşehir Belediyemiz ve onun kıymetli başkanı Uğur İbrahim Altay Beyefendi'nin heyecan ve teşvikleri Darülmülk'e layık idi. Biz de bu ülkemizin çok kıymetli ilim, fikir, gönül, sanat ve edebiyat adamlarının katkısıyla bu ümit, heyecan ve teşviğe karşılık vermeye gayret ettik.

Medeniyet mirasımızın ve tasavvurumuzun yaşayan en önemli mümessillerinden, Sadettin Ökten hocamız yazısında Konya'nın nasıl ve neden Darülmülk olduğunu anlatıyor. Hasan Bahar Konya'nın ilk çağlardan günümüze, serüvenini okuyucuyla buluşturuyor. Konya ile özdeş olan Kubbe-i Hadra'nın son tamiri ve gün yüzüne çıkan önemli belgelerini Ali Fuat Baysal ilmek ilmek işliyor. Azmi Özcan ata yurdu topraklardan Anadolu'yu vatan kılan ecdadımızla bir köprü yazısıyla bizleri buluşturuyor; "Söğüt'ten Sultan Sencer'in Türbesine Kurulan Bağ". Bilgin Aydın Selçuklular'dan Osmanlılar'a Konya kadılığını, Saime Yardımcı Konya'nın geleneklerini anlatıyor. Çağlar Eren Ayaz, Konya'da sürdürülebilir bir geleceğin inşasının nasıl mümkün olabileceğinin cevabını arıyor. Dersaadet'teki İlk Konyalı: Şeyh Vefa, Mustafa Kara hocamızın yazısının başlığı. Ahmet Çelik ve Hasan Yaşar Konya'nın güzel hasletlerinden hadis okuma ve buharihanlık geleneğini hatırlatıyorlar. Fotoğrafçılığımızın üstadlarından İzzet Keribar objektifine yanan Konya'yı kalem ile yorumluyor. Devlet-i Aliyye'nin demiryolu seferberliğinde Konya'nın önemini Eray Yavuzarslan'ın yazısında okuyoruz. Dergi sayfalarında Karamanoğulları ile ilgili yer alan iki yazının müellifleri Alaattin Aköz ve Nuri Kaya. Konya'nın ilk ve son rehberini tarihin tozlu raflarından Bekir Şahin'in kaleminden okuyoruz. Ahmet Emre Bilgili Konya Büyükşehir Belediyesi'nin başlattığı Bana Konya'yı Anlat, Hatırat Serisi'nde yayınlanan kitapları değerlendiriyor. Mustafa S. Küçükaşçı Haziran ayında Medine-i Münevvere'de hakka yürüyen Haciveviszâde Ahmet Ziya İbrahim Efendiyi anıyor. Mustafa Çıpan Konya'dan ney esintileriyle neyzen Niyazi Sayın'ı yâd ediyor. Belkıs Kılıçkaya Eva'dan Havva'ya bir güzel ömür hikâyesi anlatıyor. Belma Aksun Konya'nın değerlerinden Ziya Nur Aksun'u okurlara hatırlatıp yâd ediyor. Haziran-Ağustos ayında Konya Büyükşehir Belediye'sinin, Payitaht-ı Zemin: İstanbul'da Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde açtığı "Darülmülk" Konya Selçuklu Sarayları Sergisi'ni Muharrem Çeken ve Alptekin Yavaş anlatıyor. Beşir Ayvazoğlu bir başka Konyalı'yı Ref'i Cevat Ulunay'ı "Ulunay'ın Bir Çiftliği Var" yazısıyla dergi sayfalarına taşıyor.

Darülmülk ilk sayımızda da görüldüğü gibi Konya'yı merkezine alan ilk dergi. Belediye Başkanımız Uğur İbrahim Altay'ın ısrarlı talepleriyle vücut buldu. Muhteva, tasarım, kağıt, cilt vb. hususiyetler yazı/editör yönetiminin tercihlerinde şekillendi. Bütün sorumluluk onlara aittir. Belediye yönetimi gerekli itimadı göstermiş ve bu kültür hizmetinin sizlerle buluşturmaktan başka bir gaye gütmemiştir. Hayırlı olsun ve bu yolculuğa katkı sağlayan herkese selâm olsun.

DÂRÜLMÜLK'ÜN SEMBOLÜ: ÇİFT BAŞLI KARTAL

Anadolu Selçuklularının sikkeleri, seramik ve çini eserlerle taş ve madeni süslemeler üzerinde hâkimiyet alameti olarak kullandıkları çift başlı kartal motifini görünür kılmışlardır. XII. yüzyıl Anadolu'sunun kültürel zenginliği ve medeni gelişimini günümüze en güzel bir şekilde yansıtan İbn Bibî, "Hükümdar çetresinin kartalı sultanların güneşine talih kanadını ve tüylerini gerdi ve kudret gölgesini yaydı." cümlesiyle Selçukluların hâkimiyetlerinin sembolününün çift başlı kartal olduğunu altını çiziyor.

Konya payitaht olmasının yanında Batı'ya doğru ilerlemenin merkezi olduğu için Dârülmülk adını alırken Kubâdâbâd Sarayı'nın çinileri "es-sultan" ibaresiyle birlikte kanatları ve pençeleri iki yana açılmış çift başlı kartal ile Dârülmülk'ü sembolize etmekte; Selçukluların kudret ve kuvvetini göstermektedir.

Sekiz köşeli yıldız formunda, sırt altı tekniğinde yapılmış krem renk hamurlu çininin üzerinde çift başlı kanatlarını açmış kartalın etrafında stilize bitkisel bezemeler hem tabiatla bütünleşmeye hem de Dârülmülk Konya'nın bir kültür ve medeniyet merkezine dönüştüğüne işaret etmektedir.

İÇİNDEKİLER

06
DÂRÜLMÜLK KONYA
SADETTİN ÖKTEN

12
İZZET KERİBAR'IN OBJEKTİFİNDEN
İZZET KERİBAR

14
KUBBE-İ HADRÂ VE KALEMİŞİ TEZYİNATI
ALİ FUAT BAYSAL

28
KONYA'NIN VÜCUT BULUŞU
HASAN BAHAR

38
SELÇUKLULARDAN OSMANLILARA
KONYA KADILIGI
BİLGİN AYDIN

44
SÖĞÜT'TEN SULTAN SENCER'İN TÜRBESİNE
KURULAN BAĞ
AZMİ ÖZCAN

48
KONYA'DA BİR GELECEK İNŞASI
ÇAĞLAR EREN AYAZ

54
KONYA ADETLERİNDEN KESİTLER
SAİME YARDIMCI

60
DERSAADET'TEKİ İLK KONYALI: ŞEYH VEFA
MUSTAFA KARA

68
KONYA'DA HADİS OKUMA VE
BUHÂRÎHÂNLİK GELENEĞİ ÜZERİNE
AHMET ÇELİK • HASAN YAŞAR

78
HİCAZ DEMİRYOLU SEFERBERLİĞİNDE
KONYA
ERAY YAVUZARSLAN

88
KARAMANOĞULLARI VE OSMANLILAR:
SİYASET VE EVLİLİK
ALAATTİN AKÖZ

98
KARAMANOĞULLARI'NIN SON EMİRİ:
PİR AHMED BEY
NURİ KAYA

106
KONYA'NIN İLK VE SON REHBERİ
BEKİR ŞAHİN

112
ŞEHİR HAFIZASI OLUŞTURMAK: KONYA ÖRNEĞİ
AHMET EMRE BİLGİLİ

118
KONYA'DAN: NEY VE NEFES
MUSTAFA ÇIPAN

128
RASÛLULLAH DİYARINDAN MUHACİR OLDU
CENNÂTA
MUSTAFA S. KÜÇÜKAŞCI

138
EVADAN HAVVA'YA BİR GÜZEL ÖMÜR HİKÂYESİ
BELKIS KILIÇKAYA

146
OSMANLI SEVDÂLISI BİR KONYALI:
ZİYA NUR AKSUN
BELMA AKSUN

158
DÂRÜLMÜLK KONYA
SELÇUKLU SARAYLARI SERGİSİ
MUHARREM ÇEKEN - ALPTEKİN YAVAŞ

162
DÂRÜLMÜLK'E TEBRİK
MUSTAFA ASIM KÜÇÜKAŞCI

164
ULUNAY'IN BİR ÇİFTLİĞİ VAR
BEŞİR AYVAZOĞLU

DÂRÜLMÜLK KONYA

SADETTİN ÖKTEN

Bizim kadim ve özgün medeniyetimiz İslâm Medeniyeti'dir. Bu hüküm bugün de hâlâ gerçekliğini muhafaza ediyor. Zihnimizde ve gönlümüzde İslâm Medeniyeti'nin esaslarına göre bir hayat tarzı tasavvur ediyoruz ve buna kısaca medeniyet tasavvurumuz diyoruz. Ancak bugün içinde yaşadığımız şehirler hâlihazırdaki yapılarıyla İslâm Medeniyet Tasavvuru'nun kendine mahsus şehirleridirler. Bunlar modernitenin şehir şablonunun ibtidâî örnekleridir. Toplumda modernitenin değerler sistemi bir kabul görmediği için, bu sisteme göre şehir inşa etmemiz mümkün olmamaktadır. İslâm Medeniyet Tasavvuru'nun ortaya koyduğu simge şehir Medine'dir. Bu şehrin İslâm Medeniyeti ile beraber nasıl biçimlenip ortaya çıktığı kaynaklarda ayrıntılı bir şekilde anlatılıyor. Hazreti Peygamber zamanından sonra gelen toplumlar da kendilerine ait kadim şehirleri Medine'yi örnek alarak kurmuşlardır. Veya bir şekilde sahip oldukları kadim bir şehri Medine örneğine göre dönüştürmüşlerdir. Modernite bir İslâm şehri olmadığından söz açar. Bunun için farklı coğrafyalarda çok farklı biçimsel kuruluşları gündeme getirir ve bunlar arasında bir birlik ve üslup bütünlüğü olmadığını söyler. Bu sathi bir görüştür. Bireyin ya da toplumun bütün irâdî eylemleri şu safhalardan sonra ortaya çıkıyor. Önce inanılan, benimsenen ve hayatın merkezine konan bir değer vardır. Bu değer soyuttur. Bu değere dayanan bir ilke üretilir. İlke de soyuttur, yani zamandan ve mekândan

bağımsızdır. İlkeden sonra kural ya da norm gelir. Kural veya norm zamana ve mekâna göre değişiyor. İnşa edilen şehirde biz önce normu ya da kuralı görürüz. Orada soyutlama suretiyle ilkeye ve değere gittiğimizde bütün coğrafyalarda ve dönemlerde aynı değişmez yapıyla karşılaşırız. Müşahhas bir örnek verirsek, İslâm şehrinin merkezinde medeniyet değerinin zirvesinde yer alan bir temsil ögesi, yani mescit bulunur. Bu mescit, anlamı ve işlevi itibarıyla bugün modernitenin daracak bir alana sıkıştırdığı mescit değildir. Hayatın bütün cephelerine hitap eden ve bütün işlevlerini içinde barındıran, mânevî ve maddî boyutu olan simgesel bir yapıdır. Medine'deki ilk yapı olan Peygamber Mescidi, İslâm tarihi boyunca takip edildiğinde, farklı evreleri geçirerek Osmanlı Külliyesi'ne kadar gelmiştir. İlk Peygamber Mescidi'nin yapısal olarak mütevâzî ve çok sade haline bakarak onu, Süleymaniye Külliyesi ile sadece maddî boyut itibarıyla mukayese ettiğinizde, arada hiçbir benzerlik ve irtibat göremezsiniz. Çünkü normda ya da kuralda kalmışsınızdır. Buna karşılık ilkeye ve değere doğru yola çıktığınızda Peygamber Mescidi'nin ihtişamı karşısında, Süleymaniye'nin hürmet ve tevâzu ile kendi köşesinde küçücük bir yer işgal ettiğini görürsünüz. İslâm Medeniyet Tasavvuru'nun şehri hem fiziksel yapısıyla, hem de içindeki hayat tarzı itibarıyla Peygamber Mescidi'nin değerlerinden intişar eder. Bir feyiz ve bereketle aynı zamanda işlevle kurulmuştur.

Türkler'in Anadolu'da kalıp kalmayacakları 1176'daki Miryokefalon Savaşı'ndan sonra belli oldu. Bu savaşı kazanan Türkler, Denizli'nin batısını Ege'ye kadar Bizans'a bıraktılar. Denizli'nin doğusu Anadolu Selçukluları'nda kaldı. Bu coğrafya da stratejik ve ekonomik olarak en uygun payitaht şehri Konya'dır.

Ta ki modernitenin toplumsal ölçekte hayatımıza müdahalesine kadar.

Türkler'in Anadolu'da kalışlarına şehir bağlamında bakarsak, karşımıza inşa ettikleri büyük âbideler çıkıyor. Bu âbideler modernitenin birçok şehrinde gördüğümüz simgesel göndermeler yapan anıtlar değildir. Hepsi insanlara hizmet amaçlı vakıf medeniyetinin esaslarına göre kurulmuş, aynı zamanda tevhidi bir itikada göndermeler yapan büyük yapılardır. Bu yapıların içlerinde insanlara hizmete dönük işlevler yer aldığı gibi, biçimlerinde ve ayrıntılarında bireyi aşan ve oradan sonsuzluğa doğru giden bir idealin ışıltılarını görüyoruz. Bu yapılar hizmeti muhabbetle icra eden müesseselerdir. Çünkü İslâm Peygamberi muhabbeti hayatın merkezine vaz etmiştir. İslâm şehri Anadolu'nun o vakte kadar görmediği tarzda yeni bir âbide nevini/türünü topluma sunuyor. Burada merhametle hizmet var diyor. Bu hizmet bir bireyin size sunduğu hizmet değildir diyor, Allah'ın emrettiği ve bir kulunu vesile kıldığı hizmettir diye beyan ediyor.

Yukarıda da belirtildiği gibi Türkler Anadolu'ya Rıza-i Bari'yi tahsil için bir hizmet anlayışını getirdiler. Bu hizmet insanlara hürmet ve muhabbet gösterilerek yapılan bir hizmet idi. Hizmet eden bunu

gönül rızasıyla, alçak gönüllülük ve bir ibadet neşesi içerisinde yapıyordu. Hayat tarzındaki bu büyük değişiklik Anadolu'nun daha eski binlerce yıllık tarihini çok kısa bir zaman içinde müşfik, dirayetli ve vakur, hilmiyet sahibi bir ciddiyete dönüştürmüştür.

Türkler Anadolu'ya 1071'de girdiler. Çünkü Malazgirt Savaşı'nı kazanmışlardı. On sene sonra akıncılar İzmir kıyılarındaydılar. Kısa bir zaman sonra İznik'te Anadolu Selçuklu Devleti'ni kurdular. Hemen ardından Haçlı Seferleri başladı. Türkler'in Anadolu'da kalıp kalmayacakları 1176'daki Miryokefalon Savaşı'ndan sonra belli oldu. Bu savaşı kazanan Türkler, Denizli'nin batısını Ege'ye kadar Bizans'a bıraktılar. Denizli'nin doğusu Anadolu Selçukluları'nda kaldı. Bu coğrafya da stratejik ve ekonomik olarak en uygun payitaht şehri Konya'dır. Türkiye Selçukluları, bu coğrafyada var olmak için ticarete söz sahibi olmak gereğini anlamışlardı. Bu ticaret ülkeler arası bir ticaret olmak zorundaydı. Bu yüzden kuzeyde Sinop ve Samsun limanlarını, güneyde de Antalya ve Alanya'yı ipek yolu ticaretine açtılar. Ve Orta Anadolu coğrafyasını o günkü ticaretin altyapısını oluşturan yollar, kervansaraylar ve çarşılarla donattılar. Uzakdoğu'dan gelen mallar bu altyapı sayesinde kuzey limanlarından doğu

Avrupa'ya, güney limanlarından da Akdeniz üzerinden Batı Avrupa'ya erişiyordu.

O sırada Avrupa bu malları satın alacak, kullanacak kadar zengin ve görgülüydü. Konya böyle bir süreçte İslâm Medeniyet Tasavvuru'na ait bir şehir olarak ortaya çıktı. Sadece işlev boyutunu ifade eden inşa ile değil, simge boyutunu hayata geçiren büyük anıtlarıyla gerçek bir payitaht oldu.

Sözünü ettiğimiz dönemde yani 12. yüzyıl sonu 13.yüzyıl başında Konya gerçek bir payitahttır. Ve her gerçek payitaht gibi onun da kendisini destekleyen, kendisine bağlı olan şehirleri vardır. Orta Anadolu'yu ve kısmen Doğu Anadolu'yu bu gözle gezdiğiniz zaman, gerek Büyük Selçuklular'ın gerek Anadolu Selçuklularının oradaki şehirlerde inşa ettikleri hem işlevi hem simgesi olan yapıları görüyoruz. Bu yapılar da aynı Konya gibi belli bir hayat tarzının cereyan

ettiği bir bütünsellik içindedirler. Bu hayat tarzının ardında ise onu oluşturan, teşvik eden ve geliştiren değerler sistemi yer alır. Bu sistem İslâm Medeniyet Tasavvuru'nun Hazreti Peygamber'den başlayan ve farklı coğrafyalarda farklı biçimlere bürünerek devam eden, ama sünni özü itina ile koruyan değerler sistemidir. Bu olgu 13.yüzyılın ortalarında gerçekleşen Moğol istilasından sonra da aynen devam etmiştir. Çünkü Moğollar sadece fizikî bir güçtür. Bu gücün ardında onu destekleyen fikrî ve derûnî bir sistem söz konusu değildir. Nitekim 14. yüzyıl başlarında Moğolların da Anadolu Selçuklu realitesi içinde eriyip kaybolduklarını görürüz.

Anadolu siyasi taksiminde Denizli'den batıya doğru Ege'ye kadar olan coğrafya 14.yüzyıl başlarında Türklere açılmaya başladı. Çünkü IV. Haçlı Seferi sebebiyle Bizans İmparatorluğu'nun o coğrafyayı muhafaza

edecek gücü kalmamıştır. Türkler Ege'yle tanıştılar. Ege sadece bir deniz değildi. O zamanki dünyanın merkezi olan Akdeniz'e ciddi bir çıkış kapısıydı. Akdeniz ise o günkü dünyanın ekonomik kalbiydi. Zira dünya ticareti oradan

geçiyordu. Bu uzun bir hikâyedir. Akdeniz'e çıktığınız anda, orada var olmak için Adaları ve Balkanları hatta Akdeniz'in güney kıyılarını kontrol etmek mecburiyetindedesinizdir. Tabi buna aradaki bir geçiş denizi olan Marmara ve Akdeniz'in bir büyük gölü olan Karadeniz'de dahildir. İstanbul'un payitaht olması kanaatimize göre Türklerin Akdeniz'e çıkışları ve burada tutunmak için yukarıda sözü edilen coğrafyalarda hâkimiyet kurmaları zaruriyetiyle ilgilidir. Konya tarihteki görevini hakkıyla, şerefli bir şekilde yaptıktan sonra makamını İstanbul'a terk etmiştir.

Üniversite yıllarında Konya'da birçok arkadaşım oldu. Bu kimselerde diğer vilâyetlerdeki arkadaşlarımdan farklı olan bir şeyler seziyor, ama adını koyamıyordum. Akademik hayatta da Konyalı dostlarım oldu ve hâlâ da varlar. Yukarıda sözünü etmeye çalıştığım süreç bana şunu söylüyor. Bir baş şehre mensup olmak, sadece bilgi bakımından değil görgü ve duyuş bakımından da çok farklı bir şey olsa gerek. Bugün gerek mazide hatırladığım Konyalı arkadaşlardan, gerek hâlen temas ettiğim dostlardan edindiğim intiba odur ki; Konya bugün hâlâ belki siyâsî bakımdan değil, ama manevî ve fikrî tercihleri bakımından bir payitaht olma

özelliğini muhafaza etmektedir.

Bundan kısa bir müddet önce bir doktora öğrencim tezini tamamlayarak doktor ünvanını aldı. Tez konusu ana hatlarıyla Osmanlı Devleti'nde demiryollarının

getirdiği kentsel gelişme ve dönüşüm hakkındaydı. Bu doktora çalışmasında şu husus çok net olarak ortaya çıkmıştır. Avrupa'da karaya sıkışmış olan Alman İmparatorluğu dünyaya açılmak zorundaydı. Bu mecburiyeti 19.yüzyıl sonu ve 20.yüzyıl başında Berlin-Bağdat hattını inşa ederek yerine getirmek istedi. Böylece İngilizlerin hâkimiyetinde olan Süveyş'e alternatif bir ulaşım yolu ve yine İngilizlerin hâkimiyetinde olan Hindistan'a Basra üzerinden bir başka rakip bölge ortaya koyacaklardı. Bu güzergâh üzerinde Konya'nın çok önemli bir yeri var. Çünkü muhteşem bir ovası mevcut ve bu ovayı sulamak üzere batıda büyük bir göl yer almakta. Kayzer'in projesine göre Beyşehir Gölü'nden yola çıkan kanallarla Konya ovası sulanacak, burada üretilen tahıl demiyoluyla Alman İmparatorluğu'nu besleyecekti. Konya aynı zamanda Bağdat'tan gelen ve o bölgenin ürünlerini getiren katarların bir aktarma merkezi olarak da görev yapacaktı. Bu proje başladı ama bitmeden Birinci Dünya Savaşı patlak verdi. Projenin akim kalmasına rağmen başlangıçtaki müspet etkilerini o dönemin Konya'sında yakalamak hâlâ mümkündür. Kanaatimize göre savaşın galibi olan İngilizler, Almanları cezalandırırken bu cezadan ciddi bir pay da Konya'nın hesabına yazmışlardır.

 İ. Keribar

İZZET KERİBAR'IN OBJEKTİFİNDEN

Yıllardır fotoğraf çekerim.. Oldum olası, güneş battıktan sonra ve henüz gece olmadan oluşan sihirli akşam ışığına bayılıyorum. Konya ziyaretim sırasında da hem Mevlânâ Türbesi'ni hem de Selimiye Camii'ni bir arada, o büyümlü saatte çekmeyi çok istiyordum.. Ama oralardan geçen herhangi birinin değil, ayrı bir yerden belki de daha yüksekten bir kompozisyon kurmayı nasıl planlayacaktım?

Ve birden civarda, yukarıda terası bulunan bir restoranı farkettilim. İzin alarak orada tripod kurdum, ve en güzel ışığı yakalamak için bekledim. O gün beni bir mükâfat daha bekliyordu, hilal şeklindeki yeni ay da görünmeye başlamıştı. Çok fazla karanlık olmadan ve Mevlânâ Türbesi'nin turkuaz kubbesi hala gün ışığı alırken birkaç kare çekebildim.

İzzet Keribar

Hiz. Mevlânâ'nın yenilenei sanduka ve pûşidesi

KUBBE-İ HADRÂ VE KALEMİŞİ TEZYÎNATI

ALİ FUAT BAYSAL

*...her yeşil
Kubbe-i Hadrâ demek
Konya Mevlâna demek
A.Nihat ASYA*

Mevlânâ dergâhı, ülkemizin inanç ve kültür turizminin önemli merkezlerinden biri olarak yıllardır yurtiçi ve yurtdışından binlerce ziyaretçinin uğradığı bir mekândır. Mistik düşünceye ilgi duyan pek çok kişinin zaman zaman ziyaret ettiği bu mekân, yakın geçmişte ülkemizden karayolu ile Hac yolculuğuna çıkan hacı adayları için uğranılması gereken bir ziyaret noktasıdır. Hz. Mevlânâ'nın felsefesinin düşünce dünyamızda önemli yer tutması, özellikle de Mevlânâ'nın en bilindik eseri olan Mesnevî'nin dünya çapında en çok okunan şaheserlerden biri olması ziyaretlerin gerçekleşmesine temel teşkil eder.

Hz. Mevlânâ dergâhının ziyaretçileri etkileyen en önemli yerlerinden biri Hz. Mevlânâ'nın medfun bulunduğu türbe kısmıdır. Dergâhın merkezini oluşturan bu türbe kısmı ziyaretçilerde bıraktığı mistik etkinin yanı sıra sanatsal anlamda da büyüleyici bir etkiye sahiptir. İç mekândaki zengin kalemişi bezemeleri, Mevlânâ hazretlerinin ihtişamlı sandukası ve pûşidesinin yanı sıra Kubbe-i Hadrâ (Yeşil Kubbe) diye isimlendirilmesine sebep olan dış yüzeyindeki çiniler de ziyaretçilerin ilgisini çeken önemli noktalar dandır.

*Fotoğraf 1
Kubbe-i Hadrâ*

Kubbe-i Hadrâ'nın inşası:

Kubbe-i Hadrâ namıyla da mâruf bu türbenin mimari yapısı, tezyînatı ve kullanım biçimiyle medeniyetimizin birçok izini bizlere sunmaktadır. Türbe yapısının inşa ve tezyin tarihiyle alâkalı ihtilâflı görüşler bulunsa da yaygın kanaate göre; Sultânü'l-Ulemâ Bahâeddin Veled'in 12 Ocak 1231 yılında Konya'da vefat etmesi üzerine Selçuklu Sarayının Gül Bahçesi olarak bilinen ve şehrin surları dışında kalan alan, mezar yeri olarak seçilmiş ve buraya defnolunmuştur¹. Senayi Dede'ye atfedilen rivâyette ise Bahâeddin Veled için Sultan Alaaddin'in, Konya Kalesini inşa ettikten sonra türbe yaptırdığı bilinmektedir². Hz. Mevlânâ'nın 1273 yılında vefatının ardından Hz. Mevlânâ; babasının

1 Naci Bakırcı, Konya Mevlâna Dergâhı, İSTEM Dergisi, Konya 2007, s. 193.
Hasan Özönder, *Mevlânâ Külliyesi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Konya 1979, s. 25.

2 Şahabettin Uzluç, *Mevlânâ'nın Türbesi*, Konya 1946, s. 36.

yanı başına defnedilmiş, üzerine Muînüddin Süleyman Pervâne, eşi Gürcü Hatun ve Alemeddin Kayser'in katkılarıyla bir türbe yaptırılmıştır. Türbenin niteliği konusunda bilgi bulunmamasına karşın kendisini Konya'ya davet eden ve ikramlarda bulunan Sultan Alâeddin'in

âbidevi bir türbe yaptırmış olabileceği düşünülmektedir. 1274 yılında 133.000 dirhem maliyetle tamamlandığı bilinen türbenin mimarı Tebrizli Bedreddin'dir³ (Fotoğraf 1).

Mimar Bedreddin'in XII. yüzyılın ikinci yarısında Moğolların saray mimarlığını yaptığı,⁴ Muînüddin Pervâne ve Sultan Veled vasıtasıyla Mevlânâ ile tanışma imkânı bulduğu ve Mevlânâ'nın yönlendirmesiyle mimarlık alanına ağırlık verdiği bilinmektedir⁵. Mimar Bedreddin tarafından inşa edildiği ve on ay gibi bir sürede tamamlandığı bildirilen türbenin biçiminin bugün mevcut kubbenin aynısı olup olmadığı konusunda net bir bilgi yoktur. Bu konuda farklı rivâyetler söz konusudur. Ancak Ş. Uzluk tarafından türbenin eyvanlı, dört kalın sütun üzerine oturan bir kubbe ile örtülü olduğu, kubbeyi taşıyan sütunların arasının doğu, batı ve güney yönlerinde tamamen kapalı olduğu, kuzey yönde, yani ön tarafında Selçuklu tarzı bir portal bulunduğu ifade edilmektedir⁶. Bu tanımlamadan, yapıdaki değişikliklerle birlikte büyük ölçüde mevcut türbe yapısıyla benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu bilginin yanında mevcut dilimli şekliyle günümüze ulaşan türbe yapısını yaptıranın Karamanoğlu Alâeddin Bey

Fotoğraf 2 Kubbe-i Hadrâ'nın iç mekân kalemîşleri

(1357-1398) olduğu da iddia edilir⁷. Türbenin 1274 yılında inşa edilmesinin ardından Alâeddin Bey'in ilk büyük onarımı yaptırdığı ve yirmi beş metre yüksekliğindeki bugünkü on altı dilimli, çini kaplamalı abidevi şeklin o dönemde verildiği zikredilmektedir⁸

(Fotoğraf 1). Bu iddiaların kaynağına baktığımızda Karamanoğlu Alâeddin Bey'in Görkes Kalesi'ni almasının ardından elde ettiği ganimetlerle türbede birtakım inşaat faaliyetlerinde bulunduğu bilgisidir⁹. Uzluk, Veled Çelebi kayıtlarına dayanarak verdiği bilgide Alâeddin Bey'in türbeyi inşa ettirmediğini sadece mevcut kubbe üzerinde o zamana kadar gelen eksiklikleri tamamladığını ifade eder¹⁰. Benzer görüş Y. Önge tarafından da dillendirilmektedir. Önge'nin iddiasına göre Mevlânâ Türbesi, çinilerle kaplı dilimli gövdesi ve külâhıyla ilk yapısından bu yana değişikliğe uğramadan biçimini korumaktadır¹¹. Karamanoğlu Alâeddin Bey döneminde yapılan çalışmaların kapsama alanı türbenin ana yapısı olabileceği gibi türbenin farklı ihtiyaçlarını karşılayacak birtakım müstemilatın yapılması veya genişletme faaliyetleri de olabilir. Söz konusu onarımlarda iç mekândan ziyade türbenin dış kısmına ağırlık verilmiş olması da muhtemeldir¹².

Netice itibarıyla Konya ile özdeşleşen Arif Nihat Asya'nın ve birçok şairin adına şiirler yazdığı Kubbe-i Hadrâ'nın ana kısmında gerçekleşen değişimler hakkında farklı görüşler bulunmasına karşın iç mekânın II. Bayezid

3 Haluk Karamağaralı, "Mevlânâ'nın Türbesi", *Türk Etnografya Dergisi* 7/8, İstanbul 1966, s. 38; Şahabettin Uzluk, "Türk Mimarisinde Mevlânâ Türbesi ve Onun Mimari Değeri", *Konya Halkevi Kültür Dergisi- Mevlânâ Özel Sayısı*, Konya 1943, s. 145; Zeki Sönmez, *Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-Islam Mimarisinde Sanatçılar*, Ankara 1995, s. 457.

4 Rasim Efendi, "Azerbaycan-Türkiye: Mimarlık, Ressamlık ve Sanatkârlık İlişkileri", *Erdem*, AKM, Cilt: 19, S 28, Ankara 1999, s. 136.

5 Şahabettin Uzluk, *Mevlânânın Türbesi*, Konya 1946, s. 40.

6 Şahabettin Uzluk, *Mevlânânın Türbesi*, Konya 1946, s. 53.

7 Yusuf Küçükdağ, "1251 H / 1835 M Tarihli Mevlânâ Türbesi ve Çelebi Efendi Konağı Tamir ve İnşası Defteri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 2/2, Mayıs, Konya 1996, s. 182.

9 Oktay Aslanapa, *Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı* (14. yy.), Ankara 1977, s. 36; Hasan Özönder, *Konya Mevlânâ Dergâhı*, Ankara 1979, s. 25.

10 Şahabettin Uzluk, *Mevlânânın Türbesi*, Konya 1946, s. 81.

11 Yılmaz Önge, "Mevlânâ Türbesinin Çini Tezyinatı", *1. Milli Mevlânâ Kongresi (Tebliğler)*, Konya 1986, s. 403.

12 Hasan Özönder, "Mevlânâ Türbe ve Külliyesinin Tamir ve İlaveler Kronolojisi", *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi* 2, Konya 1987, s. 17.

13 Haluk Karamağaralı,
“Mevlânâ'nın Türbesi”,
Türk Etnografya Dergisi
7/8, İstanbul 1966, s.
40; Friedrich Sarre,
“Anadoluda Seyahat”
(çev. Aziz Sayhan), *Anıt*
Dergisi, S 11, Konya
1949, s. 20.

14 Yusuf Küçükdağ,
“1251 H / 1835 M Tarihli
Mevlânâ Türbesi ve
Çelebi Efendi Konağı
Tamir ve İnşası Defteri”,
Türkiyat Araştırmaları
Dergisi 2/2, Mayıs,
Konya 1996, s. 184;
Yusuf Oğuzoğlu - Selçuk
Mülâyim, Konya Mevlânâ
Türbesi'nin Restorasyonu
ile İlgili H 1109 (1698)
Tarihli Üç Belge,
Arkeoloji-Sanat Tarihi
Dergisi 3, İzmir 1984,
s. 115.

15 Hasan Özönder
bu tarihi 905 H - 1499
M olarak tayin eder.
“Mevlânâ Türbe ve
Külliyesinin Tamir ve
İlaveler Kronolojisi”,
Selçuk Üniversitesi
Selçuklu Araştırmaları
Dergisi 2, Konya 1987,
s. 18; Kitabede: «Yeşil
Kubbe, Mehmet Han'ın
oğlu, kendisinden
yardım talep edilen,
Allah tarafından saltanatı
teyit edilen Sultan
Bayezid'in hükümdarlığı
zamanında, zayıf kulu,
Halepli Mehmet oğlu
Mevlevî Abdurrahman
eliyle nakşedilmiştir»
yazmaktadır.

Fotoğraf 3 Yıldız tonoz kubbenin nakışları ve yazı kuşağı

devrinden beri çok fazla müdahaleye maruz kalmadığı düşünülmektedir.

İç Mekân Kalemışleri

Hız. Mevlânâ'nın İslâm medeniyetindeki saygın yeri onu, yüzyıllardır saygı ve hürmet duyulan bir şahsiyet kılmasından dolayı medfun bulunduğu türbesi de tarihin her döneminde devrin önemli kişilerince destek ve himâye görmüştür. Türbe iç mekânı nakış nakış işlenmiştir. Türbe yapısının dört köşesinde yer alan fil ayaklarının yüzeyleri, güney duvar yüzeyi, yıldız tonozlu kubbenin yüzeyleri, kubbe kaidesi, taşıyıcı kemerler,

ahşap gergi gibi yapının her bir unsuru kalemışi tezyînat ile müzeyyendir (Fotoğraf 2).

İç mekân tezyînatı hakkında geçmişe ait bilinen tek şey yapıda eyvanın bulunduğu kısmın çinilerle kaplı¹³ olduğudur. Ancak sonraki dönemlerde iç mekân bezemelerinin bozulduğu yerine boya ile kalemışi tezyînat yapıldığı ve onarımlar esnasında bazı değişikliklerin ortaya çıktığı ulaşan bilgiler arasındadır¹⁴. Ancak iç mekândaki esaslı değişimin II. Bayezid devrinde (1481 -1512) olduğu yapının kitâbesinden anlaşılmaktadır¹⁵. Kitâbede ismi geçen Halepli Abdurrahman, aynı zamanda tezyînatın tasarımcısı olmalıdır.

Türbenin iç mekânında yer alan yıldız tonoz kubbe, kemer içleri ve kemer aynaları, ahşap gergiler, müsellesler, güney cephe duvar yüzeyi, kuşak yazıları, filpâyelerin yüzeylerindeki kalemişleri XV. yüzyıl Türk ve İslâm tezyînat sanatının en nâdîde örneklerini ihtivâ etmektedir. Öyle ki türbenin kalemişlerinde, Türk tezyînat sanatında kullanılan motiflerin hemen hepsi çok farklı esprilerle kullanılmıştır. Tasarımların ana motiflerini geleneksel motiflerimizden rûmî, hatâî ve geçme motifleri oluşturmaktadır. Tasarımlar oldukça yoğun, motifler de bir o kadar mübalağalı şekilde uygulanmıştır. Sanatçı, motifler üzerinde hayal gücünü zorlamış, motiflere hareket katmış, motif içerisinde motif üretmiştir. Türbenin kalemiş tezyînatı kapsamında uygulanan her bir yazı tablosu ise kendi içerisinde ayrı bir değerlendirmeye tâbi olacak şekilde farklı üslûpta istiflenmiştir. Tüm bunların yanında minyatür tarzındaki resimlerin duvar yüzeylerinde yer alması ilginç olmakla birlikte devrin üslûbunu yansıtmaktadır. Tablolarda ağaç, servi, sümbül gibi nebatlar resmedilmiş, yeniden doğuş, Mevlevî felsefesi anlatılmaya çalışılmıştır. Bir türbe yapısında böyle tabiat resimlerinin bulunması, tasarıma zenginlik katmıştır. Kubbe-i Hadrâ'nın kubbe ve duvar yüzeylerindeki kalemişlerinin desen ve motiflerindeki benzer örnekler bizlere XV. yüzyıl Bursa ve Edirne yapılarını hatırlatır.

Kubbe-i Hadrâ'nın kalemişlerini ele aldığımızda tezyînatı oluşturan üç farklı unsurun olduğu dikkat çekmektedir. Bunlar nakışlar, yazılar ve manzara resimleridir.

Kubbe

Kubbe dilimleri içerisinde kırmızı zemin üzerinde rûmî motifler ve geçme motiflerinden

Fotoğraf 4 Kemerlerin iç tezyinatı

Fotoğraf 5 Güney
cepbesinin kalemişi
tezyinatı

müteşekkil tasarımlar yer alırken, yıldız kubbe nakışlarındaki farklı formlar içerisinde celi sülüs, müsennâ “Yâ Allâh”, “el-Bâkî”, “Bismi’llâhi’r-rahmâni’r-rahîm” ve “Lâ ilâbe illallâh” istifleri bulunmaktadır.

Kubbe kasnağında sülyen zeminli yazı kuşağında sülüs ve kûfi hatlı, iki satır olarak istiflenmiş esmâ-i hüsnâ metni bulunmaktadır.

Kuzey yön hariç diğer üç yönü kuşatan yazılar kabartma olarak uygulanmıştır (Fotoğraf 3).

Kemerler

Türbe kubbesini taşıyan kemerlerin alınlıklarında örgülü kûfi diyebileceğimiz bir yazı kuşağı bulunmaktadır. Bu kuşakta “Yâ

Allâb” ve *“Yâ Ahmed*” isimleri görülmektedir. İsimlerin başındaki nidâ eki olan *“ya”* nın *“elif”*’i uzatılarak üst satırda birbirleri ile düzenli bir şekilde geçmeler yapmıştır. Bu tasarım tüm kemerlerde tekrar etmiştir. Kemer içlerini tezyin eden dilimli rûmîlerden müteşekkil

kompozisyonlar birbirinin aynısıdır. Dört kemer içinde tekrar eden dâirevî şemse formlarına renk değişiklikleri ile farklılık kazandırılmıştır. Kuzey ve güney kemer içleri ile doğu ve batı kemer içleri birbirleriyle benzerlik gösterir. Nakkaş aynı deseni renkleri çapraz kullanmak suretiyle kompozisyona zenginlik kazandırmıştır. Kemer içi tezyinatın dışa bakan kısmında dendanlı ve uçlarında tığlar bulunan bir tasarım yer almaktadır. Rumi ve geçme motifleri ile oluşturulmuş olan bu desen, renkleri ile birlikte devrinin özelliklerini taşır.

Kemer içindeki tezyinatı oluşturan şemselerin merkezinde, yarım küre şeklinde alçıdan üretilen kabaralar ve sarkıtlar tezyinata ayrı bir özellik katmaktadır (Fotoğraf 4).

Güney Duvar Yüzeyi

Güney cephede yer alan duvar yapının tek duvarı olması nedeniyle nakış ve yazıların en yoğun olduğu bölge de bu cephenin yüzeyidir. Gerek duvar yüzeyinde olsun gerekse bu yöndeki filayaklarında olsun yoğun bir nakış ve yazı tasarımı dikkat çeker. Kalemişi tezyinat sağ ve sol tarafındaki filayaklarla birleştiği için büyük bir

Fotoğraf 6 Tabiat resimleri

alanı kaplamaktadır. Bu özellik yapıya görsellik açısından ayrı bir değer katmaktadır. Ziyaretçilerin doğrudan görüş alanına girdiği için bu bölge etkileyicidir. (Fotoğraf 5).

Duvarın üst kısmında yer alan pencerenin sağ ve sol taraflarında simetrik bitkisel manzara resimleri vardır.

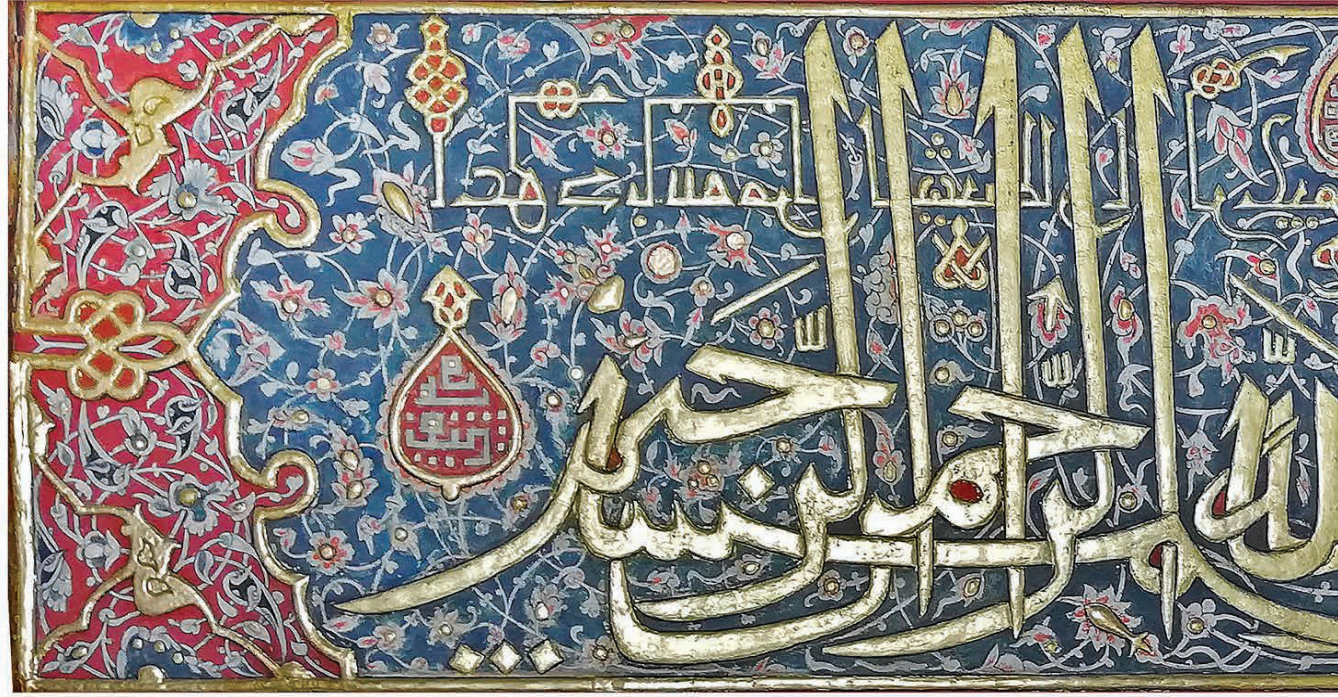
Türbe tezyinatının bir özelliği olarak servi ve hurma ağaçlarının kompoze edildiği resimler aynı zamanda devrin karakteristik özelliğini de yansıtmaktadır (Fotoğraf 6).

Bu cephede en dikkat çeken kompozisyon duvar yüzeyindeki iki yazı tablosudur. Üst tabloda *“E’üzü billâbi mine’ş-şeytâni’r-racîm”* ve *“Bismi’llâbi’r-rabmâni’r-rabîm”* yazıları hat sanatı açısından önem arz ederken, hemen altındaki kitâbe tablosu da tarihlendirme açısından önemlidir. Bu tabloların zeminleri devrin üslûbunu yansıtan ve yazıyla uyumlu hatâî ve rûmî motiflerin var olduğu özgün desenlerle müzeyyendir. Kompozisyonda yer alan üç adet damla formunun içlerinde ma’kili hatla *“vallâbu lâ sîvâbu”*, *“ve bibi sikati”* yazıları bulunmaktadır ki bu istifler oldukça ilginçtir (Fotoğraf 7).

Kubbe Filayaklarındaki Tezyinat

Kubbeyi taşıyan dört adet filayağın yüzeyleri hiç boşluk bırakılmayacak şekilde bezenmiştir. Zeminden başlayan tasarım kubbe kasnağına kadar ulaşmaktadır. Güney cephedeki ayaklar

Fotoğraf 7 Güney cephe
yüzeyinde bulunan
müsenma celi kûfi istifli
Besmele

birbirleri ile benzer tasarımlara sahipken, kuzey yöndeki ayakların tasarımları birbirlerinden farklı tasarımlara sahiptir. Tüm filayakların üst kısmında geçmiş dönemlerde üzerleri kapatılmış olan ve 2019 yılında gerçekleştirilen onarımda ortaya çıkartılan resim tabloları bulunmaktadır. Bu resimler türbenin tezyinatına ayrı bir özellik katmaktadır.

Bu resimlerde ana motif olarak bir tepe, tepenin üzerinde kuleleri ve burçları bulunan bir kale yapısı, tepenin eteklerinde kemerli ve üzeri piramidal külahla örtülü yapı, mimari yapılar, kandil motifi, kaleden aşağıya doğru uzanan bir yol, servi ağacı ve bu ağaca sarılmış bahar dalı tasvirleri dikkat çeker.

Resimlerde yer alan tepenin Alaaddin Tepesi, kalenin Konya iç kalesi, kale içerisindeki

saray tasvirinin Alaaddin Tepesi'nde bulunan Seyir Köşkü, tepenin eteklerindeki yapının da Kubbe-i Hadrâ olması ihtimal olmakla birlikte Eflatun Makberi'nin de işlenmiş olabileceği düşünülmektedir. Yapıların kubbe biçimlerinin Timur mimarisini anımsatan tarzda olması resimlerin II. Bayezid dönemine ait olduğu fikrini güçlendirmektedir. (Fotoğraf 8).

Kubbe-i Hadrâ'nın tezyinatında güney duvar cephesinin haricinde bir çok kısmında hat sanatına ait istifler yer almaktadır. Bunlardan filayakların üst kısmında celi sülüs tarzda istiflenmiş "hüvel hayyu lâ ilâhe illâ hüve fed'ûbu mublisîne lebü'd-dîn, ve'l-hamdü lillâbi rabbi'l-âlemin"⁶ âyetinin yazılı olduğu görülürken aynı şekilde ma'kûlî hat ile "Lâ ilâhe illallâh", celi sülüs hat ile "Yâ Hammân", kûfi hat ile "Yâ Memmân" yazıları bulunmaktadır (Fotoğraf 9).

16 Kur'an-ı Kerim,
Mü'min Süresi, 65.

Türbenin ziyaretçilere en yakın kısmı olan kuzey cephedeki filayakların tasarımları güneydekilerin aksine birbirinden farklıdır. Filayağın tasarımının birinde malakârî tekniği dediğimiz kabartma kullanılmışken, diğer filayakta bu teknik görülmez. Girişe en yakın olan kuzeybatı filayağında mihrap nişi yer alırken kuzeydoğu ayakta bu yoktur (Fotoğraf 10).

Kubbenin kuzey cephesindeki filayakların yüzelelerinde farklı istiflerde yazı tabloları mevcuttur. Bu tablolardan yeşil zeminli iki tanesi üzerinde iki satır hâlinde istiflenmiş, celî sülûs ve kûfî hatlı “*Vemâ tevîkî illâ billâh aleyhi tevekkeltü ve ileyhi ünîb*”¹⁷ ve “*Yâ Hû*”, “*Yâ Menhû*” yazıları bulunmaktadır. Bu tablonun hemen altında kûfî hat ile yazılmış “*Yâ Mâlike'l-mülk Yâ Ze'l-celâli ve'l-ikrâm*” tablosu ve hemen yanı başında kare form

içerisinde yer alan, ma'kûlî hatla kompoze edilmiş “*Allâh, Muhammed, Ebûbekir, Ömer, Osmân, Ali*” tabloları yer almaktadır. Bu bölgedeki bir başka yazı tablosu ise satranç şeklinde istiflenmiş “*Lâ ilâhe illallâh*” yazılı tablodur. Yeşil zemin üzerinde iki satır hâlinde istiflenmiş, celî sülûs ve kûfî hatlı “*Selâmün aleyküm tibtüm fe'dbulûbâ hâlidîn*”¹⁸ ayeti ve “*Yâ Hannân*”, “*Yâ Mennân*” yazı tabloları da kuzey cepheyi bezeyen hat sanatının güzel örnekleridir (Fotoğraf 11)

Sonuç olarak bir türbe yapısının yanı sıra, devrin özgün tasarımlarını yansıtan sanatsal bir abide hüviyeti taşıyan Kubbe-i Hadrâ bugün binlerce ziyaretçiye ev sahipliği yapmaktadır. Türbeyi ziyarete gelen pek çok misafir bu nakışları hayranlıkla izlerken sanat erbabı da her bir motiften farklı çıkarımlarda bulunabilmektedir.

17 Kur'an-ı Kerim, Hûd Süresi, 88.

18 Kur'an-ı Kerim, Zümer Süresi, 73.

*Fotoğraf 8 Güney
doğu ve Kuzey
doğu filayağında
yer alan resim-
lerden*

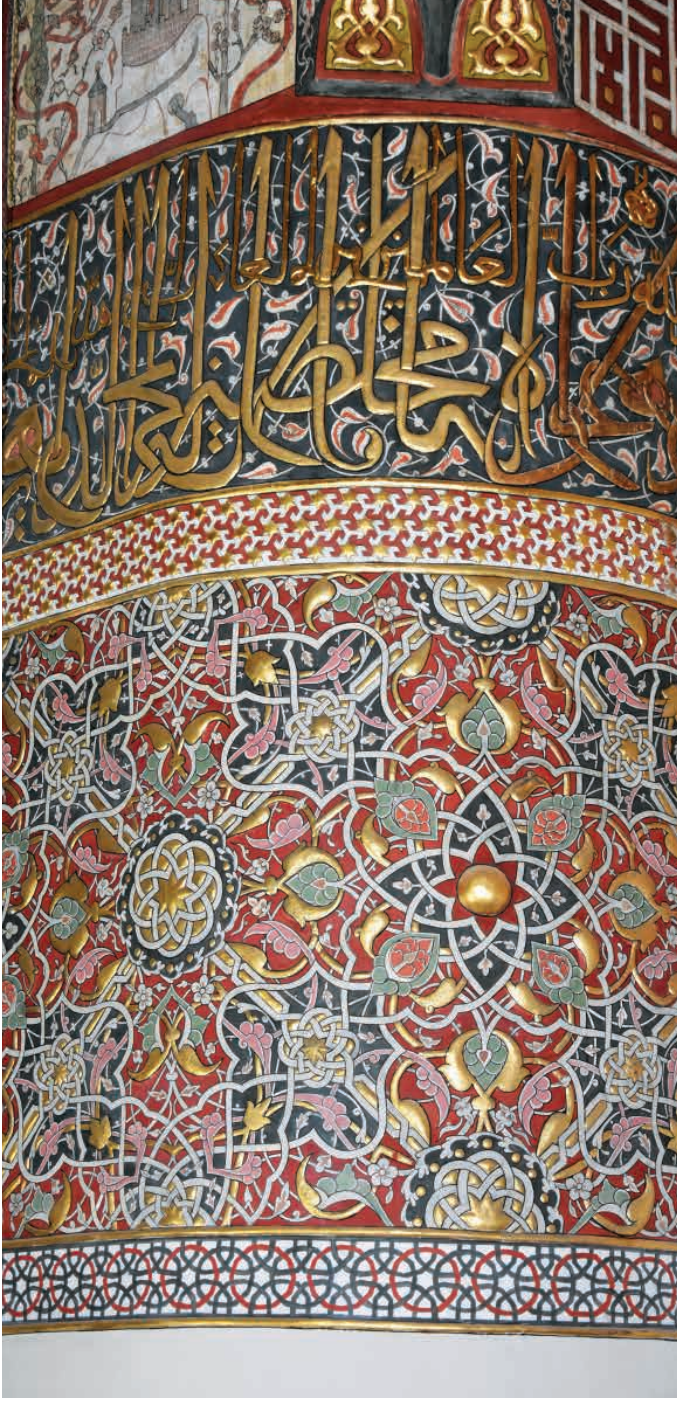

Son yıllarda türbenin iç mekânında kalemişi tezyînatı yenilenirken türbenin dış yüzeyini kaplayan çiniler de değiştirilmiştir. Bu süreçte Hz. Mevlânâ ve oğlu Sultan Veled'e ait sandukalar ve pûşideleri ile birlikte yeniden

düzenlenmiştir. Pûşidenin tasarımı Nakkaş M. Semih İrteş'e, hattı ise Hattat Hüseyin Kutlu'ya aittir. Yapılan bu yeni düzenleme ile Kanuni dönemine ait mermer sanduka da görünür hale getirilmiştir.

*Fotoğraf 9 Güney
cephedeki filayakların
üst kısmında yer alan
yazı kuşakları*

Fotoğraf 10 Kuzey yöndeki filayakların yüzey nakışları

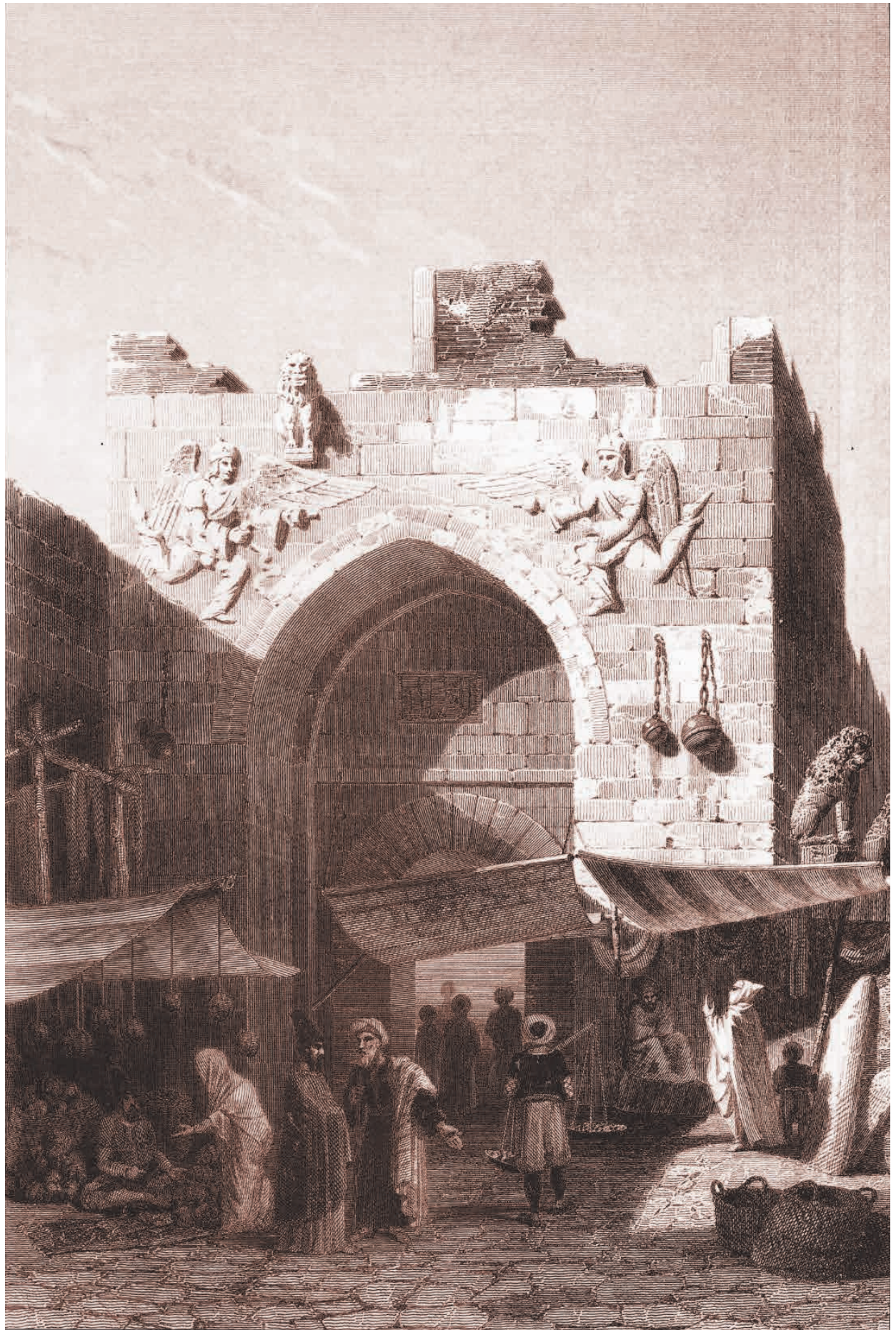

Fotoğraf 11
Filyaklarda yer alan
yazılardan (müsenna
Yâ Hû, Yâ Menbû
/ Selâmün aleyküm
tabtüm fedbulü bâ
balidîn.)

Kaynakça

- Ali Fuat Baysal, Çiğdem Önkol Ertunç, “Mevlânâ Türbesi Kalemişlerinde Ortaya Çıkartılan Resimlerin Eflatun ve İsrakilik Bağlamında Bir Analiz Denemesi”. *Art-Sanat Dergisi*, 15 (Şubat 2021), s. 35-60.
- Ali Fuat Baysal, A. Zehra Sayın, “Restorasyon Sonrası Kubbe-i Hadrâ Kalem İşleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *İSTEM Dergisi*, S 33, Konya 2019, s.39-64.
- Friedrich Sarre, “Anadoluda Seyahat” (İrc.Aziz Sayhan), *Anıt Dergisi*, S11, Konya 1949, s.20.
- Haluk Karamağaralı, “Mevlânâ'nın Türbesi”, *Türk Etnografya Dergisi* 7/8, İstanbul 1966, s.38-42.
- Hasan Özönder, *Mevlânâ Külliyesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 1979, s.25.
- Hasan Özönder, *Konya Mevlânâ Dergâhı*, Ankara 1979.
- Hasan Özönder, “Mevlânâ Türbe ve Külliyesinin Tamir ve İlâveler Kronolojisi”, *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi* 2, Konya 1987, s.13-75.
- Naci Bakırcı. *Konya Mevlânâ Dergâhı*, İSTEM Dergisi, Konya 2007, s. 191-202.
- Oktay Aslanapa, *Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı (14.yy)*, Ankara 1977.
- Rasim Efendi, “Azerbaycan-Türkiye: Mimarlık, Ressamlık ve Sanatkârlık İlişkileri”, *Erdem*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, AKM, Cilt: 19, Sayı: 28, Ankara 1999, s. 135-138.
- Şahabettin Uzluk, “Türk Mimarisinde Mevlânâ Türbesi ve Onun Mimari Değeri”, *Konya Halkevi Kültür Dergisi-Mevlânâ Özel Sayısı*, Konya 1943, s.144-147.
- Şahabettin Uzluk, *Mevlânâ'nın Türbesi*, Konya 1946.
- Yılmaz Önge, “Konya Mevlânâ Dergâhında Yapılan Son Onarımlar Hakkında Bazı Düşünceler”, *VII. Vakıf Haftası Bildirileri* (5-7 Aralık 1989), Ankara 1990, s.319-328.
- Yılmaz Önge, “Mevlânâ Türbesinin Çini Tezyinatı”, *1. Milli Mevlânâ Kongresi- Tebliğler*, (3-5 Mayıs 1985), Konya 1986, s.401-408.
- Yusuf Akyurt, *Konya Asâr-ı Atika Müzesi 1926-1934 Seneleri Umumi Raporu*, Müze Demirbaş No. 109, s. 33.
- Yusuf Küçükdağ, “1251 H / 1835 M Tarihli Mevlânâ Türbesi ve Çelebi Efendi Konağı Tamir ve İnşası Defteri”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 2/2, Mayıs, Konya 1996, s.181-206.
- Yusuf Oğuzoğlu - Selçuk Mülayim, Konya Mevlânâ Türbesi'nin Restorasyonu ile İlgili H 1109 (1698) Tarihli Üç Belge, *Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi* 3, İzmir 1984, s.115-124.
- Zeki Sönmez, *Başlangıçmdan 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslâm Mimarisinde Sanatçılar*, Ankara 1995.
- Kur'an-ı Kerim*, Mü'min Süresi, 65.
- Kur'an-ı Kerim*, Hud Süresi, 88.
- Kur'an-ı Kerim*, Zümer Süresi, 73.

KONYA'NIN VÜCUT BULUŞU

HASAN BAHAR

Erken Çağlarda Konya

“Bu duvarlar yükselen ve yayılan sulara ve koşan atların kuvvetlerine karşı koyan bir çevredir. Fakat fırtınanın kararttığı bir havada acil yardım bekleyenlere karşı değil”. (Mesnevi'den Sarre 1998,56).

Konya'nın Adı

Konya ilk kez Hitit metinlerinde İkkuania olarak söz edilmektedir (Del Monte 1992). Luvice olduğu kabul edilen bu adın kelime anlamı bilinmiyor. Hititlerden sonra Konya'dan ilk söz eden kişi Pers Prensi Genç Kyros'un ordusunda bulunan Ksenophon olmuştur. Ksenophon İkonion olarak söz ettiği Konya'nın Frigya'nın son kenti olarak söz eder (Anabasis I.2.19-22):

Pers dönemi Lidya Satrabı bulunan Pers prensi genç Kyros'un Pers başkentindeki taht mücadelesi için büyük bir ordu ile MÖ. 401 yılında sefere çıktığında Konya'ya uğramıştır. Konya'dan Frigya'nın son kenti İkonion olarak söz etmiştir. Lidya satraplık merkezi Sardes'ten başlayarak Clenai (Dinar), Mysia'nın son kenti olarak yerini bilmediğimiz Çanak Çömlek Pazarı Şehri (Çay civarı olmalı?), Pers ordusu Konya coğrafyasına girdiğinde Tymbrion şehri ve oradaki Midas Pınarı (Kirazlıbahçe'deki pınar olmalı?), Tyriaion (Ilgın)'a ulaşır ve orada üç gün konaklar.

Bu süre içinde askerlerini denetler. Kilikya Kraliçesi Epyaksa'nın da yer aldığı bu denetleme sırasında onun da izlediği bir askeri bir tatbikat gösterisi düzenler. Buradan Konya'ya üç günlük bir yürüyüşle 20 fersenklik bir yolla ulaşılır. Ksenophon Konya'dan Frigya'nın son kenti İkonion olarak söz ettiği Konya'da Kyros'un ordusunun üç gün kaldığını ve sonra otuz fersenklik bir yolla, beş günlük Lykaonia yolculuğundan söz eder. Ayrıca, burasının düşman bir ülke olmasından dolayı Kyros'un ordusu tarafından yağmalanmasına izin verdiğini ekler. Daha önce yolculuk boyunca görülmemiş, alışılmamış bu durum Lykaonia olarak adlandırılan Konya Ovası ve güneyinde henüz Pers egemenliğinin tam sağlanamadığı anlaşılıyor.

Yunan ve Latin dillerinde İkonion, İkonium ve İkonya gibi değişimlere uğrayan bu adı Araplar Koniya biçiminde kullanmışlardır. Eski bir Yunan efsanesi, adını Perseus'un yerli nüfusu yendiği “eikon” (görüntü) veya “Gorgon'un (Medusa'nın) başı”na bağlamıştır. Şehir daha sonra Gorgon'un (ἀπεικόνησιμα) tasvirine sahip olduğu için adını İkonion olarak değiştirmiştir. Bu nedenle Stephanus Byzantius ve bazı Bizanslı yazarlar bu adın bazı sikkelerde de bulunan bir form olan Eikonion olarak yazılması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Bazı tarihçiler bu Yunan efsanesinden hareketle Konya adı için “Putlar Şehri” anlamında yanlış bir değerlendirme yapmaktadırlar.

Bir başka efsane de Türk dönemi anlatılan; Horasan'dan uçarak gelen dervişlerin "Konya derviş!" diyerek bu ovaya konup bir kent kurdukları ve adının buradan geldiği şeklindedir.

Bu yorumlamalar içinde, antik dönemden günümüze Konya adının değişimi ile ilgili Arif Nihat Asya'nın Ağıt şiirini hatırlamadan edemiyoruz:

"Ben ki ateşle konuşurdum selle konuşurdum
İdil'le Tuna'yla Nil'le konuşurdum
"Sangaryos"u "Sakarya" yapan
"İkonyom"u "Konya" yapan
Dille konuşurdum".

Tarih öncesinde Konya

Konya çevresi 900 bin yıldır insanların uğrak yeri olmuştur. 1986 yılında MTA Genel Müdürlüğü elemanlarının bölgede kömür ocakları için yaptıkları araştırma gezisinde bulunan taş aletleri üzerinde Ankara Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Erksin Güleç ve beraberinde California Berkeley Üniversitesi'nden bir grup uzmanın değerlendirmesi sonucu bu tarihlendirme yapılmıştır (Güleç vd. 2012).

Son yıllarda Denizli Kocabaş'ta bulunan kafatası fosilinin 1.3 milyon yıl öncesine tarihlenmesi, Batı Anadolu'da Gediz Deresi ve Orta Anadolu'nun doğusunda Niğde Kaletepesi'nde bulunan bir milyon yıllık taş aletler Son Buzul Çağı'nda bölgenin Afrika'dan Avrupa'ya geçen insanların geçiş yollarında olduğunu göstermiştir.

13 bin yıl önce buzulların erimeye başlamasıyla 3 bin yıllık bir ılıman kurak bir dönemin yaşandığını görüşündedirler. Yakın Doğu'da

ziraat ve ona bağlı olarak hayvan evcilleştirme koşullarının görüldüğü bu dönemde Anadolu'da da doğal çevrede bir takım gelişmeler olmuştur.

Sözünü ettiğimiz Buzul Çağı sonlarında Konya Ovası'nı büyük oranda kaplayan Büyük Konya Gölü'nden söz edilmektedir. 13.000 yıl önce iklim değişikliklerine bağlı olarak kurumaya yüz tutan bu gölün kıyı kordonuna ait izleri Bozdağların etekleri ve Konya'nın 60 km. doğusunda Merdivenli Yayla çevresinde görmek mümkündür.

Bu bölgede 1968-69 yıllarında paleo-coğrafya araştırmalarda bulunan Prof. Dr. Oğuz Erol ve H.R. Cohen 13.000 bin yıl önce göl kenarına gelerek avcılık yapan ilk avcı topluyıcı topluluklara ait taş aletler bulmuşlardır.

1990'lara kadar Aslım Bataklığı ve Hotamış Gölü ile günümüze kadar varlığını sürdüren Konya Gölü, bu göllerin de kurumasıyla 21. Yüzyıla gelindiğinde tamamen kurummuştur. 1990'lı yıllarda Hotamış Gölü ile Kızıldağ ve Karadağ'ın kuzey uzantıları arasında Süleymanhacı Köyü'ndeki Pınarbaşı kaya sığınağında Edingburg Üniversitesi ile Karaman Müzesi işbirliği ile burada Watkins başkanlığında 1994-1995 ve D. Baird başkanlığında 2003 yıllarında kazılar yapılmıştır. Bu kazılar sonucunda MÖ. 11.000 yıllarına kadar bu kaya sığınağında yerleşim olduğu anlaşılmıştır.

2002 yılında T.C. Kültür Bakanlığı izniyle yapmış olduğum Konya-Karaman illeri yüzey araştırmalarında tarafımızdan tespit edilen Konya Karatay ilçesi Hayıroğlu Boncuklu Höyük üzerinde çanak-çömleksiz döneme tarihlenen bir takım taş ve obsidyen aletler tespit edilmiştir. Bu yerleşme üzerinde 2006 yılında Pınarbaşı'nda kazılar yapan İngiliz arkeolog Prof. Dr. D. Baird kazılara başlamıştır.

Çatalhöyük'ten bin yıl kadar önce ovadaki ilk yerleşme olan Boncuklu son günlerde gündemde olan Urfa Göbekli Tepe ile çağdaştır.

James Mellaart Çatalhöyük'ü keşfettiği 1956-1958 yüzey araştırmaları döneminde Hayıroğlu Köyü'ne de uğramış buradaki Neolitik Karhane Höyük hakkında bilgiler de vermiştir. Ancak daha erkene tarihi giden çanak çömleksiz Boncuklu Höyüğü görmemiştir, ya da çanak çömlek buluntuları olmadığı için dikkatinden kaçmıştır.

Hayıroğlu çevresi burada bulunan Koca Höyük, Kızılhöyük, Karhane Höyük, Turfali Höyük, yine başka bir Çatalhöyük, Ovakavağı Çingen Höyük yerleşmeleri ile tarih öncesinden Antik Çağlara Konya-Karapınar çevresinin bağlantı yollarının ana yolunu oluşturmaktaydı. Hayıroğlu Boncuklu Höyük'te bulduğumuz taş aletlerle Suriye'de Jefr el Ahmar'daki aynı dönem yerleşmelerdeki aletlerin benzerliği o dönemde Anadolu Suriye ticaret ilişkilerini yansıtmaktadır (Bahar ve Koçak 2004).

Hayıroğlu Boncuklu Höyük eski Konya Gölü kenarında yerleşilmiş bir yerleşme olmalıdır. Sadece çanak çömleksiz dönem yerleşmesi

olan bu höyüğün sonraki Neolitik Çağda Çatalhöyük'e göç etmiş olabilirler. 2001 yılı kazılarında Çatalhöyük'te kazı yapan Ian Hodder daha önce James Mellaart tarafından su nedeniyle inilemeyen ana toprağa kadar inmiştir. Buradaki bulguların karbon14 ölçümleri MÖ. 7400 yıllarına kadar yerleşim olduğunu ve çanak çömleksiz bir döneme ait olduğunu göstermiştir.

Dünya arkeolojisi bakımından Çatalhöyük'ün birçok yönden ayrıcalıklı yeri vardır. Çatalhöyük insanları yaşadıkları dünyayı sadece kültürel atıklarıyla bize miras bırakmamışlardır. Av sahneleri, halı kilim motifleri, dağlara akbabalara bırakılmış başsız insan iskeletleri, kuşlardan leoparlara hayvan resimleri gibi sahnelerin yanında yaşadıkları yerleşmenin krokisi ile yerleşmenin arka planında patlamakta olan bir yanar dağın resmini yaparak o dönemle ilgili birçok bilgiyi bize aktarmışlardır. Bu yönüyle Çatalhöyük sanki belgesel bir arşiv merkezidir.

Çatalhöyük'te cıva, bakır ve kurşun madenleri kullanılmıştır. Sızma, Ladik gibi cıva maden yataklarına yakın olan Çatalhöyükçüler dünyada

bu madenin kullanılmasından binlerce yıl önce kullanmışlardır. Bozkır-Hadim arasında yer alan Göksu Nehri kenarında bulunan Yelbeyi Kaya Mezarı yakında tespit ettiğimiz Roma dönemi işletilmiş cıva yataklarının yakın olması bakımından Çatalhöyük'ün tarafından kullanılmış olduğunu düşünmekteyiz. Zira Çatalhöyük'ün duvar sahnelerinde yaşanan av sahneleri bu dağlarda yaşanmaktaydı.

Değişik birçok formda damga mühürler dünya ticaret tarihi bakımından önemli olduğu gibi, mal mülk edinme, aidiyet düşüncesi yönünden önemli bir imgedir. Damga mühür geleneği, günümüze kadar sürmektedir. Çatalhöyük'ün dünya kentinin ilk temsilcisi olup olmadığı tartışılan bir konudur.

Çatalhöyük haritacılık tarihi bakımından da yapmış oldukları köylerinin haritası dünyadaki ilk haritadır. Çatalhöyük, daha birçok yönüyle tartışılabilir bir özelliğe sahiptir.

Konya çevresinde Neolitik Çağla ilgili Seydişehir Suberde, Beyşehir Erbaba höyükler katkılı sağlamıştır. James Mellaart'ın bölgede yaptığı araştırmalarda Yılan, Alan, Çukurkent Höyükleri, Mehmet Özsait'in Akşehir'de yapmış olduğu araştırmada Dede Mezarı Höyük, tarafımızdan yapılan araştırmalarda Selçuklu Beçene Zıvra Höyük, Derbent Yassıören, Taşkent Balcılar Höyük, Ardıç Höyük, Höyükardıç'ta Neolitik döneme ait bulgular elde edilmiştir. Beyşehir kanal inşaatı sırasında kesilerek tahrip edilen Kanal Höyük Seydişehir çevresinin önemli Neolitik yerleşmelerinden biridir. Burada Konya Arkeoloji Müzesi arkeologlarından Enver Akgün kurtarma kazıları yürütmüştür.

Neolitik dönem yerleşmelerini Konya çevresinde birçok Kalkolitik yerleşme izler. Batı Çatalhöyük bunlardan biridir. Taş

eşyalarla birlikte bakır eşyaların da yaygınlıkla kullanılmasından bu dönem Bakırtaş (Kalkolitik) Çağı olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemi izleyen Tunç Çağı'nda bakırla kalayın alaşımından tunç elde edilmeye başlamıştır. Madencilik teknolojik bir aşamaya geçtiği bu dönemde Anadolu'da madenci birçok kentler ortaya çıkmıştır. Yüzlerce höyük ve yamaç yerleşmesinin yer aldığı Konya çevresinde kentleşen madenci köylerin merkezi kentlerinde beyliklere geçildiği görülür. Uluslararası ticaretin yaygınlık kazandığı bu dönemde Mezopotamyalı devletlerine ait yazılı belgeler Anadolu'daki beylikler hakkında bilgi verir. Bunlardan biri de Konya Karahöyük'te olduğunu düşündüğümüz Puruşanda'dır.

Tarihin Şafağında Konya

MÖ. 3. bin yılda Anadolu'da Hattiler, Hurriler ve Luviler olarak üç büyük etnik grup görülür.

Bu dönemle ilgili Anadolu'da yazılı belgeler görülmemektedir. Dönemle ilgili bilgiler arkeolojik belgeler ve komşu Mezopotamya yazılı belgeleri sayesinde elde edilmektedir.

Anadolu'nun yerli halkı görülen Hattiler Anadolu'nun merkezinde yer alan Kızılırmak yayı içinde oturuyorlardı. MÖ. 3. bin yılın sonlarında Anadolu'ya geldikleri düşünülen Luviler ise Batı ve Güney Anadolu'nun batı kesimlerine yerleşmişlerdi. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da görülen Hurrilerin merkezi Kuzey Mezopotamya idi.

Konya ve çevresi Luvi halklarının yoğunlukta olduğu bölgedeydi. İkkuwanya adı bu dönemde onlar tarafından verilmiştir. J. Mellaart bölgenin antik dönemdeki Lykaonia olarak kullanılan adının da bu halklardan kaynaklandığını ileri sürmüştür.

“Ben ki ateşle konuşurdum selle konuşurdum
İdil’le Tuna’yla Nil’le konuşurdum
“Sangaryos”u “Sakarya” yapan
“İkonyom”u “Konya” yapan
Dille konuşurdum”.

Bölgenin, MÖ. 3. bin yıldaki siyasal yapısı ile ilgili bilgileri Mezopotamya yazılı kaynaklarından dolayı olarak öğrenmekteyiz. Bu yazılı belgelerde Akkad imparatoru Sargon’un tüccarları Anadolu içlerine kadar ticârî faaliyetlerde bulunmaktaydılar. Bu faaliyetler esnasında Puruşhanda kentine tuz ticareti için gelen tüccarlardan bazıları mahsur kalmışlar ve Sargon’a kurtarılmaları için bir mektup yazmışlar ve bunun üzerine Sargon bölgeye bir sefer yapmıştır.

Daha sonra MÖ. II. bin yıl Asur Ticaret Kolonileri tüccarları, Kuşşara Kralı Anitta Tablet ve Hitit İmparatorlarının bazıının yazılı belgelerinde önemli bir ticaret merkezi (karum) ve krallık olarak adından söz edilen Puruşhanda’nın bugünkü yeri tartışılmaktadır.

Bu tartışmaların başında Aksaray Acemhöyük ve Konya Karahöyük gelmektedir (Alp 1972. Son yıllarda bu tartışmalar içinde Afyon Bolvadin Üçhöyük de görülmektedir; Barjamovic, Gojko, 2011).

Asur Ticaret Kolonileri döneminde Kayseri Kültepe’de bulunan Kaneş Karum en önemli merkezdi. Yine önemli bir Karum (Pazar merkezi) olan Puruşhanda Kaneş’in batıya Ege’ye kadar uzanan yolları üzerinde bulunmaktaydı. Bakır, gümüş ve kalay ticareti yapılan bu merkezde aynı

zamanda maden kaynakları bakımından zengin olan Toroslara yakın olmalıydı.

Konya bölgesinde, birçoğu tarafımızdan yapılan yüzey araştırmaları döneme ait birçok höyüğün varlığını ortaya koymuştur. Bunlardan birçoğu Pruşhanda olarak adlandırılan Karahöyük’ün oldukça yakınındadır. Bunlardan bazıları; Konya’da İşgalaman H. Yaylapınar H., Pamukçu H., Sille Parsana H., Sızma H., Sarayönü Konar H., Akşehir Karabulut H., Hatunsaray Zoldura H., ve Bozkır Sazlı Höyük.

Özellikle Konya’nın 130 km. güneyinde Toros dağ eteklerinde tarihi Bozkır maden yatakları yol güzergâhı üzerinde bulunan Bozkır Sazlı Höyük üzerinde bu döneme ait madencilik faaliyetlerine ait maden posaları bulunmuştur.

Asur Ticaret Kolonileri’nin Anadolu’daki faaliyetlerinin son dönemleri olarak görülen MÖ. 1750 yıllarında Kuşşara’da bir krallık kuran Pithana oğlu Anitta Kaneş, Hatti ve Zalpa gibi belli başlı Orta Anadolu krallıklarını topraklarına katıp Puruşhanda’ya yönelmişti. Bu ciddi durumdan kaygılanan Puruşhanda kralı ona demirden bir taht ve demirden bir asa armağan ederek, bu işgali bertaraf etmiştir. Bu jestine karşılık, dönemde Kaneş’i merkez yapan Anitta onu buraya çağırarak sağında oturup krallar gibi davranmıştır.

Anadolu'da henüz demir madeninin yaygın bir şekilde kullanılmadığı bu dönemde Puruşhanda kralının demir bir taht ve asa armağan etmesi; Puruşhanda'nın demir madenlerine ve demir metalürjisine sahip olması ilginçtir. Bu yüzden

bazı uzmanlar bu madenin meteorit bir demir olduğunu ileri sürmektedir. Günümüzdeki bu tartışmalar bir yana Anitta'nın tartışmasız bu armağanların önemini kavradığı bir gerçektir. Puruşhanda bu armağanlar sayesinde Kaneş Kralı Anitta'nın işgalinden kurtulmuştur.

Kuşşara Krallığı'ndan elli yıl kadar sonra Hattuşaş (Boğazköy)'ta bir devlet kuran Hititler kuzeyde Karadeniz ve güneyde Akdeniz'e açılabilmek için sınırlarını genişletmeye başlamışlardı.

Hitit devletinin kurucu kralı I. Hattuşiliş yıllıklarında ele geçirdiği kentler arasında Hupisna (Ereğli), Tuvanuwu (Kemerhisar), Nenassa (Aksaray? Şereflikoçhisar?), La/y/landa (Karaman), Zallara (Cihanbeyli yakını), Parşuanda ve Luşna (Lystra-Zoldura Hatunsaray)'dan söz etmektedir. Zallara ile Luşna arasında yer alan Parşuanda'nın Karahöyük civarında olması muhtemeldir. Telepinuş fermanında Labarna'nın Parşuanda'yı ele geçirmesinden söz etmektedir. Labarna'nın I. Hattuşiliş'in unvanı ya da ayrı bir kral olup olmadığı tartışılan bir konudur. Muvattaliş'in Duası (CTH 381) adlı metinde Ussa'nın Fırtına tanrısı, Paraşunta'nın Fırtına tanrısı, Huwatnuwanda Dağı, Hulaya Nehri, Aşağı Ülke'nin erkek tanrıları, kadın tanrıları, dağ ve nehir tanrılarında söz edilmektedir.

Genellikle Hulaya Nehri Ülkesi'nin Çarşamba Nehri Ülkesi olduğu şeklinde görüşler yaygındır, ancak kanımızca burası Göksu Nehri Ülkesi'dir. Ussa ise Karapınar Ereğli çevresidir. Huwatnuwanda Dağı için Sultan Dağları önerilmektedir.

Hitit belgelerinde geçen Ikuwaniia'nın Alaattin Tepesi merkezli Konya kenti olduğunu adını da buradan aldığını düşünüyoruz. Aslında Alaattin

Tepesi büyük Konya Höyüğü'nün görünen kısmıdır. Bu höyüğün çapı Karahöyük'ün olduğu gibi bir kilometre çapında olmalıdır. Kentin değişik yerlerinde yapılan temel kazılarında geçmişe ait buluntular ortaya çıkmaktadır.

Hititler dağ, nehir ve göl gibi doğal sınırlara göre Anadolu coğrafyasını adlandırıyorlardı. Ülke Maraşsantiya (Kızılırmak)'tan itibaren doğu kesimi "Yukarı Ülke/ KUR.URU.UGU. TI", batısı ise "Aşağı Ülke. KUR.URU.ŞAP-Lİ-TI" olarak tanımlanıyordu (Bryce 2005).

Aşağı Ülke içinde yer alan Konya çevresi, Luvi bölgesinde olduğu için Luvi Fırtına Tanrısı Tarhu'nun adından hareketle burada tesis edilen eyalete Tarhuntaşsa adı verilmişti. Hitit yazılı belgelerinden bu eyaletin doğudaki sınırı Lamiya (Antik Grek.Lamos- Günümüzde Limonlu) Çayı, batıda Kaştariyaş (Antik Grek. Kestros - günümüzde Aksu), kuzeyde adından tuz kayalıkları olarak tanımlanan Tuz Gölü ve güneyde Akdeniz yer alıyordu.

Hitit devleti kurulduktan itibaren tarihleri boyunca kuzeydeki Karadeniz dağlık bölgesindeki Kaşkalar, güneydoğudan Hurriler ve Batı Anadolu'da Arzawalıların akınlarından rahatsız olmuşlardır.

Konya çevresi batıdan gelen Arzawalıların Hitit merkezine en etkin akın yaptıkları bölgeydi. Hititler bu akınları durdurmak ve Arzawa üzerine seferler yapabilmek için burada bir eyalet kurdular. Tarhuntaşsa adı verilen bu eyaletin merkezi kenti Tarhuntaşsa'nın yeri tartışma konusudur. 1994 yılında tespit edip 1996 yılında Hatip Kayalığında ortaya çıkardığımız Kurunta yazıtı bölge tarihinin olduğu kadar Hitit tarihinin de karanlık birçok noktasını aydınlatmıştır (Bahar vd. 1996).

Arzawalılara karşı bir tampon eyalet olarak kurulan Tartuntaşsa'nın Kadeş Savaşı sırasında Hititlere başkentlik yaptığı biliniyor. Hitit kralı Muvattaliş'in başkenti buraya taşınmasından sonra yaklaşık 10 yıl başkent Hatip Kalesinde bulunan Tarhuntaşsa başkentlik yapmıştır, ancak daha sonra başkent Muvattaliş'in oğlu Urhi Teşub tarafından yeniden Hattuşa'a taşınmıştır. Amcası III. Hattuşiliş ona karşı bir darbe düzenleyerek onu sürgün edince diğer yeğeni Urhi Teşub'un küçük kardeşi Kurunta'yı buraya atayarak aralarında bir saldırmazlık antlaşması yapılmıştır, bu antlaşma bir süre sonra tahta çıkan IV. Tuthalia ile Kurunta arasında da yenilenmiştir, fakat Kurunta'nın bu duruma isyan ederek başkent Hattuşaş'ı yağmaladığı ve kendisini büyük Hitit Kralı ilân ettiği Hatip'teki yazıtından ortaya çıkmaktadır. IV. Tuthalia'nın oğullarının bir Hitit Devleti'nin yıkılışı sırasında hükümdarlıklarının sürmesi bu durumun fazla sürmediğini yansıtmaktadır.

Konya çevresi Hitit Anıtları'nın en çok görüldüğü bir bölgedir. Beyşehir Eflatunpınar, Fasıllar; Ilgın Yalburt, Kadınhamı Köylütolu, Hatip Kurunta ve Emirgazi Altarı imparatorluk dönemi anıtlarıdır. Ereğli İvriz (Halkapınar Aydınkent) olarak bilinen Warpalavaş Bereket Anıtı ve Konya Karaman sınırındaki Kızıldağ-Karadağ Hartapuş Anıtları Geç Hitit Dönemi Anıtlarıdır (Bahar 1999).

Sözlerimizi ilk kez henüz 13 yaşında bir çocukken 1916'da Konya'ya uğrayan, daha sonra 1926'da burada öğretmenlik yapan hayatında derin izler bırakan Ahmet Hamdi Tanpınar'ın yüz yıl önceki Konya'sının "Beş Şehir" adlı kitabında çok destansı bir anlatımı vardır. Onun bu sözleriyle sizi baş başa bırakıyorum:

Kaynakça

- Alp, Sedat, 1972, Konya Civarında Konya Karahöyük Kazılarında Bulunan Silindir ve Damga Mühürler, TTK Yayınevi. Ankara.
- Bahar, Hasan, 1994, Konya Çevresi Tarih Araştırmaları 1: Hititlerden Romalılara Kadar İsaüria Bölgesi. SÜ. Edebiyat Fakültesi Dergisi, 8-10:219-246.
- Bahar, Hasan, 1996, Konya-Hatip'te Bulunan Yeni Bir Hitit Anıtı, Arkeoloji ve Sanat Dergisi, VII. 1-10., Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Bahar, H.,- Karauğuz, G.-Koçak, Ö. 1996, Eskiçağ Konya Araştırmaları I, FS Yayınları, İstanbul
- Bahar, Hasan, Koçak, Özdemir, Eskiçağ Konya Araştırmaları 2, Kömen Yayınevi, Konya
- Bahar, Hasan, Demir Çağında Konya ve Çevresi, Selün Vakfı, Konya.
- Barjamovic, Gojko, 2011. A Historical Geography of Anatolia in the Old Assyrian Colony Period. Copenhagen: Museum Tusulanum Press. ISBN 9788763536455.
- Baykara, Tuncer, 1985, Türkiye Selçukluları Devrinde Konya, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. Ankara.
- Bryce, Trevor R., 2005. The Kingdom of the Hittites (2. Baskı). New York: Oxford University Press. ISBN 9780199279081.
- Del Monte, G. F., 1992. Die Orts und Gewässernamen der Hethitischen Texte, RGTC 6/2.
- Ertem, Hayri, 1995, Külhöyük'ün Asur Ticaret Kolonileri ve Hititlere Ait Çivi Yazılı Belgelerdeki Adı Hakkında Bir Deneme, Archivium Anaticum I:73-86.
- Eyice, Semavi, Eflatun Mescidi, İA.
- Herodot, 1975, Herodot Tarihi, Çev. Azra Erhat, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Joan Goodnick Westenholz, 1999, Legends of the Kings of Akkade: The Texts, Eisenbrauns Indiana.
- Kealhofer, Lisa, Edt. 2005, The Archaeology of Midas and the Phrigians Recent Work at Gordion, Philadelphia.
- Ksenophon, 1974, Çev. Tanju Gökçöl, Anabasis: Onbinlerin Dönüşü, Hürriyet Yayınları. İstanbul
- Pliny, Naturalis Historia, Edt. Karl Friedrich Theodor Mayhoff,
- Ramsay, W.M. 1960, Çev. M. Pektaş, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, Milli Eğitim Basımevi. İstanbul.
- Ramsay, William M. 2001, St. Paul The Traveler and Roman Citizen, edt. Mark Wilson, Kregel Publications, London.
- Sarre, Friedrich, 1998, Küçükasya Seyahati -1895 Yazı-Selçuklu Sanatı ve Ülkenin Coğrafyası Üzerine Araştırmalar, Çev. Dârâ Çolakoğlu, Pera Turizm Yayınları.
- Sevin, Veli- Özfırat, Aynur, Hakkari Stelleri: Doğu Anadolu'da Savaşçı Çobanlar İlk Not, Belleten, 65,243: 501-518.
- Strabon, Coğrafya, Anadolu, XII-XIII-XIV, Çev. A. Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları. İstanbul
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, 2017, Beş Şehir, Dergah Yayınları. İstanbul
- Tarhan, M. Taner, 1979, Eskiçağ'da "Kimmerler Problemi", VIII. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 11-15 Ekim, 1976, Kongreye Sunulan Bildiriler, Ankara, I. 355-370.
- Thonemann, Peter, 2011, Amphilochius of Iconium and Lycaonion Asceticism, The Journal of Roman Studies, Cambridge University Press, Volume: 101: 185-205

TANPINAR'IN KONYASI

*“Konya bozkırın tam
çocuğudur. Onun
gibi kendini
gizleyen esrarlı
bir güzelliği
vardır. Bozkır
kendisine bir
serap çeşnisi
vermekten
hoşlanır.
Konya’ya hangi
yoldan girerseniz girin
sizi bu serap vehmi karşılar.
Çok arızalı bir arazinin
arasından ufka daima bir
ışık oyunu, rüya gibi takılır.
Serin gölgeleri ve çeşmeleri
susuzluğunuza uzaktan gülen
bir rüya, yolun her dirseğinde
siline kaybola büyür, genişler*

*ve kendinizi Selçuklu
Sultanlarının
şehrinde
bulursunuz.
Dışarıdan
bu kadar
gizlenen Konya
içinden de
böyle kıskançtır.
Sağlam ruhlu
kendi başına
yaşamaktan hoşlanan,
dışarıdan gösterişsiz,
içten zengin Orta Anadolu
insanına benzer. Konya insanı
ya bir sıtma gibi yakalar,
kendi âlemine taşır, yabut da
ona sonuna kadar yabancı
kalırsınız... Bir başkent daima
başkenttir”.*

SELÇUKLULAR'DAN OSMANLILAR'A KONYA KADILIĞI

BİLGİN AYDIN

Konya kadılığının teşekkülü XI. yüzyılda Selçuklular'ın Anadolu hakimiyetiyle gerçekleşmiş olmalıdır. Selçuklu hanedanından Kutalmış oğlu Süleyman Bey tarafından 1074 yılında fethedilen Konya şehrinin ilk kadıları hakkında bilgimiz yoktur. Bu dönemde kadılar Anadolu dışından gelmişti. XI. yüzyıl sonları ile XII. yüzyılın ilk yarısında Anadolu'daki ilim hayatı henüz gelişmemiş olduğu için 1084 yılında zabtedilen Tarsus'a, Trablusşam idarecisi İbn Ammar tarafından kadı gönderildiği gibi Konya'nın tesbit edebildiğimiz ilk kadılarından biri olan Fakih Ali b. Muhammed b. Hibetullah el-Buhârî de (ö.1169) Konya dışından gelerek kadılık yapmıştı. VII./XIII. asır tarihçisi el-Bîbî, Konya kadısı et-Tirmizî ve Kemaluddîn (Cemalüddîn) el-Hotenî ile Amasya kadısı Fahrüddîn el-Buhârî'yi Orta Asya asıllı kadılar olarak zikretmektedir.¹ XIII. yüzyılın önde gelen âlimlerinden Siracüddin el-Urmevî de (ö. 1283) Musul'daki tahsilinden sonra Anadolu'ya gelmiş ve 1253 yılında tayin edildiği Konya kadılığını otuz yıl kadar sürdürmüştür.² Siracüddin el-Urmevî Selçuklu kadılık uygulamalarının Osmanlılar'a aktarılmasında da önemli bir rol üstlenmiştir. Nitekim ilk Osmanlı müderrislerinden Davud-ı Kayserî ve Taceddin Kerderî fıkıh tahsilini M.1273-1283 yılları arasında Konya baş kadısı Siracüddin el-Urmevî'den yaptıktan sonra Orhan Bey'in saltanatının üçüncü yılında 1331 senesinde

kurulan İznik medresesine müderris tayin edilmişlerdi.³

Konya başkent olduğu için, Konya kadıları aynı zamanda kadı'l-kudatlık veya kadiaskerlik vazifelerini de üstlenebiliyordu. Selçuklu tahtı için IV. Rükneddin Kılıçarslan ile II. İzzeddin Keykavus arasındaki mücadeleler döneminde kardeşler arasında elçilik yapan Cemaleddin Hoteni, kendisi için, II. İzzeddin Keykavus'dan Konya kadılığı ile birlikte baş kadılık makamı olan Rum memleketleri kadılığını talep etmiş ve bu talebi olumlu karşılanarak kendisine tayin menşuru verilmişti.⁴ Fakat kadiaskerlik görevi Konya kadılarına has bir görev değildi. Kadiaskerlik müstakil olarak verilebildiği gibi Konya kadılarının haricindeki şehir kadıları da kadiasker olabiliyordu. Mesela Evhadüddin Hüseyin b. Abdülkerim, Aksaray kadısı ve Anadolu Selçukluları kadiaskeri unvanını taşıyordu. Kadı-ı leşker de denilen ordu kadıları askerlerin şer'i ve hukukî davalarına ve işlerine bakar ve sefer zamanlarında hükümdara refakat edip, yine ordu mensuplarına ait davaları görürlerdi.

Selçuklular döneminde Konya kadılarının görevleri kendilerine verilen tayin menşurlarında detaylı bir şekilde kaydedilmiştir. H.680/M.1281-82 yılından önce düzenlendiği tahmin edilen bu tür bir menşurda Konya kadısının şer'i işlere nezaret etmesi; davaların halledilmesinde,

1 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Sivas ve Kayseri hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed", *Belleten*, sayı 126, Ankara 1968, s. 191-245; Kansu Ekici, *Anadolu Selçuklularında Üç Kardeş Devri* (1246-1266), Süleyman Demirel Üniversitesi, Tarih Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2005, s. 20.

2 Mustafa Çağrıç, "Siraceddin el-Urmevi", *DİA*, c. 37, s. 262-264; Hasan Akkanat, "Konevi'nin Çağdaşı bir düşünür: Siraceddin el-Urmevi", II. Uluslararası Sadreddin Konevi Sempozyumu Bildirileri, Konya 2014, s. 22-25.

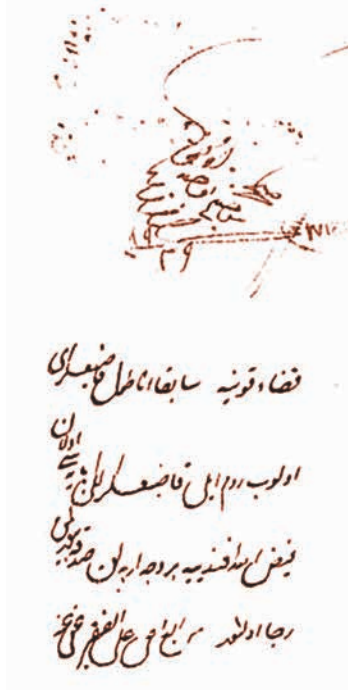
3 Murteza Bedir, "Osmanlı Tarihinin Kuruluş Asrında (1389'a kadar) İlimiye'ye Dair Bir Araştırma: İlk Fakihler", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, 1 (2006), s.34-35.

4 Ekici, *Anadolu Selçuklularında Üç Kardeş Devri* (1246-1266), s. 20.

münazaa ve husumetlerin kaldırılmasında zengin, fakir, yabancı ve yakın arasında fark gözetmemesi emredilmişti. Kadılar ayrıca şeri belgelerin tanziminde, vasiyetlerin yerine getirilmesinde, yetim ve kayıp mallarının muhafazasında din ve emanet şartlarına riayet edeceklerdi. Tayin menşurlarında kadınların vazifeleri arasında, şahitlerin doğruluğu ve tezkiyesine dikkat etmesi; vakıf, cami, medrese, hankah, zaviye, türbe ve yol gibi hayır işlerine nezaret etmesi; yetim çocukların mallarını temiz ve emin kimselere tevdi ederek ziyan edilmesine meydan vermemesi; ölen kimselerin terekelerini muhafaza etmesi, mirasları hak sahiplerine teslim etmesi; nikah akitlerine itina göstermesi gibi hususlara da yer verilmektedir.⁵

Yine kadılık menşurlarında, kadınların görevleri arasında, vakıf işlemlerinin yanısıra, vakıf kurucusunun şartları doğrultusunda vakfın gelir ve giderlerini denetlemekle (nezâret) vazifeli buldukları; ayrıca her kadının kendi kazası dâhilinde bulunan vakıflara nezaret ettiği ve Konya’da ikâmet eden baş kadının (kâdi'l-kudat) da bütün Anadolu Selçuklu kadınlarının nazırı olduğu belirtilmektedir.

Anadolu Selçuklu ülkesi vakıflarına nezaret eden bir de evkâf nezareti mevcuttu. Bu göreve I. İzzettin Keykavus zamanında hassa haznedarı Cemaleddin Ferruh, XIV. yüzyıl başlarında ise Gazan Han’ın buyruğuyla

Musameretü'l-Ahbar müellifi Aksaray'lı Kerimüddin atanmıştı.⁶

Konya kadınlarının meslekî geçmişlerine bakıldığında kadılıktan önce müderrislik veya atabeglik gibi görevlerde buldukları anlaşılmaktadır. Kadı Siraceddin Urmevî (ö. 1283) mantık ve kelâm sahasında medreselerde dersler vermiş ve bu alanda yüzyıllarca otorite teşkil edecek Metaliu'l-Envâr adlı eserini kaleme almıştı. Kadı İzzeddin Urmevî de felsefe ve mantıkla meşgul olmuş, Konya medreselerinde dersler vermişti.

Konya kadınları arasında Mezalim Divanı

başkanlığının yanı sıra vezirliğe yükselenler de bulunmaktadır. 1247-1248 yıllarında Konya kadısı olduğunu bildiğimiz Reyli İzzeddin Muhammed bin Mahmud, iki defa Sultan İzzeddin Keykavus'un veziri olarak görev yapmıştı. Aksaray civarında, Sultan Hanı önünde Baycu ile girişilen muharebede şehit düşen (1256) İzzeddin Muhammed, kadılıktan önce atabeg unvanı taşıyordu.

Selçuklular'dan sonra Karamanoğlu İbrahim Bey döneminde Konya'da Karaman-oğulları yönetimi kesin bir şekilde yerleşmiş ve bu dönemde Konya başkent hüviyetini kaybettiği için Konya kadılığı da ikinci derecede bir kadılık haline gelmiştir. Cemalettin Aksarayî'nin Karamanoğulları döneminde Konya kadısı olarak görev yaptığı bilinmektedir. Karamanoğlu Alaaddin Ali Bey

5 Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar Metin Tercüme ve Araştırmalar*, Ankara 1988, s.41.

6 Yüksel, "Vakıflar", s.314

Aksaray'ı Konya kadısı tayin etmişti. Onun 1382 yılında Konya kadısı olduğu belgelerden öğrenilmektedir.⁷

Konya'da Osmanlılar adına kadılık yapan ilk isim Konya'nın nihâi olarak Osmanlı hâkimiyetine geçmesinden çok önce Yıldırım Bayezit devrinde görev yapan Ahmed bin Şeyh Mehmed'dir. Tayyip Gökbilgin tarafından neşredilen 1 Şaban 801/Nisan 1399 tarihli bir vakfiyeyi tasdik eden Ahmed bin Şeyh Mehmed, Konya'nın Yıldırım Bayezid tarafından Osmanlı hâkimiyetine alındığı dönemde Konya kadısı olarak atanmış olmalıdır. Konya, 1398-1399 yıllarında Osmanlı hâkimiyetinde kalmıştı.⁸

Konya, 1467 yılında Fatih tarafından fethedilmesinden sonra Osmanlı kadılık sistemine dahil edilerek yönetimine bir kadı tayin edilmiştir. Daha sonra Karaman Eyaleti'nin merkez sancağı olan Konya'da, kadılar şehrin yönetimini üstlenmişlerdir. Konya XVI. Yüzyıl sonlarına kadar kaza kadılığı statüsünde iken 989/1582 yılında mevleviyet kadılığı hâline gelmiştir.

Konya'nın mevleviyet oluşundan önce Konya kadılığı görevinde bulunanlardan bir kısmını tasdik ettikleri vakfiyeler dolayısıyla bilmekteyiz. 927 tarihli bir vakfiyeye göre Konya kadısı bu tarihte Bağdadizâde Seyyid Abdürrahim Efendi idi.⁹

Konya kadıları arasında edebiyatla ilgilenen ve şiirleri günümüze ulaşan meşhur şairler de vardı. Konya kadısı Mehmed Efendi, Mânî mahlasıyla şiirler de yazan önemli bir şairdi. Mânî, Mevlâna'nın türbesinde bulunan gümüş kafesin üzerindeki 32 beyitlik Kıt'a-i Kebîr'in yazarıdır. Mehmed Efendi müderris iken kadılığa geçmiş, III. Mehmed döneminde ordu ile Hezargrat seferine katılmış ve 1596 yılında vefat etmiştir.¹⁰

Konya kadılığının mevleviyet kadılığı oluşu ve arpalık olarak tevcihi

XVI. yüzyıl sonlarına kadar Konya kadılığı mevleviyet statüsünde değildi. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Konya'nın 980/1572'de mevleviyet olduğunu ifade etmektedir. Ruus kayıtlarına göre ise Konya, 21 Zilhicce 989/16 Ocak 1582 tarihinde Mevlânâ Muhyiddin'in bu göreve tayini ile mevleviyet derecesine yükseltilmiştir. Konya'ya mevleviyet ile tayin edilen ilk kadı Mevlânâ Muhyiddin, Haseki Sultan Medresesi müderrislerinden olup munfasıl iken yani fiilen ders vermediği bir dönemde kadılığa tayin edilmiştir. Konya kadılığı devriye mevleviyetleri arasında bulunuyordu.¹¹

Konya kadılığının şeyhülislâm ve kazaskerlere arpalık olarak verildiği de olmaktadır. Nitekim Debbağzâde Mehmed Efendi şeyhülislâmlıktan azledildiğinde (25 Haziran 1690) kendisine önce Üsküdar kazası arpalık olarak verilmiş daha sonra arpalığı Kayseri ve oradan Konya kadılığına çevrilmişti.¹²

IV. Mehmed döneminde (1648-1687) Konya kadılığı 9 Muharrem 1089 tarihinde Anadolu kazaskeri Feyzullah Efendi'ye arpalık olarak verilmiştir. Bu konuda yazılan arzın metni şöyledir: (Ali Emiri, IV.Mehmed, no.93).

“Kaza-i Konya: Sabıka Anadolu kadıaskeri olup Rumeli kadıaskeri payesi olan Feyzullah Efendi'ye ber-vech-i arpalık sadaka buyurulmak rica olunur. Mine'd-dai el fakir. Gafera-lehu.”

Şeyhülislâm tarafından sadrazama yazılan bu arz üzerine sadrazam “mücibince tevcih olunmak buyuruldu. 9 Muharrem 1089” yazarak Konya'nın arpalık olarak Anadolu kazaskeri Feyzullah Efendi'ye verilmesini onaylamıştır.¹³

7 Yusuf Küçükdağ, *Vezir-i Azam Piri Mehmed Paşa* (1463-1532), Konya 1994, s. 6.

8 Ekrem Hakkı Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimâri Eserleri, Bulgaristan Yunanistan Arnavudluk, C. IV, 4-6. Kitap, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul 1982, s. 34; Edirne ve Paşa Livası vakfiyeler kısmı s.226-239.*

9 Tayyip Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livası*, İstanbul 1952, s.492-493.

10 Erdoğan Erol, “Gümüş şebeke”, *III. Uluslararası Mevlana Kongresi Bildiriler*, Konya 2004 s. 203; M. Ferit Uğur, “Mevlevilik Üzerine Bazı Notlar”, *Konya Mecmuası*, no.33, s.1384.

11 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Kepeci Tasnifi Ruus Defterleri, No:239, s. 247.

12 Mehmet İpşirli, “Debbağzade Mehmed Efendi”, *DİA*, c. IX, s. 62-63.

13 Biyografisi için bkz: Mehmet İpşirli, “Ebusaidzade Feyzullah Efendi”, *DİA*, c. XII, s. 526.

Konya kadılığının İstanbul kadılarına da arpalık olarak verilebildiği görülmektedir. Evasıt-ı Safer 1103/3-12 Kasım 1691 tarihinde Konya, İstanbul Kadısı Mevlânâ Abdullah'a arpalık olarak verilmiştir. Mevlânâ Abdullah, Saraczâde Abdülkerim Efendi'yi naib olarak tayin etmiş ve 5 Aralık 1691 tarihinden itibaren kadılık görevini Mevlânâ Abdullah adına Saraczâde Abdülkerim Efendi yürütmüştür.¹⁴

Osmanlı dönemi Konya kadı atamalarında uygulanan prosedür

Konya kadı atamaları, şeyhülislâmın teklifi ve bu teklifin sadrazam tarafından padişaha arzı ile gerçekleştiriliyordu. Sadrazam tarafından yazılan ve tarihi olmayan bir telhisde Konya, Mısır ve Şam kadılıklarına atanmak üzere şeyhülislâm tarafından önerilen isimler padişahın tasdikine arz edilmektedir:

“Arz-ı bende-i bi-mikdar budur ki

Saadetlü ve azametlü ve kerametlü padişahım, faziletlü şeyhülislâm efendi duacılarının işaret ve tertibleri üzere Mısır kazası sabıka kadı olan Minkarizâde'ye ve Şam kazası Bakizâde Esad Efendi'ye ve Konya kazası Seyyid Mehmed dailerine ihsan buyurulmak babında ferman devletlü padişahımdır. Ve bugün arza varılmak iktiza eder ahval olmayub sair umur-ı devlet-i aliyye ile ihtimam olundu. Malum-ı âlileri olduk da ferman azâmetlü padişahımdır.”

Padişah sadrazamın telhisi üzerine “vech-i meşruh üzere verdim ve bugün arza çıkılmaz.” yazarak sadrazamın arz ettiği isimlerin atanmasına onay vermiştir. Bu tarihte Konya Kadılığı'na Seyyid Mehmed atanmıştır.

Kadı ataması yapıldıktan sonra atanan kadıya bir ferman yazılarak bilgi veriliyor ve göreve

başlayacağı tarih kendisine tebliğ ediliyordu. Günümüze ulaşan 21-30 Receb 1010 tarihli bir ferman elimizdeki nadir tayin belgelerinden biridir:

“Akzâ kuzâti'l-müslimîn, evlâ

vülâti'l-muvahhidîn, yenbû'u'l-fazl ve'lyakîn, hucetü'l-Hakkı ale'lhalkı ecma'în, vârisü ulûmi'lenbiyâ ve'lmürselîn, elmuhtass bimezîdi inâyeti'l-meliki'lmu'în hâliyâ Tokat kadısı olan Mevlânâ Şemseddin -zîdet fezâ'ilühû- tevkî'i refî'i hümayûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki;

Hâliyâ hakkında mezîd-i inâyet-i hüsvânem zuhura getürüp işbu sene aşara ve elf Recebü'l-müreccebinin 29. gününden Konya kazası sana sadaka ve inâyet olunup ilâmı için (boş) tayin olunmuştur. Buyurdum ki vardukda tehîr ve tevakkuf etmeyüp kazâ-i mezbûra varup icrâ-yı ahkâm-ı şer'iyye idüp adamın gönderüp berâtın ihrâc ittiresin, şöyle bilesin alâmet-i şerife itimâd kılâsın. Tahriren fi evâhir-i şehri Recebi'l-mürecceb sene aşara ve elf. Mine'l-hicreti'n nebeviyye aleyhi efdalü's-salâti ve't-tahiyye.

Bi makam-ı Konstantiniyye el-mahruse.”

21-30 Receb 1010 tarihli bu ferman, Konya kadı atama prosedürünün bir parçasını oluşturmakta ve Konya kadılığına tayin edilen zata hitaben yazılmış bulunmaktadır. Bu fermanla Tokat kadısı Şemseddin'e 29 Receb 1010 tarihinden itibaren Konya kadısı olarak atandığı ve gecikmeden görev yerine gidip kadılık görevine başlaması bildirilmektedir. Ayrıca ferman, Şemseddin'e adamlarından birini gönderip tahvil kaleminden beratını çıkarmasını ihtar etmektedir.

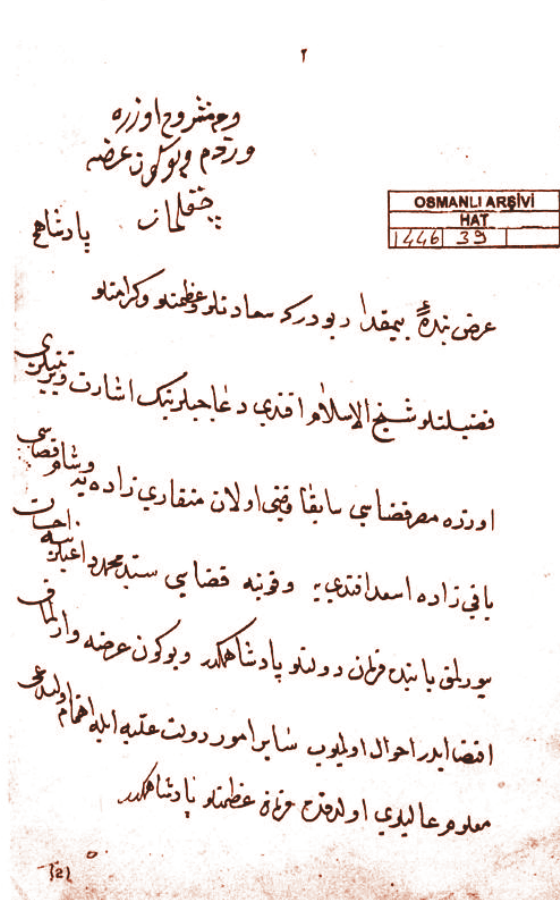
Kadı maaşları ve kadıların görev süreleri

Osmanlı kadılık sisteminde kadıların maaşları günlük bir rakam üzerinden belirleniyor ve buna yevmiye deniyordu. Konya kadısının yevmiyesi 1513 tarihli bir deftere göre 80 akçe idi. 1528 yılında bu miktar yaklaşık iki kat artarak 150 akçeye çıkmıştır. Kadıların maaşları mahkeme gelirleri ile bağlantılı olduğu için zaman içerisinde kadı maaşları sıkça değişmiştir.

Konya kadıları XVI. yüzyılda birkaç yıl süreyle görevde kalabiliyorlardı. 1528 tarihli bir defterden Konya kadısı Mevlânâ Cevri'nin bu tarihe kadar dört yıl iki ay görev yaptığı anlaşılmaktadır. Konya kadılığının mevleviyet derecesine yükseltildiğini gösteren bir ruus kaydı, mevleviyet öncesi son Konya kadısının görev süresinin üç defa uzatılarak yedi yıl süreyle görev yaptığını bildirmektedir. XVI. yüzyıldan sonra diğer mevleviyet kadılıklarında olduğu gibi Konya kadılarının görev süreleri de bir yıllla sınırlandırılmıştır.

Konya mahkeme binası ve Konya Kadı sicilleri

Konya kadılarının faaliyetlerini yürüttüğü müstakil bir mahkeme binasının mevcudiyeti XVII. yüzyıldan itibaren bilinmektedir. Bu mahkemenin yeri Şerafeddin Camii'nin kuzeydoğusunda Saraçzâde Hanı yakınındaydı. Mahkeme Kasım Halife Camii vakfına ait bir binada faaliyet gösteriyordu. Konya kadısı Mehmed Efendi'nin Ağustos 1585 tarihinde Şerafeddin Camii yakınında vakfettiği bu ev, Konya mahkemesi olarak uzun süre kamu hizmeti görmüştür.

Konya kadıları gördükleri davaları sicil adı verilen mahkeme defterlerine kaydediyordu. Bu sicillerinin büyük bir kısmı kaybolmuştur. Günümüze Konya'nın H.970-1325/M.1562-1908 tarihlerine ait 151 sicili ulaşmıştır. Konya şer'iyeye sicilleri üzerine yapılan yayınlar önemli sayıdadır. Konya'ya ait 11 adet şer'iyeye sicili transkripsiyon ve tıpkı basım olarak ilim hayatına kazandırılmıştır.¹⁵

15 10 numaralı Konya şer'iyeye sicili (1070-1071/1659-1661) (transkripsiyon), haz. İzzet Sak, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Konya 2003.; ; 47 numaralı Konya Şer'iyeye Sicili : (1128-1129/1716-1717) (transkripsiyon ve dizin), haz. İzzet Sak, Tablet Kitabevi, Konya 2006.; ; 11 numaralı Konya Şer'iyeye Sicili (1071-1072/1661-1662 transkripsiyon-dizin), haz. İzzet Sak, Kömen Yayınları, Konya 2007.; ; 45 numaralı Konya şer'iyeye sicili (1126-1127/1714-1715) (transkripsiyon ve dizin), haz. İzzet Sak, Cemal Çetin, Selçuklu Belediyesi, Konya 2008.; ; 37 numaralı Konya şer'iyeye sicili (1102-1103/1691-1692) (transkripsiyon ve dizin), haz. İzzet Sak, Konya Ticaret Odası, Konya 2010.; ; Konya şer'iyeye sicili 148 numaralı defter, haz. Barış Sarköşe, Çizgi Kitabevi, Konya 2011.; ; 51 numaralı Konya şer'iyeye sicili (H. 1140-1141/M. 1727-1729) özet ve dizin, haz. İbrahim Solak, Palet Yayınları, Konya 2011.; ; Konya kadı sicili 1916-1921 (katalogda yer almayan) transkripsiyon ve dizin, haz. Halil Erdoğan, Yusuf Küçükdağ, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya 2011.; ; Konya kadı sicilleri (1903-1907 ve 1898) defter 150-151 transkripsiyon-tıpkıbasım, haz. H. Ahmet Arslantürk, M. Sait Türkhan, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya 2012.; ; 3 Numaralı Konya şer'iyeye sicili (987-1330 / 1579-1912) (transkripsiyon ve dizin), haz. Doğan Yörük, Palet Yayınları, Konya 2013.; ; Konya kadı sicili (1143-1144/1730-1731) defter 52 : transkripsiyon ve dizin. haz. İzzet Sak. Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya 2014.; ; 38 numaralı Konya şer'iyeye sicili (1103-1104/1692-1693) (transkripsiyon ve dizin), haz. İbrahim Solak, İzzet Sak, [y.y.] 2014

SÖĞÜT'TEN SULTAN SENCER'İN TÜRBESİNE KURULAN BAĞ

AZMİ ÖZCAN

Oğuz'un Türkistan'daki en gözde mekânlarından Merv. Ama bizimle ilgisi bundan da ötedir. Konya'yı başkent yaparak bir medeniyet merkezi hâline dönüştürenlerin atalarının bağrında ebediyete uğurlandığı bir mübarek yer, ilim, irfan ve kızılma yolculuğunda her şeyin başladığı ilk duraktır.

Bu yolculuğun iki kolbaşı Selçuklular ve Osmanlılar buradan ufuklara meydan okudular; Selçuklular Malazgirt üzerinden Konya'ya ulaşırken Osmanlılar da Ahlât yoluyla nihayet Söğüt'e otağ kurdular.

Karakum Çölü'nün kuzey kısmında, Amu Derya'nın Aral denizine dökülen ağzında, İran ile Hazar kıyılarını Türkistan ile Doğu'nun büyük şehirlerine bağlayan önemli bir ticaret yolu üzerinde vakur bir mazinin ihtişamı yanında, öncü sahâbiler, âlimler ve Selçuklu sultanlarının rûhâniyeti ile yoğrulmuş ser mayayı (sermayeyi) barındırır burası.

Merv'de medfun bulunan dört sahâbinin yanında 1048'de Hemedan'da doğan büyük sûfilerden Yusuf Hemadanî ve Selçuklu Sultanları Alparslan, Sencer ve Çağrı Bey'in mezarları da buradadır. İlim tarihimizde 'Merzezi' nisbesiyle yer almış onlarca isim aslen Mervli demektir. Ve nihâyet risâlet nefesini asırlara taşıyan altı isimden Ahmed bin Hanbel de aslen buradandır. Gazzâlî ise bütün bu bölgenin birikimidir ve Sultan

Sencer ile görüştüğü, mektuplaştığı bilinir.

Merv Emeviler'e karşı başlatılan Abbâsî ihtilâline de ilk şahitlik eden şehirdir. Ebû Müslim el-Horasanî'nin 747'de ordusuyla buraya girmesiyle İslâm tarihinde yeni bir dönem de başlamış, Halife el-Me'mun da (813-818) arasında Merv'i merkez yaparak burada yaşamış ve topraklarını buradan yönetmiştir.

Selçuklular zamanında Doğu Horasan'ın hâkimiyetini eline alan Çağrı Bey'in idare merkezi oldu. Çağrı Bey ve Alparslan burada kendi adlarına sikke bastırdılar. Ardından Büyük Selçuklu Devleti'nin başşehri oldu. Sultan Sencer'in (1118-1157) ufku ve yarım asra yakın saltanatının sağladığı istikrar Merv'i yükselen Türk-İslâm medeniyetinin merkezi yaptı. Her yandan ve yönden her türlü ilim, sanat ve irfan erbabının

Oğuz'un Türkistan'daki en gözde mekânlarından Merv. Ama bizimle ilgisi bundan da ötedir. Konya'yı başkent yaparak bir medeniyet merkezi hâline dönüştürenlerin atalarının bağrında ebediyete uğurlandığı bir mübarek yer, ilim, irfan ve kızilelma yolculuğunda her şeyin başladığı ilk duraktır.

dâvet edildiği, iltifat gördüğü bir yer oldu. Çok sayıda medrese ve kütüphane inşa edildi. Sultan Sencer 1153'de Oğuzlar'a esir düşünce Oğuz Beyleri Merv'i kendilerine iktâ etmesini istedi, bunun üzerine Sultan, "Burası payitahttır, hiçbir kimseye iktâ edilmesi caiz değildir," dedi, tahtından indi ve inzivâyâ çekilerek bir müddet sonra burada vefat etti.

Oğuzların yağmasından sonra 1220'de Moğol istilâsını da yaşadı Merv. Cengiz Han'ın küçük oğlu Tuluy şehri teslim aldıktan sonra binlerce sâkinini kılıçtan geçirdi. Şehir baştan başa tahrip edildi ve bir daha, asla o eski ihtişamına ulaşamadı. O günden ayakta kalabilen birkaç binadan biri de Sultan Sencer'in türbesi olduğundan bu durumu Sultanın kerâmetine

hamleden nice hikâyeler söylendi yüzyıllar boyu.

2013 yılında bir toplantı için bulunduğumuz bu kutlu mekânda bizleri tarihin kaydettiği acı hâdiseler yanında kaybedilmiş mazinin hüznünün yoldaşlık ettiği Bozkırın ortasında âdeta mekânın mührü gibi dimdik ayakta duran Sultan Sencer'in bu türbesi karşıladı. Bizzat bânisinin "*dârülâbire*" olarak isimlendirdiği bu türbe nice badirelerden sonra zamana yenik düşüp hırpalanınca TİKA tarafından 2004 yılında restore edilerek ziyarete açılmış.

Türkistan'da gelişen Türbe Mimarisi'nin en önemli örneklerinden biri olarak, mimar Atsız oğlu Muhammed tarafından inşa edilmiş olup 17m. çapında yıldız biçiminde o güne kadar görülen en büyük kubbe ile örtülü imiş. Günümüze ulaşamamış olan dış kubbe ise kilometrelerce uzaktan seçilebilen firûze renkli sırlı tuğlalarla kaplıymış.

Asırların ağırlığını taşımaktan bîtap düşmüş türbenin tahrip edilmiş hâlinin resimleri ile mahzun olmuşken Türbe için sergilediğimiz hassasiyet ve TİKA'nın vefası yaşanan bunca tarihin beyhude olmadığını hissettirdi bize. Ama Türbenin içinde bizi başka bir sır bekliyordu; beyaz mermer ile sarmalanmış Sultan sandukasının ucuna adeta bu sırrı ifşa edercesine bir not iliştilmişti; "Burada kullanılan mermerler Söğüt'ten getirilmiştir". Sanki o toprakların Anadolu'da filizlenen dallarından her şeyin başladığı yere taze bir huzur bir selâm imişcesine içimizi ısıtmıştı bu küçücük not. Göğsümüz genişlemiş, gözlerimiz buğulanmıştı türlü hülyalarla.

KONYA'DA BİR GELECEK İNŞASI

ÇAĞLAR EREN AYAZ

Canlı ve cansız varlıklar ile bunların karşılıklı etkileşimlerinden oluşan bir bütün olarak çevre (1, 2); dünü, bugünü ve geleceğiyle büyük öneme sahiptir. Beslenme, barınma, giyim ve enerji gibi hayati değer taşıyan temel insani ihtiyaçların kaynağı olarak çevre, insanlığın gelişimiyle birlikte sürekli artış gösteren bir baskıya maruz kalmıştır. Bu baskıyı ortaya çıkaran en büyük faktörler ise sanayileşme ve nüfus artışı olarak gösterilebilir.

Sanayi devrimi ile birlikte çevre üzerinde ortaya çıkan baskılar; üretimin ve dolayısıyla kaynak tüketiminin hızlanması ve artması, üretimde kullanılacak enerji ihtiyacının artması ve sanayi atıkları boyutlarıyla ele alınabilir. Sınai üretim faaliyetlerinde doğal çevre hem bir kaynak hem de sanayi atıkları için bir alıcı ortam oluşturmaktadır. Üretimdeki artış, doğal kaynakların alışımlaşın üzerinde bir düzeyde kullanılması sonucunu doğururken, bir yandan da ortaya çıkan atıkların miktarını artırmış ve bu atıkların da doğaya bırakılmasıyla birlikte çevre yoğun bir baskı altında kalmıştır. Aynı zamanda sınai üretim faaliyetleri, yoğun enerji kullanımını gerektirmekte, bu enerji de doğal kaynaklardan elde edilmektedir. Enerji üretimi de doğal kaynaklar üzerinde aşırı kullanım sonucunu doğurmuş, bununla birlikte enerji üretim faaliyetleri sonucunda oluşan kirlilik de yine doğal çevreyi olumsuz yönde etkilemiştir.

Nüfus artışının çevre üzerindeki baskısı yine tüketim yönlü olurken, sanayileşme ile de bağlantılı olarak çevre üzerindeki baskının "kentleşme" boyutuyla büyümesine de sebebiyet vermiştir. Sanayi faaliyetlerinin yürütüldüğü kentlerde, bu faaliyetlerde çalışan işçi nüfusu yoğunlaşmış ve bu yoğunluk hem kentlerin yapısı hem de doğal dengenin daha fazla bozulmasına neden olmuştur.

Sanayileşme ve nüfus artışının sonucunda; çarpık kentleşme ile tarım arazileri ve yeşil alanlar yerleşim yeri haline gelmiş, su kaynakları kentsel ve sınai kullanım ile birlikte hızla tüketilmeye ve kirletilmeye başlanmış, ısınma, ulaşım ve üretim faaliyetleri havanın kirlenmesine neden olmuş, artan atıklar toprak ve su kirliliğini artırmış ve genel bir sonuç olarak çevre yoğun bir baskı altında kalmış, doğal dengede bozulmalar meydana gelmiştir.

Çevre üzerinde sürekli artan bu baskı; hava kirliliği, su kirliliği, toprak kirliliği, atıklar, ormansızlaşma, çölleşme, erozyon, doğal kaynakların tükenmesi, ozon tabakasının incelmeye, küresel ısınma ve iklim değişikliği gibi çevre sorunlarının doğmasına sebebiyet vermiştir (3). Ortaya çıkan bu sorunlar, çevrenin bir parçası olan insanlığı birçok açıdan etkilemiş; su ve gıdaya erişim sorunları, yoksulluk, açlık gibi sonuçlar doğurmuş ve hatta bu nedenle savaşların yaşanmasına neden olmuştur.

Çevre sorunları, nitelikleri gereği küresel etkiye sahiptir. Kirletilen bir su kaynağı bu kirliliği denizlere taşıyacak, kirlenen hava rüzgarla taşınacak ve kirlilik, ortaya çıktığı yerle birlikte taşındığı yerleri de etkisi altına alacaktır. Doğal kaynakların tüketilmesi de insanlığın ortak sorunudur. Dolayısıyla yerel düzeyde ortaya çıksalar da tüm çevre sorunları küresel nitelikte, tüm insanlığı etkileyen ortak sorunlardır. Dolayısıyla bu sorunlar, tüm insanlığın ortak gündemidir. Bu çerçevede çevre sorunlarının çözümü; yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde sistemli ve kararlı politikaların uygulanmasını gerektirmektedir.

Çevrenin korunması ve bozulan çevrenin eski haline getirilmesi amacıyla oluşturulan bu politikalara, çevre politikası adı verilmektedir. Çevre politikaları aynı zamanda çevrede bozulmaya yol açanlar hakkında yaptırımlar uygulanmasını da içermektedir. Bu kapsamda çevreyi konu alan vergiler ve cezai yaptırımlarla çevrenin bozulmasının önüne geçilmeye çalışılmakta, diğer yandan çevreye duyarlı faaliyetler ile destekleme ve vergi avantajları aracılığıyla desteklenmektedir.

Çevre politikası, çevre yönetimi sürecinin bir parçasıdır. Politikaların oluşturulması

ve uygulanmasını bir bütün olarak kapsayan çevre yönetimi; yerel, ulusal ve uluslararası düzeylerde çevrenin korunmasını ve geliştirilmesini amaçlamaktadır. Çevrenin küresel düzeydeki önemi dolayısıyla uluslararası örgütler, giderek artan bir sıklıkta çevre konusunu gündemlerine almıştır. Çevre sorunlarına çözümler geliştirmeyi amaçlayan uluslararası örgütler arasında yer alan Birleşmiş Milletler bünyesinde oluşturulan Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından hazırlanan Ortak Geleceğimiz adlı raporda yer alan “sürdürülebilir kalkınma” kavramı (4), günümüzde geçerliliğini korumakta ve her yönetim düzeyinde bir rehber niteliği taşımaktadır. “Bugünün ihtiyaçlarını karşılayabilmek için, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme imkanlarından ödün vermeyen bir kalkınma” (5) olarak tanımlanan sürdürülebilir kalkınma kavramı, geleceğe dönük perspektifiyle tüm yönetim düzeylerinde benimsenmiş ve uygulama alanı bulmuştur.

Konya ve Sürdürülebilir Kalkınma

Büyüyen sanayisi ve artan nüfusuyla Konya, tüm kentlerde yaşanan çevre kirliliğine birçok boyutuyla maruz kalmaktadır. Sınai faaliyetler ve taşıt yoğunluğunun sonucu olarak hava kirliliği, sınai atıklar sonucu oluşan toprak ve su kirliliği, karasal iklimi nedeniyle kuraklık gibi birçok çevre sorunuyla karşı karşıya kalan Konya, coğrafi konumu bakımından da dezavantajlı durumdadır. Dağlarla çevrili çukur bir arazi üzerine kurulmuş olan Konya’da hava kirliliğinin rüzgarla taşınması zor olduğundan, kirlilik zaman zaman yoğunlaşmaktadır (6).

Dezavantajlı konumu ve karşı karşıya olduğu çevre sorunları göz önüne alındığında,

Türkiye’nin yüzölçümü bakımından en büyük ili olan Konya’da çevre sorunlarının çözümünün hem yerel hem de ulusal bir önem taşıdığı açıkça görülmektedir. Bu durum, Konya’da yerel yönetimlerin çevre yönetimi ve çevre politikası konusunda etkin ve etkili çözümler geliştirmesi gerekliliğini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Konya ilinin mülki sınırlarının tamamında yetki ve sorumluluk sahibi olan Konya Büyükşehir Belediyesi’nin çevre konusunda atacağı adımların önemi oldukça büyüktür. Büyükşehir belediyesinin çevre konusundaki stratejilerinin, politikalarının, amaçlarının, hedeflerinin ve ilkelerinin yer aldığı en güvenilir bilgi kaynağı ise, stratejik planlardır. 5 yıllık bir süre için oluşturulan ve bu süre içinde yürütülecek faaliyetlerin temelini oluşturan stratejik planlarda çevre konusuna yer verilmesi, bu yönde atılacak adımların bir ön gösterimi niteliğindedir.

Konya Büyükşehir Belediyesi’nin yürürlükteki stratejik planı, 2020-2024 yıllarını kapsamaktadır. Stratejik planda, Konya Büyükşehir Belediyesi’nin varoluş amacını ortaya koyan misyon bildirimini incelendiğinde, “Yerel ve bölgesel talepleri karşılayan, insan ve çevreye duyarlı, hızlı ve kaliteli hizmetler üreterek halkın yaşamını kolaylaştıran bir belediyecilik” ifadesi görülmektedir. Misyon bildiriminde “çevreye duyarlılık” vurgusu yapılmış olması, Büyükşehir Belediyesinin kendi varoluş amacını çevreye duyarlı hizmet üretmek olarak tanımlaması bakımından büyük önem taşımaktadır.

Stratejik planda yer alan temel ilkeler ise, Büyükşehir Belediyesi’nin faaliyetlerini sürdürürken her daim göz önünde bulunduracağını taahhüt ettiği prensiplerden

oluşmaktadır. Konya Büyükşehir Belediyesinin temel ilkeleri incelendiğinde; “belediye hizmetlerinde tabiattaki canlı ve cansız tüm varlıklara uyum sağlayacak çevreye saygılı şehir planları yapmak” ve “tabiatla bütünleşen ... yatay şehirleşme oluşturmak” ifadeleri çevre bakımından dikkat çekicidir. Büyükşehir Belediyesinin canlı ve cansız varlıkların tamamını bir bütün olarak ele almış olması, çevrenin tanımıyla örtüşmekte ve bu konudaki bilinç düzeyinin yüksekliğini ortaya koymaktadır. 11 temel ilkenin 2’sinde çevreye değinilmiş olması da Büyükşehir Belediyesinin çevreye vermiş olduğu önemin açık bir göstergesidir.

Katılımcı yöntemlerle hazırlanması gereken stratejik planlar, iç ve dış paydaşların görüşleri çerçevesinde oluşturulur ve uygulamada bu paydaşların önerileri dikkate alınmalıdır. Konya Büyükşehir Belediyesi’nce stratejik plan hazırlık sürecinde birçok iç ve dış paydaştan görüş alındığı ve bu paydaşlar arasında Sürdürülebilir Çevre (SÜÇEV) Derneği Başkanlığı’nın yer aldığı görülmektedir. Çevre konusunda faaliyet gösteren bir derneğin stratejik plan hazırlık sürecine dahil edilmesi; hem demokrasinin temel nitelikleri arasında yer alan yönetim süreçlerine sivil toplumun katılımı hem de çevreye verilen önemin ortaya konulması bakımından oldukça önemli bir husustur.

Stratejik planlar hazırlanırken, plan sahibi idareyi etkileyen veya etkileme potansiyeli olan politik, ekonomik, sosyal, kültürel, teknolojik, yasal ve çevresel etkenlerin değerlendirildiği PESTLE analizi olarak adlandırılan analizlere yer verilir. Konya Büyükşehir Belediyesi, 2020-2024 Stratejik Planında tüm birimleri için bu analizlere

detaylı bir biçimde yer vermiştir. Bu analizler incelendiğinde; Fen İşleri Daire Başkanlığı, Bilgi İşlem Daire Başkanlığı, Sağlık ve Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı, Çevre Koruma ve Kontrol Daire Başkanlığı, Hukuk Müşavirliği, Ulaşım Planlama ve Trafik Daire Başkanlığı, Park ve Bahçeler Daire Başkanlığı ile Tarımsal Hizmetler ve Koordinasyon Daire Başkanlığının PESTLE analizlerinde; birim faaliyetlerinin çevre üzerindeki olası etkileri, birimlerin çevre konusundaki görevleri, çevre yönetimi bakımından birimlerin karşı karşıya olduğu fırsat ve tehditler ile bu konularda atılacak adımlar detaylı bir biçimde analiz edilmiştir. Aynı zamanda Çevre Koruma ve Kontrol Daire Başkanlığı’nın güçlü yanları, zayıf yanları, karşı karşıya oldukları fırsatlar ve tehditleri içeren GZFT analizinde de çevre konusundaki tehditlerin hassasiyetle analiz edildiği görülmektedir.

Stratejik planlar, geleceğe yönelik hedefler bakımından da önem taşımaktadır. Konya Büyükşehir Belediyesi 2020-2024 Stratejik Planında çevreye yönelik çok sayıda hedef belirlendiği görülmektedir. Bu hedefler kısaca; çevreci ulaşım modeli olan bisikletli ulaşım için gerekli altyapının oluşturulması, çevreci ulaşım sistemleri kurulması, toplu taşımada çevreye duyarlı duraklar ve araçların kullanımı, ağaçlandırma çalışmaları, millet bahçeleri ve yeni yeşil alanların düzenlenmesi, çevre ve görüntü kirliliği denetimleri, katı atık yönetimi, hava kirliliğini önleyici ölçüm ve denetim faaliyetleri, gürültü haritaları aracılığıyla gürültü kirliliğinin azaltılması olarak sayılabilir.

Konya Büyükşehir Belediyesi, stratejik planı haricinde de çevre yönetimine ilişkin önemli faaliyetlerde bulunmaya devam etmektedir.

“Halkın Kampanya ve Uygulamalara Destek Araştırması ile Birlikte Konya’da Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları” başlıklı çalışma, bu konuda önemli bir belgedir. Söz konusu belgede, sürdürülebilir kalkınmanın çevre boyutunun ötesinde; yoksulluk, açlık, sağlıklı yaşam, eğitim, kadınların desteklenmesi, su ve enerjiye erişim, ekonomik büyüme, sanayileşme, eşitsizliğin azaltılması, kent güvenliği, üretim ve tüketim dengesi ve barışçıl toplum gibi birçok faktöre değinilmiştir. Ayrıca çevreye ilişkin olarak, iklim değişikliği ile mücadele, göllerin korunması, ormanların yönetimi ve çölleşme ile mücadele konularında Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından gerçekleştirilen çalışmalara detaylı bir şekilde yer verilmiştir.

Gerçekleştirilen ve gerçekleştirilmesi hedeflenen çalışmalar, Konya’nın geleceğinde çevre sorunlarının mümkün olan en düşük düzeye indirilmesi ve sürdürülebilir bir Konya’nın inşası adına Konya Büyükşehir Belediyesi’nin yoğun bir mesai harcadığını göstermektedir. Sürdürülebilir kalkınma adına Konya Büyükşehir Belediyesi’nce, halkın destek düzeyini de içeren geniş kapsamlı bir çalışmaya imza atılması, bu durumun en büyük göstergesi niteliğindedir. Araştırma incelendiğinde, Konya Büyükşehir

Belediyesi’nin bu yolda yalnız olmadığı, Konya halkıyla bir bütün olarak sürdürülebilir bir Konya hedefine doğru emin adımlarla yürüdüğü görülmektedir. Toplumsal destek ve Konya Büyükşehir Belediyesi’nin bu yöndeki çalışmaları neticesinde, kadim kent Konya’nın sürdürülebilir geleceği bugünden kurulmaktadır.

Kaynakça

1. Hasan Ertürk, (2012). “Çevre Bilimleri”, Ekin Yayınevi, Bursa.
2. Yusuf Şahin, (2018). “Kentleşme Politikası”, Ekin Yayınevi, Bursa.
3. Hikmet Yavaş, (2011). “Türkiye’de Siyasi Partilerin Küresel Çevre Sorunlarına Yaklaşımları”, Yönetim Bilimleri Dergisi, 9(1), 199-214.
4. Recep Bozdoğan, (2005). “Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 50, 1011-1028.
5. Mevlüt Karabıçak ve Müge Burcu Özdemir (2015). “Sürdürülebilir Kalkınmanın Kavramsal Temelleri”, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 6(13), 44-49.
6. Fatma Kunt ve Şükrü Dursun, (2018). “Konya Merkezinde Hava Kirliliğine Bazı Meteorolojik Faktörlerin Etkisi”, Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi, 1(1), 54-61.
7. Konya Büyükşehir Belediyesi, (2019). 2020-2024 Stratejik Planı
8. Konya Büyükşehir Belediyesi, (2021). “Halkın Kampanya ve Uygulamalara Destek Araştırması ile Birlikte Konya’da Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları”.

KONYA ADETLERİNDEN KESİTLER

SAİME YARDIMCI

Mahalle

Doğup büyüdüğüm Konya'nın en eski, sayılı semtlerinden biri olan Hoca Habib Mahallesi'ndeki Kadılar Sokağı... Çevremi, komşularımızı dostlukları bir arada yaşamanın güzelliklerini sevinçlerini acıları paylaşmayı burada öğrendim. Mahalle yaşamı sosyal bir kültürdür. Yazılı kuralı yoktur. Yaşayarak görerek öğrenirsiniz.

Kadıların büyük bir kısmı burada oturduğu için Kadılar Sokağı denilmiş. Komşularımızın büyük bir kısmı Kadılar sülâlesine mensuptu. Tapucu Ahmet Efendi, Veli Sabri Uyar, Arif Ağa, Cennetler, Etyemezler, Kolonyacılar, Karpuzoğulları, Kadınhanlılar, Hamamcılar, Muallim Süleyman Efendi, Saraçlar.

Komşu Oturmaları

Sabahın erken saatlerinde kalkan evin kızları ve emektarları kapı önlerini, hayatları süpürür yıkar, çiçekleri sularlardı. Sille taşıyla döşeli taşlığın üstü ahşap asma veya hanımeliyle örtülerek gölgelendirilmiş, hasır yastık ve minderlerle döşenmiş sedirler, küçük bir süs havuzu çevresinde saksılarda çiçeklerle sabah kahvesi için oturma alanıdır. Birbirinden güzel çiçeklerle donanmış Kadılar Sokağı'nın bahçelerinden benim için en etkili olanı; Kadıların bahçesindeki mis kokulu zambakların büyüleyici kokusuydu.

Sabah erken kalkan gelinler ve kızlar ev işlerine, kayınvalide ise mutfakta yemeği hazırlamaya başlar. İşler bitince sabah oturmasına gidilir. Komşu büyüklerinden biri, bir komşuya "Maniniz yoksa size oturmaya geleceğiz" diye haber yollar. "Buyrun" dedikleri zaman bütün komşulara haber gider, herkes oraya toplanır. Büyükler önden, evin işini bitiren gelinler ve kızlar arkadan sabah kahvesine gider. Büyüklerin elinde mekik, iğne oyası; gençlerin elinde dantel kanaviçe işleri vardır. İpler kulaçlanır danteli kim çabuk örüyor diye gençler arasında yarış başlar. Boş oturmak yoktur.

Her zaman gelecek misafirlere ikram etmek için; çiğ çekirdek kahve, lokum, bisküvi, kelle şeker hazır olurdu. Çiğ çekirdek kahve, tavada kavrulur; pirinç el değirmeninde çekilir, ispiro ocağında veya mangalda küllenmiş ateşte pişirilir. Kıtlama kahve içen için kelle şekerden kırılan şeker kahveyle birlikte verilir. Kahve yanında su ve lokumla ikram edilirdi. Sohbetler başlardı.

Öğleden sonra bir başka komşuda oturma, gün batmadan eve dönme.

Uzun kış gecelerinde yazın kurutulan meyve kakla, erik, kayısı, elma, armut, vişne, dut kurusu dürtme, hurma, (kayısının dış yüzü içine çevrilip içine tatlı kayısı çekirdeği konarak kurutulması) kayısı, erik pestili şak leblebi (iki ayrılmış leblebi), kuru üzüm, ceviz içi.

Kış için saklanan ipe dizilen hevenk yapılmış kış armudu, kış karpuzu divlektir.

Haberli gelen misafir için buğday, nohut pişirilir, kenevir ve cevizle ikram edilirdi. Ayrıca kenevir helvası da yapılır.

Hep birlikte yapılan biz çocukların heyecanla ve sabırsızlıkla yemeği beklediği şey ise pişmaniye çekmek olmuştur.

Mevsimplere göre bu oturmalar farklılık gösterirdi. Yazın sebzeler kurutulur; ramazana hazırlık için şehriye dökme, erişte kesme ve yufkalar imece usûlü yapılır. Her gün başka bir evde toplanarak sırayla yapılan bu zor işler kolaylaşır.

Günlük yaşam içinde en önemli besin ekmektir. Fırından hazır çarşı ekmeği alınsa da. Tandırda yapılan ekmeğin tadı ve bereketi başka idi. Hemen hemen her evin tandırı vardı. Tandır ekmeği ve gevreği yapılırken ekşi maya kullanılır. Ekşi maya evde üretilir, maya çömleği içinde saklanır. Her seferinde maya tazelenerek maya çömleğine konur. Tandırda ekmek yaparken bazen ekmek tandırın içine düşer, düşen ekmekler tandırda ekmek pişmesi bitince, tandırın alt kısmında küllerin çevresine dizilerek pişirilir. Buna düşme denir. Küle bulanmış kokulu, kuru ama çok lezzetlidir.

Biz çocuklar sokakta oynarken tandır ekmeği yapan komşumuz bu düşmelerden bize verirdi. Onun tadını ve kokusunu unutamadım. Bir daha o tadı bulamadım. Tandırın kokusu mahalleye yayılmaya başladı mı heyecanla düşmelerini beklerdik. Tandır ekmeğinin arkasından tandır böreği ve gevreği yapılır. Ekmek yapıldığı gün tandır çorbası mutlaka yapılırdı. Yeşil mercimek, (geceden ıslatılmış) nohut, fasulye, kıyma, sadeyağ, soğan, salça ve tuz konur içine et suyu da eklenerek hepsi birden toprak çömleğe

 İ. Keribar

doldurulur. Çömleğin ağzı hamurla kapanır, ekmeğin pişen tandırın küllemiş ateşine indirilir akşam dinlendirilen çömlek sabah açılır.

Evin yiyecek ihtiyaçlarını çoğunlukla erkekler yapardı. Sabah erkenden Kadınlar Pazarı'na gidilir. Yapılacak yemek için önce sebzeler sonra o yemek için et alınır. Alınan malzemeler alan var alamayan var düşüncesi ile üstü kapalı hasır sepetlerde taşınırdı, bu yemekler kalaylı bakır kaplarda ocakta maltız veya mangalda daha sonra pompalı gaz ocaklarında pişirilirdi. Kavurma, kelle paça gibi kokulu tütsülü yemekler fazla ısı isteyen yemekler maltızda kök kömürü kullanılarak yapılırdı. Kışın sobada odun yakılır yakılan meşe odununun tamamen yanmamış kömürü ateş küreğiyle alınır kömür söndürme kovasına konur ve ağzı kapatılır. Yemeklerin kimi az ateşte kimi harlı ateşte pişirilir. Yemek yaparken kullanılan tencerelerin ve tavaların bakır kapların isli kalmaması için altları toprakla sıvanırdı. Tencerelerin içleri bulaşık toprağıyla ovulurdu.

Bulaşık toprağını köyünden eşeğinin üstüne koyduğu heybesini ak toprakla doldurup şehre gelen ihtiyar dededen alırdık. İhtiyar dede "Bulaşık toprağı" diye bağırır sokak sokak dolaşarak satar ihtiyacı olan alırdı. Aynı zamanda çamaşır kili ve saç için baş kili de satardı. Hamamda yıkanıp çıkmadan önce hamam taşında 2-3 kaşık baş kili ezilir sulandırılır, bu su saça dökülür. Killi su ile yıkanan saç yumuşar ve parlaklık kazanır.

Çamaşır

Günlük ev işlerinin içinde çamaşır başlı başına büyük işlerdendi. Bahçeye kurulan kazanlarda su ısıtılır çamaşırlar leğenlerde sabunla elle

ovularak, çitilenecek veya tokuçla yıkanır. Beyaz çamaşırlar soda ve sabunla mutlaka kaynatılır, kaynatıldıktan sonra Öküzbaş marka çivit ile civitlenirdi. Çivit beyaz çamaşırlara çok uçuk bir mavi renk verirdi.

Loğusa

Acılar, mutluluklar mahallede paylaşılarak yaşanır. Bir ölüm olunca evlerde radyo açılmaz, biz çocuklar sokakta bağırarak gülerken oyun oynamayız. Mahallede bir sessizlik gidene ve aileye saygı mahallede sırayla herkes cenaze evine yemek yapar götürür. Yemek yapan sofrayı kurar birlikte yemek yenir sofrayı toplar bulaşıkları yıkar. Mutlu günlerin en önemlilerinden biri de doğumdur. Gene komşular sırayla çorba ve palüze yapar loğusaya götürür.

Haberleşme

Akrabalar ve aile dostları arasındaki haberleşme biz çocuklara düşen bir görevdi. Halam Tekke Mahallesi'nde oturuyordu. Halama gidecek veya bize davet edilecekse ben haber vermeye gönüllü olurum. Annemin bir şartı vardı hiç oyalanmadan çabuk haber verip dönmemi isterdi.

Kadılar Sokağı'nda Tekke Mahallesi'ne giderken önce Matbaacılar'dan sonra halden geçer halden sonrada Kalaycılar Şekercilerden geçip Cıvıl Camii'nin yanından halamın evine ulaşırdım. Yolda giderken bu dükkânların önünde mutlaka durur seyredirdim.

Kalaycının kumla bakır kapları ovması körukle kömürü ateşlemesi kapların kalayla parlaması. Şekercinin rengârenk macunu şeker makası ile kesmesini. İplere dizilmiş renkli ip şekerlerini

daha sonra Keçeciler içinde keçe tepelerin bir elinde ibrikle keçeyi sulaması onsan sonra elinde sopa ile keçenin üstünde bir ileri bir geri keçeyi tepmesi bu mekânlar bana yaşanan bir masal gibi idi. Haber verdikten sonra buralarda kaybettiğim zamanı telâfi için koşarak eve dönerdim.

Hallaç

Baharın gelmesiyle evlerde kış temizliği başlardı. Önce sobalar sökülür, kurumları temizlenirdi. Çarşıdan sönmemiş kireç alınır, alınan kireç büyük bir teneke kaba konur ve üzerine su dökülüp söndürülür. Söndürülen kireçle odalar mutfak izbe duvarlarına badana yapılırdı.

Evdeki yün yataklar taşlığa çıkarılır yıkanır ve kurutulur kalın bir sopayla üzerine vurularak yünler kabartılırdı. Yıkanmış yatak yüzlerine geçirilirdi. Pamuk yataklar için hallaç beklenir. Ellerinde aletleriyle sokak sokak "ballaç" diye bağırarak dolaşan hallaçları ihtiyacı olanlar çağırır; evin taşlığında pamukları havalandırır yüzleri yıkanmış olan yataklara ve yastıklara pamuklar doldurulurdu.

Oduncu

Haziran ayı kış için odun alma zamanıydı. Ormandan alınan meşe ağaçları şehre gelmeye başlardı. Alınan odunlar evin hayatına indirilir ertesi gün baltacı gelir odunları parçalara ayırdıktan sonra odunluğa duvar yapar gibi dizerdi. Küçük parçaları yongaları ayrı bir yere koyardı. Odunların içinde çam olursa onları da çıra olarak kullanmak için ayırırdı. Baltacıya mutlaka yemek verilirdi. Oduncunun geleceği gün yemeğin yanında helva olurdu. Helvadan bize de düşeceği için biz çocuklar sevinirdik.

Baharın gelmesi kışın bitmesi ile biz çocuklara gün doğardı. Okuldan döndükten sonra akşama kadar sokakta oynardık.

Oyunlar

O güzel oyunları oynamak en büyük mutluluk bir çocuk için... Kızlar ip atlar, yağ satarım bal satarım, saklambaç, köşe kapmaca, istop, seksek, ip atlama, harmanbiş yapar. Erkek çocuklar futbol oynar, genellikle topların peşinden koşarlar.

Topaç ve lastik çevirme, çelik çomak, falaka ve taş, beştaş, bilye, uzuneşek. Erkek çocuklar soğuk ağacın dallarından kaysı çekirdeğinden düdük yapar, uçurtma uçururlar. Falaka için Meram Deresi'nden yassı oval taş aramak için notmuş için yuvarlak taşı bulmak bulunca sevinmek en iyi taşla sahip olmak oyunda başarılı olmanın zevki.

Yağmur Duası

Kuraklığın başladığı beklenen yağmurun yağmadığı zamanlar mahallenin çocukları "Yağ yağ yağmur, teknedeki hamur, tarlada çamur ver

Allah'ım ver bolca yağmur” manisini söyleyerek ev ev dolaşır bulgur, salça ve yağ toplarlar. Toplanan bu malzemeler mahallenin büyükleri Kadılar Sokağı'nın çıkmaz sokağında kurulan kazanda bulgur pilavı pişirilir komşularla birlikte pilav yenir ve ardından da yağmur duası yapılırdı. Çocukların bayramı olurdu o pilavın lezzeti unutulmaz.

Pekmez köpüğü

Sonbaharda üzüm bağları bozulur üzümler at arabalarında sepetlerle evlere gelir bağ bozumunda kışa dayanıklı olan üzümler hevenk yapılı izbeye asılır. Geri kalan üzümler pekmez yapmak için kullanılır.

Pekmez kaynama esnasında delikli keçelerle pekmez savrulur, savrulan pekmez köpüğü mis gibi kokar bu koku bütün mahalleyi kaplar, köpükler bir kaba konar konu komşuya dağıtılır, köpüğü yerken kaşık kullanılmaz kaşık yerine dut ve ayva yaprağı kullanılır ki bu çok zevklidir.

Biz çocuklar elimizde dut, ayva yaprağı köpük yemeyi bekleriz. Pekmez kaynarken bahçeden kazıp çıkarılan patatesler, ayvalar pekmez ocağından alınan küllenmiş ateşe gömülür. Pekmez kaynatma süresi içinde bir taraftan pişirilen patatesler, ayvalar yenilir sohbet edilir.

Pekmez köpüğü yemenin tadı ve zevki başkadır. Pekmez köpüğü yemek için bir dahaki sonbaharı özlemle bekleriz.

DERSAADET’TEKİ İLK KONYALI: ŞEYH VEFA

MUSTAFA KARA

*Himmet-i Şeyh Vefa’dan meded irmezse diriğ
Ahmed’in baddi değıl midhati dervişlerin*
Ahmed Paşa

*Şeyh-i âlem âfitâb-ı evliya
Mürşid-i Hak muktedâ-yı asfiya*
Sinan Paşa

XV. yüzyılın önemli şahsiyetlerinden biri Şeyh Vefa diye meşhur olan Konya’lı Muslihuddin Mustafa’dır. Medrese tahsiline Selçuklu başkentinde başlamış, Osmanlı başkenti Edirne’de devam etmiştir. Tasavvufi terbiyesini tamamlamak üzere intisab ettiği Debbaglar imamı Muslihuddin Halife, bir müddet sonra kendisine adeta ikinci ihtisasını tamamlamak için Bursa’ya giderek Abdüllatif Kudsi’den istifade etmesini tavsiye etmiştir. Gönül ustaları arasında böyle “mürid alış verişi” geleneği vardır.

Kudsî, tasavvufi terbiyesini Türkistan’da Zeynuddin Hâfi’nin yanında tamamladıktan sonra Kudüs, Konya üzerinden, daha İstanbul fethedilmeden Bursa’ya gelip dergâhını kuran bir sûfidir. Zeyniyye tarikatının Osmanlı dünyasında ilk temsilcisi olan Kudsi’nin yanında yetişen insanlardan biri de işte bazen Ebu’l-Vefa, bazen İbnü’l-Vefa diye anılan bu Konya’lı derviştir.¹

İcazetini aldıktan sonra memleketine dönmüş, öğrendiklerini öğretmeye, tecrübelerini talip olanlara aktarmaya başlamıştır. Bu yıllarda Karamanoğlu İbrahim Bey’den destek görmüş olan Şeyh

Efendi, muhtemelen onun vefatından sonra başkent İstanbul’a intikal etmiştir. İstanbul’da kendi adıyla anılan semtte kurduğu külliyyede ömrünün sonuna kadar hizmet vermiştir.² Şeyh Vefa’nın tekkesi tasavvufi hayatın yanında Osmanlı ilim, kültür ve sanat hayatının da feyizli ve tesirli mekânlarından biri olmuştur. Mürşidliği, şairliği yanında müzik ve astronomiye kadar uzanan farklı ilim dallarında da devrine göre en üst seviyede söz söyleyebilecek bir konuma yükselmiştir. Astronomi ile ilgili. *Rûznâme-i Vefâ*³ adlı eserin sahibi olan Konevi’nin manzum yadigârları da vardır: *Saz-ı İrfan*⁴ *Risale-i Manzûmât Makam-ı Sülûk*⁵

Tekke, medrese, cami ve türbe ve hazireden meydana gelen külliyyenin bazı binaları günümüze ulaşmıştır.⁶ Konu hakkında çok değerli bilgiler veren Cemaleddin Server Revnakoğlu (ö. 1968) türbenin hüzün verici eski hali hakkında şunları söylüyor:

“Civarında oturan sâlihatten yaşlı bir hatunun sevabına arada bir temizlediği bu bakımsız, havasız, ışıksız ve iki manasıyla Allahlık türbenin levhasız sandukaları şimdi tamamıyla çürümüş, yeşil çuhaları ele

1 Hâfi’nin “Bir aşk kütüğü yaktık, Rum üzerine attık” cümlesiyle Anadolu’ya gönderdiği bir başka müridi ise Abdurrahim Merzifonî’dir.

2 Abderrezzak Efendi, *Menâkıb-ı Şeyh Vefâ, Tuhfetü’l-Ahbab*, Süleymaniye Ktp. Esad Efendi Kit. no: 3622, 184-185b.

3 Astronomi ile ilgili olan bu eser ayrıca şerhedilmiştir. *Osmanlı Müellifleri*, I/181, Süleymaniye, no: 1027.

4 Süleymaniye Ktp. İbrahim Efendi Kit. no: 653, 15b-52b.

5 Süleymaniye Ktp. İbrahim Efendi Kit. no: 652, 1a-14b.

6 Bk. Aziz Doğanay, Şeyh Vefa Külliyesi, DIA, c.

39. Şeyh Vefa Külliyesi ve vakıfları hakkında bk. Erünsal, İsmail, “Şeyh Vefa ve Vakıfları Hakkında Yeni Bir Belge”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, Sy. I., İstanbul 1997, s.47 vd.

alınmaz hale gelmiş, döşeme tahtaları küften ve rutubetten parça parça olmuş ve artık dikicisi, yapıcısı kalmamaktan bir eşi bugün müzelerimizde bile bulunmayan, Türk'e ve Şark'a mahsus iğneden, işleme sanatının son klasik örneklerinden biri ve sonuncusu olan tâc-ı şeriflerin koyu nefti destarları, dikişli pamukları ciritçi farelerin hünerli dişleriyle didik didik edilmiştir”⁷

Sinan Paşa, Molla Lütfi, Bursalı Hocazâde, Balıkesirli Zâtî, Sinoplu Safayî, gibi o devrin yıldız şahsiyetlerinden üst yöneticilerden başka tekkenin müdavimlerinden biri de müderrislikten istifa ederek Şeyh Vefâ'ya intisap eden Zenbilli Ali Efendi idi.⁸ Onu, Mevlânâ ve İbnü'l-Arabî düşüncesini İstanbul'da yeniden canlandıran, medrese ile tekke çizgisini kendinde buluşturan bir ârif olarak görmek mümkündür. İlim ve irfanda en üst seviyede olmakla birlikte dünyevî arzu ve emeli, makam mansıb hevesi olmadığı için devlet erkânıyla da ilişkileri çok sınırlı idi. Fatih'in cenaze namazını kıldırın kişinin o olması da bu konuya bir başka açıdan ışık tutmaktadır.

“İlâ rahmeti Rabbih” ifadesinin karşılığı olan 896 (1491) tarihinde alem-i cemale intikal etmiş, dergâhının haziresine defnedilmiştir. Bazı kaynaklar ona Zeyniyye tarikatının Vefaiyye kolunu nisbet ederse de bu “kağıt üzerinde” kalmış, Zeyniyye tarikatı XV. ve XVI. asırda parlak dönemini yaşadıkdan sonra tarihe intikal etmiştir.⁹

Derviş Olmak İsteyenler

İşte O'nun diliyle derviş olmak isteyenlere tavsiyeleri:

*Evvvel tevhibîdi zikret
Sonra cürmünü fikret
Var yoluna doğru git
Derviş olayım dersen.*

*Rü'yâya yalan katma,
Elden söz alup satma,
Vakt-i seherde yatma,
Derviş olayım dersen.*

*Gaflet ile çalışma,
Çok gezmeye alışma,
Hiç bir şeye ilişme,
Derviş olayım dersen.*

*Şeyhinde kusur görme,
Meclisinde çok durma,
Nâfile yere yorma,
Derviş olayım dersen.*

*Dostunda kusur görme
Ak yüze kara sürme
Başuna çorap örme
Derviş olayım dersen*

*Haram lokmayı yutma,
Hiç kimseye kin tutma,
Şeyh Vefâ'yı unutma,
Derviş olayım dersen.
Bir şeyh-i kâmil ara,
Niçün oldun âvâre.
Hemen söz tut bî-çâre,
Derviş olayım dersen.*

*Her yere ayak basma,
İhsândan elin kesme,
Çok söze kulak asma,
Derviş olayım dersen.*

7 Revnakoğlu'nun İstanbul'u İstanbul'un İç Tarihi Fatih, Hzn. Mustafa Koç, İstanbul 2021, c. 4. S,1639.

8 Şekâik, 145-147; *Terceme-i Şekâik*, I/251, 254; *Osmanlı Müellifleri*, I/181; Abdurrezzak Efendi, *Menâkıb-i Şeyh Vefâ. Evrad-ı Şeyh Vefâ*, Süleymaniye Ktp. no: 184a. Hacı Mahmud Efendi Kit. no: 4144.

9 Zeyniyye için bk. Reşat Öngören, Zeyniyye, DIA.

*Hak söze inâd itme,
Refiksiz yola gitme,
Eyvallahı terk itme,
Dervîş olayım dîrsen.*

*Her sözde inad etme
Her mezbelede bitme
Sapa yollardan gitme
Dervîş olayım dersen*

*Hayrın bir ise binle
Vakt-i seberde inle
Pend-i Vefâ'yı dinle
Dervîş olayım dersen*

Bu şiiri Cebbarzâde Mehmed Ârif Bey şerhetmiştir.¹⁰

O Kime Hayrandı?

Mürşidleri başta olmak üzere bir çok insana hayran olduğunu söylemek zor değil. Fakat bunların en önünde olan zat-ı şerif kim idi sorusunun cevabını şu mısralarda bulmak mümkündür:

*Mefbar-ı cümle cibansın ey şefaât madeni
Mekke'de doğdun Medîne içre kıldım meskeni
Vuslatmla biz fakiri eyle mesrûr ya Gani
Düştü gönlüm ya Muhammed canım arzular seni*

*Cürm ü isyan ile geldik şanıma düşen kabul
Hem şefaattir recamız hazretinden ya Resûl
Reddedip bizi kapından etme sultanım melûl
Düştü gönlüm ya Muhammed canım arzular seni*

*Enbiyanın ser-verisin ya Muhammed Mustafa
Nûr-i zât-ı pertevin âleme verdi ziya
Âsitanında kulundur bu imam Şeyh Vefâ
Düştü gönlüm ya Muhammed canım arzular seni*

10 Bk. Ahmet Akdağ, Şeyh Ebulvefa'nın Tasavvufî Bir Şiirine Cebbarzâde Mehmet Ârif Bey Tarafından Yapılan Şerh, Uluslar arası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, sy. 2-3,(2013) Hayatı ve eserleri için bk. Reşat Öngören, DİA, Muslihuddin Mustafa md. Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I/181. Bkz. Abdülkadir Erdoğan, Şeyh Vefâ, İstanbul 1941, 18-19.

 İ. Keribar

Onun Hayranları Kimlerdi?

Bu sorunun cevabını arayanlar kabarıklık bir liste ile karşılaşsınlar. Bunu eserleriyle dile getirenlerin başında *Tazarrunâme* sahibi Sinan Paşa, *Vasayâ-yı Şeyh Vefâ*'nın sahibi Safayî ile Divan şairi Bursa'lı Ahmed Paşa'yı saymak gerekir.

Ahmet Paşa "Dervişlerin" redifli şiirini ona ithaf etmiştir:

*Arşdan çok yücedir rif'ati dervişlerin
Kimse bilmez nicedir izzeti dervişlerin
Ol harîmin kim ola mahremi kim tan yelidir
Perde-dâr-ı harem-i hürmeti dervişlerin*

*Cân satıp her birisi oldu belâ müşterisi
Aşk şehrinde budur san'ati dervîşlerin
Bezm-i firdevse bubur isteyeler hâkimden
Ravzama irse dem-i rahmeti dervîşlerin
'Aşk gevherleridir akl ile idrak olmaz
Sade'î tende yigîn kıymeti dervîşlerin
Ab ü gilden çü mizâcında eser yok buların
Neyle yogruldu aceb tineti dervîşlerin
Bin Süleymân çerisin mahv ede bir mûr gibi
Bâd-ı kabr estirecek satveti dervîşlerin
Tutuşa çenber-i çerh ü eriyey ay ve güneş
Göge düşse nazar-ı heybeti dervîşlerin*

11 Divan Ali Nihat Tarlan
tarafından yayınlanmıştır.

*Dü cihan ni'metinazırgana bir mûrçeye
Lutfhânında yed-i kudreti dervîşlerin
Ördü Rıdvân saçı reyhânlarını hurilerin
K'olacârûb-ı der-i halveti dervîşlerin
Aşinâlık yüzün açdıka gönül gözgüsünü
Gayrdan pâk kılar gayreti dervîşlerin
Himmat-i Şeyh Vefâdan meded irmezse dirig
Ahmed-in haddi degil midhati dervîşlerin
Her ümidim gülünü dermege her subh umarım
Açıla bağçe-i rahmeti dervîşlerin
Ola k'islâh ede hicrandaki hayranlığım
Dem-i vuslatda olan hayreti dervîşlerin¹¹*

Ahmed Paşa'nın ikinci medhiyesi ise doğrudan ona hitap etmektedir:

*Sen ol âyine-i nûr-i Huda'sın
Ki her bir sûrete ma'ni nümâsın
Dilin hikmet kilidinin dilidir
Emin-i mahzen-i sırr-ı Hüda'sın
Rumûz-i 'küntü kenz'in râzdârı
Emânetdâr-ı genc-i Mustafa'sın
Senindir nutk-ı İsâ hüsn-i Yusuf
Ki hem cân bahşsın hem dilrubâsın
Yed-i Kudret'le verdin her müride
Hızır seccâdesin Musa asâsın
Demünden feyz alır ilm-i ledünni
Ki sen serçeme-i ayn-i bekâsın
Şeriat farkının sertâcı sensin
Hakikat burcuna şems-i dubâsın
Nibayet buldu sende her amel kim
Nibâl-i Sidre'den sen müntebâsın
Devasın derdime, zahmıma merhem
Buyursan nola derdimin devasın
Muradım şem'in uyar kim gam-ı dil
Mükedder kıldı bu bezmin safasın
Ya irgür ben müridini murada
Ya gönlümden çıkar dünya hevasın
Şeh-i azamsın eş şeh an beni kim
Unutmaz lutf ıssı şeh gedâsın
Mubammed hakkı Ahmed düşdi hâke
Elini al ki zıll-ı kibriyasın*

Cumhuriyet devrinde onunla ilgili ilk çalışmayı Abdülkadir Erdoğan 1941 yılında yayınlamıştır. Şiirlerini Avni Erdemir doktora tezi olarak çalışmıştır. Kazım Büyükkaksoy, Ziver Tezeren, Reşat Öngören, İsmail Erünsal, Yavuz Bayram konu ile ilgili çalışmalar yapmışlardır. Şeyh Vefa'nın hayatı, eserleri, tesirleri, Arapça, Farsça şiirleri İstanbul'da yapılan bir sempozyumda geniş bir şekilde ele alınmıştır.¹²

Konyalı Mustafa Efendi

Manzum ve mensur eserlerinin yanında dergâhında toplumun, özellikle münevver kesimine sunduğu sohbetler asrın mutlaka kaydedilmesi gereken faaliyetleri arasında olmalıdır. İlmî, idarî ve bedîî hayatın değişik kesimlerinde yer alanlar için Şeyh Vefa'nın dergâhı bir "soluklanma" yeri olarak görülmektedir.

Onun farklı bir üslupla yazılmış mısraları ile devam ediyoruz:

*Allah Ta'âlâ ki yoğ iken kamu eşyâ
Varidi vü diledi ki zâbir ola esmâ
Kıldı kılasıdır kıla kılmış tut anı sen
Her nesneye ihsân velâkin o sultân
Tek lâyük ol ey cân u bülbül olmaya bâşâ
Evvel niceyise hem eyledür ol şâh
Aç gözünü vü şafet(i) terk eyle ol agâh
Bildi bilesidir bile bilmiş tut anı sen
Bu ne ehil inâyet(i) kim buldı bidâyet
İrüp ana devlet hoş oldu müzekkâ
Gerc aşk irişüp bileydün sen seni ey cân
Rabbün bilüp ideydün cânımı kurbân
Oldı olasıdur ola olmuş tut anı sen*

*Hâlik kamu âlem ol Hâkim-i a'zam
Mabkûm ana her dem süflâ dahi 'ulyâ
Âyât amin âlem-i âfâkda vü hem
Enfûsde kılınmışdur (u) gözi olan âdem
Gördi göresidür göre görmüş tut anı sen*

*Her nefse uyanı Hak yol koyanı
Sayma âdeme anı ki hayvandan ol ednâ
Her kim ki bidâyet irişüp irdi Resule
Hâline göre basdı kadem aşkile yola
İrdi iredür ire irmiş tut anı sen*

¹² Vefa Senti: Dünü Bugünü Yarını İstanbul 2006.

*Maksûda ki Allah dönene virür râb
Fazl eyleyüp ol şâh ol Hayy ü Tüvâna
Rabman durur kim kamuya Rabmetdür âm
Her nesneye kaderine göre behresini tâm
Viridi viresidür vire virmiş tut anı sen*

*Kim âşık-ı hazret kim râğib-ı cennet
Kim lâyıık-ı bîrkat pes seçdi o mevlâ
Hâlile dile kalma dile kim dil-i hâlün
Gerçekler olur kal dilinden bu makâlün
Buldi bulasıdur bula bulmuş tut anı sen*

*Zevk(in) dutanlar boş 'aşka batanlar
Anlar durur o tenler manşübe-i şa'bi
Aşh hod işün sâbit ü muhkemdür ezelden
K'Allah kamu nesne nice bilelden
Geldi gelesidür gele gelmiş tut anı sen
Ol ilme muvafık kim(i) mest ü kim(i) ayık
Kim firKate lâyıık (u) kim(i) kâbil-i zülfâ
Pes gaybda her sabit olanı bilüp izhâr
Kalandur o Vehhâb ki i'tâ idüp envâr
Secdi seçesidür seçe seçmiş tut anı sen*

*Buğday semenden hem şiş semenden
Hem ğıll olandan fark oldu musaffa
Yâ Rab kamunun sığmacağı topundur
Hem cümle cihan yürüyeceğ(i) kapundur
Tutdı tutasıdur tuta tutmuş tut anı sen*

*Dergâbufia yüzün bu âciz ü miskin
Ey kâdir-i tekvin vey Sâmi'ü Dâna
Gerçi eşke lâyıık anun yok yüzi hâkin
Giru semimle sana tertibin ümidin
Bitdi bitesidür bite bitmiş tut anı sen*

*Havfîle recâya hem vardı rızâya
Takdir ü kazaya kendüyi Hüda'ya
Nice ola anun yüzi ki ihsânuna batup
Kendüyi batâlar çamurına yihdatup
Değdi degesidür değe değmiş tut anı sen*

*Afvufîa gezeni çün bildi suçunu
Yarlığa sen anı fazlunla şâhâ
Şol âşık-ı sâdıklarunun hürmetiyçün
Hem vâşıl-ı kâmillerünüfi hürmetiyçün
K'oldı olasıdur ola olmuş tut anı sen*

*Himmetler alaldan kalmışlar yoldan
Anlar ilelden kıldun çu..
Sen eyle oların yolına ne hidâyet
Ol Fabr-ı Rüsül hürmetiyçün kim o şefa'at
İtdi idesidür ide itmiş tut anı sen*

*Dir Evvel ü Âhır (u) hem Bâtın u Zahir
Hem müdebbir ü muhtâc dir ana
Sensüz Vefa gerçi ademden dahi kemdür
Sen tinle veli gark atâyâ-yi kademdür
Taşdı taşasıdur taşa taşmış tut anı sen
Her nesne ana gark ger cem' u ger fark
Var ğarb ve ger şark zi-cüd-ı hüveydâ³*

Lâmiî Çelebi'nin Değerlendirmeleri

Sözü, kendisiyle tanışan/görüşen *Nefehâtü'l-üns* mütercimi Bursa'lı Lâmiî Çelebi'nin ifadesiyle bağlayalım: "Zahirî ve bâtinî ilimlere vukufu vardı. Pek çok fende/ilim dalında geniş bilgi sahibi idi. Başladığı her işte hususî bir tasarruf gösterirdi. Usûl ve makamlara dair zikirler tertip etmiştir ki ulemâ ve erbab-ı irfan nezdinde makbuldür. Vakıf tesisinde yed-i Beyza sahibi idi. Dış görünüşlerinde azamet ve celal, sohbetlerinde samimiyet ve cemal vardı. Dünya ehline fazla itibar etmezdi. Sözleri hikmet ve nükte dolu idi... Zevk ehli olan dervişlerden hoşlanırdı...

Belâgat dolu güzel cevaplarından biri şudur:
Bir gün kendisine:

- Şeyh Muhyiddin İbn'ül-Arabî, Firavun hakkında 'tertemiz olarak öldü' diyor. Siz ne dersiniz diye sorduklarında:

13 Avni Erdemir,
"Muslihuiddin Mustafa
İbn Vefa Hayatı, Eserleri
ve Fikirleri", basılmamış
doktora tezi, Ankara,
1999. Bilim ve Sanat
Vakfı 2006'da İstanbul'da
konu ile ilgili sempozyum
tertiplendi. Vefa Semti
Dünü Bugünü Yarını.
Bu sempozyumda onun
edebî ve tasavvufî yönüne
tebliğleriyle Reşat
Öngören, Avni Erdemir,
Yavuz Bayram, Mustaf
Çiçekler, Nurettin Ceviz,
Musa Yıldız., Abdürrezzak
Tek ve Mustafa Tatçı tebliğ
sunmuşlardır.

- O Aziz ne güzel söylemiş. Keşke bizim hakkımızda da böyle şehâdet eden iki mümin bulunsaydı diye cevap vermişti.

Başka bir gün:

- Hallac-ı Mansur'un 'Ene'l-Hak demesine ne dersiniz?' şeklindeki soruya da:

- Ya Ene'l-bâtıl mı diyecekti şeklinde karşılık vermişti.

Şeyh Vefa Hazretleri Hac için Antalya'dan gemi ile yola çıktı. Fakat gemileri Frenk korsanlarının eline geçti. Kendisi, kızkardeşleri ve müridlerini esir alarak Rodos'a götürdüler. Daha sonra Karamanoğlu İbrahim Bey onları fidye vererek kurtardı."

Lâmiî'nin son cümlesi şöyle: "Bu hakir Cuma günü mihrabda otururken mübarek ellerin öpüp nazar-ı iltifatlarıyla muğtenim oldum,/ bakışlarını ganimet bildim. Ümididir ki ol nazardan âhir-i vakte kadar meded irişe..."¹⁴

Vefatına Tarih

Şafa şâir
Vefa şâir
Dört hecedir
"ŞEYH VE ŞÂİR" 1491

14 Nefahâtü'l-üns Evliya Menkabeleri, Nşr. S.Uludağ-M. Kara, İstanbul,1998, s.683 vd.

KONYA'DA HADİS OKUMA VE BUHÂRÎHÂNLIK GELENEĞİ ÜZERİNE

AHMET ÇELİK • HASAN YAŞAR

Malazgirt Savaşı'ndan hemen sonra müslüman Türklerin eline geçen Konya 1096 tarihinden itibaren Anadolu Selçuklu devletinin başkenti olmuş ve bu vasfını Selçuklular'ın tarih sahnesinden çekildiği 1308 yılına kadar devam ettirmiştir.

Haçlı saldırıları ve Moğol istilası yüzünden on üçüncü yüzyılda Mâverâünnehir, Horasan, Suriye ve Endülüs'ten pek çok âlim ve mutasavvıf Konya'ya hicret etmiş ve bu ilim adamları Selçuklular'ın Darulmülk'ünü İslâm dünyasının en önemli bir ilim ve irfan merkezi hâline getirmişlerdir.

Konya'da bu dönemde Altunaba, Akıncı, Nizamiye, Sultan Veled, Seyfiyye, Hatuniye, Sırçalı ve Tacülvezir medreseleri açılarak İslâm dünyasının her yerinden gelen öğrencilere ev sahipliği yapmıştır.

Konya'da Hadis Meclisleri

Konya'da hadis sahasında en önemli bilginlerden birisi Şeyh Sadreddin el-Konevî (v.1274) idi. Tarihçi Kerimüddin Mahmud Aksarayı yazdığı Müsameratü'l-Ahbar adlı eserinde Şeyh Sadreddin el-Konevî'yi "yaşadığı toplumu irşad eden din büyüğü, mükemmel ve olgun bir âlim, doğu ve batı ülkelerinden gelip kendisine danışılan, hadis ilmi başta olmak üzere bütün ilim dallarında söz sahibi olan biri" olarak tanıtmaktadır.¹

Bir muhaddis olarak Şeyh Sadreddin el-Konevî, Konya'ya geldiği 1246'den 1274'teki vefatına kadar konağında Mecdüddin İbnü'l-Esîr'in "Cami'u'l-usûl fi ehadîsi'r-Rasûl" adlı kitabını okuyup açıklıyordu. Şeyh Sadreddin Konevî'ye bu eseri Musul'dan babası Mecdüddin İshak getirmiş, ayrıca Konevi, Kahire'de öğrenci iken hocası Şerefüddin Yakûb el-Mevsîli'den sema yoluyla bizzat dinlemişti.

Cami'u'l-Usûl'ün ilk sayfalarına Sadreddin el-Konevi tarafından derslerine katılanların isimleri not edilmiştir. Cami'u'l-Usûl'un Konya Karatay Yusufpaşa Kütüphanesi'nde bulunan cüzlerindeki² sema kayıtları incelendiğinde o dönemin sultan, melik, emir, vezir gibi yöneticilerinin yanında tefsir, kıraat, hadis, fıkıh ve tasavvuf gibi İslâmî ilimlerde öne çıkan bir çok ilim talebesi Sadreddin el-Konevî'den hadis dinlediği anlaşılmaktadır.³

Şeyh Sadreddin el-Konevi, yazmış olduğu "Kırk Hadis Şerhi" adlı eserinde 29 hadis-i şerif tasavvufî yorumlarıyla birlikte açıklamıştır.

Ayrıca Hz. Peygamberin sünnetine bağlılığın bir ifadesi olarak Şeyh Sadreddin el-Konevi, vefatından sonra fıkıh kitaplarında yazıldığı gibi değil, hadis kitaplarında anlatıldığı gibi cenazesinin yıkanmasını vasiyyet etmiştir.

1 Kerimüddin Mahmud Aksarayı, Müsameretü'l-Ahbâr, (Çeviren: Mürsel Öztürk), Ankara 2000, s. 68.

2 Konya Karatay Yusufpaşa Kütüphanesi, No: 5045,5046, 5047, 5048, 5049, 5050,5051, 5052, 5053, 5055, 5057.

3 Muhammet Yılmaz, "Sadreddin Konevî'nin Huzurunda Okunan İbnü'l-Esîr'in Câmî'u'l-usûl Adlı Eserinin Semâ Kayıtları", Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD) 13 / 2 (Haziran 2013): 1-19; Mikâil Bayram, "Sadru'd-Din Konevi Kütüphanesi ve Kitapları", Marife Dini Araştırmalar Dergisi 1 / 2 (Ekim 2001), s.179-186.

Konya Darülhadisleri

Sadreddin Konevî'nin, konağında başlattığı hadis dersleri bir müddet sonra meyvesini vermiş Konya'da hadis ilimlerinin okutulacağı İnce Minareli Medresesi ve Kadı Hürremşah Darülhadislerinin⁴ açılmasına öncülük etmiştir.

1251'de vezir Celaleddin Karatay tarafından inşa ettirilmiş olan Karatay Medresesinin Taç kapısı üzerine Selçuklu sülüsü ile Hz. Peygamber Efendimizin (s.a.s) cevamiu'l-kelim kısa yani özlü 28 hadis-i şerifi yazılmıştır. Selçuklu döneminde tefsir öğretimi için inşa edilen Karatay Medresesi'nin kapısına özlü hadislerin işlenmesi ve aynı dönemde hadis ihtisası için yaptırılan İnce Minare Darülhadisi'nin giriş kapısına ayete'l-kürsi, Yasin ve Fetih surelerinden ayetlerin mermerlere işlenmesi, Selçuklu Türkleri'nin Kur'an ve sünnet-i seniye bütünlüğüne işaret eden anlayışını ifade etmesi oldukça önemli ve anlamlıdır.

Konya'da Osmanlı döneminde de müfredatında yalnızca hadis ve hadis ilimleri okutulan darülhadisler açılmaya devam etmiştir. Bu dönemde açılan darülhadisler ise şunlardır.

1. Musahib Mustafa Paşa (Şeyh Ahmed Efendi) Darülhadisi: 1681'de açılmıştır. Darülhadis, Konya'da Karakurt Mahallesi yakınında inşa edilmiştir,
2. Saraçzade Abdülkerim Efendi Darülhadisi: 1703'te açılmıştır. Darülhadis, Fakih Dede Mahallesi'nde, Fakih Dede Mescidi'nin yakınında idi.
3. Hacı Abdülfettah Çavuş Darülhadisi: 1712'de açılmıştır. Darülhadis günümüzde Kızılay Hastanesi'nin doğusunda idi.

4. Çolak Hacı Ali (Han-ı Cedid) Darülhadisi: 1713'te açılmıştır. Darülhadis Konya Kalesinin içinde Alacamescit Mahallesi'nde idi.⁵

Konya'da Hadis Silsileleri

Konya bölgesinde birçok ulemanın icazetlerinde müselsel hadis silsileleri görülmektedir. Bu hadis silsileleri daha çok Fahu'r-rum Kara Hacı Mustafa Efendi (v.1734) ve oğlu Ebu Said Muhammed el-Hadimi (v.1761), Muhammed Kudsi Memiş Efendi (v.1852) ve Kadınhanılı Ahmed Kudsi Efendi'ye (v.1893) dayanmaktadır.⁶

1.Ebu Said Muhammed el-Hadimi

Ebu Said Muhammed el-Hadimi'nin hadis silsilesi babası muhaddis, şeyh, Kara Hacı Mustafa Efendi'ye (v.1734) dayanmaktadır. Mustafa Efendi, banisi olduğu Hadim Medresesinde Buhari ve Müslim'in Sahihleri, Ebu Davud, Tirmizi, Nesâî ve İbn Mâce'nin Sünenleri, Begavî'nin Mesâbih'i, Kadı İyaz'ın Şifa'sı, Suyûtî'nin Camiu's-Sağir'i ve Hafız el-Münziri'nin et-Tergib ve't-Terhib'i okutmuştur.⁷

Ebu Said Muhammed el-Hadimi'nin Buhârî'den Kara Hacı Mustafa Efendi'ye kadar uzanan (ve İmam Buhârî'nin Sahih'i için verilen) hadis icâzet silsilesi şöyledir: Muhammed b. İsmail el-Buhârî - Ebû Abdullah Muhammed b. Yûsuf - Abdullah es-Serahsî - Ebu'l-Hasan Abdurrahman ed-Dâvûdî - Ebu'l-vakt Abdülevvel es-Siczi - Sirâceddin Ebû Abdullah b. Muhammed ez-Zebîdî - Ebû Tâlib Hacer - Burhâneddin Ebû İshâk İbrahim eş-Şâmî - İbn Hacer

4 Nebi Bozkurt, "Darülhadis", TDV İslam Ansiklopedisi, c.8, s.528.

5 Yusuf Küçükdağ, "Konya'da Osmanlı Döneminde İnşa Edilen Darülhadisler, Vakıfları ve Vakfiyeleri", Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, Konya, Ekim 2018, sy.1, s.1-31.

6 Günümüzde Konya'da müselsel hadis senedi Nurettin Boyacılar hoca vasıtasıyla devam ettirilmektedir. Boyacıların hadis silsilesi, Abdülfettah Ebu Gudde - Muhammed Zahid bin el-Hasan el-Kevseri - Valid el-Macid - Hasan Hilmi el-Kastamoni ve Ahmet Ziyaeddin el-Gümüşhanevi vasıtasıyla İmam Buhari'ye ulaşmaktadır.

7 Ahmet Çelik, "Kara Hacı Mustafa el-Hadimi" Akademik sayfalar, 28 Nisan 2021, sy.17, s.262-266.

el-Askalânî - Zekeriyya el-Ensârî - Abdu'l-Ali'nin babası - Ahmed b. Muhammed Abdu'l-Ali - Hayreddin ed-Deylemî - Muhammed b. Ali el-Kâmilî - Muhammed et-Tarsûsî ve Kara Hacı Mustafa Efendi.⁸

2. Muhammed Kudsi Memiş Efendi

Muhammed Kudsi Memiş Efendi'ye ait olan hadis silsilesi ise Reyhanzâde diye bilinen hafız, âlim, kâmil, muhaddis, es-Seyyid Muhammed Şükrü el-Burhanzade el-Alai⁹ ile Müftü Seyyid Ahmed el-Hadimî vasıtasıyla Ebu Said Muhammed el-Hadimî'ye dayanmaktadır.¹⁰

3. Kadınhanılı Topbaşzade Ahmed Kudsi Efendi

Konya'da tefsir ve hadis okutarak şöhret kazanan alimlerimizden biri olan Kadınhanılı Topbaşzade Ahmed Kudsi Efendi'dir. Mekke ve Medine'de Şeyh Kutbî ve Seyh Senusi'den hadis ve tefsir okuyarak icazet ve Konya'da Muhammed Kudsi Memiş Efendi'den tasavvufî hilâfet almıştır. Kırk bin hadis-i şerifi ezberlediğinden dolayı "Seyyidi'l-muhaddisin/hadisçilerin efendisi" diye adlandırılan Ahmed Kudsi Efendi, 1291/1874 tarihli Konya Vilayet Salnamesi'ne göre Sultan Selim Camii'nde

48 öğrenciye hafta içi İmam Buhârî'nin Camiu's-Sahih ile Kadı İyaz'ın Şifay-ı Şerif adlı eserini okutmaktaydı.¹¹

Konyalı Muhaddisler

Ulemadan Hadimli Ahmet Efendi (v.1839), Alanya kazasına giderek orada meşhur muhaddis Reyhanzade Hocaefendi'den hadis ilimlerini okuduktan sonra memleketine dönerek hadis ilimleriyle meşgul olmuştur. Ahmet Efendi, 1248/1832'de Konya'ya

hicret ederek eğitim öğretimle meşgul olmakta iken Kadızade Medresesi müderrisliğine tayin edilmiş ve burada şöhreti gittikçe artarak hadis ilmindeki bilgisinden dolayı "Muhaddis Ahmet Efendi" unvanıyla anılmaya başlanmıştır.¹²

Muhammed Kudsi Memiş Efendi'nin oğlu Şeyh Muhammed Bahaeddin Efendi (v.1906) bir şeyh veya müderris değil kütüb-ü sitte ve cevam-i hadis hafızıydı.¹³ Muhammed Bahaeddin Efendi hadisle ilgili bilgileri babası Muhammed Kudsi Memiş Efendi ile onun halifesi Kadınhanılı Tobbaşzade Ahmed Kudsi Efendi'den tahsil etmiştir.¹⁴

Muhammed Bahaeddin Efendi'nin oğlu Konya İslahı Medaris medresesi müderrisi Ahmet Ziya Efendi (v. 1923) ise, kütüb-ü sitte hafızı idi.¹⁵

Nuzumlalızade Hacı Mustafa Efendi, babası Hacı Hüseyin Efendi'den icazet almış ve onun vefatından sonra yerine Mecidiye Medresesi

8 Yaşar Sarıkaya, Ebû Sâid el-Hâdimî, İstanbul 2008, s. 36.

9 İsmail Bilgili-Ahmet Çelik, Muhammed Kudsi Memiş Efendi, Konya, 2013, s. 98, 183.

10 Şeyh Ahmed Ziya Efendi'nin Ali Rıza Kudsi Efendi'ye Verdiği icazetten Koyunoğlu no: 37.023.

11 Konya Vilayet Salnamesi, 1291/1874; İsmail Lütfi Çakan, "Ahmed Kudsi Efendi", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1989, c.2, s.97; Veli Sabri Uyar, Hattatlar Armağanı, Konya, sy.116-117, s.55-56; Veli Sabri Uyar, Konya Bilginleri, Konya, Ekim-Kasım 1948, sy.121-122, s.42.

12 Veli Sabri Uyar, Konya Bilginleri, Konya, Mayıs-Haziran 1950, sy.139-140, s.5.

13 Mahmut Sural, "Her Yönüyle Konya", 10 Eylül 1975.

14 İsmail Bilgili-Ahmet Çelik, Muhammed Kudsi Memiş Efendi, Konya, 2013, s. 61.

15 Mahmut Sural, "Her Yönüyle Konya", 11 Eylül 1975.

müderri olmuştur. Mustafa Efendi müderrislikle beraber uzun yıllar Aziziye Camii'nde uzun müddet muhaddislik görevinde bulunmuştur.¹⁶

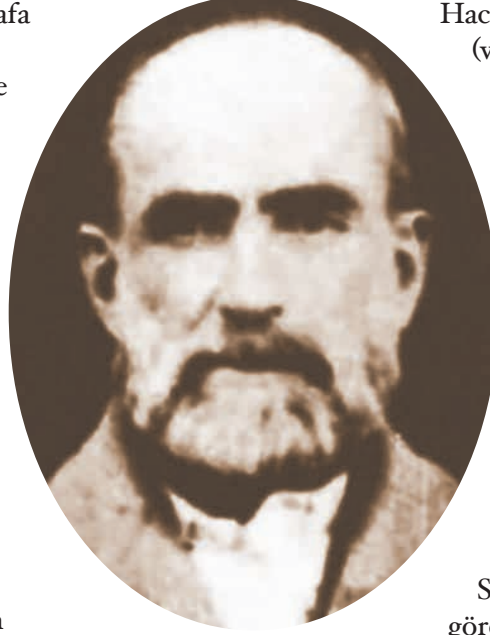
Silleli Nazif Efendi (v.1889)¹⁷ Konya'nın meşhur muhaddislerdendi. Sille'de bulunan medresesinde yılarca usul-ü hadis dersleri okutmuştur.¹⁸

Parlak Hoca adıyla anılan Hacı Ahmet Fahri Efendi (v.1877), ilm-i hadis okutan Konyalı âlimlerimizdendir.¹⁹

Konya Darulhilafe Medresesi müderrislerinde Aksekili Abdullah Hilmi Efendi (v.1928), 1921'de adı geçen medresede 1924'e kadar hadis-i şerif dersleri okutmuştur.²⁰

Nakşi tarikatı şeyhlerinden İçelli Mehmet Efendi (v.1880), tefsir, kelam, fıkıh tasavvuf, ilimleriyle birlikte özellikle hadis alanında ihtisas sahibi birisi olarak anılmaktadır.²¹

İlgın müftüsü Abdullah Hilmi Efendi, 1314/1896 tarihinde İlgın Camii Atik Medresesi'ne müderris tayin olunmuş, bir buçuk yıl müderrislikten sonra kaza müftüsü Hasan Efendi'nin görevden azledilmesi üzerine 1898'de İlgın Müftü seçilmiştir. Müftü Abdullah Hilmi Efendi bir yandan ifta işiyle meşgul olurken diğer yandan medresesinde sabahları öğrencilerine hadis ilimleri okutmuştur.²²

Hacı Veyiszade Mustafa Efendi (v.1960) Konya'nın en önemli muhaddislerindendi.

Babası Hacı Veyis Şükrü Efendi'den (v.1935) aldığı ilmi icazeti incelendiğinde hadis silsilesi önce Konya uleması aracılığı ile Ebu Said Muhammed el-Hadimi'ye oradan da İmam Buhârî'yi ulaşmaktadır. Bundan dolayı Hacı Veyiszade Mustafa Efendi, 1922-1923 yıllarında Sultan Selim camiinde muhaddislik görevinde bulunmuştur. Özlük dosyasında yazdığı tercümei hal varakasında: "Ahiren Konya'da vaki Sultan Selim Camii şerifinde 19 Kanunuevvel sene 1338/19 Aralık 1922 deruhteme muhaddislik tevcih (hadis ilmi okutma) ve tevcih-i mezkûrun mülga Şura-ı Evkafca kabul ve mülga olunmuş Evkaf Vekâlet'in fi 26 Rebiulevvel sene 1342 hicri (rumi sene 1339 fi 5 Kanunuevvel (5 Aralık 1923) ve 1194/36 emri mucibince devam olundu."²³ kaydı mevcuttur.

Telif ve Tercümeleler

Konya'da hadis sahasında telif eser yazarlardan biri de Nakşi tarikatı meşayihinden Kaşıkçı Ali Rıza Efendi'dir (v.1969). Ali Rıza Efendi "Kırk Hadis Şerhi" adıyla bir eser hazırlamıştır.²⁴

Hadimli Mehmet Vehbi Efendi (v.1949) ise İmam Buhârî'nin Camii's-sahih adlı eserini

16 Veli Sabri Uyar, Hattatlar Armağanı, Konya Mayıs Haziran 1949, sy.127-128, s.33.

17 Ahmet Çelik, "Silleli İsmail Nazif Baykal", Akademik Sayfalar, 25 Ekim 2017, sy.26, s.402-416.

18 Veli Sabri Uyar, Konya, Hattatlar, Konya, Mayıs-Haziran 1949, sy.127-128 s.30.

19 Veli Sabri Uyar, Hattatlar Armağanı, Konya, Mart-Nisan 1949, sy. 125-126, s.20 s.15.

20 Veli Sabri Uyar, Hattatlar Armağanı, Konya, Ekim Aralık 1947, sy.108-110, s.8.

21 Veli Sabri Uyar, Konya Bilginleri, Konya, sy.122, s. 31.

22 Veli Sabri Uyar, Konya Bilginleri Konya, sy. 129 s.48.

23 DİBA Mustafa Kurucu Özlük Dosyası, 24-0004.

24 Bu eser tarafımızdan yayına hazırlanmış olup "Kaşıkçı Ali Rıza Efendi, Kırk Hadis Necatül Müminin Min Ehadisil Erbain, (Konya 2018) adıyla Rıza Konevi Vakfı Yayınları arasında yayınlanmıştır.

Haçlı saldırıları ve Moğol istilası yüzünden on üçüncü yüzyılda Mâverâünnehir, Horasan, Suriye ve Endülüs'ten pek çok âlim ve mutasavvıf Konya'ya hicret etmiş ve bu ilim adamları Selçuklular'ın Darulmülk'ünü İslâm dünyasının en önemli bir ilim ve irfan merkezi hâline getirmişlerdir.

muhtasar olarak Türkçe'ye çevirmiştir. 1646 hadisi şerifin tercümesi ve izahının yapıldığı eser dört cilt halinde "Sahih-i Buhârî Tecrid-i Sarih Muhtasarı" adıyla 1966'da İstanbul'da yayınlanmıştır.²⁵

Buhari Dersleri

Konya'da düzenli olarak Sahih-i Buhârî dersi verilen medrese Cevizaltı Medresesiydi. Müsevvidzade Abdullah Efendi, adı geçen medresede hafta içi sabah ve tatil günlerinde ise ikindiden sonra öğrencilere İmam Buhârî'nin Sahih'ini okutmaktaydı.²⁶

Konya Müftüsü Kadınhanlı Hacı Hüseyin Efendi (v.1894), 1883'te müderrisi bulunduğu Ziyaiye Medresesinde 90 talebeye, Buhari-i şerif dersi okutmaktaydı.²⁷

Abdülkadir Gevraî Efendi (v.1903), Kadınhanlı Hacı Hüseyin Efendi'nin yerine 1894 Temmuz'unda Konya müftüsü olmuştu. Müftü Abdülkadir Efendi, diyanete son derece riayetkâr idi, Daima fakirleri ve mazlumları korur kollardı. Emri maruf nehyi münkerden asla vazgeçmez bu yolda adeta canını feda ederdi. Konya müftüsü Abdülkadir Gevraî

Efendi, Buhârî-i Şerifi iki defa öğrencilerine okutarak hatmetmiştir.²⁸

Kadınhanlı, müftü Aladağlı Hacı Ahmet Efendi'nin 1910 yılında gittiği Hicaz'da vefatından sonra yerine Konya müftüsü olarak tayin edilmiş ve Osmanlı döneminin son müftüsü olarak 12 sene görev yapmıştır. Ali Rıza Efendi müftülük görevi ile birlikte Aziziye Camiinde muhaddislik görevini ifa ederdi. Ali Rıza Efendi 25 Mart 1931 vefat etmiştir.²⁹

Buharihan Müftü: Abdullah Ulubay

Konya müftülerinden Beyşehirli Abdullah Ulubay Efendi (1879-1959) son dönem muhaddis ve Buharihan'larından idi.³⁰ Abdullah Ulubay, 1295/1879'da Beyşehir'de doğmuştur. Hafız Ali Efendi'nin oğludur. İlk tahsilini Beyşehir'de yaptıktan sonra. Konya'da Aksekili Mehmet Efendi'den icazet almış ve İstanbul'da Muğlalı Müsevvit Ali Rıza Efendi'den ve Arnavut Hüseyin Efendi'den ilim tahsil etmiştir.

Abdullah Efendi, İstanbul'da iken 1913-1918 yılları arasında Fatih, Beyazıt, Süleymaniye ve

25 Nuri Tuğlu, Konyalı Mehmed Vehbi Efendi ve Sahih-i Buhârî Tercümesi Üzerine Muhtasar Bir Değerlendirme, İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi Güz 2017/8(2) 41-58; Günümüzde Konya'da İmam Buhari'nin Sahih'i'ni "Muhtasarı Tecrid-i Sarih" (Konya 2004) adıyla tercüme edenlerden birisi de Abdullah Feyzi Kocaer'dir.

26 Konya Vilayeti Salnamesi, 1291/1874.

27 Konya Vilayet, Salnamesi, 1300/1884, s.56.

28 Veli Sabri Uyar, Konya Bilginleri, Konya, sy. 129, s.44.

29 Veli Sabri Uyar, Konya Bilginleri Konya, sy. 129, s.44.

30 Veli Sabri Uyar, Hattatlar Armağanı, Konya, Ekim Aralık 1947, sy.108-110 s. 7.

Sultan Ahmet gibi selatin camilerinin yanında Valide Sultan, Dolmabahçe, Rumelihisarı, Ortaköy ve Çırağan Camilerinde vaazlar vermiş ve “Buharihan” olarak İmam Buhârî'nin Camiu's-sahih adlı hadis kitabını halka okutmuştur.³¹

Abdullah Ulubay, 1329/1913'te Medresetü'l-kudat'a³² girerek 4 Rebiulevvel 1337/11 Kanunevvel/Aralık 1334/1918'de mezun olmuş³³ aynı zamanda da İstanbul Darulmuallimin Mektebine devam etmiştir.

19 Kanunsani 1326 tarihinden 25 Mart 1327 tarihine kadar iki ay yedi gün müddetle Isparta İdadisinde ulum-u diniye muallimliği yaptı muallimlik yapmış olan Abdullah Efendi, 15 Mart 1327/28 Mart 1911'de Konya Darulmuallimat Mektebi (Kız Öğretmen Okulu) ulum-u diniye muallimliğine tayin edilmiştir.³⁴

15 Kânunuevvel/Aralık 1339/1923'te 1500 kuruş maaşla Konya Darulmuallimin Mektebi Din Dersleri muallimliğine tayin edilmiş³⁵ 1926-1927 öğretim yılında kadro harici bırakıldığı için, beş ay yirmi üç gün açıkta kaldıktan sonra Konya Kız Muallim Mektebi Din Dersleri Muallimliğine atanmıştır. Ancak girdiği “din dersi” müfredattan kaldırılınca, harcırahsız olarak Van Ortaokuluna tayin edilmiştir. Van'a tayinini kabul etmeyerek istifa edince bakanlık emriyle “emekli maaşı ve ikramiyesi verilmeden” emekliye sevk edilmiştir. Uzun süre açıkta kalan Abdullah Efendi, vakıflardan aldığı az bir gelikle, 1932'de Aziziye Camii vaizliğe başlamış ve 1943'te Konya Merkez Vaizliğine atanarak memuriyete dönen Abdulah Ulubay; Aziziye Camii şerifinde muhaddislik görevinde bulunmuştur.

1944'te yaş haddinden dolayı emekliye sevk edilmiş ancak emekli olmasına rağmen 1 Mart 1951'de Konya Müftülüğü'ne seçilmiştir.³⁶ Müftülük görevi ile birlikte 1951'den itibaren Konya İmam Hatip Okulu'nda akaid derslerine girmiştir.³⁷

Konya Müftülüğü görevinde iken 8 Aralık 1956'da tekrar emekliye sevk edilen Abdullah Efendi³⁸ yerine tayin edilecek uygun bir müftünün bulunamaması üzerine 2 Nisan 1957 tarihinde yeniden Konya Müftüsü olarak tayin edilmiştir. Bundan sonra müftülük görevine, 21 Ocak 1959'da vefat edinceye kadar devam etti.³⁹

Zamanın Konya Valisi Cemil Keleşoğlu, kendilerine büyük değer verir ve büyük bir hürmet gösterirdi. Cemil Keleşoğlu, Abdullah Efendi'nin vefatına yakın yıllarda bir Amerikalı uzmanla ziyaretine geleceğini haber verir. Abdullah Efendi dini kıyafetini giyer ve misafirleri beklemeye başlar. Misafirler gelir, önden Amerikalı, arkasından tercüman, onu takiben de Vali Bey içeri girer. Abdullah Efendi, Amerikalı içeri girerken ayağa kalkmaz, Vali Bey'i ise ayakta karşılar. Hal hatır sorulduktan sonra, hoca şu açıklamayı yapar:

- Ben en son ve mütekâmil bir dinin temsilcisiyim, size onun için ayağa kalkmadım. Özür dilersem ayağa kalkmış gibi olurum!

Bu açıklama Vali Bey'in çok hoşuna gitmiş Hoca hakkında iltifatlarda bulunmuştur. Amerikalı sohbet sırasında Müftü Efendi'ye pek çok soru yöneltir ve cevaplarını da alır. Hocayı çok beğenen Amerikalı şöyle der:

- Ben pek çok İslâm ülkesi gezdim ve pek çok ilim adamı ile görüştüm, sizin kadar entellektüel, sizin kadar bilgili din adamı ile karşılaşmadım.

31 DİBA, 1951-1186 Abdullah Ulubay Özlük Dosyası, s.1, 8-11.

32 Medresetü'l-kudat: Şer'i mahkemelere hâkim yetiştirmek amacıyla şeyhülislâmlığa bağlı olarak 1854'te İstanbul'da kurulan ve 1924 yılına kadar faaliyette bulunan hukuk okuludur. Bakınız: Mehmet İpşirli, Medresetü'l-kudat, İslam Ansiklopedisi, c.28. s.343-344.

33 DİBA, 1951-1186 Abdullah Ulubay Özlük Dosyası s.13-14.

34 BOA, MF.İBT. 312.19.

35 BYEK 59 Darulmuallim ve Darulmuallimat'a ait Ödemeler, s.21.

36 Yeni Konya 2 Mart 1951.

37 Ahmet Çelik, Konya İmam Hatip Okulu, Konya 2020, s.72-73.

38 Yeni Konya 10 Aralık 1956.

39 Mehmet Ali Uz, “Ulubay, Abdullah”, Konya Ansiklopedisi, c.9, s.11.

Sadreddin Konevî'nin, konağında başlattığı hadis dersleri bir müddet sonra meyvesini vermiş Konya'da hadis ilimlerinin okutulacağı İnce Minareli Medrese'si ve Kadı Hürremşah Darülhadisleri'nin açılmasına öncülük etmiştir.

Amerikalı, Amerika'da kuracakları İslâm Enstitüsü için, Abdullah Ulubay'ı uzman olarak Amerika'ya davet etmiş her türlü ihtiyacının karşılanacağını ve istediği ücretin verileceği söylemiştir. Ancak Abdullah Ulubay teşekkür eder ve ihtiyarlığını ileri sürerek bu teklifi reddetmiştir.⁴⁰

Buharihanlık Belgesi

Beyşehirli Abdullah Efendi, İstanbul'da bulunduğu dönemde aylık 200 kuruş maaşla İstanbul Aksaray mahallesinde bulunan Pertevniyal Valide Sultan Camii'nde Cuma ve Salı günleri sabah namazından sonra İmam Buhârî'nin Camiu's-sahih adlı eserini okutmuştur.

Abdullah Efendi'nin Buhârîhân olduğunu gösterir Sultan Reşâd tuğralı 12 Cemadiyelevvel 1333/15 Mart 1331/28 Mart 1915 tarihli "Evkaf-ı Humâyun Nezareti tarafından erbâb-ı cihete i'ta olunan vesika-ı resmiyesi" şu şekildedir:

"Cihetin nev'i: Cuma ve Salı günlerinde bade's-salati's-subh (sabah namazından sonra) altıncı Buhârî-i Şerifhan

Mahall-i İfası: Cennetmekân Pertevniyal Sultan Hazretleri'nin İstanbul Aksaray nezdinde kain Camii Şerifi

Vazifesi: Şehri (aylık) iki yüz kuruş

Mutasarrıfı sabıkı: Ber mucib-i kayd Mustafa Efendi, Belaberan Hüseyini Hüsnü Efendi

Mutasarrıf-ı lâhıkı: Konyalı Abdullah Efendi ibni Hafız Ali

Tarih-i tevcih: 5 Teşrinievvel 1330 (21 Ekim 1914)

Müstenidat-ı ileyh: nev'i; Şura-yı Evkaf Kararı, no:3720, tarih: 28 Ağustos 1330 (10 Eylül 1914.)

Balada muharrer (yukarıda adı yazılı) Buhârî-i şerifhân ciheti ehliyeti tahakkuk eden Abdullah Efendi uhdesine tevcih olunmağın tevcih-i cihat nizamnamesi mucibince hüsn-i ifa-yı vazifeye bi-hakkın ikdam ve ihtimam eylemek üzere tasarrufunu natık olarak işbu vesika-ı resmiye i'ta kılınmıştır. Fi 12 Cemaziyelevvel 1333 ve 15 Mart 1331 Mühür; Evkaf-ı Hümayun Evrak Kalemi Müdüriyeti"⁴¹

Cilt No: 15

Sıra numarası: 32

Buharihanlık

Asıl adı el-Cami'u's-sahih olan ve müellifi Buharalı İmam Muhammed b. İsmail'e nispetle Buhârî-i Şerif diye anılan hadis kitabının sonuna Farsça "handen" filinden

40 Mahmut Sural, Her Yönüyle Konya, Yeni Konya, 4 Kasım 1975.

41 DİBA, 1951-1186 Abdullah Ulubay Özlük Dosyası, s.12.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اِقْرَأْ بِرَبِّكَ الَّذِي عَلَّمَكَ بِالسِّبْطِ اِلٰهِي اُولٰٓئِكَ اَوْثِقِيتهٖ

مدرجات	وظیفہ پست	مجتہدین ایف بی	جہتیک پونی
	سری ایف بی	مجتہدین ایف بی	جمہوریہ پونی
مستند الیہ	شاہجی توجیہ	مجتہدین ایف بی	مجتہدین ایف بی
نمبر ۱۰۰	نمبر ۱۰۰	نمبر ۱۰۰	نمبر ۱۰۰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ اِقْرَأْ بِرَبِّكَ الَّذِي عَلَّمَكَ بِالسِّبْطِ اِلٰهِي اُولٰٓئِكَ اَوْثِقِيتهٖ

صدر نمبر ۱۰۰

۱۸۵۱

جلد نمبر ۱۰

“okuyan, okuyucu, söyleyen” anlamına gelen “Han” kelimesinin getirilmesiyle oluşturulmuş “Buhârî okuyan kimse” manasına gelen Buhârîhân sözcüğü Osmanlı Devleti’nde camiler ve türbeler başta olmak üzere çeşitli mekânlarda Buhârî-i Şerif’i okuyan kimselerin genel adı olmuştur.

Hatm sözlükte “örtmek, mühürlemek, bir şeyi tamamlayıp sonuna ulaşmak” gibi mânalara gelir. Kur’ân-ı Kerîm’i başından sonuna kadar yüzünden veya ezbere okuyarak bitirmeye, ayrıca Sahih-i Buhârî başta olmak üzere tanınmış hadis kitaplarını okuyup sona erdirmeye hatim “hatim indirmek, hatmetmek” denilmiştir.

Kur’ân-ı Kerim dışında bazı hadis kitapları için de hatim merasimleri yapılmıştır. Bu merasimler, o kitapların ya bir hoca tarafından talebelerine okutulup bitirilmesi veya bir cemaat tarafından sevap kazanmak için okunup tamamlanması üzerine gerçekleştirilmiştir. Sevap kazanma yanında maddî ve mânevî sıkıntılardan, hastalık ve belâlardan, düşman istilâsından kurtulma ve her türlü murada kavuşma amacıyla en fazla okunup hatmedilen hadis kitabı İmam Buhârî’nin yazmış olduğu Sahih-i Buhârî adlı eserdir.

Mısırlı tarihçi İbn İyâs, 1505’de Mısır sultanına ait sarayın bahçesinde kurulan büyük bir çadırda Sahih-i Buhârî hatmi yapıldığını haber vermekte, daha önceki tarihlerde eserin sarayda okunduğunu, hatim merasiminin büyük sarayda yapıldığını, bu esnada kadınlara ve ileri gelen âlimlere hil’atler giydirilip bahşişler verildiğini, fakat sonraları hatmin Kale Camii’nde okunup sultanın huzurunda yapılan kısa bir merasimle bitirildiğini söylemektedir.

Sahih-i Buhârî’nin 1798’de Kahire’de Ezher Camii’nde Napolyon Bonapart’ın şehre girmemesi dileğiyle, 1902’de yine aynı yerde kolera tehlikesi sebebiyle hatmedildiği belirtilmekte, 1920’de Türkiye’de Büyük Millet Meclisi açılacağı zaman ülkenin her yerinde Şahîh-i Buhârî hatimleri yapıldığı bilinmektedir.⁴²

Sonuç ve Teklif

Konya’da hadis meclisleri tertip etmek, bu meclislerde bir hadis kitabının tedarik etmek, ihtisas amaçlı hadis ilimlerini öğretmek amacıyla darülhadis medreseleri tesis etmek, açılan medreselerde hadis ilimlerine yer verip okutmak ve son olarak camilerde hadis (özellikle Buhârî-i Şerif) okutmak geleneği Selçuklular’dan başlayarak yirminci yüzyıla kadar devam etmiştir. Günümüzde ise bu gelenek tamamen unutulmaya yüz tutmuştur.⁴³ Kültürümüzde var olan Buhari okunması ve hatmedilmesi adetinın Konya’da da yeniden ihyası, geleneğimizde olduğu gibi Sultan Selim ve Aziziye Camii’nde başlatılması ne kadar güzel olurdu.

42 M. Yaşar Kandemir, “Hatim”, TDV İslâm Ansiklopedisi İstanbul 1997 c.16. s. 469-470; Mustafa Celil Altuntaş, Osmanlı İlim Geleneğinde Buhârîhânlık, Selçuk Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2010; Altuntaş, Mustafa Celil, “Osmanlı İlim Geleneğinde Buhârîhânlık”, Hadis Tetkikleri Dergisi, 2010, yıl 8, sy. 2, s. 33-67.

43 İnce Minare Darülhadis Dersleri N.E.Ü İlahiyat Fakültesi ile S.Ü. İslami İlimler Fakültesi hocaları tarafından devam ettirilmektedir.

HİCAZ DEMİRYOLU SEFERBERLİĞİNDE KONYA

ERAY YAVUZARSLAN

Konya, konumu itibariyle, Türklerin Anadolu'ya ilk göçünden itibaren hep ilgi odağı olmuş nadide bir şehirdir. Yüzlerce yıllık geçmişinin verdiği kültürel mirası bugüne kadar taşımaya başarmış, üzerinde taşıdığı kentlilik bilincini şehircilik ölçeğinde günümüzde de kullanabiliyorken, geçmiş ve gelecek arasında bir köprü vazifesi görmekte olan kıymetli şehirlerimizden birisidir.

Tarihsel süreçte, üzerinde oturduğu verimli topraklar sayesinde yerleşim için sadece Türkler'in değil birçok toplumların ilgisini çekmiş bir Anadolu şehri olan Konya, zamanla Anadolu'nun sayılı merkezlerinden birisi haline gelerek ticaretin, sanatın ve tarımsal üretimin beşiği olmuştur. Bulunduğu stratejik konumu ile Türkler için aynı zamanda bir başkent vazifesi üstlenmiş, yönetim merkezi olarak Anadolu Selçuklu İmparatorluğu'nun en önemli vilâyeti pozisyonuna yükselmiştir.

Şehir Selçuklular'a iki asırdan fazla başkentlik yapması sebebiyle, Türk mimarisinin gözde eserleri sayılan âbidelerle süslenmiştir. Bu yönden Selçuklu devrinde Konya, Bursa, Edirne ve İstanbul'dan önce «En Muhteşem Türk Şehri» unvanını hak etmiştir. Konya'da Türk-İslâm döneminden önce yapılan eserlerin günümüze ulaşmadığı dikkate alınır, Konya'da ayakta kalan âbidelerin hepsi Türk Çağı'nda yapılmıştır.

Konya, aynı zamanda Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlayan bir ticaret yolu olan İpek Yolu'nun da önemli merkezlerinden birisi olmuştur. Bu sebeple özellikle Batı'nın hep ilgi odağında kalmış ve Venedik'e kadar uzanan bu ticaret yolu üzerinden, Konya bağlantılı gelen baharat ve tahıl mamullerinin Batı'ya kadar ulaşımı iyi organize edilmiştir.

Bu durum Osmanlı'nın içerisine girdiği demiryolu seferberliği döneminde de devam etmiştir. İmparatorluk imkânları ile inşaatı yapılamayan demiryolu hatları için, bir takım verilen imtiyazlar ile yapılmaya politikasına yönelince, verilen en büyük imtiyazlar hat işletmesinin gelirlerinin yanı sıra verimli topraklardan el edilen mahsuller olmuştur.

Anadolu'daki Demiryolu Hareketinin Odağındaki Vilâyet Konya

19. yüzyılda Sanayileşme hareketi içerisine giren Avrupa'daki yaşanan teknolojik gelişmeler, tekstil, tarım vs. gibi her ne ürün var ise bollaştırmak ve piyasaya sürülmek üzere sermayedarların rekabetine sebep olmuştur. Ürünlerin dağıtım ve satışının getirdiği refah düzeyi, hem seri üretime geçilmesinin hem de bunun daha yüksek miktarlarda dağıtımının önünü açmıştır. Bir anlamda demiryollarının gelişimi bu şekilde

gerçekleşmiştir.

Yüksek tonajları, önüne ray döşendiği sürece uzak mesafelere taşıyabilen demiryolu sistemi, en önemli aktör olarak bu dağıtım içinde rolünü almıştır.

Her türlü mal ve ürün en uzak noktalara demiryolu sayesinde ulaştırılabiliştir. Dolayısıyla sanayileşmenin en önemli sembollerinden birisi olarak sağladığı büyük katkılarından dolayı hiç şüphesiz demiryolları olarak kabul edilmelidir.

19. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu için bir seferberlik dönemidir. Batı'nın içerisine girdiği Sanayi Devrimi karşısında pozisyonunu korumaya çalışan ve mesafeli duran Osmanlı, demiryolları konusunda aynı düşüncede hiçbir zaman olmadı. Demiryollarını, İmparatorluk için gerek stratejik gerekse de ticari olarak bir kurtuluş yolu olarak görmeyi tercih etmiş olan Saltanat, Anadolu'nun her yerini demir ağlarla örmeyi hedeflemiştir. Bu düşüncenin altında demiryollarının askeri lojistik konusunda da başarılı bir hizmet vermesinin de etkisi büyüktür.

Abdülaziz iktidarı ile bir ivme yakalayan demiryolu seferberliğinin, sonrasında Osmanlı Devleti'nde en fazla yoğunluk kazandığı devir Sultan II. Abdülhamit dönemi olmuştur. II. Abdülhamid'in taht döneminde Beyrut-Şam, Afyon-Konya, İstanbul-Eskişehir-Ankara, Eskişehir-Adana-Bağdat ve Adana-Şam-Medine hatları inşa edilmiştir. (Hülagü, 2008: 18)

Buradaki ana hedef bir anlamda Anadolu üzerinden Batı ile Doğu'yu bağlamak ve

bu ticaretten de bir şekilde İmparatorluk olarak fayda sağlamaktır. Bu hatların en önemli aktarım noktasında bulunan Konya, bu durumdan en çok etkilenen vilayetlerden olmuştur. Önemli

bir tahıl ambarı olan Konya, verimli toprakları ile başta Almanlar olmak üzere, İngilizler ve Fransızların hep dikkatini çekmiştir.

Tüm bu Sanayi Devletleri'nin arasındaki iç çekişmelere rağmen içinde Konya vilayetinin de olduğu Berlin ile Bağdat'ı birbirine bağlayan Bağdat Demiryolu, tamamen Almanların eseridir ve tüm hattın inşaat finansmanını Deutsche Bank karşılamıştır. Çünkü Bağdat'a kadar uzanan hat üzerindeki tüm verimli toprakların mahsullerinin Berlin'e kadar taşınmasının hedeflendiği bu hattın yapımı için ayrılan büyük finansman, diğer Süper Devletlerin tasarruflarının da üzerindedir.

Alman İmparatoru Kaizer II. Wilhelm 1889 ve 1898 yılları olmak üzere iki defa İstanbul'a gelmiştir. Bu ziyaretler sonucunda iki ülke arasında yakınlaşmalar sağlanmış, Alman iş adamlarının ve tüccarların Osmanlı İmparatorluğu'nda iş yapma hevesleri artmıştır. (Çolak, 2013). Alman-Osmanlı ilişkilerinin iyileşmesi demiryolu yatırımlarının çapını da büyütüştür.

Çok hızlı mobilize olma yetisine sahip Almanlar bahse konu seferleri gerçekleştirmek için Anadolu demiryolunun yapımını hızlı bir

şekilde ilerletmeyi başardı. İlk etapta 485 km ray döşendi ve ilk tren Ocak 1893'te Ankara'ya ulaştı. Böylece beklenen seferler başlamış oldu (Earle, 1972: 43). Bunun getirdiği güven ve şevk ile 1895 yılında Ankara-Konya hattının yapımı da tamamlanırken çok kısa zaman sonra Eskişehir-Konya hattı da kapsama dâhil edildi. Bu hat 1896 yılında tamamlanınca, İstanbul-Konya arasında deve kervanlarıyla yapılan 20 ilâ 30 gün süren yolculuk 23 saate düştü (Akbulut, 2010: 128).

Bu amaç için ilk etapta Almanların yaptığı toplam hat uzunluğu 3373 km'yi bulmuştur.

Bağdat Demiryolu Bağlantılı Hatlar
(Kaynak: Earle, 1972: 90)

Hat	Uzunluk
Haydarpaşa - İzmit	91 km (Tamamlanan ve işletme- de olan kısım)
İzmit-Eskişehir	174 km
Eskişehir-Konya	444 km
Konya-Basra	2264 km
Şube Hatları	800 km
Toplam	3373 km

Böylece Anadolu Demiryolu'nun ilk kısmının faaliyete geçmesi ile Konya ve çevresinden yetişen tarım ürünlerinin Batı'ya nakliyesi olanaklı hale gelmişti. Bu vesileyle Anadolu'da yetiştirilen çoğu arpa olmak üzere hububatın yaklaşık dörtte üçü Avrupa'ya ihraç edilmiş,

geri kalan hububat ise başta buğday olmak üzere İstanbul ve çevre halkı ile ordunun ihtiyaçları için kullanılmıştır (Akbulut, 2010: 128). Nitekim 1897 yılında başta Konya olmak üzere Anadolu, bu hat üzerinden İstanbul'un buğday ihtiyacının %92'sini karşılamıştır. Yine Konya ve İç Anadolu'dan İstanbul'a getirilen tahıl, iç piyasadaki fiyatların düşmesine neden olmuş, Rusya ve Bulgaristan'dan buğday alma ihtiyacı ve bağımlılığı büyük ölçüde azalmıştır (A.g.e.: 128).

Kaçınılmaz yakınlaşma fırsatı ile Almanya, inşaatından sonra da Anadolu Demiryolları'nın tüm imtiyazlarını bunun gibi sebeplerden almış ve bu hat Ankara, Eskişehir ve Konya'da üretilen buğdayın Avrupa'ya taşınmasını kolaylaştırmıştır. Anadolu Demiryolu, ileride Almanlar'ın imtiyazını alacağı Bağdat Demiryolu'nun ilk aşamasıdır (A.g.e.: 125). Osmanlı, bu hattın yapımı karşılığında verdiği birçok imtiyazların yanı sıra Almanya'ya Haydarpaşa - Ankara hattı boyunca her iki yanında 20 km. eninde bir şerit alanı içine alan toprak altı zenginliklerin çıkarılması ve ağaç kesilmesi hakkını vermiştir (A.g.e.: 125). Ayrıca km. garantisinin teminatı için hatların geçeceği İzmit, Ertuğrul, Kütahya ve Ankara sancaklarının aşar vergileri gösterilmiştir. Bir anlamda bu topraklarda çalıştırılmak üzere Osmanlı tarafından demiryolu güzergâhına Kırım ve Rumeli göçmenleri yerleştirilmiş, böylece Almanlar'ın istedikleri nüfus bölgeleri oluşturulmaya çalışılmıştır (A.g.e.: 125).

Bu arada Konya'ya uzanan hattın verimli çalışmasıyla yola çıkan bir Alman Araştırma Komisyonu, Bağdat demiryolu güzergâhında çalışmalarını sonuçlandırmıştı. Komisyonun raporuna göre bu hat, büyük bir alan kat ederek Konya, Karaman, Adana, Hamidiye,

Osmaniye, Kilis'den Irak'a girerek Ras el Ayin, Nusaybin, Musul, Bağdat ve Basra üzerinden Kuveyt'e ulaşmalı ve tüm verimli topraklardan geçmeliydi. Bu durumda, Hanikin ve

Kastapol'a düşünülen şube hatlarıyla beraber demiryolu Konya'dan öte yaklaşık 2000 km'yi bulacaktı (Özyüksel, 1988: 152).

Yeni hattın Konya'dan başlayarak Bağdat'a ve oradan Basra'ya hatta bir körfez ülkesi olan Kuveyt'e kadar uzamasının planlanması tesadüf değildir. İstanbul'dan gelen Anadolu hattı ile Basra'dan gelen hattın birleşim noktası olarak Konya seçilmiş ve bir anlamda hububat taşıyan lokomotif katarı, Basra'dan gelip Bağdat üzerinden Konya'ya ulaşacak oradan başkent İstanbul'a ve oradan da Avrupa'ya çıkarak Berlin'e kadar gidecekti. Bu şu demektir, Basra'nın ve Anadolu'nun ne zenginlikleri varsa önce Anadolu demiryolu hattı ile ve sonra oradan da Şark demiryolu vasıtasıyla Avrupa'ya ve hatta Berlin'e taşıyor olabilecekti.

31 Ocak 1902 tarihli sözleşme ile zaten birçok hattın işletmesini almış olan Anadolu Demiryolu şirketi 99 yıllık bir süre için Bağdat Demiryolu yapım ve işletme imtiyazını da elde ediyordu. Sözleşme içeriği olarak güzergâh Konya'dan başlayıp Karaman, Ereğli, Adana, Hamidiye, Kilis, Tel Habeş, Nusaybin, Musul, Tekrik, Samara, Kerbela, Necef üzerinden

Basra'ya kadar hat dahil edildi (Özyüksel, 1988: 173).

Çok hızlı imalata başlayan Almanlar, ilk kesimi aynı hızla bitirerek, Bağdat Demiryolu'nun ilk 200 km'lik bölümünü 25 Ekim 1904

tarihinde işletmeye açtı. Böylece İlk hat olan Konya Bulgurlu hattı kolaylıkla tamamlanmış, üstelik demiryolu şirketine umulmadık ölçülerde kâr bırakmıştı. Bu hat için Osmanlı Hükümeti'nin ödediği kilometre garantisi, inşaatın maliyetini bütünüyle karşıladığı gibi, tahvil satışından sağlanan kâr ile birlikte altı milyon frank kazanç elde edilmişti (Özyüksel, 1988: 197).

Konya- Bulgurlu hattının kolaylıkla tamamlanabilmesinin en önemli nedeni, bölgenin coğrafi açıdan demiryolu yapımına son derece elverişli olmasıydı. Bölge ovalıktı ve sanat yapılarına çok ihtiyaç duyulmamıştı. Bunun gibi nedenlerle yapım sürecinde mühendislik sorunlarıyla karşılaşılma ve demiryolunun maliyeti düşük tutulabilmişti (Özyüksel, 1988: 199). Bundan sonraki kısım için aynı şeyi iletme çok mümkün değildir. Hattın geldiği noktada Toros ve Amanos dağlarının tünellerle aşılması önemli teknik ve dolayısıyla finansman sorunlarını beraberinde getirdi. Örneğin, Adana ile Halep arasındaki Amanos dağlarını aşmak için yaklaşık beş kilometrelik bir tünel inşa edilmesi gerekti. Torosların üç bin m. yüksekliklerinde "yılan

gibi kıvrılan kayalıklarda” çalışmaların sürdürülmesi ayrıca Fırat üzerinde köprü kurma gerekliliği ve benzeri güçlükler çalışmaları durma noktasına getirdi (Özyüksel, 1988: 199).

Diğer yandan Anadolu Demiryolu’nun Alman Müdürü olan Karl Helfferich’in Bağdat Demiryolu dışında Osmanlı yöneticileriyle görüşmelerini sürdürdüğü en önemli proje Konya Ovası’nın sulanmasıyla ilgili olardı. Anılarından Helfferich’in İstanbul’a varışından hemen iki gün sonra, biran evvel asıl hedefi olan bu konuyu gündeme getirdiği anlaşılıyor. Almanlar için bir zafer olarak kabul edilebilecek bir hadise olan Konya Ovası’nın sulanmasıyla ilgili imtiyaz, 27 Kasım 1907 tarihinde, “Anadolu Demiryolu Şirketine” verildi. Antlaşmaya göre Anadolu Demiryolu Şirketi Beyşehir Gölü’nün suyunu 200 km uzunluğunda bir kanalla, sulamaya elverişli bölgelere ulaştıracaktı. Anadolu Demiryolu Şirketi yöneticilerinin amacı bölgede verimliliği arttırarak köylünün alım gücünü yükseltmekti. Böylece Almanya’nın bu bölgeye dış satım yapması kolaylaşacak, Anadolu Demiryolu Şirketi’nin taşımacılık gelirleri çoğalacaktı (Özyüksel, 1988: 209). Ayrıca burada verimi artan mahsulü kolaylıkla İstanbul üzerinden Berlin’e götürebilecekti.

Almanlar Bağdat hedeflerine ulaşmak için 1904 yılında daha önce tamamlanan 200 km’lik Konya-Bulgurlu arası da dâhil edilirse I. Dünya Savaşı’na kadar Bağdat Demiryolu projesinin 887 km’sinin bitirmişlerdir. Henüz tamamlanamayanlar ise Toros dağlarında 38 km’lik kısım, Amanos dağlarındaki 100 km’lik kısım ile 690 km uzunluğundaki Samarra-Musul-Tel Ebiad hattıdır (A.g.e.: 233). Tüm bu zorluklara rağmen ilginçtir ki hattın kullanımı

durmamıştır. Döşenen her kilometre hattın Berlin ile bağlantısı lojistik olarak sağlanmıştır.

Almanlar, tüm hattın işlerliği için 1911 yılına kadar beklemek durumunda kaldı. Yapılan hat Almanlar için tüm dünyaya bir mesajdı. Bu yüzden geçtiği güzergâhtaki vilayetlere ekstra bir önem veriyorlardı. Bu sebeple hattın geçtiği güzergâhtaki kır ve şehir yaşamı üzerine demiryolunun etkileri dikkate değerdir. Özellikle 1893-1911 yılları arasında Konya, Eskişehir ve Ankara sancaklarından ihraç edilen hububat, sebze ve meyve miktarı %1000 artış göstermiştir (Akbulut, 2010: 129). 1910 yılında Anadolu Demiryolu’yla 456.167 ton çoğunluğu tarım ürünlerinden oluşan yük taşımacılığı gerçekleşmiştir. Ovalarda geleneksel karasabanın yerini pulluk almıştır. Bu durum Konya ve çevresinin refah artışı sağlarken, bu çevrede ticaret ile uğraşan bir burjuvazinin oluşmasının da önünü açmıştır.

Demiryolu hattı boyunca çok sayıda istasyon ve yanında buğday ambarları inşa edilmiş, şehirlerde bağlantı bürosu da olan Tarım Hizmetleri Dairesi kurulmuştur (A.g.e.: 129). Böylece mahsullerin tarlalarda çürümesi engellenmiş, geçmişte sadece geçimlik yapılan tarımsal üretim, daha organize bir ticari üretime dönüşmüştür. Örneğin Konya ve çevresinde buğday üretiminde büyük artış görülürken, şehre uzun mesafelerde taşınması mümkün olmayan yumurta, meyve ve sebze demiryolu ile getirilmeye başlanmıştır. Ayrıca şehrin ticaret merkezine dönüşmesi, ticaretle uğraşan insanları kendine çekmiştir. Örneğin 1881 yılında 198.398 kişi olan Konya vilâyetinin toplam nüfusu demiryolunun gelişinden bir süre sonra özellikle 1890’lı yılların sonunda 600.000 kişiyi geçmiştir.

OSMANLI DEMİRYOLLARINA GENEL BİR

*Osmanlı
Demiryollarına Genel
Bir Bakış
Kaynak: [https://
tr.depositphotos.com](https://tr.depositphotos.com)*

Çizim: Erol Polat

Konya Vilâyetinin Gelişimi

Bağdat Demiryolu ve dolayısıyla Anadolu hattı, başta İstanbul olmak üzere pek çok Osmanlı Şehrine katkılarda bulunmuştur. Basra'dan gelen ürünlerin Berlin'e kadar ulaştırılması için pek çok Anadolu şehrinden geçmesi başta Konya olmak üzere Ankara, Eskişehir, İskenderun gibi şehirlerin gelişiminin yanı sıra liman bölgelerinde ticari faaliyetlerin artmasına da sebep olmuştur. Denizyolu ve demiryolu arasındaki bağlantı özellikle hububat, narenciye ve tekstil ürünlerinin doğu ile batı arasında nakillerini kolaylaştırırken, yeni pazarlar açmış ve hat üzerindeki bölgelerin gelir düzeyinin artmasına katkıda bulunmuştur.

Bu vilâyetlerden en önemlisi olan Konya, Selçuklu başkenti olması sebebiyle belirli bir kültürel mirasa sahip olmasının yanı sıra, yüzlerce yıldır geçiş yolu olması sebebiyle bir ticari kimliğe de sahip olmuştur. Ancak söylenmelidir ki Bağdat demiryolu hattı inşa edilene kadar geçmişteki bu önemini bir nebze de olsa yitirmiş olsa da bu hat ile güçlü vilâyet kimliğine tekrar kavuşmuştur. Ayrıca Almanların Anadolu'da

demiryolu geçiş güzergâhını Konya üzerinden seçmeleri hiçbir şekilde tesadüf değildir. Almanların Konya Ovası ve çevresindeki verimli toprakları önemli bir tarım sahası olarak keşfetmeleri, gizliden de olsa içine girdikleri liderlik yarışında ellerini güçlendirmiştir. Arpa, patates ve şekerpancarı haricindeki tarım ürünlerini toprakları dışından temin etmek zorunda kalan Almanya, haklarını aldığı sulama tesislerini yeniden yaptıktan ve genişlettikten sonra buna uygun iklim ve toprak koşullarının bulunduğu Konya'dan ihtiyaç duyduğu tahılın karşılanması büyük bir kazanç olmuştur (Akbulut, 2010: 133).

Verimli Konya Ovası'nın Almanlar tarafından keşfedilmesinin yanı sıra aynı zamanda Basra'dan gelen ürünlerin de Anadolu hattına aktarım noktası olması sebebiyle Konya bir noktada pazar yeri haline gelmiş ve bu olgu şehir gelişimine büyük katkılar sağlamıştır. Nüfus yeni göç ve yerleşimlerle artmış, şehrin zengin ve varlıklı dokusu hatırı sayılır derece de ortaya çıkmıştır. Bu durumun, yeniden keşfedilen kentin mimari ve mekân olarak gelişimine de katkıları büyük olmuştur.

Avrupa'nın yaşadığı sanayileşmeden çok uzakta olan Osmanlı şehirleri, 19.yüzyıldaki demiryolları seferberliğinin getirileri ile kayda değer bir kültürel dönüşümün içine girmiş olmaları aşikârdır. Bu seferberlik hali Konya'yı da derinden etkilemiş, İstanbul ile direkt iletişim içerisine giren şehirlerin yaşam tarz ve dokusunda meydana gelen değişim Konya'da da görülmüştür. Şehrin geleneksel yaşamına dair başlayan yapısal değişim, mimari ve şehir planlamasına da yansımış, zaman ile şehrin modern görünümü oluşmaya başlamıştır.

Diğer yandan tarımsal faaliyetlerdeki ilerleme tarım işçisinin artışının önünü açarken, kentin içerisinde bir nüfus hareketine de sebep olmuştur. Dolayısıyla çevre vilayetlerden aynı dönem içerisinde Konya'ya göç büyük oranda artmıştır. Osmanlı'nın son döneminde, hatırı sayılır bir nüfus yoğunluğu ile İmparatorluğun ileri gelen Sancak'larından birisi olmuştur.

Almanya açısından bakılacak olursa, Konya bağlantılı Bağdat Demiryolu Hattı, dünyanın önemli sayılacak bir ham madde deposunu ve dünyanın en zengin tahıl ambarını Avrupa'ya bağlıyor ve Almanları İngiltere'nin karşısında tamamen bağımsızlaştırıyordu. Bu bağımsızlık, gelecekte Almanya'nın dünya siyaseti için bir dayanak olacaktı. Demiryolu imtiyazı Almanya'nın, Rusya ve İngiltere'ye karşı Türkiye üzerinde etkili olduğunu gösterme fırsatını da doğurmuştu. Böylece Almanya, Türkiye üzerine oynanan oyunda söz sahibi olduğunu gösteriyordu. Fakat çok geçmeden Almanya'nın bu suretle Yakın Doğu'ya nüfuzu, İmparatorluk için yeni bir takım tehlikelere yol açmıştır. Ruslar İstanbul'un, İngilizler ise Mısır Hindistan kara yolunun Türk Alman dostluğu ile tehdit edildiğini görmüşler ve Fransızlarda Ön Asya'daki siyasi ve ekonomik

durumlarının tehlikeye girmesinden korkmuşlardır.

Sonuç

Tüm bunlar gösteriyor ki Konya ve verimli toprakları, önceki dönemlerde olduğu gibi son yüzyıl içerisinde de siyasi çekişmelerin odağında kalmış ve kapitalist devletlerin iştahını kabartmıştır. Son dönemin en önemli sömürge araçlarından birisi olan demiryolları, yüksek tonajlardaki taşıma kapasiteleri ile bu ilgiyi arttıran en önemli etkenlerden birisi olmuştur.

Sistemik olarak taşınan hububat ve benzeri ürünler, bahsedildiği gibi Konya'nın gelişimine büyük katkı sağlamıştır. Günümüze kadar aktarılan büyük şehir statüsünün ticaret, kültür ve kent gelişimi odağındaki sürekliliğinde kente olan ilgiden kaynaklı oluşan uluslararası ilişkilerin payı büyüktür. Konya'nın değerlerini arttıran ve geçmişten günümüze bir köprü kuran demiryolu günümüzde de karayolları ve limanlar ile entegre bir şekilde görevini en iyi şekilde yerine getirmektedir.

Kaynakça

- Akbulut, G. (2010). Siyasi Coğrafya Açısından Türkiye'de Demiryolu Ulaşımı. Anı Yayınevi, Ankara.
- Akyıldız, A. (2019). *Osmanlı'da Ulaşımın Modernleşmesi*. Timaş Yayınları, İstanbul.
- Alperen, A. (2018). *Bağdat Demiryolu: Siyasal Sonuçları Olan Bir Türk-Alman Demiryolu Projesi*. 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Cilt 7, Sayı 119, Bahar Sf. 1-22
- Çolak, F. (2013). *Almanların Konya Ve Çevresindeki Faaliyetleri (1876-1918)*. Yüksek Lisans. Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Earle, E. M. (1972). *Bağdat Demiryolu Savaşı*. Çevirmen Kasım Yargıcı. Milliyet Yayınları, İstanbul.
- Güran, T. (2014). *19. yüzyılda Osmanlı Ekonomisi Üzerine Araştırmalar*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Hülagü, M. (2008). *Bir Umudun İnşası Hicaz Demiryolu*. Yitik Hazine Yayınevi, İzmir.
- Impert, P. (1994). *Osmanlı İmparatorluğunda Yenileşme Hareketleri*. Çevirmen Adnan Cemgil. Engin Yayınevi, Ankara.
- Pamuk, Ş. (2017). *Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Özyüksel, M. (1988). *Anadolu ve Bağdat Demiryolu*. Arba Yayınları, İstanbul.

KARAMANOĞULLARI VE OSMANLILAR: SİYÂSET VE EVLİLİK

ALAATTİN AKÖZ

*Tarihin en çekici ve esrarengiz tarafı, değişen
çağlarla birlikte her şeyin tamamen farklılaşması,
fakat hiçbir şeyin değişmemesidir.*
Aldoux Huxley

Tarihi öğrenmek için tarih kitaplarını okuruz. Çoğu kez de okuduğumuz kitapların kronolojik olarak eskiliğine göre yazdıklarının doğruya en yakın anlatımlar olduğunu düşünürüz. Sadece bilgimiz değil düşünce sistemimiz de bu okumalarla şekillenir. Peki, ama okuduğumuz kitaplar bize gerçekten tarihi mi anlatırlar? Veya başka bir bakışla tarihin bütün hakikatlerini anlatabilirler mi? Anlatmak isterler mi?

Bilhassa Osmanlı devletinin kuruluş devirleri söz konusu olduğunda bu durum daha da çetrefilli bir hal alır. Zira kuruluş dönemi olarak kabul edebileceğimiz bütün bir 14. yüzyıl olaylarını anlatan kroniklerin ilkleri neredeyse bu olayların cereyan ettiği zamandan yani devletin kuruluşundan yüz-yüz elli yıl sonra kaleme alınmıştır. Bilinen ilk Osmanlı kaynaklarının telifi

15. yüzyıla aittir. Bu tarihlere gelindiğinde ise Osmanlı devleti artık kuruluşunu tamamlamış, kuruluş döneminin problemlerinden ve kargaşalarından arınmış, cihan devleti olma yolunda hızla gelişen bir devlet durumundadır. Sistemiyle, teşkilatlanmasıyla, ordusuyla diğer Türkmen beylikleriyle kıyaslanamayacak kadar lider bir devlettir.

İlk Osmanlı müellifleri eserlerini böylesine muktedir bir devletin hakim olduğu ya da sağladığı şartlar içerisinde yazmışlardır. Tarihçilerin içinde buldukları patronaj, hizipleşme, ikbal beklentisi gibi özel hallerini bir yana bıraksak dahi anlatımlarının merkezini Osmanlı bakış açısının oluşturacağından şüphe yoktur. Bu durumda Osmanlı devletinin muhatabı veya muhasımı olan devletler veya ilişkili olduğu Türkmen

beylikleri ile ilgili anlatımları çok daha dikkatle okunmalı, açıkça ifade edilmeyen bazı hususlar, diğer tarihçilerle kıyaslamalar yaparak veya satır aralarına gizlenmiş anlamlardan en hafif ifadeyle hissedilmelidir.

Konu; Osmanlı devleti ile en uzun süre iktidar mücadelesi veren Karamanoğulları olduğunda kaynak okumaları çok daha dikkatli yapılmalı, belki de empati yoluyla tarihçinin etkisinden bağımsız olarak anlaşılmaya ve anlamlandırılmaya çalışılmalıdır.

Siyaset ve Evlilik

Toplumsal ve sosyolojik bir müessese olan evlilik, kadın ve erkeğin bir aile kurmak ve neslin devamını sağlamak amacıyla hukuki bir akidle bir araya gelmesidir. İslâm hukuk dilinde evlenmeyi

Bilinen ilk Osmanlı kaynaklarının telifi 15. yüzyıla aittir. Bu tarihlere gelindiğinde ise Osmanlı devleti artık kuruluşunu tamamlamış, kuruluş döneminin problemlerinden ve kargaşalarından arınmış, cihan devleti olma yolunda hızla gelişen bir devlet durumundadır. Sistemiyle, teşkilatlanmasıyla, ordusuyla diğer Türkmen beylikleriyle kıyaslanamayacak kadar lider bir devlettir.

ifade etmek için kullanılan teknik terim “nikâh”tır. Hukukçular nikâhın taraflara bir şeyin mülkiyet hakkını değil, karşılıklı istifade hakkını kazandırdığını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla nikâh akdi “eşlerden her birine diğerinden faydalanmak hakkını veren bir akit” olarak tarif edilmiştir.

Evlilik kavramı geçmiş asırlarda da aynı anlama gelmekle birlikte devletler veya hanedanlar için bir başka anlamı ve fonksiyonu daha vardır ki onu da siyasî evlilik ya da diplomatik evlilik kavramıyla açıklayabiliriz. Bir nevi kadının da devletin politikasına dâhil edilmiş olduğu bu evlilik türü, ilk çağlardan günümüze kadar devletlerarası politikanın, siyasetin ve devletin önemli bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu durum tarihte var olan diğer devletlerde olduğu gibi Osmanlı devletinde de kendini göstermiştir. Bu evlilikler yoluyla yerli ve yabancı hanedanlarla akrabalık kurularak, içeride ve dışarıda müttefik bulma, siyasî nüfuz arttırma ve olabilecek düşmanlıkları önleme gibi amaçlar güdülmüştür. Hatta Osmanlı devleti evlilik yoluyla toprak sahibi bile olmuştur ve bu da devlet için önemli amaçlardan bir tanesidir. Bu sistem ile Osmanlı devleti, kuruluşun 15. yüzyıla kadar gerek derviş ve şeyh kızları ile gerek iktidar için yarıştıkları komşu Rumeli-Anadolu hanedanları ile akrabalık kurarak bu geleneği sürdürmüştür.

Osmanlı devletinde aristokrat ya da halk arasında saygın yeri olan bir aile ile akrabalık kurmasına

en güzel örnek, kuşkusuz Osman Bey’in Şeyh Edebalı’nın kızı ile olan evliliğidir. Osman Bey’in bu evlilikten sonra halk arasında nüfuzunun arttığı ve ona önemli bir meşruiyet kazandırdığı şüphesizdir. Erken dönem Osmanlı kaynakları bu evliliğin başlangıcını bir rüyaya dayandırır. Osman Bey bir gece rüyasında, Şeyh Edebalı’nın koynundan bir ay çıkarak gelip kendisinin koynuna girdiğini ve hemen göbeğinden bir ağaç bittiğini, âlemi yuttuğunu, gölgesinde dağların bulunduğunu görür. Ertesi gün Şeyh Edebalı’ye giderek rüyasını anlatır. Şeyh Edebalı ise “Ya Osman, müjdelersun. Hak Teâla sana ve senin evladına saltanat verdi, bütün dünya evladının himayesi altında olacak, hem de kızım sana helal(eş) oldu” diyerek kızını Osman Gazi ile evlendirir.

ANADOLU BEYLİKLERİ

Çizim: Erol Polat

Osmanlı devletinde yabancı hanedanlar ya da devletler ile akrabalık kurma hususunda ilk örnek, yani Hristiyan bir prensesle ilk evliliği yapan Osman Gazi'nin oğlu Orhan Gazi'dir. Orhan Bey, ilk olarak 1299 yılında Yarhisar Tekfurunun kızı Holofira (Nilüfer Hatun) ile evlenmiş daha sonra ikinci evliliğini de Bizans İmparatoru'nun kızı olan Asporça ile yapmıştır. Bizans ile Osmanlı arasındaki üçüncü siyasi evlilik de yine Orhan Bey ile Bizans prensesi

Theodore (Maria) arasında gerçekleşmiştir. Yabancı hanedanlarla yapılan evlilikler hususunda Bizans'tan başka Bulgar, Sırp, Macar krallıkları ile Kırım hanlığını da söyleyebiliriz.

Bu evlilikler yukarıda da bahsedildiği üzere sıradan evlilikler değildir. Birçok amacı içerisinde barındıran evliliklerdir. Mesela Orhan Beyin Holofira (Nilüfer) ile evlenmesi, her ne kadar Holofira'nın kişisel özellikleri göz önüne alınarak yapılmış

olsa da, Yarhisar bölgesinin Osmanlı'ya ilhakının da bir göstergesiydi. I. Murad'ın Bulgar Kralı İvan'ın kız kardeşi, (bazılarına göre kızı) Tamara (Marya) Hatun ile evlenmesi 1376 yılında, Bulgaristan'ın haraca bağlanmasından sonra gerçekleşmiştir. Yıldırım Bayezid'in Kosova Savaşı'nın kazanılmasından sonra (1389) Sırp Kralı I. Lazar'ın yerine geçen oğlu Lazaroviç ile bir antlaşma yaptıktan sonra dostluğu kuvvetlendirmek için de 1390 yılında kız

kardeşi Despina ile evlenmesi, 1402 yılında yapılan Ankara Savaşı'nda Sırp askerlerinin Timur'a karşı Osmanlı ordusu içerisinde hazır bulunmalarını sağlamıştır. II. Murad tahta çıktığında (1421) Sırbistan Kralı olan Durad Brankovic'in 1435 yılında, 14 yaşındaki kızı Mara Despina'yı (Mara Brankoviç) evlilik yoluyla II. Murad'a göndermesi de yine bu politikanın devamıydı. Zira kurulan bu ilişki ile Türk akınları önlenecek, Sırlar Osmanlı'ya haraç vermeye devam edecekler ama ilhak edilmeyeceklerdi. Şüphesiz bu durum Osmanlı sultanın da işine geliyordu.

Hıristiyan hanedanların kızlarını Osmanlı sultanları veya şehzadeleri ile evlendirmelerinin tek sebebi Osmanlı ile ittifak geliştirerek Osmanlı tehdidini asgariye indirmek değildir. Kendi aralarındaki rekabette ve anlaşmazlıklarda yeni gelişmekte olan bir güç olarak Osmanlı desteğini kendi yanlarında hissetme arzusu da önemli bir etkindir.

Osmanlı-Karaman İlişkilerinin Başlangıcı

Osmanlı hanedan üyeleri 14. ve 15. yüzyıllarda sadece Hıristiyan hanedanlarla değil

Müslüman Türkmen beylikleri ve devletleri ile de çok sayıda evlilikler gerçekleştirmişlerdir. Osmanlı sultanları Anadolu'nun Müslüman hanedanlarının kızlarını gelin aldığı gibi kendi kızlarını da Anadolu beyliklerine gelin olarak vermiştir. Osmanlı devletinin yerli hanedanlarla evlilik ilişkileri kurarak akrabalık bağlarını güçlendirdiği hanedanların başında Karamanoğulları gelir. Ayrıca Dulkadiroğulları, Germiyanogulları, Akkoyunlular Memlûklüler ve Kırım hanlığı bu meyanda ilk akla gelenlerdir.

Burada Osmanlıların yaptığı bütün evlilikler konu edilmeyerek, sadece Karamanoğulları ile yapılan evlilikler ve ilişkiler üzerinde durulacaktır.

1320'li yılların başından itibaren İlhanlı etkisinin azalması, hem Osmanlılar hem de Karamanlılar için bir dönüm noktası olmuştur. Güneyde Türkmen *uc* beylerinin en kudretlisi olan Karamanoğulları, Moğollara karşı uzun süren bir mücadeleden sonra Selçukluların payitahtı Konya'ya kesin olarak yerleşmiştir. Kendilerini *Saltanat-ı Rûm* yani Selçuklulara ait Anadolu Sultanlığının varisi ve diğer *uc*

beylerinin hâkimi saymışlar ve Türk -İslâm birliğini sadece kendilerinin sağlayabileceği inancıyla hareket ederek bölgede bulunan kâfirlere karşı amansız mücadeleler vermişlerdir. Yine aynı inanç sebebiyle diğer siyasi oluşumlar, yani Türkmen beylikleri üzerinde kendi hâkimiyetlerini kurmaya çalışmışlardır.

Mahmut Bey (kesin olmamakla birlikte iktidar dönemi 1300-1311 arasındadır) döneminde Konya'ya tamamen hâkim olan Karamanoğullarının, Selçuklu tahtına oturduktan sonra kendilerini, Anadolu Selçuklu devletinin varisi olarak görmeleri son derece anlaşılabilir bir durumdur. Zira daha Anadolu'ya geldikleri dönemde dahi kendilerini "*Han oğlu han*" olarak takdim etmişler ve bu anlayış sebebiyle kendilerini her zaman diğer beyliklerden üstün görmüşlerdir. Nitekim ilerleyen süreç içerisinde Karamanoğlu Alaaddin Ali Beyin Yıldırım Bayezid'e "*Niçin sana itaat edeyim, ben de senin gibi bir hükümdarım*" şeklinde cevap vermesi de bu anlayışın bir tezahürüdür.

Osmanlıların henüz Anadolu'nun küçük bir parçasına hâkim oldukları dönemde Karamanoğulları

XIV. YÜZYIL ORTASINDA ANADOLU VE BALKANLAR

Çizim: Erol Polat

başta Fırat ve Amanas'tan Antalya Körfezine, Toros dağlarının yamaçlarına kadar geniş bir alana yayılmışlardı. Bu durum sultan I. Murad'ın 1386 yılında Karamanlılar üzerine yapmış olduğu sefere kadar böyle devam etmiştir.

İlk evlilik

14. yüzyılın ikinci yarısından itibaren siyasi çıkarları gereği evlenme yoluyla Osmanlılar'la akraba olan Karamanoğulları'nın, Osmanlılar'la olan münasebetleri ilk defa Alaaddin Ali Beyin Karaman tahtına oturması ile (1361) başlamıştır.

Alaaddin Ali Bey, Osmanlı Sultan I. Murad'ın kızına talip olarak bir mektup ve kıymetli hediyelerle birlikte Abdülvehhab adında birisini elçi olarak, yapılacak nikâhta kendisine vekalet etmesi için de memleketinin en yüksek alimlerinden Mevlânâ Muslihiddin'i

yollamıştır. Alaaddin Bey'in isteği uygun görülerek 1376 yılında Çandarlı Halil Efendi tarafından I. Murad'ın kızı ile nikâhları akdedilmiştir. Osmanlı padişahlarının başka hanedanlarla evlendirilen kızları çoğunlukla kendi isimleriyle anılmayarak, *Devlet Hatun* veya *Sultan Hatun* gibi padişah ailelerine mahsus lakap veya isimle anıldıklarından Alaaddin Ali Bey'in evlendiği I. Murad'ın kızının ismi hususunda da ihtilâf vardır. Larende'de yaptırmış olduğu medresenin kitabesinde Sultan Hatun diye bahsedilen bu hanımın ismi Osmanlı kaynaklarında da çoğunlukla "Sultan Hatun" diye

geçmesine karşın Feridun Bey Münşeatında "*Nefise Sultan*", İdris-i Bitlisi'de ise "*Sabiye*" şeklindedir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, İ.Hakkı Konyalı ve Tayyip Gökbilgin'in konuyla ilgili çalışmalarında da "*Melek Hatun*" olarak kabul edilmiştir.

İlk savaş: Kayınpeder ile damat karşı karşıya (Frenkyazısı Savaşı - 1386)

Alaaddin Ali Bey'in Osmanlı hükümdarı Murad Hüdavendigâr'ın kızı ile evlenmesi, Osmanlılar'la Karamanlılar arasında bir barış dönemi yaşanmasına vesile

olmuşsa da bu durum fazla devam etmemiş, Osmanlılar'ın Anadolu'ya yayılarak, Karaman hudutlarına dayanmaları Alaaddin Ali Bey'in endişe ile karışık düşmanlığına sebep olmuştur. Zira Osmanlılar 1354 yılında Eretna Beyliği'nden Ankara'yı almış, Germiyanoglu topraklarının bir kısmını çeyiz olarak, Hamidoğulları'nın bir kısım toprağını ise satın almak suretiyle topraklarına katmışlardır. Bu şekilde bir anda Karamanoğulları ile komşu olmaları çatışmayı kaçınılmaz halde getirmiştir. Bu gelişmeler üzerine Alaaddin Ali Bey, Beyşehir taraflarına saldırmış ve bunun neticesinde

Karamanlılar ile Osmanlılar, diğeri bir söyleyişle kayınpeder ile damadı ilk defa savaşmak üzere karşı karşıya gelmişlerdir.

Savaşın sebebi olarak iki taraf da birbirini suçlarlar. I. Murad'ın; *"Ben gazaya meşgulken il urup Müslümanları incitmiştir"* diyerek Karamanoğlu'nun sürekli ahdini bozduğunu, gazaya giderken onu arkadan vurduğunu ileri sürmesine karşın Karamanoğlu Alaaddin Bey ise savaştan az önce, Beyşehir üzerine saldırmasının sebebini açıklamak için I. Murad'a gönderdiği ve *"pederim"* diye hitap ettiği mektubunda; Hamidili hâkimi Hüseyin Bey'in Seydişehir ile Beyşehir'i I. Murad'a sattığı sırada Karaağaç, Yalvaç ve etrafındaki bazı yerleri de kendisine sattığı iddiasında bulunmuştur. Yani kendisine ait bu topraklarda Osmanlılar'a tabi olan Seydişehir hâkimi Mahmud Bey'in işgalci konumunda olduğunu ileri sürerek ona karşı gerçekleştirdiği hareketinin sebebini bu *"şer'i/kanunî hakka"* bağlamıştır.

Savaşın seyrine gelince; Rumeli'de Sırplarla bir anlaşma yapan I. Murad Edirne'ye dönmüş ve burada damadı Alaaddin Bey'in Beyşehir'e saldırdığı haberini alarak Karaman üzerine sefere çıkmaya karar vermiştir. Alaaddin Bey savaştan vazgeçmesi için I. Murad'a elçi yollamış fakat elçinin tehditkâr biçimde konuşması

"Ve bu cânibde Karaman-oğlı sınıp kaçarak gelüp Konya'ya girdi. Sultân Murâd Hân Gâzî dahi buyurdu ki Konya'yı muhâsara itdiler. Ammâ yasak eyledi ki bir ehad kimsenün habbesine te'âruz itmeye. El-bâsıl on iki gün Konya'yı muhâsara idüp oturdılar. İçerüden Karaman-oğlı tenezzülât idüp girü elçi gönderüp tazarru' ve niyâz eyledi ve çok ağlayup özrler diledi. Kabûl olunmayup elçisini kovdılar. Ve Sultân Murâd Hân'un hod kızı Karaman-oğlı Alâeddîn Beğün hâtunıydı, Alâeddîn Beğ gördi ki Sultân Murâd Hân'un gazabı var, hâtunı Sultân Hâtun'a haber gönderüp eyitdi ki "Eğer beni babandan dilek itmezsen Konya'yı alup beni helâk eyler. İmdi bana yârlık demidür. Lutf idüp varup babanun elin öp ve beni dilek eyle, tâ ki günâhumı afv itsün" diyicek Sultân Hâtun dahi varup babasının ayağına ve eteğine düşüp tazarru' idicek Sultân Murâd Hân Gâzî dahi Karaman-oğlı'nun günâhın afv idüp eyitdi "Gelüp elüm öpüp tenezzül eylesün, iklimini yine kendüye vireyim" diyicek Sultân Hâtun dahi Alâeddîn Beğ'e haber gönderüp "Tîz gel, Hudâvendgâr'un mübârek elin öp!" diyicek Karaman-oğlı işitdikde sevinüp ale's-sabâh Konya'dan çıkup gelüp Hudâvendigâr'un elin öpüp ayağında baş koyup bin dürlü özrler eyledi. Sultân Murâd Hân Gâzî dahi bunun itdüğüne kalmayup iklimini yine virüp Karaman-oğlı'na bu asıl kerem ve lutf idüp ve andan göçüp Beğşehri üzerine varup ..."

Güneyde Türkmen uc beylerinin en kudretlisi olan
Karamanoğulları, Moğollara karşı uzun süren bir mücadeleden
sonra Selçuklular'ın payitahtı Konya'ya kesin olarak yerleşmiştir.
Kendilerini Saltanat-ı Rûm yani Selçuklular'a ait Anadolu
Sultanlığı'nın varisi ve diğer uc beylerinin hâkimi saymışlardır.

sultanı sinirlendirmiş ve gece gündüz gaza ile meşgul olduğunu, kendisi gazada iken Karamanoğlu'nun Müslümanları incittiğini, "ahd u amana" sâdık biri olmadığını, gazaya mani olduğu için üzerine yapılacak seferin meşru bulunduğunu, savaşa hazırlanmalarını söyleyerek elçiyi kovmuş ve yürüyüşüne devam etmiştir. Kütahya'ya geldiğinde Karamanoğlu'ndan yeni bir elçi gelerek barış talebini iletmişse de I. Murad daha önce kendisini tahkir ve tehdid ettiği için artık vaktin geç olduğunu, asker topladığını, savaşın kaçınılmaz bulunduğunu söyleyerek önce Karahisar'a sonra da Konya'nın birkaç menzil dışındaki Frenkyazısı denilen yere gelmiş ve savaş düzeni almıştır. Barış talepleri kabul görmeyen Alaaddin Ali Bey de Frenkyazısı'na gelerek savaş düzenine geçmiştir.

Osmanlı kaynaklarının anlatımına göre Osmanlı

ordusunda; İsfendiyaroğlu, Germiyanoğlu, Hamidoğlu, Rumeli yakasındaki vasalları olan Konstantin Dejanovic'in (Köstendin/Köstendil), Marko Kralyevic'in ve adı Osmanlı kroniklerinde "Sarac" diye geçen Vidin prensi Stratsimir'in (Sracimir) askerleri ve 1371'den sonra Osmanlı vasalı haline gelen Lazar'ın yolladığı Sırp (Las) askerleri yer alırken, Karaman ordusunda da Turgud, Varsak, Tatar ve Türkmen askerleri vardır. Ayrıca Alaaddin Ali Beyin ileri gelen beyleri arasında Tatar/ Moğol ulusu beyi Teberrük, Samagaroğlu Hızır, Barambay, Cağazan, Suga, Tula, Tosboga, Dilencioğlu Pir Ahmed ile Babukoğlu Ali bulunmaktadır. Osmanlı ordusu ağırlıklı olarak piyadelerden oluşurken Karaman ordusu klasik süvari birliklerinden oluşmaktadır. Kaynaklar her iki ordunun asker sayısını 70.000 olarak vermesine karşın Feridun Emecen hoca bu rakamın çok

abartılı olduğunu, iki taraf için de asker sayısının 20.000'i geçmeyeceğini belirtir.

Feridun Bey Münşeatinde göre 19 Kasım 1386 tarihinde yapılan bu meydan savaşında önce Karaman ordusunda bulunan Tatar süvarileri hücumla geçmiş ancak daha sonra Osmanlı ordusunun toplu ve ağır hücumu karşısında önce ilk saldıran Samagar, Tula, Barambay, Cağazan, Suga, Teberrük, Kazan ve Tosboga savaş alanını terketmiş, onları Tatar ve Varsak birlikleri izlemiştir. Kendi birlikleriyle yalnız kalan Karamanoğlu Alaaddin Ali Bey mağlup olarak Konya kalesine çekilmiştir.

Konya kalesini muhasara eden I. Murad, kimsenin kendi emri dışında saldırmamasına izin vermez. Ancak Osmanlı ordusunda yer alan Sırp askerleri bu emre uymayarak Konya halkına zulmederler. Bunu öğrenen I. Murad bu askerleri cezalandırılır. Sultan

Murad on iki gün surların karşısında hareketsiz durur. Zor durumdaki Karamanoğlu Alaaddin Bey elçi yolladıysa da sultan bunu kabul etmez. Bu durum karşısında I. Murad'ın şehri ele geçirip kendisini ortadan kaldırmayı düşündüğünü zanneden Alaaddin Bey, hanımı olan Murad'ın kızı Sultan Hatun'u elçi olarak babasına gönderir. Kızının aracılığıyla barışa yanaşan Murad, damadının gelip itaat arz etmesini ve elini öpmesini ister. Alaaddin Bey sabahleyin I. Murad'ın otağına gelerek "elini öpüp ayağına baş" koyar, I. Murad da memleketini yine kendisine bağışlayarak muhasarayı kaldırır ve Beşyehir'e doğru hareket eder.

Karamanlılar ile Osmanlılar arasında meydana gelen ve Osmanlıların galibiyetiyle sonuçlanan bu ilk meydan muharebesinin önemli sonuçları olmuştur.

Frenkyazısı Savaşı aradaki mevcut dengeye bir son vererek, Karamanoğulları tarihi açısından tam bir dönüm noktası olmuştur. Zira Karamanlılar ilk defa Osmanlı üstünlüğünü kabul etmek zorunda kalmışlar ve vasal bir statüyü de kabullenmişlerdir. Daha önce kendilerinden aşağı gördükleri

Osmanlılar bu tarihten sonra gerçek anlamda bir "tehdit ve tehlike" unsuru haline gelmiş ve iki devlet arasındaki mücadele yeni bir döneme girmiştir. Ayrıca 1367 yılında yapılan Gorigos seferinde Karamanlıların liderliği altında toplanan fakat seferin başarısızlıkla sonuçlanması üzerine Karamanlıların liderliği hususunda sarsıntı yaşayan diğer Türkmen Beylikleri nazarında bu mağlubiyet Karamanlıların imajını bütünüyle sarsmış olmalıdır. Osmanlılar için ise tam tersi sonuçları olmuştur. Anadolu'da Osmanlı hakimiyetinin ilk kuvvetli adımları atılmış, diğer beylikler de Osmanlı hakimiyetini tanımışlardır.

Kaynakça

Âşık Paşazade, *Osmanoğulları'nın Taribi*, Hazırlayanlar: Kemal Yavuz-Yekta Saraç, İstanbul 2003.; Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cibânnüma*, (Neşr. Franz Taeschner) Leipzig 1951; Şikârî, Şikârî'nin *Karamanoğulları Taribi*, Yeni kitap bsm. , Konya 1946; Şükruallah, *Behcetü't- Tevârih* (Haz. N. Atsız); Müneccimbaşı Ahmed bin Lütfullah, *Camiü'd-Düvel Osmanlı Taribi*, Haz. Doç. Dr. Ahmet Ağrakça, İstanbul 1995; İdris-i Bitlisi, *Heşt Bibişt*, C. I, (haz. Dr. Mehmet Karataş, Dr. Selim Kaya, Yaşar Baş), Betav Yayınları; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Taribi*, C. I, TTK. Yay., Ankara, 1982; İ. Hakkı Uzunçarşılı, " Osmanlı Tarihinin İlk Devrelerine Dair Bazı Yanlışlıkların

Tashihi", *Belleten*, C. XXI, S. 81 (Ocak 1957), s. 173-188; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, TTK yay. Ankara, 1984; Şehabettin Tekindağ, "Karamanlılar", İA, C. VI, s. 316-330; Şehabeddin Tekindağ, "Karamanlılar'ın Gorigos Seferi (1367)", İÜEF Tarih Dergisi, C. 6, S. 9, İstanbul 1954, s. 161-174; Şehabeddin Tekindağ, "Son Osmanlı-Karaman Münasebetleri Hakkında Araştırmalar", İÜEF Tarih Dergisi, C. 13, S. 17-18, İstanbul 1963, s. 43-76; Tayyip Gökbilgin, "16. Asırda Karaman Eyaleti ve Lârende (Karaman) Vakıf ve Müesseseleri", *VD*, S. VII, İstanbul, 1968, s.37; Faruk Sümer, "Alaeddin Bey", *DİA*, C.2, s.321-322; Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye I*, İstanbul 2010; Feridun M. Emecen, İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası, İstanbul 2012; Feridun M. Emecen, "Osmanlı Tarihinin İlk Büyük Savaş Anlatımı: Osmanlılarla Karamanlılar Arasındaki Frenkyazısı Muharebesi (1386/1387)", *Osmanlı Araştırmaları The Journal of Ottoman Studies*, Yıl 2017, C. 49, S. 49, s. 57-88; Alderson, A. D., *Osmanlı Hanedanının Yapısı*, (Çev. Hakan Abacı), Alfa Yayınları, 2018; Mehibe Şahbaz, "Osmanlı ve Karamanlılar Arasındaki Siyasi Evlilikler: İlaldı Hatun Örneği" *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD) Eurasian Journal of Researches in Social and Economics (EJRSE)*, C. 6, S. 3 (2019), s. 336-344; Selim Parlaz, "Osmanlı Hanedan Evlilikleri Üzerine Bazı Notlar", *Tarih Okulu Dergisi (TOD) Journal of History School (JOHS)*, (Eylül 2013 September 2013) Yıl 6, Sayı XV, ss. 57-89. Year 6, Issue XV, pp. 57-89.

KARAMANOĞULLARI'NIN SON EMİRİ: PİR AHMED BEY

NURİ KAYA

Pir Ahmed Bey, Karamanoğlu Beyliği'nin son şehzadelerindendir. Ona dair mâlûmatımız genel olarak Osmanlı kroniklerine dayanmaktadır. Bu nedenle hayatı ile ilgili bilgilerimiz siyâsî tarih ve Osmanlı Devleti'ne karşı yürüttüğü mücadeleler ile sınırlı kalmıştır. Ayrıca bu bilgilerin Osmanlı kaynaklarına dayanması nedeniyle olayların Osmanlı penceresinden anlatıldığı da unutulmamalıdır. Bu yazımızda söz konusu kroniklerden hareketle Pir Ahmed Bey'in siyâsî hayatı ve mücadelesi ile ilgili bilgilerin verilmesi amaçlanmıştır.

Pir Ahmed Bey'in yaşadığı dönem, Anadolu'da Türk devletleri arasında siyâsî hesaplaşmaların yaşandığı ve bu coğrafyada Türk dünyasının kaderinin şekillendiği bir dönem olarak bilinmektedir. Karamanlı-Osmanlı mücadelesi her ne kadar Osmanlı Devleti'ni dış siyasette zayıflatmış olsa da Karamanoğlu Beyliği özellikle Osmanlı Devleti öncesi dönemde Anadolu'nun Türkleşmesine verdiği katkı ile tanınmaktadır. Hem Moğollara karşı yürüttükleri mücadele hem de Türkçeyi resmî dil olarak kabul etmeleri bunun en güzel örneklerindedir.

Pir Ahmed Bey, Karamanoğlu İbrahim Bey'in yedi oğlundan birisi olarak dünyaya gelmiştir. Bunlar; İshak, Pir Ahmed, Kasım, Karaman, Alâüddin, Süleyman, Nûre Sofî'dir. İshak Bey'in annesi bir cariye iken Pir Ahmed Bey dahil diğer

çocukların annesi, Osmanlı Sultanı Çelebi Mehmed'in kızı ve II. Mehmed'in (Fatih) halası olan İl-Aldı Hatun'dur. Bu bakımdan Pir Ahmed Bey'in Osmanoğulları sülâlesi ile akrabalığı mevcuttur. İbrahim Bey hastalandığında büyük oğlu İshak Bey'i veliaht ilân etmiş, ancak babasının hastalığının ağırlaşması üzerine tahtı ele almak için harekete geçen Pir Ahmed Bey, diğer kardeşlerinin ve Konya'daki ileri gelenlerin de desteğini alarak Konya'yı ele geçirmiş ve hükümdarlığını ilân etmiştir. İbrahim Bey, Gevele kalesinde vefat etmiş (1464), bunun üzerine cenazesi Karaman'da yaptırmış olduğu medresenin bitişiğine defnedilmiştir. Veliht İshak Bey ise Silifke bölgesine yerleşerek Pir Ahmed Bey ile taht mücadelesine tutuşmuştur. Böylece bu dönemde Karaman Beyliği fiilen ikiye ayrılmıştır. Yapılan mücadeleler neticesinde Pir Ahmed Bey karşısında tutunamayacağını anlayan İshak Bey, ittifak oluşturma amacıyla önce Memlük Devleti'nden yardım istemiş, aradığı desteği bulamayınca çareyi Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'a sığınmakta bulmuştur. İshak Bey, Uzun Hasan'a her bir kardeşini mağlup etme karşılığında bin flori vermeyi vaat etmiştir.

Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan, öteden beri Anadolu iç işlerine müdahale etmek istediği için İshak Bey'den kendisine gelen yardım teklifini fırsat bilmiş, Sivas üzerinden Karaman ülkesine girerek,

bölgeyi yağmalamış ve burada büyük tahribat oluşturmuştur. Bölgeye yapılan bu baskı ve yağmalar nedeniyle halk, İshak Bey'in aleyhine dönmüştür. İshak Bey ve Akkoyunlu kuvvetleri karşısında tutunamayan Pir Ahmed Bey ise, Fatih Sultan Mehmed'den yardım istemek maksadı ile ona sığınmıştır. Pir Ahmed Bey, Sultan Mehmed'e eğer kendisine yardım ederse, Karamanlı bölgesine ait bazı toprakları verebileceğini söylemiştir. Padişahın Pir Ahmed Bey'e yardım edeceğini öğrenen İshak Bey ise Padişaha Saru Yakub'u elçi olarak göndermiş ve üzerine ordu sevk edilmemesi şartıyla Akşehir ve Beyşehir'i Osmanlılar'a vermeyi teklif etmiştir. Ancak Sultan Mehmed, Çarşamba Çayı'nın sınır olmasını isteyince İshak Bey, Uzun Hasan'ın göndermiş olduğu yardımlara da güvenerek Padişahın bu isteğini reddetmiştir. Bunun üzerine Sultan Mehmed destek amacıyla Pir Ahmed'in yanına Köse Hamza Bey, Antalya ve Kayseri sancakbeylerini göndermiştir. Yanına aldığı Osmanlı kuvvetleri ile kardeşi üzerine yürüyen Pir Ahmed Bey, yapılan savaşta kardeşi İshak Bey'i mağlup etmiş ve Silifke haricinde tüm Karaman mıntıkasına hâkim olmuştur.

Savaşı kaybeden İshak Bey ise ailesini Silifke'de bırakarak Uzun Hasan'ın yanına gitmiş ve burada vefat etmiştir. Pir Ahmed Bey, yapılan yardım karşısında Akşehir, Beyşehir ve Ilgın bölgelerini Osmanlılara terk etmiş ve böylece Osmanlı hâkimiyetini de tanımak durumunda kalmıştır.

Pir Ahmed Bey, bir süre Osmanlı hâkimiyetini tanıdıktan sonra bu siyasetini terk ederek Padişah'a olan itaatini bozmuştur. Osmanlı Devleti'ne tâbi olan her devletin senede bir defa Osmanlı Sultanının elini öpme ve ona

hediyeler getirme yükümlülüğünü yok saymış, hatta biraz daha ileri giderek, Fatih Sultan Mehmed'den Ilgın bölgesini geri istemiştir. Tüm bu yaşananlar zaten zayıf olan Osmanlı-Karamanlı ilişkilerini daha da hassas bir konuma getirmiştir.

Batı sınırında Arnavutluk ve Kırım sorunları ile ilgilenen Osmanlı Devleti, doğu sınırını güvence altına almadığı müddetçe batıdaki bölgelerle yeterince ilgilenemeyeceği açıktı. Sultan Mehmed büyüyerek bir tehdit haline gelen Akkoyunlu meselesini halletmek amacıyla sefer emri vermişti. Yapılacak sefere Dulkadiroğlu Şehsuvar Bey ve Karamanoğlu Pir Ahmed Bey'de çağırılmıştı. Sultanın Pir Ahmed Bey'i sefere çağırmasının sebebi bu vesileyle onun itaat edip etmeyeceğini görmektir. Bazı müellifler seferin gerçek hedefinin Karamanoğlu Beyliği olduğunu söyleşeler de Sultan Mehmed'in âdeti gereği seferlerin kime karşı yapılacağı her zaman gizli tutulmuştur. Padişah Afyonkarahisar'a geldiğinde Pir Ahmed Bey'i sefere davet etmeye giden elçi dönmüştü. Elçinin Pir Ahmed Bey'in sefere katılmayı reddettiğini söylemesi üzerine Sultan ani bir emirle ordusunu Konya'ya yürütmüş bunun haberini alan Pir Ahmed Bey ise Sultan Mehmed'e mukavemet edemeyeceğini bildiğinden Larende'ye çekilmişti. Padişah Konya'ya girmiş Mahmut Paşa'yı ise Larende'ye Pir Ahmed Bey'in üzerine göndermiştir. Pir Ahmed Bey burada çok çetin savaşlar verdikten sonra mağlup olarak, Karataş bölgesine çekilmek durumunda kalmıştır.

Osmanlı ordusu bölgeden ayrıldıktan sonra bunu fırsat bilen Pir Ahmed Bey ve kardeşi Kasım Bey, Larende'yi tekrar ele geçirmişlerdir. Bu gelişmeler üzerine Padişah

Pir Ahmed Bey'in yaşadığı dönem, Anadolu'da Türk devletleri arasında siyasî hesaplaşmaların yaşandığı ve bu coğrafyada Türk dünyasının kaderinin şekillendiği bir dönem olarak bilinmektedir. Karamanlı-Osmanlı mücadelesi her ne kadar Osmanlı Devleti'ni dış siyasette zayıflatmış olsa da Karamanoğlu Beyliği özellikle Osmanlı Devleti öncesi dönemde Anadolu'nun Türkleşmesine verdiği katkı ile tanınmaktadır.

bölgeye Rum Mehmed Paşa'yı göndermiştir. Onun zalimce davranışları nedeniyle bölgede Osmanlı Devleti'ne karşı düşmanlık artmış bunun üzerine görevinden azledilerek yerine İshak Paşa görevlendirilmiştir. Pir Ahmed Bey ise bu sırada Osmanlı Devleti'ne karşı Turgutoğlu ve Adaloğlu beyleri ile hareket etmekteydi. Verecekleri destek nedeniyle İshak Paşa'nın bölgeye zarar vermesinden korkan halk bu kez Pir Ahmed Bey'e yardım etmemiş, bunun üzerine Pir Ahmed Bey İçel'e çekilerek oradan Uzun Hasan'ın yanına gitmiştir. Fatih Sultan Mehmed'in, Memlük Sultanı'na gönderdiği mektuptan hareketle, Pir Ahmed Bey'in Uzun Hasan'ın yanına gitmeden önce, Memlük yetkililerinden yardım gördüğü anlaşılmaktadır. Pir Ahmed Bey'in kardeşi Kasım Bey de Toroslar'ın güneyine çekilerek burada mücadelesine devam etmiştir.

1471 tarihinde Fatih Sultan Mehmed Karamanoğlu meselesini kökten çözmesi için Gedik Ahmed Paşa'yı görevlendirmiştir. Gedik Ahmed Paşa Sultan'dan aldığı emir

gereği Karamanoğulları'nın müttefiklerini kontrol altına almaya başlamıştır. Bu amaçla Memlükler'in elinde bulunan Alâiye bölgesi alınmış daha sonra sırasıyla Silifke ve İçel'in mühim kaleleri zapt edilmiştir. Bu sırada Pir Ahmed Bey, Uzun Hasan'dan istediği desteği bulmuş ve 40.000 süvari ile Anadolu'nun içlerine kadar sokulmuştur. Önce Tokat yağmalanmış ardından Karaman bölgesine girilmiştir. Bu sırada bölgede olan Gedik Ahmed Paşa, bu denli bir kuvvetin önünde duramayacağını anlayarak geri çekilmiştir. Padişah konu ile ilgilenmesi için Şehzade Mustafa'yı görevlendirmiş ve Gedik Ahmed Paşa'nın da ona katılımı ile güçlenen Osmanlı ordusu yapılan savaşı kazanmıştır. Pir Ahmed Bey ve kardeşi Kasım Bey halkın yardımı sayesinde bölgeden uzaklaşmış, Pir Ahmed Bey tekrar Uzun Hasan'ın yanına dönmüştür. Ancak bu kez Uzun Hasan'dan istediği desteği bulamamıştır. Ardından İçel'e kardeşinin yanına gitmiştir. İdris-i Bitlisi eserinde Karamanoğlu Beyleri'nin Osmanlı kuvvetleri karşısında uzun süre mücadele verebilmelerini,

onların bilgin bir arif gibi coğrafyayı ve bölge yollarını tanımlarına bağlamıştır.

Karaman'da Ermenek kalesini kendisine merkez edinen Pir Ahmed Bey buradan Osmanlı kuvvetlerine karşı yıpratıcı savaşlar gerçekleştirmiştir. Durumdan rahatsız olan Sultan Mehmed, Gedik Ahmed Paşa'yı tekrar bölgeye göndermiştir. Pir Ahmed Bey'i tuzak kurarak ele geçirmek isteyen Ahmed Paşa, ona bir elçi göndermiş ve sulh yapmak istediğini iletmiştir. Pir Ahmed Bey buna inanmıştır. Ancak bir kez daha bir yolunu bularak Osmanlıların elinden kurtulmuştur. Pir Ahmed Bey'i elinden kaçıran Ahmed Paşa ise Ermenek kalesini zapt etmiş, ardından yönünü Pir Ahmed'in ailesi ve hazinesinin de bulunduğu Minan kalesine çevirmiştir.

Gedik Ahmed Paşa Minan kalesini kuşatmıştır. Pir Ahmed Bey, kalenin müstahkem olmasından dolayı alınamayacağına inandığı için ailesi ve hazinesini kalede bırakmıştı. Gedik Ahmed Paşa kale savunmasını aşmak için ordunun ileri gelenleri ile bir toplantı yapmış, onların kalenin top ile alınamayacağı yönündeki görüşlerine rağmen üstün bir gayret ile kale çevresine toplar yerleştirmiştir. Kale muhasaraya alınmış bir süre sonra Gedik Ahmed Paşa kale kumandanına haber göndemiş Pir Ahmed Bey'in ailesinin Âli Osman'a dahil olduklarını belirterek onlara zarar gelmeyeceği sözünü vermiştir. Bunun üzerine kale Osmanlı ordusuna teslim edilmiştir. Bu olayları yüksek bir tepeden izleyen Pir Ahmed Bey ise kale burçlarında Osmanlı sancaklarını görünce büyük bir umutsuzluğa kapılarak kendisini bulunduğu uçurumdan aşağı atmıştır. Ancak aşağıda bulunan ağaçlar hızını yavaşlatmış böylece

küçük yaralar ile bu hadiseyi atlattı ve adamları tarafından iplerle yukarı çekilmiştir. Gedik Ahmed Paşa, Karaman'ın devlet ricalinden çok sayıda adamı öldürmüştü ve daha sonra Pir Ahmed Bey'in peşine düşmüştü. Pir Ahmed Bey ise bu sırada Taşeli vilâyetinden Tarsus'a oradan da Memlûkler'e sığınmıştır.

Pir Ahmed Bey'in Osmanlı Devleti ile mücadelesi kaynaklarda ayrıntılı bir şekilde yer almasına rağmen onun ölümü ve defnedildiği yer konusunda kaynaklar ya suskun kalmış ya da farklı bilgiler vermiştir. Hali hazırda Pir Ahmed Bey'in bilinen tek türbesi Gümüşhane ili Merkez ilçesine bağlı kendi adı ile de anılan Pir Ahmed köyündedir.

Kare şeklinde inşa edilen türbenin, çatısı piramit şeklindedir. Türbe içindeki mezara bir merdiven yardımıyla inilmekte bu haliyle mezar türbenin altında kalmaktadır. Penceresi Güney cepheye bakan türbenin kapısı kuzey cephededir. Türbe içinde bazı kelimeleri okunabilen sülüs hat ile yazılmış bir kitabe yer almaktadır. Türbenin bu yörede olduğu bilgisini destekleyen tek kaynak İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri isimli eserinde verilen kayda dayanmaktadır. Bu kayıt da İdrisi Bitlisi'nin Heşt Bihişt isimli eserinin I. Mahmut döneminde Abdalbâki Sâdi Efendi tarafından yapılan Tercüme-i Heşt Bihişt isimli Türkçe tercümeyle dayanmaktadır. Ancak tercümenin yapıldığı, İdris-i Bitlisi'nin Heşt Behişt isimli eserinde bu bilgi yer almamakta aksine Pir Ahmed Bey'in mezarı ile alakalı başka bir mevkiye işaret edilmektedir. Esere göre Pir Ahmed Bey Ermenek'te Osmanlı Devleti ile yaptığı mücadelelerden yorgun düşmüş ve muhtelif hastalıklara yakalanarak bitap hale gelmiştir. Bilgisiz yaşlı bir kadın tarafından verilen ilâçlar sonrası Pir Ahmed Bey vefat etmiş ve büyük dedesi Nur Sofi'nin mezarının yakınına defnedilmiştir. Bilindiği kadarıyla bu mezar Mersin ili Mut ilçesine bağlı Sinanlı köyü Değirmenlik yaylasında bulunmaktadır. Ayrıca eserde Pir Ahmed Bey'in ölüm sebebi bölgede onu tedavi edebilecek bir tabibin bulunmayışına bağlanmıştır.

Önemli bir Akkoyunlu tarihçisi olan Hasan-ı Rumlu'ya ait Ahsenü't-Tevârih isimli eserde ise vefat hadisesi şu şekilde anlatılmaktadır: Pir Ahmed Bey 1473 yılında ağır bir şekilde hastalanmış ve kendisini tedavi ettirecek bir tabip bulunamamıştır. Tedavi işlerini üstlenen yaşlı bir kadın ona ebuçehil karpuzu şerbeti

vermiş, bunun üzerine Pir Ahmed Bey'in durumu daha da ağırlaşmış ve vefat etmiştir. Fakat bu eserde hangi bölgeye defnedildiği ile ilgili bilgi verilmemiştir. Şehabeddin Tekindağ'ın Millî Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi için kaleme aldığı "Karamanlılar" maddesinde ise; Pir Ahmed Bey, Gedik Ahmed Paşa'nın Ermenek kalesini zaptı sırasında yakalanmış ve surlardan aşağı atılmak suretiyle öldürülmüştür. Bu bilgi diğer kaynaklarda yer alan Pir Ahmed Bey'in bir tepeden kendisini atmak suretiyle intihar ettiği bilgisi ile ilginç bir benzerlik taşımakta, fakat Pir Ahmed Bey'in nereye defnedildiği meselesine açıklık getirmemektedir.

Sonuç olarak İdris-i Bitlisî'nin Heşt Behişt isimli eserinde kaydedildiği şekliyle Pir Ahmed Bey'in Ermenek tarafında vefat edip bu bölgeye yakın bir yere defnedildiği bilgisi dikkate alınmaya değerdir. Gümüşhane bölgesinde yer alan ve Pir Ahmed Bey'e ait olduğu düşünülen türbe ise, bizlere Anadolu'da Pir Ahmed Bey'in hatırasının yaşatılmakta olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda bu türbe bölgenin Türk tarihi açısından sahip olduğu önemli bir eserdir. Bölge halkı buradaki türbeyi Pir Ahmed Bey'e atfederek ona sahip çıkmış ve onu benimsemiştir. Türbe çevresinde Pir Ahmed Bey ile ilgili bir kültür envanteri oluşmuş bölge Pir Ahmed Bey'in adı ile anılır hale gelmiştir. Böylece bu türbenin Pir Ahmed Bey'in isminin unutulmamasında büyük bir katkısı olmuştur. Türbelerin sosyalleşme, bütünleşme ve dayanışma gibi psikolojik amilleri olduğu da unutulmamalıdır. Bu tarz yapılar sayesinde Türk milleti benliğini ve kimliğini anlama ve yaşatma imkânı bulmuştur. Ayrıca bölgenin Türkleşmesine ve İslâmlaşmasına katkı sunan ecdat ile günümüz insanları arasında bu eserler

Pir Ahmed Bey'in Osmanlı Devleti ile mücadelesi kaynaklarda ayrıntılı bir şekilde yer almasına rağmen onun ölümü ve defnedildiği yer konusunda kaynaklar ya suskun kalmış ya da farklı bilgiler vermiştir.

sayesinde bir bağlantı kurulmuştur. Geçmişten geleceğe bir köprü görevi gören böyle eserler Türk milletinin kimliğinin inşasında önemli bir yere sahiptir. Anadolu'da yer alan bu yapılar Türk milletinin birer tapu senedidir ve bölgenin Türk toprağı olduğunun bir kanıtıdır ve Türk kültür tarihinin oluşmasında ve yaşatılmasında önemli bir yere sahiptir. Ayrıca Gümüşhane'nin orta çağda Müslüman Türkler ile gayrimüslimler arasında bir sınır bölgesi olması bölgedeki bu tarz yapıların önemini bir kat daha artırmaktadır.

Kaynakça

- Aşıkpaşazâde, Aşıkpaşazâde Tarihi, haz. Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat, 1. Basım, İstanbul 2013.
- Faruk Sümer, "Karamanoğulları", DİA, C. 24, 2001 İstanbul, s. 454-460.
- Hoca Sadettin Efendi, Tacü't-Tevarih, haz. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979.
- Hamit Şafakçı, "Osmanlı ile Karamanlı Arasında Bir Kadın: İl-aldı Hatun", Belleten, C. 84, Ankara 2020, s. 105-134.
- Hasan-ı Rumlu, Ahsenü't-Tevârih, çev. Mürsel Öztürk, T.T.K. Yayınları, Ankara 2006.
- İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, T.T.K., 5. Baskı, Ankara 2003.
- İdris-i Bitlisî, Heşt Behişt VII. Ketibe, çev. Muhammed İbrahim Yıldırım, T.T.K., Ankara 2013.
- Mehmet Törehan Serdar, "İdris-i Bitlisî ve Heşt Behişt Eseri", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Nisan 2016, 20, (2).
- Selâhattin TANSEL, Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasî ve Askerî Faaliyeti, T.T.K., Ankara, 1953.
- Şehabeddin Tekindağ, "Son Osmanlı-Karaman Münasebetleri Hakkında Araştırmalar", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, C. 13, S. 17-18, 1963.
- Şehabeddin TEKİNDAG, "Karamanlılar," İA, C. 6, MEB. Yay., İstanbul 1965, s. 316-330.
- Tursun Bey, Târih-i Ebü'l-Feth, haz. Mertol Tulum, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul 1977.

*Konya ve Rehberi;
Ferit - Mümtaz
Babri - Faik -
Mehmet Mublis,
Ahmet İhsan
ve Şürekası
Matbaacılık,
İstanbul 1339 (1923),
92+2 s. 29 Pl. 1
Harita. Resimli.*

KONYA'NIN İLK VE SON REHBERİ

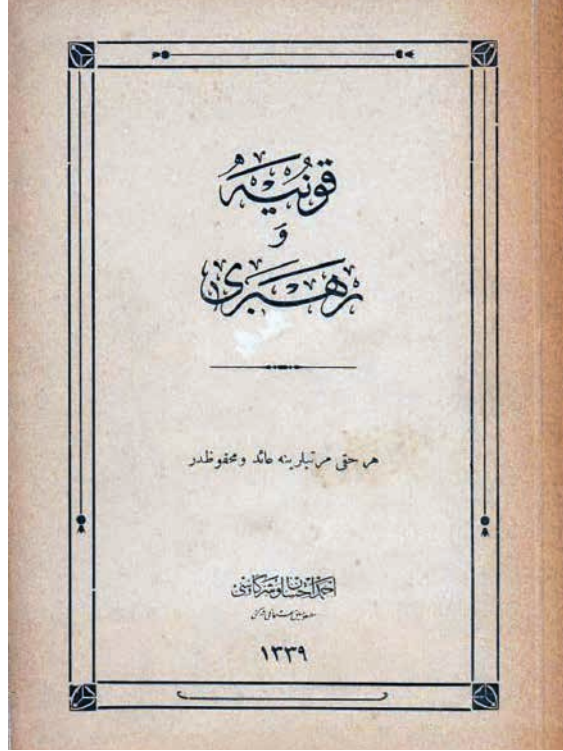
BEKİR ŞAHİN

Osmanlı coğrafyasında, 19. yüzyıl sonlarından itibaren birçok şehrin siyasi, sosyal ve kültürel tarihlerinin tanıtımını yapan kitaplar yazılmaya başlamıştır.

Bunlardan Hüseyin Hüsameddin (ö.1939)ın Amasya Tarihi¹ Halil Edhem (Eldem)'in Kayseriye Şehri², Talat Mümtaz Yaman'ın Kastamonu Tarihi³, Süleyman Fikri (Erten)'in Antalya Vilayeti Tarihi⁴, Besim Atalay Bey'in Maraş Tarihi⁵ isimli çalışmalar bunlardan bazılarıdır. Burada tanıtımını yapacağımız kitap "Konya ve Rehberi" adı altında 1339/1921 yılında basılmıştır.

Bu eser, Konya Belediye Reisi M. Muhlis (Koner) Bey'in gayretleri ve zamanın Maarif Müdürü Faik, Sultani Muallimi ve İktisadî Millî Bankası Müdürü Mümtaz Bahri Beylerden meydana gelen bir heyet tarafından hazırlanmıştır. Kitabın başında hazırlayanların toplu fotoğrafı yer almaktadır (S.6). Bu çalışma, hacim itibariyle küçük fakat isminden de anlaşıldığı üzere bir rehber kitabıdır.

Kitap, İfade-i Meram bölümüyle başlamaktadır (S.3). Konya Belediye Reisi Mehmet Muhlis (Koner) bu bölümde; kitabın Konya dışından gelecek ziyaretçilere rehberlik yapma üzere hazırlandığını, memleketin mümkün olduğu kadar her şeyi hakkında özet bir bilgiyi içerdiğini ve bir ziyaretçinin zorlukla karşılaşmaksızın memleketi gezebileceği bir şekilde

düzenlendiğini ifade ederek kitabın yazılış amacın açıklamaktadır. Yine bu bölümde; memleketi tanıtmanın bir memleketin sakinleri için önemli bir görev olduğu ifade edilmektedir.(S.4-6)

Konya'nın tarihi geçmişi, tarihi dokusu, sosyal, iktisadî, zirai ve kültürel yapısı hakkında kıymetli bilgiler verir. Konya'nın coğrafyasına, tarihine, tarihî yapılarına ve kültürüne ilişkin bilgiler veren bu kitabın

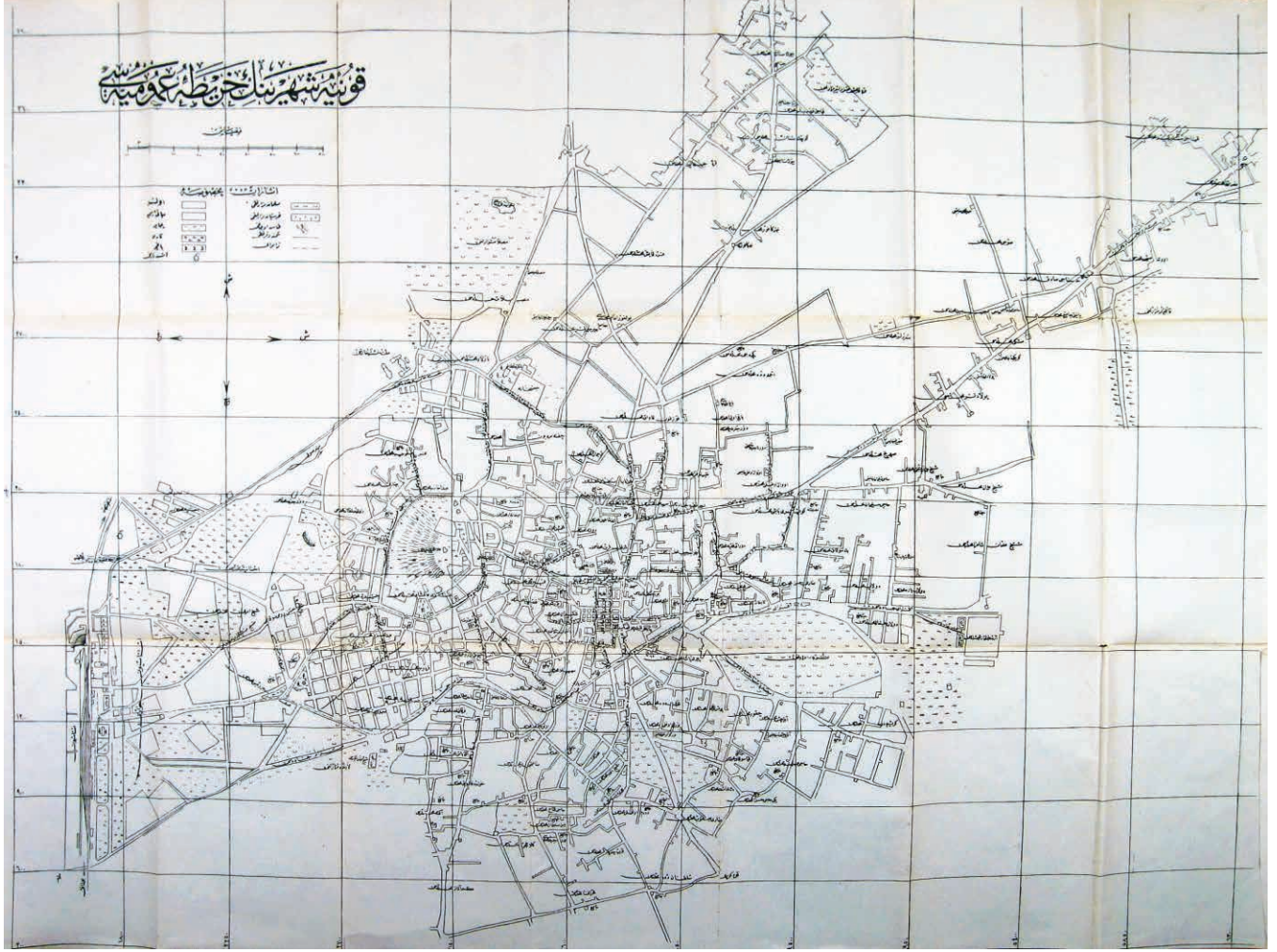
1 Yasar, Hüseyin Hüsameddin, (1869-1939). Evkaf Müdüriyyetinde Kuyûd-ı Vakfiye Arabî Mütercimi, Osmanlı Türkçesi, Türkçe, İstanbul : Necm-i İstikbâl Matbaası, 1927-1928, c. 1 c.2 (3. c. 392 s., 4. c. 240 s., 199 s.) : portre ; 20 cm.

2 H. Edhem (Eldem). Kayseriye Şehri, İstanbul. 1335/ 1915.

3 T. Mümtaz Yaman, Kastamonu Tarihi, Kastamonu. 1935.

4 S. Fikri Erten, Antalya Vilayeti Tarihi, İstanbul, 1940.

5 Besim Atalay, Maraş Tarihi, İstanbul 1339/1921.

ekinde günümüzde pek çok çalışmada kullanılan dönemin Konya Şehri'ne ait bir harita da bulunmaktadır. (Ek;1)

Konya ile ilgili olarak yazılan ilk kitap olma niteliği taşıyan eserde şehrin ahvali coğrafyası, teşkilâtı araziyesi ile ilgili ayrıntılı bilgilerin (S.7-10) yanı sıra kısa ve özlü bir şekilde şehrin tarihçesinden de bahsedilmektedir.(12-29). Eserde Konya'nın

ekonomik iktisadî ve sosyal yönü de unutulmamış; ziraat, hayvancılık, sanayi ve ithalat konuları da ele alınmıştır (S.30-44).

Konya'ya Gelenlerin Geliş Güzergâhı;

*"Konya, kuzey istikâmetinde İzmit, Bilecik,
Eskişehir, Afyonkarabisar, Akşehir ve Ilgın'a*

uğrayarak gelen tren yolu üzerindedir. Güneyinde Çumra, Karaman, Ereğli yoluyla ve oradan Mersin, Adana ve İskenderun'la nihayet bulur. Yolcu ve marşandiz her nevi tren Konya'da durur.” şeklinde anlatılan eserde o günün Konya'sı adeta resmedilmektedir.

Öncelikle ziyaretçilerin Konya'da bir gün kalacağı şekilde bir program sunan yazar (S.47); misafirlerin Konya'yı nasıl gezeceğini detaylı bir şekilde anlatmıştır. Burada arabacıya ne kadar ücret ödeneceğine kadar birçok ayrıntıya girmektedir.

“İstasyonda: trenden inince biletbânedden dışarıya çıkılır. Ekseriye meydanda araba bulunur. Şehre kadar bir buçuk kilometrelik mesafe için araba ücreti gündüz yirmi beş, gece elli kuruştur. Tarifeden fazla talep vukuunda araba numarası belediyeye haber verilir.

Sağda elli metre kadar ileride tramvay mevkii vardır. Şehre kadar elli kuruştur. Bir kuruşu Hilâl-i Ahmer (Kızılay)'e aittir. İstasyondan çıkıldıktan sonra sağ tarafta polis karakolu vardır. Lüzumlu izâhat ve mâlûmat istenilebilir. Karakolda merkez santrallerine bağlı telefon dahi mevcuttur.

Bagaj ve hamal: Harp hâli dolayısıyla varış ve hareket saatlerinde intizam mevcut olmadığından mesul hamallar bulundurulamamaktadır. Yük taşıyacak adamlara rastlanabilir. Bagaj az ve binek arabasına alınabilecek derecede ise, birlikte götürülür. Fazla ise, eşya için istasyon meydanında yük arabası arayıp kiralanır.”(s.47-48)

Yazar gardan indikten sonra gezilecek yerler, yenilecek yemekler ve kalınabilecek mekânlar hakkında da bilgiler vermektedir.

Han ve otel: İstasyon civarında Bağdat Otel, İstanbul Otel, Hacı Ethem Efendi Otel gibi birkaç otel varsa da hâli hazır büyük bir bölümü meşgul olduğundan şehre

kadar gitmek daha faydalıdır. Şehirde Halep Otel, meşhurdur. Hükümet civarında Şeref Otel, Türbe semtinde Başarılızâde Otel ve hükümetin arka tarafında Kanaat Otel anılmaya değer.

Tanıtımı yapılan ve görülmeye değer yerlerden bazıları ise şunlardır; Sahibata Camisi ve Hankâhı kitabeleriyle birlikte ziyarete gelenlere anlatılmaktadır (61-63). Sahibata Darul Huffazı, Sırçalı Medrese, Turgutoğlu Pir Hüseyin Türbesi, Şeyh Sadreddin Konevî Camii ve Türbesi, Alaeddin Köşkü, Karatay Medresesi, gibi tarihi eserler yanında Gureba Hastanesi'nden, o dönem de bulunan eğitim kurumlarından ve türbelerden söz edilmektedir (64-84).

Konya'yı ziyaret için bir gün yeterlidir. Arabayla daha kolay ve rahat ziyaret edilebilir. İstasyondan Hükümet Meydanı'na gelirken Ferid Paşa Caddesi takip olunur. Bu cadde bir bulvar ve iki tarafı yol şeklindedir.⁶

Karşıdaki Feridiye Karakolu'nda araba sola dönerken merhum Mimar Mazhar Bey'in plânıyla belediye tarafından inşa edilmekte olan güzel kornişlerle işlemeli Gödene taşından mamul na'tamam bir âbide görülür. Bu abideye Ziraat Âbidesi adı verilir.⁷ Bir iki dakika sonra sağda ortasında köşklü ve havuzlu belediye bahçesi⁸ ve solda büyük Darü'l Muallimîn binası⁹ ve daha ileride Hilâl-i Ahmer (Kızılay) ve Amerikan Hastanesi, Katolik Kilisesi, Rum mektepleri, maarif evleri ve Hükümet Binası'na yaklaşırken sağ tarafta Belediye Parkı (Kayalı Park) görülür. Karşıda ve solda üst cephesi mavi çinilerle kaplı kârgir bina, Osmanlı Bankası ve telgrafhanedir.

6 Buradaki tarihi ağaçlar 1950 yılında kesilmiştir.

7 Sonradan Atatürk Anıtı haline getirilmiştir.

8 Şimdi burada Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü ve Devlet Tiyatrosu binası vardır.

9 Bugün Konya Lisesi olarak hizmet vermektedir.

Hükümet Meydanı ve Konağı

Meydanın ortasında etrafı demir parmaklıklı bir havuz vardır. Meydanın etrafı kahvehaneler, dükkânlar ve sair binalarla çevrilmiştir.

Hükümet Binası, Konya eski valilerinden merhum Said Paşa zamanında ve 1887 tarihinde gayet muntazam, pek dikkat çekici, çok sağlam bir şekilde üç kat olarak inşa edilmiştir. En aşağıdaki kat evrak mahzeni ve depo olarak dairelerce kullanılmaktadır.

Hükümet Konağı'nın cephesi bu meydana bakar. Kapalı olan güney kapısı da dâhil olduğu halde dört cepheye nâzır, dört kapısı vardır. Her kapıdan girilince çifte merdivenle üçüncü kata çıkılır. Bina her taraftan mütenazır ve muntazamdır. İkinci katta büyüklü küçüklü 28 oda vardır. Üçüncü kat yine büyüklü, küçüklü 30 odadan mürekkeptir. Bunlardan biri mescid-i şeriftir. İkinci katı jandarma, polis, adliye, nafia, variat ve ziraat daireleri işgal etmiştir. Dâhiliye, maliye vesaire de üst kattadır. Her dairenin kapısı üzerinde levhası takip edilerek gidildiğinde iki tarafta eczaneler vardır. Hükümet Meydanı'nda güney tarafına doğru İsmet Paşa Caddesi takip edilerek gidildiğinde iki tarafta eczaneler daha ileri dede sarraflar içine gidilir.

Ortada üstü örtülü bir şadırvan vardır. Biraz ileride Kapu Cami-i Şerifi görülür.

Şeyh Sadreddin-i Konevî Sokağı'ndan avdetle sola doğru dönülüp bir kaç metre gittikten sonra, sağ taraftaki sokağa sapılır. Bu sokağın sol tarafındaki kiremit ve tuğla îmalâthâneleri görülür. Bundan devam olunursa Alaaddin Caddesi'ne çıkılır. Ve oradan da sola dönülürse İnce Minare Caddesi'ne gelinir. Alaaddin Tepesi'nin eteklerini takiben uzayan bu

caddenin sol tarafında ve hemen ortasında yakın bir yerden İnce Minare'ye tesadüf olunur.

Alaaddin Köşkü harabesinden kuzey istikâmetine doğru Karatay şosesi takip edilirse mezkûr şosenin hemen başında Karatay Medresesi görülür. Karatay şosesi iki yüz metre kadar takip olunursa solda hastane ve karşısında hariciye pavyonları görülür.

Mevcut Polis Karakolu

Konya'da; İstasyon, Feridiye, Alaaddin, Merkez, Köprübaşı, Sarı Yakup ismi altında altı Polis Karakolu vardır. Mevcut Eczaneler; Hüsamettin, İstikâmet, Ertuğrul, Sıhhat ve Osmanlı Eczaneleri ile Vasfi Bey'e ait ecza deposudur.

O dönemde şehir içinde; Mecidiye, Çopurzade, Terkenlioğlu, Bakırcı Nuri, Maarif, Türbe, Hacı Vahapoğlu, İhtisap, Abdülhayzade, Esat Efendi, Silleli Hacı Osman, Bakkalbaşı, Kâzım Hüsnü Bey, Hacı Tevfik Efendi, Armağan Zâde, Gevrakezâde, Recepoğlu hanlarıyla Eğri Han, Zincirli Han ve Abdürrahim Zâdeler'in Hanı olmak üzere yirmi han vardır.

Mevcut Pazar Mahalleri de Odun Pazarı, At Pazarı, Ağaç Pazarı, İhtisap Pazarı, Kadınlar Pazarı, Saman Pazarı ve Sipahi Pazarı şeklinde sıralanmıştır. Yine burada 9 kahve ve kıraathane, 9 kebabçı dükkânı, 9 aşçı dükkânı ve 3 lokanta yer almaktadır.

1923 yılı, Türkiye için son derece önemi haiz. Önce 1897 Yunan savaşı, 1912 Balkan Harbi, 1914-1918 Birinci Cihan Savaşı'nın cereyan ettiği yıllar. Bundan sonra da İstiklâl Mücadelesi'nin verildiği dönem.

1923 yılına kadar geçen yirmi beş yılın en az on yılını millet olarak savaşıyor geçirdik. Osmanlı İmparatorluğu tarih sahnesinden silindi, istiklâlimize yeniden kavuştuk ama ülke ve halk perişandır. Yaralar yeni yeni sarılmaya başlar. İşte eser, böyle bir dönemin Konya'sını aksettirmesi ve yetmiş üç yılda gelinen noktayı mukayeseye imkân vermesi bakımından da eser önemlidir.

Dünya Harbi'nin ardından öğrenci miktarı da artmıştır. Darülmualimin'de Cumhuriyet'in ilân edildiği yıllarda 112'si leyli (yatılı) olmak üzere, 179 öğrenci vardır (S. 66).

Darülmualimin'de cumhuriyetin ilân edildiği yıllarda 5 memur 14 muallim görev yaptığı Konya Tarihi ile ilgili eserde anlaşılır (S. 66).

O tarihlerde Konya, 120 mahalle ve 8937 haneden havi olup, nüfusu da 54637'dir.

Kitabın sonunda yer alan ve bazıları bugün yok olmuş olan tarihî eserlerin orijinal görüntüleri de kitaba ayrı bir özellik kazandırmaktadır. Rehberin sonunda yer alan ve bugün hâlâ ayakta olan tarihî eserlerimizin fotoğrafları da bu eserlerin geçmişteki durumuyla bugünkü hâllerini mukayese etmemize yardımcı olacak niteliktedir.

Yazar genel itibariyle tanıtımını yaptığı bu dükkân ve ticarethânelere dikkat çekmektedir.

Sonuç olarak, günümüz gezi rehberlerinin içeriğine tamamıyla sahip olan Konya ve Rehberi isimli bu kitap, yazıldığı dönemin tarihi, sosyal, ekonomik ve kültürel yaşamıyla ilgili önemli bilgileri içermektedir. Konya rehberi olarak ilk, arap harfli olarak da yayınlanan son eserdir.

Eser basıldığı dönemde Konya şehrine gelen ziyaretçiler için bir rehber vazifesi gördüğü gibi günümüz insanı için de o dönemle ilgili önemli bir kaynak durumundadır. İçerdiği bilgiler ve içerisinde yer alan çok sayıda fotoğraf daha sonra yazılan pek çok esere kaynaklık etmiştir ve etmeye de devam etmektedir.

Kaynakça

- YAŞAR, Hüseyin Hüsameddin, "Osmanlı Türkçesi", Necm-i İstikbâl Matbaası, İstanbul, 1928.
ELDEM, H. Edhem, "Kayseriye Şehri", İstanbul, 1915.
YAMAN, T. Mümtaz, "Kastamonu Tarihi", Kastamonu, 1935.
ERTEN, S. Fikri, Antalya Vilayeti Tarihi, İstanbul, 1940.
ATALAY, Besim, Maraş Tarihi, İstanbul, 1921.

ŞEHİR HAFIZASI OLUŞTURMAK: KONYA ÖRNEĞİ

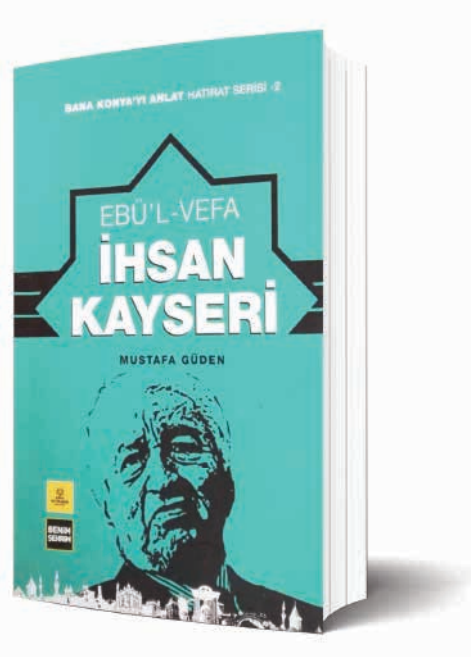
AHMET EMRE BİLGİLİ

Şehir ve İnsan

Şehirdeki insan için bir bütün olarak kültür; hayatın devamlılığı, verimliliği ve anlamlılığı açısından hiç tartışmasız son derece önem atfeden bir ihtiyaçtır. Şehir, kültür ve insan bu nedenle birlikte anılır. Şehrin yöneticilerinden kültürel alt yapıyı ilgilendiren bütün hazırlıkları yapmaları beklenir. Şehrin sakinlerinden ise bir özgürlük ve çeşitlilik içerisinde bu alt yapıyı faaliyetlere dönüştürerek veya sunulan etkinliklerden yararlanarak kültürel kazanımı elde etmeleri beklenir. Bu şekilde bireysel gelişmenin devamlılığı sağlanmış olunur. Şehrin bir mektep ve hoca olma özelliği ve bunun bireysel bir kazanıma dönüştürülmesi kültürel dinamiklerin ve alt yapının varlığı ile mümkün olur.

İbn Haldun 'Şehir, medeniyetin kabıdır' diyor. Bu sözün açıklamaya ihtiyacı yok. Oldukça sarıh ve kapsamlı. Kısaca; insan, toplum ve devlete dair her türlü gelişme ve ilerlemenin şehirde olacağını ve bunun birey için önemini çok veciz bir dil ile özetlemiş oluyor.

Aslında şehir ve kültür; sadece kültürel etkinliklerden ibaret olmayıp hem şehrin estetik ve mimari boyutunu hem de bireyin şehirli olma sürecini kapsar. Şehirli insan; bu iki yönü de içselleştirmiş, bir kültürel davranış biçimine dönüştürmüş, bu konuda bir arzu içerisinde olan ve sürdürülebilirliği sağlamış bireyi işaret eder.

Bu çerçevede Hacı Bayram-ı Veli Hazretlerinin ve Fatih Sultan Mehmet Han'ın şehirdeki insan gelişimine vurgu yapan ünlü sözlerini hatırlamakta fayda var.

Fatih Sultan Mehmet Han;

*Hüner bir şehir bünyâd etmektir
Reâyâ gönüm âbâd etmektir*

Hacı Bayram-ı Veli;

*Ansızın bir şâra vardım,
Ol şârı yapılır gördüm,
Ben dabi bile yapıldım,
Taş-ü toprak aresinde*

Aslında bu sözlerin bütünü, şehrin imarından çok içinde yaşayanların imarının önem taşıdığını, şehrin onlar için geliştiğini ve öncelik sahipleri olduğunu söylüyor. Yani şehir içindeki *insan gelişimine* vurgu yapıyor. Her şeyin *insan için* olduğunu ifade ediyor.

Bildiğimiz ve inandığımız üzere insanın imarı da büyük ölçüde; *eğitim, kültür* ve *sanat* yolu ile olmaktadır. Bu tür bir imar çalışması sonucu insan dediğimiz varlık kemâle eriyor. Bunlar da medeniyetin kabı olan şehirlerde yapılmaktadır. Şehir dediğimiz ortamı anlamlı kılan kültürel sanatsal çalışmalardır. Bu bağlamda şehrin hafızasını korumak

ve gençlere aktarmanın özgün bir misyon olduğunu düşünürüz.

Kültürel miras açısından çok zengin olan şehirlerimizin günümüz insanına vereceği mesajlara gerçekten ihtiyaç bulunmaktadır. Şehirlerimizin kültürel geleneğinin devamı ve yaşaması için de mektebe dönüşmesi gerekli bir husustur. Şunu unutmamamız gerekir ki şehirde yaşayanlar şehirli hale geldikçe şehrin gündelik problemleri bile daha kolay çözümler hale gelecektir. Zira, şehirde yaşayanların o şehre aidiyetleri arttıkça bağlılıkları ve sevgileri de aynı oranda artacaktır. Bu da işi kolay kılacaktır.

Gündelik Hayata İlişkin Hafıza Kaydı

Bir kişinin şehre yönelik hafızasını kayda geçirip o şehirde yaşayanların istifadesine sunmak uzun bir çabanın ürünüdür. Ama asıl bu tecrübeyi sabırla biriktiren, bunu gelecek kuşaklar adına önemseyen, değerli gören, entelektüel tarafı olan, gündelik hayatı kültürle iç içe yaşayan ve bu açıdan seçkin olan zevatın bizatihi kendisi önem taşır. Bu çerçevede yöneticisi olduğu şehir açısından bu tür insanların birikimini değerli gören anlayışı da alkışlamak gerekir. Çünkü şehri yönetirken

genellikle bu türden bir sorumluluğumuz olduğunu göz ardı ederiz veya önemli görmeyiz. Bu açıdan Konya'da kendiliğinden ve sessizce başlayan bu çalışmayı diğer şehirlere örnek olması açısından çok önemsiyoruz.

Bir şehrin hafızasını sözlü tarih usulü ile ortaya koymak, zihinlerde olanı açığa çıkararak herkesin istifadesine sunmak kültürel bir kamu hizmetidir aslında. 'Bana Konya'yı Anlat, Hatırat Serisi'nde üç kitap yayınlanmış ve devam edeceği anlaşılıyor. Bir kitap demeyin, aslında onlar büyük emeklerin ürünü olarak ortaya çıkıyor. Saatlerce konuşmalar, bunların üzerinde çalışmalar,

bilgi-belge safhası, okumalar ve editörlük safhası ile yayına hazır hale geliyorlar. Yani yorucu ve titiz bir mutfak çalışmanın neticesinde kitaplar fırından çıkıyor.

'Bana Konya'yı Anlat' hatırat serisinin ilk iki kitabından olan ve Konyalı hayırsever Halil İbrahim Sayar'ın hayatının anlatıldığı 'Asırlık Bir Konya Çınarı' isimli kitabı Dr. Mehmet Ali Uz kaleme almış. Uz'un Sayar'ı bizzat saatlerce dinleyip kaleme aldığı kitap Konya'nın yakın tarihine de ışık tutuyor. Diğeri ise Konya'nın kültür hayatına önemli hizmetler vermiş, gazeteci ve araştırmacı yazar İhsan Kayseri'nin hayatının anlatıldığı 'Ebü'l Vefa' isimli kitap olmuş. Kendisi de gazeteci olan Mustafa Güden tarafından hazırlanan bu çalışmada Konya'ya ve Konyanın gündelik yaşamına dair ilginç bilgiler yer alıyor.

Diğer hatırat kitabı ise Hüseyin Üzülmaz'in hatıralarına ayrılmış. Hüseyin Üzülmaz çok yönlü bir portre. Siyasetten ticarete, eğitimden sivil toplum çalışmalarına kadar geniş bir yelpazede bir ömür geçirmiş entelektüel bir kişilik. Şehre kazandırılan Karatay Üniversitesi onun eseri. Aslında ona kültürel yanı ağır basan bir yönetici demek daha doğru olur. Caner Arabacı hoca ve Bekir Şahin doğrusu iyi kotarmışlar, bilgilerle dolu hatıratı.

'Mahallede âkil insanlar olurdu, bunlar sözü dinlenen ve söz kesen eşraftan insanlardı' notu ile bir çok örneklerle bugüne ders veren olaylar anlatılmış. Pekmez yapma usulünden, pekmez için özel toprak olmasından ve bu toprağın nerden temin edileceğine dair gündelik hayatın her alanına ilişkin bilgilerin yer aldığı, sözlü alandan yazılı alana geçişin yer aldığı bir çok değerli bilgiler var.

Konya'nın Örneklığı

Bir imparatorluk başkenti ve aynı zamanda Hz. Mevlânâ'nın yaşadığı şehir olan Konya'nın belediye başkanı Uğur İbrahim Altay, çok farklı medeniyetlere ev sahipliği yapan Konya'nın tarihi geçmişinden aldığı ihtişamı günümüze taşıyan kadim bir şehir olduğunu ve tarihin insanlığın kendisine yüklediği misyonu fazlasıyla yerine getiren, eskiyle yeniyi harmanlayıp yeni bir medeniyet tasavvuru ortaya koyduğunu ifade etmektedir. Konya'nın medeniyet tasavvurunu asırlar boyunca insan odaklı bir usulle ilmin, sanatın, edebiyatın, kültürün hizmetinde olacak müesseseleri faaliyete geçirdiği niyetini taşıyor.

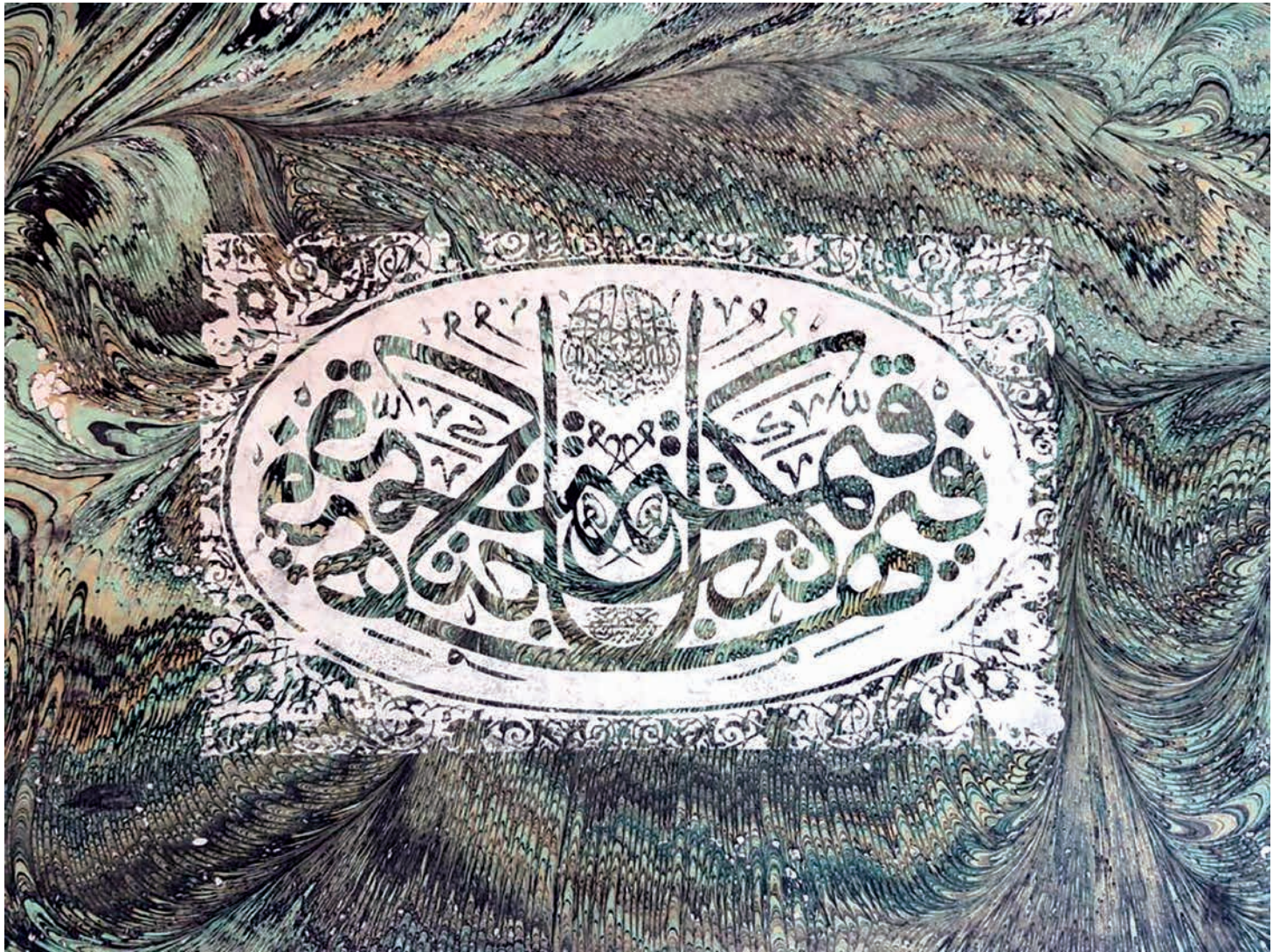
Bununla birlikte kültür ve medeniyetimizin yeni kuşaklara aktarılması noktasında yazılı tarihin yanı sıra sözlü tarihin de büyük önem taşıdığını belirtebilir; 'belirli bir yaşa ulaşmış büyüklerimizin hatıralarının derlenmesi, yazıya aktarılması, kitap olarak yayınlanması, tarihi olayları bizzat yaşayan şahıslar tarafından anlatılan bu bilgiler sayesinde yeni tarih tezleri geliştirilebilir. Hatta bu bilgiler bugüne kadar ortaya çıkarılmamış hususları keşfetmeye bile vesile olabilir düşüncesi ile geçen yıl başlattıkları 'Bana Konya'yı Anlat hatırat serisi kapsamında Konyalı gazeteci, akademisyen, siyasetçi, esnaf, sivil toplum öncüsü, bürokrat, sanatçı, yaptığı hizmetlerle ismi kamuoyuna mal olmuş şahsiyetler ve şehre dair söyleyecek sözü olan Konyalıların yaşam öykülerini hem görüntülü hem de yazılı şekilde kaleme alarak şehrin hafızasını yaşatma gayretinde oldukları düşüncesinde.

Her şehrimizde şehrin hafızası olan, bu işlere kendiliğinden meraklı insanlar var olduğunu biliyoruz. İşte bunların bir envanterini çıkararak hem hafıza kaydı yapıp yayına

dönüştürerek şehirde yaşayan insanların istifadesine sunmak hem de emri Hak vaki olmadan bu seçkin insanlarla buluşmalar organize ederek şehir aidiyetini güçlendirmek doğru olanı yapmaktır. Şehir aidiyetinin güçlü olduğu yerlerde o şehrin somut ve somut olmayan kültürel mirasının korunması da oldukça kolay hale gelir.

İşte Konya Büyükşehir Belediyesi bu kültürel hizmeti yaparak bizce övgüyü hak etmiştir. Diğer yerel yöneticilerimize örnek olmasını dileriz. Bu çalışmada önce bir envanter çıkarmak ve ardından işi ehline vermek sureti ile kayıt ve yayın yapmak gerekmektedir. Şehirlilerin buna ihtiyacını olduğu konusunda hiç bir tereddüt yoktur.

KONYA'DAN: NEY VE NEFES

MUSTAFA ÇIPAN

*“Biz ney gibiyiz bizdeki ses sendendir
Biz dağ gibiyiz, bizdeki yankı sendendir”
Hz. Mevlânâ*

Cenâb-ı Hakk'ın tecellî eseri velî kullarının kalbine yerleştirdiği irfanî bir nurla ilâhî gerçekleri bizzat tadararak ve yaşayarak öğrenen, görünenin arkasındaki güzeli ve güzelliği arayan Hz. Mevlânâ, gayesi “aşk” olan bir tasavvuf anlayışını benimseyip insanın sûretiyle değil, sûretiyle (iç âlemiyle) ilgilenecek ruhî olgunlaşmayı ve ahlâkî tekâmülü hedefler. Hz. Mevlânâ'nın:

*Biz gittik, kalanlar sağ olsun;
Susanların arasına girdik, yattık, uyuduk;
Çünkü sesimiz, feryadımız haddi aşmıştı zaten.*

şiiirinde ifadesini bulan “haddi aşan feryad”ı, bugün bütün dünyayı kendisine bağlamakta ve hayran bırakmaktadır... İşte tam bu noktada Üstâd Niyazi Sayın silsile teşkil eden hocalarının yolundan giderek Hz. Mevlânâ'nın sesini ve diriltici nefesini gönüllere ulaştırmaya devam ediyor.

Hz. Mevlânâ'nın “Neyi arıyorsan osun sen” sözünün muhatabıdır Niyazi Sayın. Ne olduğunu anlamak için neyi aradığını düşünür ve aradığını Hz. Pîr'de bulduğunu söyler daima.

Hz. Mevlânâ'nın Hakk'a vuslatı vesilesiyle yapılan merasimlere katılmasının asıl sebebi hem onu doğru anlamak hem bu anlayıştan

süzülen unsurları hayatına aksettirmek hem de ilâhî ilhamlara mazhar olarak ruhi bir coşkunculuk yaşamaktır.

Niyazi Sayın Konya'da, özellikle bedesten civarında dolaşırken sanki Hz. Mevlânâ'nın coşup semâya başlamasına vesile olan Selâhaddin Zerkûb'un dükkânındaki kuyumcuların çekiç darbelerini duymak ister gibidir. Bu seslerin âhengini, içinde ne hâl olduğunu anlama gayretiyle neyin içine üflediği nefesiyle yakıcı bir ateşe döndürür.

Elest bezminden süzülüp gelen ve yeri göğü dolduran âvâzeyi can kulağıyla dinleme muradında olanlara üfler neyini Niyazi Sayın.

1925'te “Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması”ndan sonra Hz. Mevlânâ âşıklarının şahsî gayretleriyle mütevâzî bir şekilde husûsî meclislerde samîmî sohbetler, mûsıkî icrâları ve semâ yapılagelmiştir. Törenlerin yeniden halka açık hâle getirilmesi için 1940'lı yılların başlarından itibaren birtakım faaliyetler yapılmış;

bugünkü anlamda ihtifallerin başlangıcını teşkil eden geniş kapsamlı tören 1952'de gerçekleştirilmiştir.

Konya'da yapılan 1955 yılı Hz. Mevlânâ'nın 682. Vuslat Yıldönümü İhtifallerinde mutrib heyetinde hepsi birbirinden kıymetli naathanlar Hulusi Gökmen, Kâni Karaca, Ahmet Kasapoğlu ve Sabri Özdil, sâzendeler kemeçevî Cüneyt Orhon, rebâbî Cahit Gözkân, kudümzenbaşı Sadettin Heper ve Hurşit Urgan'ın yanısıra neyzen olarak Selâmi Bertuğ, Ulvi Erguner, Halil Can ve Niyazi Sayın yer almıştır. Meydân-ı Şerîf görmenin (törenlerde ney üflemenin) zevkini tadan Niyazi Sayın, Selâmi Bertuğ'a yazdığı bir mektupta ifade ettiği gibi "Cenâb-ı Pîr Efendimiz bizi hizmete çağırıyor. Çok şükür bu günleri gördüğümüze. Hüsn-i niyetimizle bizi hizmete sayacak yine Pîrimiz." diyerek sonraki yıllarda da hizmet için Konya'ya gelecektir.

Artık Niyazi Sayın Konya'ya gelmenin manasını: "Hz. Pîr Efendimize yüz sürmek" ve "Canıma kavuşmak" olarak anlatır.

Niyazi Sayın Hocamızla tanışmam bir güzel vesile ile oldu. 17. yüzyıl Mevlevî şairlerinden Fasîh Dede'yi çok seven ve oğluna Fasîh ismini koyan hocam Doktora tezi olarak Fasîh Dede Dîvânı'nı hazırladığımı öğrenmiş ve talebesi bir dostumuz vasıtasıyla tezden bir nüsha göndermem istirhamında bulunmuştu. Kendisini telefonla arayarak memnuniyetle gönderebileceğimi, ancak tezimin MEB tarafından basılmakta olduğunu, uygun görürlerse basılmış kitap olarak da takdim edebileceğimi arz ettim. "Hay hay, kitabı gönderirseniz memnun olurum." dedi. Kitap basılır basılmaz hemen imzalayarak gönderdim. Hocam, takdim ettiğim kitap

eline ulaşıp ulaşmaz telefonla arayıp, "Evlâdım kitap paketi geldi, henüz açmadan arayayım istedim, çok teşekkür ediyorum. Okuduktan sonra tekrar görüşeceğiz, gözlerinden öperim." buyurdu. Çok mutlu olmuştum. Daha paketi bile açmadan teşekkür etmek için aramak, bu nezâketin bir farklı boyutu olsa gerek. Hocam kitabı okuduktan sonra Fasîh Ahmed Dede ve şüirleri üzerine çok sohbetlerimiz oldu...

O gün bu gündür telefon görüşmelerimiz devam ediyor. Tabî her İstanbul'a gidişimde devlethânesinde kendilerini ziyaretim ve uzun sohbetlerimiz de...

Hz. Mevlânâ'ya ve Konya kültürüne hizmet maksadıyla deruhte ettiğim Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü vazifem esnasında Hocamızın kıymetli talebeleri Sadrettin Özçimi, Fahrettin Acar ve mûsikîşinas dostumuz Bülent Behlül Altunkeser ile istişare ederek Hocamızı 2008 yılından itibaren Hz. Mevlânâ'nın Vuslat Yıldönümü Uluslararası Anma Törenleri kapsamında Konyamıza davet ettik, sağ olsunlar, bizi kırmayarak teşrif ettiler.

Konya'ya geleceği zaman çok sevinir ve heyecanlanırdı. Konya'da geçirdiği birkaç gün zarfında müsait vakitlerde dostların evinde kurulan sofralar ve ardından istifade etmek için can kulağını açarak dinleyenlere anlattığı hatıralar, muhtelif bilgiler, sorulara verdiği cevaplar bir daha tekrarı mümkün olmayan sohbetler cümlesindendi...

Türbede binlerce defa huzura duran ve zaman zaman huzura gelenleri gözlemleyen biri olarak Hocam'ın huzurdaki hâline benzer hallere ancak birkaç defa şahit olduğumu söylemeliyim. Koca gövdesiyle baş keserek niyaz vaziyetinde duran, gönlünde duyup dudaklarıyla izhar ettiği niyâzı gözlerinden

süzülen yaşlarla ve titreyen elleriyle Allah'a yollayan Hoca ihtiramla eğilerek gümüş eşığı öperdi.

Türbe ziyaretleri ve huzura duruşun şüphesiz onun için anlamı büyüktü. Adeta Konya günlerinin bitmesini hiç istemezdi... Bu hâli, “Hakikatli ve vefakâr bir kardeş” olarak gördüğü yakın dostu Selâmi Bertuğ’a “El-fakîr Dervîş Kamber” ismiyle imzaladığı mektupta “Sâye-i Resûlullah olan Cenâb-ı Pîr’de hamdolsun keyfîm yerinde” diye anlatır Niyazi Sayın.

Niyazi Sayın Hocamızın Konya’da, ihtifaller kapsamında Meydân-ı Şerîfe çıkması, diğer neyzenleri ve tabîi bütününüle nutribânî öylesine bahtiyar ediyordu ki. Onunla hem-nefes olmak şüphesiz başka bir hâl, başka bir histi...

Büyük bir medeniyetin temsilcisi ve bakiyesi olan Niyazi Sayın’ın bir asra yaklaşan ömrü ile ilgili olarak ana hatlarıyla şu bilgileri takdim etmek mümkündür.

Niyazi Sayın, Resneli Ömer Hulûsi Bey ile Manastırlı Nemciye Hanım’ın en küçük çocukları olarak 12 Şubat 1927 yılında Doğancılar Açık Türbe’de ahşap eski bir Türk evinde doğar. Rumeli’den gelen âile, İstanbul’da kök salar ve Niyazi Sayın î mân, sabır, huzûr ve san’at ikliminde her şeyiyle tam bir “Üsküdarlı” olur.

1965 Eylül, Konya.
Soldan sağa: Fikret Bertuğ, Müzeden bir görevli, Niyazi Sayın, Necati Elgin, Selami Bertuğ, Andaç Arbaş.

İlk ve orta tahsilini Üsküdar Paşakapı’da gören Niyazi Sayın’ın, Haydarpaşa ve Beyoğlu’nda devam ettiği lise tahsilini -mûsikî ve spora düşkünlüğü yanında (atletizm, barfiks, masa tenisi ve bilhassa futbola ilgi duymuş, lise zamanlarında Fenerbahçe Gençler Takımı’nda bir süre futbol oynamıştır), babasının vefatı, İkinci Cihan Harbi yıllarındaki yoksulluklar, ihtiyaçlar ve çeşitli sebeplerle- tamamlaması kismet olmaz.

Bir emniyet mensubu olan babasının, aynı zamanda mûsikîye ibtilâsı, Tanbûrî Cemil Bey’e olan sevgisi ve hayranlığı eve de yansır. Zira borulu gramofonun çalıştırılmasında plağı gramofona yerleştirmek, zemberek kolunu kurmak ve iğneyi takmak gibi üç kardeş taksim edilen vazifeler heyecanla ifa edilir, Tanbûrî Cemil’in tanbur ve kemençe icrâları büyük bir zevkle ve gözlerden yaşlar süzülerek dinlenir.

Niyazi Sayın mûsikî ve şahsiyet altyapısını oluşturan âmillerin; “Gramofon’un borusundan çıkacak sesteki Cemil Bey’in Uşşâk taksîmi, gerek evlerden gerekse câmilerden ve minârelerden gelen sadâlar ile sakin, huzurlu, feyizli ve büyük mânevî insanlarla dolu Üsküdar” olduğunu ifade eder. Muhtemeldir ki, onun mûsikîye “aşk” derecesinde bağlanmasında dinlediği taksîmin adının “Uşşâk” olmasının da tesiri vardır.

San’atta başarılı olabilmenin üstün ahlâka sahip olmakla mümkün olabileceğine inanan Hoca, san’atı, aşk ve ahlâk şemsiyesi altında öğrenip icrâ eder; Mesud Cemil’in, babası Tanbûrî Cemil Bey hakkında söylediği “Babamın ahlâkı mûsıkîsinden üstündür.” cümlesini bir hayat düsturu sayar.

Kadıköy’de bir dost evinde kendisini dinleyen Yahya Kemâl’e “Altından bir kapı açan ve memleketine bu kapıdan girmesini sağlayan” Tanbûrî Cemil Bey, bu defa gramofondan dinlenen eşsiz icrâlarıyla Niyazi Sayın’a engin ufuklar açar...

Yahya Kemâl’in söyleyişiyle, “Mûsıkînin yalnızca bir terennüm değil, aynı zamanda bir tenevvür vasıtası olduğu”nu idrâk eden Niyazi Sayın, okul sıralarında Batı müziğiyle de ilgilenir, Ağız Mızıkası ve Armonika çalar. İlerleyen yıllarda büyük bir gayretle koleksiyonunu oluşturduğu Batı klâsiklerini çok iyi bilir, hatta bazılarını neyle icrâ denemeleri yapar.

Hocaları

Mahalle câmiinin minaresinden duyduğu bir ikinci ezanı sesi Niyazi Sayın’ın hayatında bir dönüm noktası olur; Hoca, ömrü boyunca bu ilâhî davetin sırrı, ilhâmı ve bereketiyle yaşar.

O ana kadar hiç işitmediği güzellikteki bu ezanı kimin okuduğunu öğrenmek arzusuyla beklediği câmiin kapısında, mahalle büyüklerinden Mustafa Düzgünman’ı görür ve ona ezânı kimin okuduğunu sorar. Ezanı kendisinin okuduğunu söyleyen Düzgünman,

arkasından da, “Bizim evde dinî eser meşk ediyoruz, eğer istersen sen de gel” diyerek dâvet eder. O gün dâvet dâvet üstünedir. Ezân-ı Muhammedî’nin dâveti ve onu okuyanın dâveti. İşte bu çifte dâvetle sunulan aşk ve mûsıkî ziyafeti.

Genç Niyazi için, büyük bir heyecanla devam ettiği Düzgünmanların evi ile -mesleklerini icra etmenin yanında- zarif, ârif ve kâmil insanların, san’atkârların sohbet mekânı olan “Attar Dükkânı” bir “mûsıkî ve ahlâk mektebi” olur. Rahle-i tadrîsine diz çöktüğü Mustafa Düzgünman, latif sesi, mükemmel makam bilgisi ve eserleri usûl vurarak icrâ kabiliyeti ile çok müstesna bir şahsiyet olmanın yanı sıra, dayısı Hezarfen Necmeddin Okyay’dan öğrendiği ebrû san’atının da en büyük temsilcisi, mücellid ve fotoğraf sanatçısı, tespih etspertizi ve koleksiyoncusudur.

Tanbûrî Cemil Bey’den dinlediği eserlerle geliştirdiği mûsıkî zevki ve duyusuyla kısa sürede grubun en çalışkan talebelerinden biri olan Niyazi Sayın, varlık gösterdiği ebrû, cilt, tesbih ve fotoğrafçılık gibi sanatlarda da hocasının dahil olduğunu minnet ve şükranla belirtir.

Ebru san’atının inceliklerine vakıf olabilmek için ayrıca Hezarfen Necmeddin Okyay’ın

Toygar Tepesi'ndeki evine pazar günleri devam eden Niyazi Sayın, tesbih yapmayı öğrenmek için de bir müddet Edirnekapı'da Gâlib Usta'ya gider.

Hz. Mevlânâ'nın: "A güzel sesli ney, gönüller almadasın, hoşsun, güzelsin; sıcak sıcak nefes vermedesin, soğuk havaları silip süpürmedesin." şeklinde vasıflandırdığı "ney"le tanışma ve ünsiyet kurma vakti gelir.

Bu işte şahsî bir dahli ve tasarrufu olmadığını söyleyen Niyazi Sayın, Bahariye Mevlevihânesi Şeyhi Hüseyin Fahreddin Dede'nin manevî feyzi ve "Sen Hz. Mevlânâ'nın en büyük neyzeni olacaksın" duasının bereketiyle bu vadide "var" olur, "varlık" gösterir.

Üsküdar Mûsikî Cemiyeti neyzenlerinden Emin Akgöze ile birlikte gidip Beyazıt Çadırcılarda bulunan Osman Dede'den on lira mukabilinde aldığı ilk ney bir "sipürde nısfıye"dir ve tarih 03 Mayıs 1948'dir.

Nedîm'in beytinde olduğu gibi:

*Olmakda derûnunda bevâ âteş-i sûzân
Nâyın diyebilmem ki ne bâlet var içinde*

Artık bir ömür boyu, içinde, üflenen havayı yakıcı bir ateşe dönüştüren hâli anlamaya çalışır.

İlk ney dersini Yenikapı Mevlevihânesi Şeyhi Abdülbâki Dede'nin oğlu Neyzen Gavsî Baykara'dan alan Niyazi Sayın'ı, üzerinde büyük ve unutulmayacak hakkı olduğunu ifade ettiği Hezarfen Necmeddin Okyay Hoca, Resim Heykel Müzesi Müdürü ve Güzel Sanatlar Akademisi Resim Hocası Halil Dikmen'e götürerek teslim eder.

Bu nasıl bir teslimiyettir ki, şâirin:

*"Bir pîr-i harâbâta mürîdem kim elinden
Bir cür'a içen kişi erer cümle murâda"*

(Öyle bir harâbâtın pirine bağlandım ki, onun elinden bir yudum içen kişi bütün muradına erer.) beytinde ifade edildiği tarzda cümle murâda ermek maksadıyla tam on beş yıl, perşembe günleri hiç aksatmadan, yeryüzüne bir benzerinin daha gelebileceğine inanmadığı, Hocası Halil Dikmen'e giderek ondan "ney ve ahlâk" dersleri alır. Bu sûretle Mustafa Düzgünman'ın evi ve attar dükkanı ile Necmeddin Okyay'ın evinden sonra bir başka "mekteb-i edeb"e daha kaydolmuş olur. İlerleyen zamanda kendi evini de öğrencileri için bir "sanat ve edeb mektebi" hâline getirir.

Niyazi Sayın,

*Ebt-i diller arasında aradım kıldım taleb
Her hüner makbûl imiş illâ edeb illâ edeb*

beytinin işaret ettiği gibi, gönül ehli olanlar arasında arayıp talep ettiği hünerlerin en makbûlünün "edeb" olduğunu idrak eden bahtiyarlardandır.

Hocasının arzusu üzerine devam ettiği Belediye Konservatuvarı'nda büyük muvaffakiyet gösterir, 1950'li yıllarda Süleyman Erguner ile birlikte Üsküdar Mûsikî Cemiyeti'nin icrâ heyetinde yer alır, daha sonra da İstanbul Radyosu müzik neşriyatına katılır. Ney üfleyişi çok beğenilen ve Müzik Yayınları'nın başında bulunan Dr. Nevzat Atlığ'ın talebi üzerine aynı birimde görev alan Niyazi Sayın ilk iş olarak plâk ve nota arşivini düzene sokar. 1954-1956 yılları arasında sürdürdüğü bu vazifeden sonra, 1956-1969 tarihlerinde İstanbul Belediye Konservatuvarı İcra Heyeti'nde yer alır, İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Mûsikîsi Konservatuvarı'nda hocalık ve Nefesli Sazlar Anabilim Dalı Başkanlığı yapar.

Seattle'deki Washington Üniversitesi'nin davetlisi olarak 1980 yılında Amerika'ya gider,

bir sene müddetle Tanbûrî Necdet Yaşar'la birlikte ilgili üniversitenin Etnomüzikoloji Bölümünde Türk müziği dersleri okutur ve konserler verir.

İngiltere, Almanya, Fransa gibi ülkelerde icrâ ettikleri konserlerle de Türk mûsikîsinin ciddiyet, asâlet ve ihtişâmını tanıtmaya saâdetine kavuştuklarını belirtir.

San'atın bir bütün olduğunu düşünen, çeşitli sanat dallarının birbirleriyle ilgili olduğuna inanan ve bu anlayışla neyzenliği yanında, ebrû, tezhip, resim, fotoğrafçılık, tespihçilik ve gülcülükle de yakından ilgilenip büyük muvaffakiyet gösteren Niyazi Sayın, "Ama her şeyden evvel ahlâk." der.

San'atta başarılı olabilmenin üstün ahlâka sahip olmakla mümkün olabileceğine inanan Hoca, san'atı, aşk ve ahlâk şemsiyesi altında

öğrenip icrâ eder; Mesud Cemil'in, babası Tanbûrî Cemil Bey hakkında söylediği "Babamın ahlâkı mûsikîsinden üstündür." cümlesini bir hayat düsturu sayar.

Hz. Mevlânâ'nın, "Ara, ara ki devlet aramaktadır." sözünü rehber edinen Niyazi Sayın Abdülkâdir Belhî, Hüseyin Sâbit Efendi silsilesiyle Eşref Efendi'nin manevî feyzine mazhar olur; Mustafa Düzgünman, Şeyh Hayrullah Efendi, Mızıkalı Muhiddin Efendi, Zekâî Dede'nin talebesi Kadırgalı Hüseyin Fahreddin Efendi, Hâfız Ali Efendi, Kadıköylü Vâhid Efendi, Emin Ongan, Şefik Gürmeriç ve Mesud Cemil gibi san'at ve ahlâk âbidelerinden ders alır ve bu mühim zevatın sohbetlerinden istifade eder.

Ney üflemeyi öğrenmede ve san'atkâr şahsiyetinin teşekkülünde şüphesiz en büyük hissenin sahibi olan hocası ve velinimetini

Halil Dikmen,
Sâlim Bey ve Azîz
Dede kanalıyla
gelen üslûbu Galata
Mevlevîhânesi'nin
son neyzen başı
Emin Dede'den
teslim alıp, Niyazi
Sayın'a devreder.
İşte takip edilen
bu üslûp silsilesi,
Niyazi Sayın'ın neyde
gösterdiği kudretli
varlığın geleneğini ve
arka planını meydana
getirir.

Tasavvuf, şiir
ve mûsikîden
bahsettiğimiz husûsî
sohbetlerimizden
birinde, bir asra
yaklaşan ömründe
yetmiş yılı aşkın

sanat hayatının hâsılası ve hocası hakkında
neler söylemek istediğini sormuştum. Eski
günlere giderek duygulandı ve bir sanat
ve ahlâk abidesi olarak gördüğü Hocası
Halil Dikmen'in: "Çoktan beri üflemedim,
Hocam Emin Efendi şöyle bir şeyler yapardı,
bakalım ben de yapabilecek miyim?" diyerek
üflemeğe başladığını söyleyip, onun Şah ve
Mansur neyelerinden çıkardığı olağanüstü
sesleri talebelerinin hiç hatırlarından
çıkarmadıklarını anlattı. Devamında da "Hâlâ,
neyden ses çıkarmaya çalışıyorum ve Hocam
Halil Dikmen'i hatırladıkça ney üflemeden
utanıyorum." diyerek "sanata ve hocaya
hürmet" in nasıl olması gerektiği dersi verdi,
kıssadan hisse almamız için...

Mûsikîmizin kültür
varlığımız içindeki
yerini, gücünü ve nelere
kadir olduğunu Niyazi
Sayın Hocamızın
üslûp olarak erişilmesi
neredeysen imkânsız
mükemmel icralarını
dinleyip, bir müze
hüviyeti arz eden
evinde muhteşem bir
medeniyet terkiibini
nüktedan şahsiyetiyle
yoğurduğu sohbetlerine
iştirak ettiğinizde
anlarsınız.

Kendisine tevdi edilen
mesuliyeti hakkıyla
idrak eden Niyazi
Sayın, yalnızca mensubu
olduğu gelenekle
izah edilebilecek bir
sanatkâr olmayıp temsil

ettiği geleneğe kendinden çok şey eklemiş bir
büyük ustadır.

İcra edilmeyen binlerce klâsik eser dururken
yeni beste yapmayı düşünmeyen Niyazi
Sayın, bestekârlığından çok icrâcılığı, mûsikî
nazariyatı ve tasavvuf kültürü bilgisiyle
temâyüz eder. Birkaç saz eseri ile Şevkefzâ
makamında bir şarkı besteleyen Niyazi Sayın'ı,
mûsikî tarihimizde bir mîlâd hâline getiren,
icraya kazandırdığı son derece önemli teknik
ve yenilikler olup, bu sayede uzun zamandır
unutulan eserleri yeniden mûsikî âleminin
zevk-i selimine sunmasıdır.

Mûsikîyi bir hayat tarzı olarak kabul eden ve
"sanatkâr" olmanın bütün hasletlerine sahip
olan Niyazi Sayın, "aşkın sırlarına vâkıf" ney

Mûsikîyi bir hayat tarzı olarak kabul eden ve “sanatkâr” olmanın bütün hasletlerine sahip olan Niyazi Sayın, “aşkın sırlarına vâkîf” ney gibi fevkalâde zor bir sazda üslûp olarak erişilmesi neredeyse imkânsız bir seviyeye ulaşır; bir manada Cemil Bey’in tanbur ve kemençede yaptığını neyde gerçekleştirir.

gibi fevkalâde zor bir sazda üslûp olarak erişilmesi neredeyse imkânsız bir seviyeye ulaşır; bir manada Cemil Bey’in tanbur ve kemençede yaptığını neyde gerçekleştirir.

Bu büyük usta, Şeyhülislâm Yahya’nın:

Babr isen de katre-i nâçîz göster kendini

Mısrâ-ı bercestesinde söylediği gibi, gönül sahiplerinin gönlüne girebilmek ümidiyle, bir ummanken, kendini nâçîz bir katre olarak gösterir, dünyanın geçici zevklerinden, şan ve şöhretinden uzak durur.

*Dâbil oldukda harîm-i hâs-ı Mevlânâya ney
Âşıkâne hâlimi kılmış recâ Mevlâyaya ney*

(Ney Mevlânâ’nın has harimine girince, hâlini Mevlâ’ya âşıkâne arz etmiştir.)

Neyiyle beraber kendisi de Hz. Mevlânâ’nın has harimine giren, hissettiği kalbî bağlılığı bir tezahürü olarak yarım yüzyılı aşkın bir süredir Konya’da yapılan “Hz. Mevlânâ’nın Vuslat Yıldönümü Anma Merasimleri”nde Semâ (Mukâbele-i Şerîf) töreni için Meydân-ı Şerîf’e çıkan Niyazi Sayın, birkaç yıl öncesine kadar bu hizmetini sürdürmüştür.

Eserlerinde akl-ı selîm, kalb-i selîm ve zevk-i selîmi en üst seviyede hissettirerek,

bizlere, görüneni görünmez, hasretle vuslatı birbirinden seçilmez kılan Niyazi Sayın, sanki fetih ve ihtişam devirlerinin muhteşem seslerini İstanbul semâlarından bütün dünyaya yaymaya, mâzîyi hâlde yaşatıp istikbâle kanat çırpmaya devam etmektedir.

Gönlü buhurdan gibi tüten ve etrafa yaydıkları râyihalarla güzelliği, canlılığı, coşkuyu artıran gönül insanlarından biri olan Üstad Niyazi Sayın’ın duâsını, gönül gözüyle görmeyi, hâl diliyle konuşmayı murad ederek can kulağıyla dinleyelim.

“Cenâb-ı Hak sabrımızın, menfaatsiz muhabbetimizin semeresini elhamdülillah verdi. İnşallah hakkımızda hayırlı olur. Allah o ulu kapiya hizmetten bizi ayırmasın. Âmin... (484)

Hayırların feth, şerhlerin def ve Hz. Mevlânâ’nın himmetlerinin üzerimize olması niyazıyla...

Not: Bu yazının hazırlanmasında Üstâd Niyazi Sayın Hocamızla yaptığımız sohbetler yanında Selâmi Bertuğ’un “Hazret-i Mevlânâ’yı Anma Törenleri” ve Beşir Ayvazoğlu’nun “Ney’in Sırrı Hâlâ Hasret” kitaplarından faydalanılmıştır.

يا فيض محبا انزل العبد في النور يا فيض يدور
ناعم العيود ومن العبد يسلم فرتب على
لا نبت كل نور فارتفت به الكبر عرفت
لا اقطع عن جاني منك يا سيد يا فيض الذي
المرق فضلك لا اقطع الى زلي ان الكبر لا يكتبر العفو عن تعلم
الذي في القالب الكون من فضلك من طيب الاماني
عبدك

RASÛLULLAH DİYARINDAN MUHACİR OLDU CENNÂTA

MUSTAFA S. KÜÇÜKAŞCI

19 Aralık 1935 (23
Ramazan 1354)
Perşembe ikindiden
sonra Durakfakih
Mahallesi Nuh
Efendi Mescidi'nin
girişin sağındaki
evde bir gün önce
Rahmet-i Rahmân'a
tevdi edilen Hacı
Veyis Efendi'nin
kaybının hüznü
çökmüş durumda.

İki kardeş Mustafa Sabri ve İbrahim efendilerin üzüntü ve hüznüleri her bir dakika geçtikçe artmakta, emrin Allah'tan olduğuna teslimiyetlerini göstererek ve babalarını kaybetmelerini tevekkülle karşılayarak birbirlerini teselli etmekte. Sadece babalarını değil üstatları, mürşitleri, evlerinin direği ve abidesini kaybetmenin burukluğu ve garipliği evin bütün köşelerine sinmiş durumda.

Konya kültür ve medeniyetinin temel dinamiklerinin kalıcı olmasını sağlayan gazeteci ve yazar Mahmut Sural (1914-1987) gözünün önünden hiç gitmeyen Hacı Veyis Efendi ve oğullarına dair bir hatırasını hayranlık ve gıptayla anlatması evdeki manzarayı anlaşılır kılmaktadır:

“Bir gün Hoca Efendi'yi oğullarıyla birlikte sokakta görmüştüm. Hiç aklımdan çıkmayan manzara şu idi: Hacı Veyis Efendi

önde, Hacı Mustafa Efendi onun bir adım gerisinde, Hacı İbrahim Efendi de ağabeyinin bir adım gerisinde. Her üçünün de başlarında kar gibi bembeyaz sarık -o zaman din adamları, sokakta da sarıkla dolaşabiliyorlardı- ellerinde sünnete

uygun baston, İstanbul Caddesi'nde yürüyorlardı. Cadde üzerindeki esnaf bu levha karşısında yolun sağ ve solunda saf tutuyor ve onlar güler yüzle bir sağa bir sola selam vere vere ilerliyorlardı. Baba ve oğullar, üçü de âmil, üçü de kâmil ve fâzıl. Hem de ahlâk ve fazilet yolunda yarış hâlinde. Muhakkak ki böyle bir şey, çok nâdir babalara, çok nâdir evlatlara nasip olan bir şeydir. İşte bu mübarek zât ve muhterem evlatları, böyle nâdir ma'neviyata sahip idiler. Maddenin gözlerinde bir ân için dahi olsa bir cazibe konusu teşkil ettiğini sanmıyorum. Onlar maddesiz mi yaşadılar? Ne münasebet? Belki herkesten iyi yediler, iyi giydiler. Çalışanı Allah'ın boş bırakmayacağına olan imanları, onları maddeten de zengin etti. Çalıştılar, kazandılar ve yiyecek yedirdiler. Fakat hiçbir zaman maddenin, paranın kulu olmadılar.”

*Ahmed Ziya İbrahim
Bey'in ilk defa yayımlanan
çalışmalarından örnekler.*

Hayat devam ediyordu. İki kardeş babalarının mirasının yükünü nasıl taşıyacaklarını düşünürlerken önlerindeki Ekokon gazetesindeki vefat haberine odaklandılar. Tek parti döneminin siyasi gazetesi olan Ekokon ilk sayısının çıktığı 14 Mart 1935 tarihinden itibaren İbrahim Efendi tarafından takip edilir ve uygun olan zamanlarda çıkan haberler, yazılan makaleler aile içerisinde değerlendirilirdi. Gazetenin Cumhuriyet Halk Fırkası ile organik bağını gösteren “Halk Sütunu” özellikle takip edilir ve burada yazı yazmaya teşvik edilirken kullanılması tavsiye edilen dil ve koyulan yasaklar her seferinde tekrarlanarak ailenin gençlerinin gelecekleri üzerinde endişeler dile getirilirdi. Arap harfleri ile yazılan yazıların kabul edilmeyeceğini ve Arap harfli tabloların evlerin duvarına asılmaması

gerektiğini savunan gazetenin alışmadıkları bir dille ve alışık olmadıkları kelimelerle verdiği vefat haberi geçmişteki endişelerini bir defa daha hatırlamalarına sebep oldu: “Konyamızın değerli bilginlerinden B. Veysiyi dün ebediyen aramızdan kaybettik. B. Veysi, yüksek bilgisi ve yüksek ruhuyla büyük bir değerdi. Yetmiş beş yaşında Tanrının rahmetine kavuşmuştur.

Kapı camiinde namazı kılınarak çok kesif bir halk ile son vazife yapılmıştır ve üçler mezarlığında ebediyete terk edilmiştir.

Değerli ölüye Tanrının rahmetini, ailesiyle oğulları B. B. Mustafa ve İbrahim’e baş sağlığı dileriz.”

11 Haziran 2022’de hayatını kaybeden Ahmed Ziya İbrahim Amcam bu konuşmalar olurken henüz yedi yaşında bile

olmayan, evin en küçüklerinden birisi olarak bir köşede konuşulanlara hâkim olmasa da bu sahneyi hiç unutmuyacaktı. Dedesi Hacı Veyis Efendi'nin babası ve amcası ile halaları Fâtıma, Hatice ve Rahime hanımlara esaslarını belirleyip çizdiği programın son temsilcisi olacağına da farkında değildi.

Konya'nın ismi ve cismi unutulmuş nice ilim ve irfan ehlini şahsında hatırlatan, Selçuklu payitahtının manevî dünyasındaki değişiklikleri takip etmeye imkân sağlayan, Osmanlı şehir örgütlenmesi içinde de önemli bir işleve sahip olan imamların son örneklerinden birisi olan Hacı Veyis Efendi kitap yazmamıştı. Bununla birlikte çocukları, torunları ve talebelerinin hem mektepli hem de alaylı olarak Konya'nın ilim ve irfan hayatında yer almaları için gösterdiği çaba ve mücadeleye öne çıkmış;

tüm Konya'nın itibar ettiği ve örnek aldığı bir şahsiyet olmuştu. Ziya Amcam da doğumuna şahit olan dedesini gören torunlarının en son vefat edeniydi.

İki kardeş babalarının vefatından sonra uzun istişareleri neticesinde çocuklarını nasıl daha iyi yetiştirebiliriz konusunu hiç gündemlerinden düşürmeyerek en doğru kararı vermeye çabalamışlar; Hacı Mustafa Sabri Efendi Konya'da kalırken Hacı İbrahim Efendi'nin yolu ailesiyle birlikte Hicaz'a çıkmıştı. İbrahim Efendi büyük oğlu Ali Ulvi'yi hafız olduktan sonra babasına teslim etmiş, dedesi torunuyla özel olarak ilgilenmiş, daha sonra iki kardeşlerinde de görünür olacak bir donanım ve kültüre sahip olmuştu. Şimdi iş başa düşmüş en büyük yardımcısı olan Ali Ulvi Amcamla diğer iki oğlu Mehmed Nuri ile Ahmed Ziya

amcalarımın yetişmeleri için yola koyulmuştu. Hicret ettikleri 1939 Eylül'ünde Muhammed Nuri Amcamın hıfzını tamamlamasına çok az kalmış, Ziya Amcam da hafızlığa başlamıştı. Bir süre Mekke'de ikamet ettikten ve hac vazifesini ifa ettikten sonra Medine'ye yerleşmeye karar verdiklerinde ailenin erkek fertlerinin hepsi hafızdı.

Üç kardeşin bundan sonraki durakları Ali Ulvi Amcamdan başlamak üzere Kahire oldu. Ziya Amcam Medine'de üniversite öncesi eğitimlerini tamamlarken Konyalı Ali Rıza Efendi'den hat dersleri almaya başladı. Bu arada resme çok kabiliyeti olduğundan hac hediyeleri üzerine Haremeyn hatıralarını canlı tutan çizimler yapmaya başladı. Aile bir araya geldiğinde Konya günleri yâd ediliyor ve aile geleneğinde var olan hüsn-i hat ve mûsikî başta olmak üzere güzel sanatların yaşatılmasının üzerlerine bir vecibe olduğu hatırlatılıyor; Ekokon gazetesinin "Halk Sütunu" kısmına Arap harfleri ile yazılan yazıların kabul edilmeyeceğini ve Arap harfli tabloların evlerin duvarına asılmaması tavsiyesi büyük bir üzüntüyle her seferinde dile getiriliyordu. Bu çerçevede Medine'de alınan hat dersleri, hac hediyelerine yapılan çizimler ve Türkiye'de yasak olan imparatorluk müziğinin Hafız Zekai Sarsılmaz, Mühürücü Fehmi Efendi gibi temsilcileriyle geçirilen vakitler hem kaderin cilvesiydi hem de hicret kararının doğruluğunu tasdik ediyordu ki, sadece mektepli değil alaylı olarak

da yetişme imkânı ve şansı elde ediyorlardı. Bütün bunlardan daha da kıymetlisi Allah'ın Elçisi'nin civarında olmak bahtiyarlığıydı. Bu arada aile bir araya geldiğinde Hacı Veyis Efendi mutlaka anılır ve vakte çok önem verdiği, okumak, yazmak, öğrenmek ve öğretmenin düsturları olması

hatırlatılırdı.

Ziya Amcam Medine'deki eğitimini tamamladıktan sonra yüksek tahsil için Mısır'a gitti. Ezher Üniversitesi'nde Fıkıh tahsili yaparken Tahsîn-i Hutûti'l-Arabî'ye devam ederek Konya'dan niçin hicret etmek zorunda kaldıklarını bir anlamda gerekçelendiriyordu. Sadece tahsil hayatında değil ömrünün sonuna kadar dedesinden babası, amcası, halaları ve ağabeyi Ali Ulvi Amcamın vasıtasıyla tevarüs ettiği geleneksel Konya kültür ve medeniyetine dair izler üzerinden hiçbir zaman kaybolmadı. İmparatorluk payitahtı olan Konya'nın üzerine Mekke ile Medine'den sonra Kahire ve İstanbul'u ekledi. Aile geleneği ilim ve irfan peşinde koşmasını, güzel sanatların da her dalıyla ilgilenmesini ve bunlardan birinde derinleşmesini salık veriyordu. Kader karşısına Tahsîn-i Hutûti'l-Arabî'ye devam ederken Mısır'ın XX. yüzyıldaki en büyük ve velut hattatlarından Seyyid İbrahim'i (ö. 1994) çıkardı. Seyyid İbrahim, Ziya Amcam için bir Hoca'dan daha ötede bir anlam ifade ediyordu. İstanbul'dan Kahire'ye göç eden Muhammed Vehbi Efendi'den sülüs ve nesih meşk etmiş, Muhammed Müniszâde

ile Hüsnü efendilerden istifade etmiş Osmanlı hattatlarının sülüs ve nesih meşk mecmualarını neşretmiş, İstanbul hattatlarını ve İstanbul geleneğini Kahire'ye taşımıştı (M. Hüsrev Subaşı, "Seyyid İbrahim", TDVİA, XXXVII, 63-64). Bundan dolayı Ziya Amcam hocasından sadece icazet almamış, aynı zamanda Osmanlı payitahtındaki hattatlar ve eserleri hakkında malumat sahibi olmuş dahası Seyyid İbrahim'in hayranı olduğu Hattat Hâmid Aytaç ile vicâhen olmasa da manen görüşmeye başlamıştı ve Hâmid Bey ikinci hocası olmuştu.

Medine'ye döndükten sonra bir taraftan lisede fıkıh hocalığı yaparken hüsn-i hat en büyük meşgalesi oldu. Başta Erzurumlu Mustafa Hoca Efendi olmak üzere Osmanlı ülkesinin muhtelif yerlerinden mücavir olanlarla sohbetlerde bulunsa da Mescid-i Nebvî'ye giderek Peygamber Efendimizi ziyaret eder ardından da Hücre-i Saâdet ve Ravza-ı Mutahhara'daki Sultan Abdülmecid zamanındaki restorasyonun hatırası Abdullah Zühdü Efendi'nin yazılarını inceler, o derece tefekküre dalar ki ancak Ezan-ı Muhammedî hayranlık uykusundan uyandırabilirdi.

Hayatının bundan sonraki dönemlerinde tatillerde ve fırsat buldukça dünyaya ayak bastığı Selçuklu payitahtı Konya ile icra ettiği sanatının başkenti Osmanlı payitahtı

İstanbul sıla-i rahim vazifesini yerine getirdiği mekânlar oldu. Konya'da akrabaları, dostlarıyla hasret giderirken güzel sanatlara dair ne varsa özellikle de hat eserleri ve hattatlarla buluşmayı daima tercih ederdi. Esasen Ziya Amcamın Konya'ya sıkça gelmeye başladığı 1970li yıllar geleneksel sanatların özellikle de hat ile tezhibin fetret devrinden kurtulup görünür hâle gelmeye başladığı dönemlerdir. Bu durum

onun Konya'ya geliş aşkını artırıyordu. Hüseyin Öksüz Ağabey ile beraber geçirdikleri günler belki de hayatının en mutlu günleriydi.

İstanbul'da ise hat eserlerinin bulunduğu mekânlar ayaktaydı ve tamamından kısa süreli ziyaretlerle feyz almak mümkün değildi. Bu arada vakit geçirmeye doyamadığı mekânlar vardı. Hattat Hamid Aytaç Beyin evi ve ofisi olarak kullandığı mekân bunların başındaydı. Bu arada çok yakın dostu olan Uğur Derman Ağabeyin başında bulunduğu Türk Petrol Vakfı da bir diğer gittiği zaman ayrılmak istemediği mekânlardandı. Uğur Abiyle vakıfta başlayan sohbetler bazen devlethânelerine kadar uzanırdı. Aynı şekilde Hattat Hasan Çelebi Hocamızın görev yaptığı önce Şeyh Devati ardından da Selami Ali camilerinin hücrelerinde başlayan hat sohbetleri Hasan Hocamızın devlethânelerinde sürerdi. İstanbul ve Konya'da tamamlanamayan sohbetler Medine'de devam etmesi için

sözleşilirdi. Medine’de mücâvir olanların en önemli özelliği olan misafir ağırlamak Ziya Amcamın en büyük zevklerinden idi. Bir de misafirler güzel sanatlarla ilgili olursa o zaman tarihe geçecek sohbetler gerçekleşirdi. En çok hayıflandığım hususlardan birisi Ziya Amcamın Konya-İstanbul-Medine üçgeninde gerçekleştirmiş olduğu hat sohbetlerinin en azından kısa notlarla olsa bile kaydedilmemiş olmasıdır.

Ziya Amcamın en mutlu olduğu günler arasında 1985’te Mescid-i Kuba’nın yenilediği günlerin sayılması gerekir. Yıllar sonra Haremeyn’de yeniden imparatorluk kültürünün görünür olması buradaki Osmanlı

izlerinin büyük bir kısmının kaybının canlı şahidi olduğu için çok büyük anlam ifade ediyordu. Burada Hasan Çelebi Hocamız 1200 m. küfî 200 m. celi sülüs olmak üzere Kuba Mescidi’nin yazılarını yazarken Türkiye’den götürdüğü ekibi kalem işi süslemeleri ve tezyinatını üstlenmişlerdi. Çalışmaların yapıldığı günlerde Ziya Amcam çalışma ekibiyle bir araya gelir bazen de yerinde inceler ve saatlerce ilgililerle müzakerelerde bulunurdu.

Ziya Amcam pazartesi ya da cumartesi günleri Peygamber Efendimizin yaptığı gibi Medinelilerin Mescid-i Kuba’ya yürüyerek gidip namaz kıydıklarını kendilerinin de bunu

yaptıklarını anlatır ve Medine'ye gelenlerden vakti müsait olanlara bunu yapmalarını tavsiye ederdi. Benim de Medine'de bulunduğum günlerde bu sünneti yerine getirmemi özellikle istemişti. Kuba Mescidi yenilendikten sonra güzel sanatlarla uğraşanların buraya

gitmelerinin bir vecibe olduğunu söyler ve Medine'de imparatorluk kültürünün görünür olduğu mekânlardan birisi olduğunun altını çizerdi.

Esasen Ziya Amcamızı kaybettiğimi kendisiyle paylaştığım Amcazadem Şair Mustafa Asım Küçükaşçı'nın aşağıdaki mısraları hayat hikâyesini ve sanatkâr ruhunu aksettirdiği gibi düşürdüğü tarihin yazıma başlık olması da manidardır. Yazılan mısralara Ziya Amcamın sohbetlerine katılmaktan büyük zevk alan Aziz Dostum Hattat Fatih Özkafa'nın hattı da başka bir söze hacet bırakmamaktadır.

Hacıveyszâde Ahmed Ziyâ İbrahim Efendi'nin Vefâtına Tarih'

*Mubibb-i hatt-ı Kur'ânî ve câr-ı kûy-i Cânânî,
Aman! Ahmed Ziyâ İbrâhim almış emr-i
Sübhânî...*

Ahmed Ziya İbrahim Bey'in Müzehbibe Sibel Fayda'nın 2001 yılında ilk serbest desen fırça çalışmasına altınla yazdığı "aferin" yazısı ve imzası.

*Veyiszâde hafîdi, fenne âşık, Konyalı âlim,
Onun sevâsı hat,³ üstâdı Hâmid, Seyyid İbrâhîm.*

*Gelip «üşler» okur târîhini benzer münâcâta:
«Rasûlullah diyârından muhâcir oldu cennâta...»
1440+3:1443*

گلوب اوچلر اووقور تاریخینی بکزر مناجاته:
رسول الله دیارندن مهاجر اولدی جناته!

11 Haziran 2022 Cumartesi günü öğleye doğru vefat eden Ziya Amcam ertesi gün Mescid-i Nebevî'de sabah namazının akabinde kılınan cenaze namazından sonra hicretten sonra bizzat Peygamber Efendimiz tarafından Müslümanların kabristanı olarak belirlenen Cennetü'l-Baki'nin güneyinde sırlandı.

Doğduğu zaman Konya ilim, kültür, irfan ve eğitim tarihinde muhteşem izler bırakarak bir rüzgâr gibi geçen ve derin izler bırakan İslâh-ı Medâris-i İslâmiyye'de aklî ve naklî bilimlerin birlikte öğretilmesi düşüncesinin güzel örneğini temsil eden Şeyhzâde Ahmet Ziya Efendi'nin ismini almıştı. Hacı Veyis Efendi ve oğullarının manevî büyükleri Şeyh Bahaeddin Efendi'nin oğullarından birisi ve şeyhleri olan Ziya Efendi ailenin diğer fertleriyle birlikte siyasî sebeplerle Mekke'ye hicret etmek zorunda kalmıştı. Türkçe, Arapça ve Farsça şiirleri olan telif ettiği kitaplar ve yazdığı makalelerle zamanının önemli bir âlimi olan, yazdığı siyasî ve içtimaî yazılarla başyazarlığa kadar yükselen ve Hacıveyiszade Mustafa Sabri Kurucu, Ali Kutsi Efendi ve İbrahim Hakkı Konyalı gibi öğrenciler yetiştiren Ziya Efendi 1921'de Mekke'de vefat etmiş; Şürefâ-i Mekke'nin öncülüğünde Cennetü'l-Muallâ'da Hz. Hatice annemizin yanına defnedilmişti. Hacı Veyis Efendi'nin şeyhinin Mekke'de doğumunu gördüğü torunu da Medine'de Ahmet Ziya ismini yaşatacaklar; Konya kültür ve medeniyetinin mümessilleri olarak Konya

ile Haremeyn arasında kıyamete kadar bir kültür köprüsü kuracaklardı.

1939'da Konya'dan ayrılan ve ardından Medine'ye yerleşen ailenin Cennetü'l-Baki'deki ilk sakini 1945'te vefat eden İbrahim Efendi oldu; ardından 1967'de kışında vefat eden hanımı Aliye Hanım ve kısa bir süre sonra 1968 yazında Hacı Veyis Efendi'nin eşi Muhsine Hanım buna eklendi. Ağabeyi Mısır'da olduğu için babasını yalnız başına defneden Ahmed Ziya İbrahim 3 Şubat 2002'de vefat eden Ali Ulvi Amcam ve 4 Eylül 2009'da vefat eden bir diğer ağabeyi Mehmed Nuri Amcamdan sonra Cennetü'l-Baki'ye sakin olmuş ve Peygamber Efendimizin civarından bulunmanın bahtiyarlığına erişmişti.

Son sözümüz yetişmemde bilgi ve görgümün artmasında büyük emekleri olan Ziya Amcamın çok sevdiği Yahya Kemal Beyatlı'nın şu mısraları olsun:

Tekrar mülâki oluruz bezm-i ezelde
Evvel giden ahbaba selam olsun erenler.

1 Vezni: mefâilün /
mefâilün / mefâilün /
mefâilün

2 Dirîğ!

3 O hat meclûbunun.
Bu tabir Mustafâ Fayda
Hocamıza aittir.

EVA'DAN HAVVA'YA BİR GÜZEL ÖMÜR HİKÂYESİ

BELKIS KILIÇKAYA

"Kendini bilen Rabbini bilir"
Hz. Muhammed SAV

Yazar ve bilim adamı Jean Louis Giroto, Eva de Vitray Meyerovitch'in Universalité de l'Islam (İslam'ın Evrenselliği) adlı kitabının önsözünde soruyor: "Hakkında önceden hiçbir fikrimiz olmayan bir şeyi bilmeyi nasıl arzu edebiliriz? Neden bizi sonsuzca aşan bu Mutlak'a çekiliyoruz?" Sorunun muhatabı okuyucular, öznesi ise kitabın yazarı katolik, aristokrat bir ailenin kızı, protestan bir anneannenin torunu, Yahudi bir adamın eşi ve Fransız bir mühtedi...

Gerçekten biz önceden hiçbir fikrimiz olmayan bir şeyi mi bilmeyi arzu ediyoruz? Mademki, Araf suresinin 172'inci ayetine göre Cenâb-ı Allah, ruhlar âleminde kullarına "Elestü bi-Rabbiküm, (Ben sizin Rabbiniz değil miyim?) diye sorduğunda, kulları da "Belî, (Evet)" demişlerdi. Mademki Efendimiz (SAV) "Her doğan, İslâm fitratı üzerine doğar. Sonra, anne-babası onu Hristiyan, Yahudi veya Mecûsi yapar." buyuruyor.

"Dinle neyden..." diyor Hz. Mevlânâ. "Beni kamışlıktan kestiklerinden beri, Hep özlerim o koparıldığım yeri. Gönlüm paramparça susuzluktan, Özlemden ve ayrılıktan...". Bir hadis profesöründen işitmiştim. İsviçre'de bir mühtedi, hayatında ilk kez ney sesi duyup, peşine düşmüş de bulmuş! Bir diğeri turist olarak gittiği Hindistan'da sûfilerin bir ilâhîsini dinledikten sonra aramaya koyulmuş. Eva de Meyerovitch ise Muhammed İkbal'in kitabında Hz. Mevlânâ'nın daha bir tek sözünü okuduğunda alt-üst olmuş: "Derim ki işte o bir hatırlatmaydı. Benim için İslâm'ı keşfetmek, kaybedilenleri yeniden bulmak, ayrı düştüklerime tekrar kavuşmak gibi bir şey oldu". Devam ediyor anlatmaya: "İslâm'da ruhlar bedenlerden önce vardır, o yüzden de ruhlar geçmişî hatırlar. Yani

insanların ruhi yetenekleri onların ruhlar âlemini hatırlamaları ölçüsünde farklılık gösterir. Sühreverdî'nin tavus

kuşu hikâyesindeki gibi... Bizler o tavus kuşu gibiyiz. Güzel bir mûsikîyle kalbimiz atabilir".

Tipki kamışlıktan kopuş öyküsü gibi bir misal daha... İnsanoglunu bir zamanlar Mescidi Nebevî'deki o ağaç kütüğüne benzetiyor Eva de Vitray Meyerovitch: "Mesnevî'de Hz. Pîr'in anlattığı, Mescidi Nebevî'deki Hannane direği denen o sütun gibiyiz. Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed (SAV) hutbelerini ona sırtını vererek okurdu. Bir gün, bir minber yapıp câmiye yerleştirildi. Bunu gören o ağaç hıçkırığa ağlamaya koyuldu. Peygamber Efendimiz ağacı kucakladı ve neden ağladığını sordu. Ağaç dedi ki; "Senden

ayrı düşmekten ötürü ruhum paramparça oldu”.

Hukuk okumuş, Eflâtun'da simgeleri çalışmış, onun “hatırlama” kavramı üzerine çok kafa yormuş. Bu çalışmanın da onun İslâm yolu için bir hazırlık olduğu kanaatinde. Eflâtun'da simgeler konusunda felsefe doktorası nedeniyle normal simge-sembol düşüncesi ile marazi simge düşüncesi arasındaki ayrımı anlayabilmek için 3 yıl da psikiyatri eğitimi almış. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Fransa'nın prestijli bilim merkezi Ulusal Bilim Araştırma Merkezi CNRS'te “İnsan Bilimleri” bölümünün geçici direktörü olarak atanmış. Fizikçi değil ama burada yapay radyoaktiviteyi keşfinden dolayı 1935'te Nobel Ödülü almış Frederic Joliot-Curie'nin laboratuvarında genç yaşında yöneticilik yapmış. Çocukluktan itibaren doymak bilmeyen bir öğrenme merakı var Eva de Vitray Meyerovitch'in, “Bütün dünyayı dolandım açlığımı doyurabilmek için” diyor. Zaten ona göre ihtiyarlık da “İnsanın asla Çince yahut nükleer fizik öğrenmeye kalkışmaması”! İnatçı ama daima alçakgönüllü ve her koşulda haddini bilen bir kadın. Frédéric Joliot-Curie bazen ona takılıyormuş. “Ah siz zavallı edebiyatçılar! Ben

Çocukluğundan itibaren Allah'tan daima yardım istemiş, hep aynı dua: “Bana ne yapmam gerektiğini sen söyle! Doğruyu göster, bir alâmet göster!” O alâmet daha Müslüman olmadan 15 yıl evvel bir gün rüyasında gösterilmiş hatta uyandığında kendine çimdik atacak kadar gerçek gibi yaşamış.

Shakespeare'i sizin kadar iyi okuyabilirim, ya siz diferansiyel hesabını anlayabilir misiniz?” Başını öne eğerek, “Çok doğru efendim” dermiş.

İkinci Dünya Savaşı'nda Nazilerin Fransa'yı işgaline dair onlarca felaket yaşamış. Bir seferinde yakınındaki bir kilisede tamamına yakın bir kadın ve çocuklardan oluşan 642 kişinin kilisede diri diri yakıldığına tanık olmuş. Bir başka seferinde üç yaşındaki çocuğuyla bir yakınının evinde yalnızken, Gestapo sabahın üçünde direnişçiler arasındaki kocasını sormak için kapıya dayanmış. “İçimden, ya beni alırlar götürürler ve ben de teker teker direnişçilerin isimlerini veririm, belli olmaz. Ya da beni sürgüne gönderirler.” dedim. Kapıyı açınca karşımda Frankeştayn'a benzeyen biriyle yüz yüze geldim. Üniformalıydı, fakat baş yerine sanki bir ölünün kafatasını taşıyordu. Bende öyle bir izlenim

uyandırdı ki, sanki ona, “Git ananı parça parça doğru!” densesydi, ‘Heil Hitler!’ der ve derhal bunu yapmaya giderdi. Beraberindeki subay, onun gibi birinin yanında bulunmaktan son derece rahatsız görünüyordu.” İnsanlar ona sıklıkla sorarmış “Hiç mucizeye tanık oldun mu diye...”. Söylediğine göre, işte o kapı önünde tanık olmuş, öyle diyor: “Onlara bilmem hangi sürtükle beraber şu anda dedim. Biraz, Kant ve Hegel Almancası biliyordum. Birden kendi sesimi duydum, Gestapoya, Berlin ayaktakımı ağzıyla konuşuyordum. Hâlbuki ben böyle konuşmayı bilmiyordum.” Adamlar, “Kadının gizleyecek bir şeyi yok, deli bu!” deyip gitmişler.

Mucizeler peygamberlerindir; günlük dilde bazen kendi yaşadıklarımızı böyle tarif etsek de C. Allah Müslüman olsun olmasın kullarına ikramlarda bulunabilir. Eva

de Vitray Meyerovitch belki de aramaya da koyulduğu için ararken de bulduktan sonra da bu ikramlardan bol bol nasibini almış. Çocukluğundan itibaren Allah'tan daima yardım istemiş, hep aynı dua: “Bana ne yapmam gerektiğini sen söyle! Doğruyu göster, bir alâmet göster!” O alâmet daha Müslüman olmadan 15 yıl evvel bir gün rüyasında gösterilmiş hatta uyandığında kendine çimdik atacak kadar gerçek gibi yaşamış: “Rüyamda kabre konulmuştum. Mezar taşımın üzerinde ‘Eva’ adımı Arapça haliyle ‘Havva’ diye yazılmıştı. Uyandığımda bana aynen şöyle denildiğini hatırladım: “Bir işaret istedin, işte işaret! Müslüman bir hanım olarak gömüleceksin.” Bir taraftan da ekliyor. “Görüyorsunuz, beni Müslüman yapmak için sanki her şey birbirine ekleniyor.” Bir gün mimar bir arkadaşının dâvetiyle, İstanbul'da bir Mevlevî

tekkesindeki restorasyon çalışmalarını izlemeye gitmiş. İnşa halindeki meydanda zar zor yürürken, ayağı yerde yatay duran bir mezar taşına takılmış. Önündeki, on beş yıl önce rüyasında gördüğü o mezar taşıymış; “Üzerinde sadece Havva ismi eksikti.” diyor. Mimara, “Bu taş da nedir?” diye sorunca; “Hz. Pîr’in bir hanım dervişinin taşı.” cevabını almış. Eva, Havva olduktan sonra da ikramlar devam etmiş elbet. Hacca gitmek için Mısır’da vize almak üzere haftalarca koşturmuş, vize vermemişler, anlatıyor: “Çok üzgündüm. Bir gece; ‘Bu hacca gerçekten yapmam gerekiyorsa yardım et Allah’ım!’ diye yakardım, öyle uyumuşum. Rüyamda, Mısırlılar gibi giyinmiş bir bey nazikçe gülümseyerek ‘Medine’ye geleceksin, hoş geleceksin.’ dedi. ‘Fakat gelemiyorum ki!’ dedim; ‘Geliyorsun elbette, gel Medine’ye diye tekrarladı.’ Rüyanın sabahı, telefonla haber gelmiş: “Vize hazır.” Sonra Hacdan seneler sonra, rüyada gördüğü bu kişiyle karşılaşmış. Nerde mi? “Mısırlı bir şeyhi ara sıra ziyaret ederdim. Bir seferinde onun El-Ezher Üniversitesi’nde öğretim üyesi olan bir müridiyle beraber bürosuna gittik. Arkadaşım şeyhine duvarda asılı ama üstündeki toz nedeniyle pek

seçilemeyen fotoğrafın kime ait olduğunu sordu. Şeyh efendi resmi duvardan indirip cam çerçeveyi silince, neredeyse kalbim durdu! Rüyamda beni Medine’ye çağıran kişiydi.” Şeyh efendiye bu zat kim diye sorunca cevabı almış: “Çok zarif bir zattı, Mescid-i Nebevî’nin muhafızıydı, on yıl önce vefat etti.”

“Daima dürüst, onurlu ol ve hayatında asla hileye yer verme!” Anneanneninin torununa sıklıkla tekrarladığı bu öğüt çocukluğundan itibaren hep tesirli olmuş hayatında. “Büyükanemin beni en fazla etkileyen yanı son derece dürüst olmasıydı, o kadar ki, en masum yalanı dahi çok vahim bir durum olarak görürdü.” diyor. Gençliğinden itibaren Hristiyanlığın Teslis inancına dair kuşkularıyla ceddelleşme içinde. Daima sorup, sorgulamış. Bir seferinde çok sevimli bir genç rahiple karşılaşmış ve ona Kudas Ayini’ne dair bir soru sormuş: “Ekmekle şarabın İsa’nın etiyle kanına dönüşmesine inanmıyorum.” cevabına karşılık, “Buna inanmadan ayin yaptıracağıma pencereden aşağıya atlayıp ölmeyi tercih ederim.” diyerek ayrılmış oradan. Başka bir rahipten “İyi de bugün Araf’a, cehenneme veya İlk günaha gerçek anlamda

kim inanıyor ki?” yanıtını almış. Çocukluğundan itibaren koyu Katolik eğitim alan ve hatta “Çok dindar bir kız olduğumu söyleyebileceğimi zannediyorum. Zaten başka türlü olunabileceğini de hayal edemiyordum.” diyen biri için bu cevaplar üniversiteden itibaren bitmek-tükenmeyen bilmeyen bir iç huzursuzluğuna dönüşmüş: “1925 ile 1930 yılları arasındaydı. Sorunlarımı rahiplerime anlatacak olsam, bana hepsi de bu şüphelerden uzak durmamı öğütüyordu. Onların bu yaklaşımı, bir de benim kendimi ve başkalarını kandırmamam gerektiği inancım, bu ikisi bir arada, beni öylesine rahatsız ediyordu ki, bir tarafa bırakmam imkansızdı.” 18 yaşında felsefe okumaya başladığında bu huzursuzluk dayanılmaz bir hal almış: “Ne de olsa Konsillerin inançla ilgili kararlarını bilecek kadar tarih eğitimi almıştım. Meselâ elimizdeki İncillerin ilk metinleri 4. yüzyıldan kalmadırlar. Üstelik onlar da asıl İncillerin tercümelerinin tercümeleridir. Eski Yunanca bir ifadeyle Sâmi kökenli bir ifade arasında çok büyük bir fark olabileceğini bilecek kadar Eski Yunanca’yı öğrenmiştim. Meselâ şu son derece önemli olan “Allah’ın oğlu” tabiri. Eski Yunancada bu ifade

kullanıldığında, gerçekten oğul, çocuk manasına gelir, halbuki İşaya'da kul, köle anlamındadır. Yani asla aynı şeyler değildir. Konsillerin bildirileriyle dogmalaşmış, çok kapalı bir husus vardı burada ve ben bunu kabullenmede zorlanıyordum.” Bu kadar samimiyetsiz, kendi deyimiyle “Bir kandırmaca ortamında” içi içini yediği halde kolay değil tabii bir taraftan da kendine sormayı sürdürüyormuş: “Dur bakalım! İki milyar Hristiyanın hepsi yanılıyor da bir tek sen mi yanılmıyorsun?”.

İslâm inancına göre tesadüf yoktur, o da söylüyor! CNRS'te çalıştığı yıllarda gençliğinde beraber Sanskritçe öğrendiği, Einstein'ın eski talebelerinden Hintli bir arkadaşı ziyaretine gelmiş bir gün ve ona Muhammed İkbâl'in bir kitabını hediye etmiş. Kitap uzun süre laboratuvardaki masasının üzerinde dosyaların altında kalmış. Uzun süre sonra bir gün eline aldığı anda o sırada açık bıraktığı radyodaki bir fizik programında “Siz bir kahve fincanına dokunduğunuzda, Einstein bu hareketin diğer güneş sistemleri tarafından algılandığını ifade eder.” dendiğini işitmiş. Önündeki kitapta ise Hazret-i Pîr Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin “Yeryüzündeki bir

insanın en ufak hareketi, henüz keşfedilmemiş galaksilere ait güneş sistemleri içinde kaydedilir.” sözünü okuyunca Fransızların deyimiyle şaşkınlıktan gökten düşmüş! Anlatıyor: “Orada tek bir Hakikat’tan söz edildiğini kavradım. Ve o kitapta sürekli kendisinden söz edilen Mevlânâ diye birisini öylesine çok sevdim ki...” diyor. Hemen Fransız Milli Kütüphânesi’ne koşmuş Eva de Vitray Meyerovitch. Almanca 6 sayfalık bir metin hariç Fransızca hiçbir şey bulamayınca “Eflâtun’da Simgeler” adlı doktora çalışmasını bir kenara bırakıp, Farsça öğrenmeye girişmiş. Üç yıllık Farsça eğitiminden sonra Mesnevî’yi okumakla kalmamış, “Mevlânâ Celâleddini Rûmî, Mistik Düşünce ve İslâm’da Şiir” konulu doktorasını yapmış. Sonra Hz. Mevlânâ’nın eserlerini tercüme etmiş, Fîhi Mâ Fîh’i, Rubâiyât’ı, Dîvân’ını ve başka İslâmî eserleri de... İkbâl’in kitabında aradığını bulduğundan neredeyse eminken 45 yaşında henüz Müslüman olmazdan hemen önce, son bir girişimde daha bulunmuş. Çok sevgili dostu, hocası kabul ettiği meşhur oryantalist Louis Massignon’u

ziyaret etmiş, durumunu anlatmış. “Bana dedi ki, sizin kendinize çizdiğiniz yol bu ise, İslâm’a girmenizi alkışlarım, fakat yine de adımınızı atmazdan önce, Strasburg piskoposu dostum Monsenyör Nédoncelle’a gidip bir konuşsanız!” Massignon’un telkiniyle psikoposu ziyaret etmiş. Psikopos onu dinlemiş ve bir öneride bulunmuş: “Hakçası siz Katolik kalamazsınız, büyükanneniz Anglikanmış madem, bari Protestanlığı seçin, bu sizi Müslüman olmaktan daha az alt üst edecektir.” Eva de Meyerovitch “Niçin daha kolay olsun ki? Hem sözde seçiyor olacaktım hem de oradan buradan hoşuma gideni alıp gitmeyi bırakacaktım.” diyor. Nihâyet kelime-i şehadet getirdikten sonra nasıl huzur bulduğunu ise şöyle anlatıyor: İslâm kelimesi, “Kendini Allah’a teslim etmek, kendisini Allah’a bırakmak” fiilinden gelir. Kelime kökeni itibariyle barış anlamını da içerir. Yani İslâm terimi, insanoglunun temel dininin ismi, yani kendisini Allah’a bağlayan hususları doğuştan tanıma kabiliyetinin adıdır. İslâm geldikleri zamanda Hristiyanlığın da Yahudiliğin de hak din olduğuna inanmaya ve bütün peygamberleri tanımaya

meccur ediyor. Müslüman olunca, şu kaba tabirimi mazur görün, “Hristiyanlıktaki o ilâhiyat zevzekliğini bıraktığım hissi vardı. Hz. İsa’ya, Hz. Meryem’e inanmaya da devam edebiliyordum.” Zaten ta en başlarda bile, ona bir öğreten olmadığı halde, sanki İslâm âdetlerini bildiği duygusu taşıyormuş. “Meselâ Allah adının yazılı olduğu bir kâğıdı asla çöpe atmamak gerekir. Çok icap ediyorsa da yakmak. Ben hep öyle yapmıştım, ama bu kuralı sonradan öğrendim” diyor. Hadis-i şerifte “Öğrendikleriyle amel edene Allah bilmediklerini öğretir.” diye buyuruluyor.

Müslüman olduktan bir süre sonra, bir Kâdirî şeyhine intisâb edip onun mânevî evlâdı olan Havva Hanım şeyhinden onun rızası olmadığı için tek kelime dahi söz etmiyorsa da, Mürşid-i Kamil ne demek anlatıyor: “Allah, ‘Muhabbet ve rahmet hazinesinin açılmasını murad ettiğine göre, veliyi Kendisine ve Kendisini başkalarına gösterme vâsıtası olarak kullanır. Şeyh, hepimizin olması gereken o kâmil insanı doğurtacak olan bir ebe gibidir.”

Havva Hanım CNRS kadrosunda çalışırken, 1969’da Mısır’da Ezher Üniversitesi’nde

Bir seferinde eliyle kalbini işaret ederek “Rûmî burada” diyen Havva Hanım vasiyet etmiş: “Onun mâneviyatının gölgesinde kalabilmem için öldüğümde beni Konya’ya gömün.”

5 yıl geçici görevle profesör olarak çalışmış, karşılaştırmalı felsefe dersleri vermiş. Söylediğine göre, bir temayı söz gelişi zaman kavramını alıp bunun Batı ve Doğu felsefesinde mukayesesini araştırmış. 1973’de Fransa’ya döndükten sonra hem Fransa’da hem de pek çok ülkede Libya, Kuveyt, Suudi Arabistan, İran, Sudan, Cezayir, Fas’ta konferanslara davet edilmiş, defalarca Türkiye’ye gelmiş: “Türkiye benim için her zaman en çok tercih edilen ülke olmuştur. Kendimi gerçekten evimde hissettiğim tek yerdir, Türkiye’ye ayak bastığımda evine tekrar kavuşan bir kedi gibiyim.”

5 Kasım 1909’da doğan Havva Hanım 24 Temmuz 1999’da 100 yaşında Paris’te evinde vefat etti. Hayatı boyunca C. Allah’a yaklaşmak için yürümüş, Eva’dan Havva olana kadar ve Havva olduktan sonra besbelli! Bir Hadis-i Kudsi’de buyrulur ki; “Kim Bana yürüyerek gelirse, ben ona Koşarak giderim.” Paris’te 5’inci bölgede Claude Bernard Sokağı’ndaki

apartmanın beşinci katındaki evinde sonradan bu isimle bir internet sitesi de kurarak ona dair tanıklıklarını anlatan bazıları onun vesilesiyle Müslüman olan dostlarına ömrünün sonuna kadar Hz. Mevlânâ’nın eserleri üzerinden Tevhid’i anlatmış. Bir seferinde eliyle kalbini işaret ederek “Rûmî burada” diyen Havva Hanım vasiyet etmiş: “Onun mâneviyatının gölgesinde kalabilmem için öldüğümde beni Konya’ya gömün.” Cenazesi çocuklarının muhalefeti nedeniyle önce büyük bir gizlilik içinde kaldırılıp Paris’teki Thiais Mezarlığı’nda Müslümanların olduğu bölüme defin edildi. Vasiyeti Fransız ve Türk dostlarının girişimleriyle Konya’da Hz. Mevlânâ’nın türbesinin hemen karşısında, Üçler Mezarlığı’na taşındı. 2008’den bu yana Eva De Vitray en sevdiği ülkede, en sevdiği şehirde, en sevdiğinin gölgesinde medfun. Allah gani gani rahmet eylesin, ruhuna el Fatiha...

(* Bu yazıda karı-koca iki gazeteci Rachel ve Jean

Pierre Cartier’nin Havva hanımla yaptığı bir nehir söyleşisi olan “İslam L’autre Visage”, Ed. Albin Michel kitabının Türkiye’de Sufi Kitap Yayınları’ndan çıkan “İslâmın Güleryüzü” ve La Priere en İslam Ed. Albin Michel yine Sufi Kitap Yayınları’ndan çıkan İslâm’da İbadet adlı kitaplarından ve Les amis de Eva de Vitray Meyerovitch adlı internet sitesinde dostlarının ona dair tanıklıklarından, arkadaşlarının bloglardan istifade edilmiştir.

Ziya Nur Aksun'un bir tablosu.

OSMANLI SEVDÂLISI BİR KONYALI: ZİYA NUR AKSUN

BELMA AKSUN

“Osmanlı rubunu hakkıyla kavramaya ve o ruhtan hareketle milletimizi yeniden şaha kaldırmaya ömrünü adanmış, gerçek bir millet mistiğiymiş Ziya Nur Aksun. Yayınevimizden çıkan onun 6 ciltlik “OSMANLI TARİHİ” eseri gibi Osmanlı Cihan Devleti’ni hak ettiği yere oturtan bir tarih hâlâ yazılamamıştır.”

Yukarda alıntıladığım satırlar, ağabeyim Ziya Nur Aksun’un vefatından sonra yayınlanan “Bir Millet Mistiği: ZİYA NUR AKSUN” adlı kitabımın arka kapağındaki yayınevini kısa tanıtım yazısından alınmıştır. Bunu böyle ilk ağızda alıntılamanın sebebi ise, Ziya Nur Aksun adını ilk kez duyacak olan okurların “Bu da kimmiş?” sorularına cevap niteliğinde olması, meraklarının giderilmesi içindir.

Gelelim konumuza...

Geçtiğimiz Aralık ayında bir akşam Mustafa Küçükaşçı Beyefendi telefon edip kendisini tanıttıktan sonra:

-Ağabeyiniz Ziya Nur Aksun’u Konyalı hemşehrilerimiz tanımıyorlar. Hazırlamakta olduğumuz yeni dergimiz için onunla ilgili yazılar yazar mısınız? dediğinde bir an bile düşünmeden:

-Elbette, dedim. Memnuniyetle...

Hastaya çorba sorulur mu hiç? Benim bundan daha büyük bir zevkle, coşkuyla anlatacağım

ne olabilirdi ki? Bilirsiniz, insanlar sevdiklerini anlatmaya, hem de döne döne anlatmaya bayılırlar. Zira her anlatışlarında ayrı bir heyecan, ayrı apayrı bir zevk alırlar.

Ben de Konya’da doğup büyümüş, bu eski Selçuklu başkenti, Mevlâna diyarının büyümlü havasını solumuş, ondan feyz almış, bu toprağın ürünü olan ağabeyimi hemşehrilerine anlatmaktan büyük bir mutluluk duyacağım. Umarım siz değerli okurlar da onları okumaktan, benim yazmaktan duyduğum kadar zevk alırlar.

Meğer Adına Açılmış Bir Ortaokul Varmış...

Sanırım 2018 yılı Kasım ayı sonu ya da Aralık başlarıydı. Ağabeyimle ilgili yazılara bakmak için internette adres çubuğuna Ziya Nur Aksun yazdığımda “Ziya Nur Aksun Ortaöğretim Okulu” başlıklı bir sayfa açıldı. Yanlış mı görüyorum diye, baştan aşağı göz kesilip eğildim ekrana baktım...

*Mutlu çekirdek
ailemiz.*

Hayır! Yanlış manlış görmemiştim. Resmen Ziya Nur Aksun adına Meram'da bir ortaokul vardı: "Meram Harmancık TOKİ, ZİYA NUR AKSUN ORTAÖĞRETİM OKULU". İnanamadım... Olabilir miydi?

Heyecandan, mutluluktan içim içime sığmıyordu... Bu harika haberi hemen, derhal, sığağı sığağına birileriyle paylaşmalıydım muhakkak! Paylaştım da... Biliyorsunuz, paylaşılan sevinçler, mutluluklar katmerleşir, acıarsa azalır...

2010 yılından beri, her yıl Mevlânâ Şeb-i Arus törenleri vesilesiyle Konya'ya gitmeyi adet edinmiştim. Butik bir turumuz vardı 15-20 kişilik. Gene o turla gidecektim. Ama bu kez Konya'da beni bekleyen harika bir sürpriz vardı: Ağabeyimin adını taşıyan ortaokul.

Seyahat gününü ipe çekiyordum. Bu arada okul müdürüyle telefonla görüşüp kendimi tanıttım. Ve Konya'ya geldiğimde okullarını ziyaret etmek istediğimi söyledim. Müdür Bey:

-Konya'ya gelince haber verin, ben sizi gelip alırım, demek inceliginde bulundu.

Hemen ağabeyimin ve benim kitaplarımdan, taşıyabileceğim kadarını paketleyip yanıma aldım ve heyecanla yola koyuldum. Ne var ki, Konya'da bulunduğum kısa süre içinde müdür beye ulaşmam mümkün olmadı. Ama Konya'ya gitmişken okulu görmeden dönemezdim. Hem içime sinmezdi, hem de dostlarımdan dilinden kurtulamazdım. Alim Allah tefe koyarlardı beni...

Tur programı gereği gittiğimiz Meram'dan bir taksiye bindim, götürdüğüm kitapları da yanıma aldım ve şoföre okulun adresini verdim. Şoför adresi bilmiyordu. Meğer Konya'nın yeni semtlerinden biriymiş. Önce

ters yöne gittik. Sonra da, sora sora Bağdat bulunmuş ya, biz de sora sora sonunda kapısının üstünde "Meram Harmancık TOKİ, ZİYA NUR AKSUN ORTAÖĞRETİM OKULU" yazan okulu bulduk. Günlerden Pazar olduğu için, okul kapalıydı. Hiç kimse, öyle kapıcı mapıcı vb. bir görevli de yoktu görünürde. Taksi şoförü okulun önünde birkaç resmimi çekti ve getirdiğim kitapları vermeden, kös kös İstanbul'a geri götürdüm.

Ertesi günü İstanbul'a dönüş yolunda telefonla ulaşma fırsatı bulduğum müdür beye durumu anlattım. Müdür bey:

-Ağabeyiniz galiba okulun arsasını bağışlamış, o yüzden okula adını vermişler, dedi.

-Hayır müdür beyefendi, dedim, ağabeyim arsa marsa bağışlamadı. Konya'da doğup büyümüş, yayınlanmış kitapları da olan bir tarihçi o.

Müdür beyin, okulunun adını taşıyan kişinin kimliğinden, kişiliğinden habersiz oluşu benim için bir düş kırıklığıydı, hüznün vericiydi gerçekten. Ancak o zaman durumu fark ettim; şöyle ki; ben müdür beyin ağabeyimi, teşehhüt miktarı da olsa gıyaben tanıdığını varsayıp okulu ziyaret etmek istiyor, kitap mitap götürüyordum. Ağabeyim hakkında en ufak bir fikri, bilgisi olmayan müdür beyse, hâli vakti yerinde olduğu için bağışladığı arsa yüzünden okula adı verilen ağabeyimin gök görmedik kız kardeşinin, bir kapris olarak algıladığı okulu ziyaret etme isteğini kabul etmek nezâketinde bulunuyordu...

Yani Nasreddin Hoca'nın hesabı, ikimiz de haklıydık!

Ama bilinmemek ağabeyimin kaderiydi galiba...

İstanbul'a döner dönmez, okulun öğretmen ve öğrencilerinin Ziya Nur hakkında az buçuk da olsa bilgileri olsun diye, benim "Bir Millet Mistiği: ZİYA NUR AKSUN", onun ve benim birkaç kitabımı kargoyla gönderdim. Ayrıca Ötüken Yayınevi de ricam üzerine, okulun kütüphanesi için yayınladıkları kitaplardan gönderme inceliğinde bulundular.

Artık okulun internet sitesinde Ziya Nur hakkında bol miktarda görseller ve bilgiler var. Emeği geçenlere yürekten teşekkürler...

"Bu Haberi, Belma Hanımın Ağabeyi Diye Yaptınız, Değil mi?"

Evet, dediğim gibi bilinmemek ağabeyimin kaderiydi galiba. Anlatayım... Benim köşe yazarı olduğum Tercüman Gazetesi'nin 22 Ocak 1990 tarihli Kültür Sanat sayfasında, 15 Ocak günü Çemberlitaş'taki Birlik Vakfı'nda, dönemin Kültür Bakanı Namık Kemal Zeybek tarafından açılan Ziya Nur Aksun'un 100'ü aşkın peyzaj ağırlıklı yağlıboya resim sergisiyle ilgili genişçe iki yazı yayınlanmıştı. Sergi hakkında bilgi veren, "Alışılmışın Dışında Bir Resim Sergisi" başlıklı yazı kısaca şöyleydi:

"Bir empresyonist ressamın bütün renklerini yansıtan, Van Gogh'un çılgın sarılarının, Gauguain'in toprak kırmızılılarıyla birlikte cömertçe kullanıldığı bu tabloların ressamının sanatçı olarak bir "curriculum vitae"si (özgeçmişi), yok denecek kadar az. Ne bir akademi eğitimi var arkasında, ne de ünlü bir ressamın çiraklığı... Belki ressam bile denemez ona; zira o, resmi seçmemiş, bir bakıma resim onu seçmiş...

Ama tablolarında perspektif var, proporsiyon var, sağlam bir desen, rahat bir tuşe var. Ve de kalabalık bir özgeçmişi olanlarda bulunmayan bir

şeyi; yenilmez bir azmi, iradesi, var olma isteği var. Çocukluğundan beri hobi olarak yaptığı resmin, bir gün tutunabileceği tek dal olacağını Allah bilir hiç aklına getirmemişti Ziya Nur.

46 yaşındayken bir çınar ağacına düşen yıldırım gibi vücudunun sağ tarafına inen felç, onu bir anda elsiz, dilsiz etmiş, son sayfalarını yazmakta olduğu 5 bin sayfalık Osmanlı Tarihi'nin üzerine devirivermiş; hayat kulvarında öteki insanlarla birlikte koşarken, bir el onu alıp yolun kenarına bırakıvermiş. Ve:

-Önünde akıp giden hayata seyirci ol!
OkuyaMA! YazMA! Düşündüklerini söyleyeME! demiş.

... Ama o, önünde şapka çıkarılacak bir azim ve iradeyle ayağa kalkıp yeniden hayat kulvarına inmiş... Belki bu kez bastonuyla ağır aksak bir tempoyla ama sürdürüyor yarışı.

Bu zorlu mücadele isyankâr, öfkeli yapmamış onu. Hastalığından sonra acemi sol eliyle yaptığı, aydınlık, sıcak renklerle dolu tablolarında görülüyor bu; Prusya mavisini ürpertilerle dolu Boğaz'ın serin sularında akislerini seyreden Boğaziçi yalıları, ateş kırmızısı ağaçlarla dolu sonbahar peyzajları, güneşli cami avluları, şıkır şıkır ışıklı türbe ve cami içleri, çiçekli vazolarda arz-ı endam eden güller, zakkumlar huzurla dolduruyor insanın içini...

Birkaç tüp boya, birkaç fırça ve üzerine resim yapılabilecek karton, tahta vb. bir insanı hayata bağlamaya yetebilmiş meğer...

Gidin görün bu sergiyi. Orada sadece peyzaj, natürmort değil, insanın direnme gücünü, mücadele azim ve iradesini göreceksiniz."

"Ziya Nur ve Marmara Sohbetleri" başlıklı, Beşir Ayvazoğlu imzalı ikinci yazı ise kısaca şöyleydi:

*Ziya Nur Aksun
bir toplantı
esnasında
arkadaşları ile.*

“Ziya Nur’un Birlik Vakfı’nda sergilenen resimlerine bakarken o eski Marmara sohbetlerini düşündüm.

1960’lı yılların sonlarında, ‘70’li yılların başlarında Beyazıt’taki Marmara Kahvesi’ne yolu düşenler, akşamları meydana bakan cam önünde birleştirilmiş birkaç masada, devrin birçok aydınını koyu bir sohbe gömülmüş halde görebilirlerdi. Çeşitli fakültelerden üniversite öğrencileri de, ilişikleri sandalyelerde, uzaktan, sohbetin daima merkezinde yer alan Ziya Nur’un duyulur duyulmaz bir sesle anlattıklarını dinlemeye çalışırlardı. İki de beklenmedik bir biçimde aramızdan ayrılan, Dündar Taşer ve Erol Güngör’ün de bulunduğu günlerde Marmara sohbetleri ayrı bir revnak kazanır ve geç vakitlere kadar devam ederdi.

Çaylar sürekli tazelenirken, günün meselelerini adeta teşrih masasına yatırarak enine boyuna tahlil eden Ziya Nur, Dündar Taşer ve Erol Güngör, her meseleye tarihi ve sosyolojik bir açıdan bakar, özellikle Osmanlı tarihine sık sık atıfta bulunurlardı. Saatler geçtikçe genişleyen sohbet halkası, üçünün de hiçbir zaman yükselmeyen sesleri yüzünden aynı zamanda sıkışarak daralırdı. Marmara sohbetleri, üniversite öğrencileri için, ikinci bir üniversite niteliği taşıyor, ufuklarını açardı.

Ben 70’li yılların başında Bursa’da bulunuyordum. Bunun için ancak İstanbul’a yolum düştükçe, eskilerin tabiriyle “tehalükle” koştüğüm Marmara sohbetleri, yazık ki, son demlerini yaşıyordu. Bulabildiğim bir sandalyeye ilişip bütün dikkatimi toplayarak neredeyse fısıltıyla konuşan o güzel üçlünün

anlattıklarını dinlemeye ve anlamaya çalışırdım. Yani hiçbir zaman tam bir “marmaratör” olamadım.

Marmara sohbetlerinin müdavimlerine “marmaratör” deniyordu. Zaman zaman şimşek gibi çakan esprilerle tadına doyumaz bir revnak kazanan sohbetler, müdavimlerine her meseleye Osmanlı tarihinin adesesinden bakabilme ve

Osmanlı tarihini, resmi tezlerin dışında değerlendirebilme alışkanlığı kazandırmıştı.

Dündar Taşer, 27 Mayıs’ın bu genç binbaşısı, eşi az bulunur zekâsı ve erüdisyonuyla, Osmanlı tarihine çok farklı yorumlar getiriyordu. Onun, genel geçer görüşleri altüst eden yorumları, daha sonra Ziya Nur tarafından yazılmış ve “Dündar Taşer’in Büyük Türkiye’si” adıyla yayınlanmıştı.

... Sözü ettiğimiz kitapta Ziya Nur, Dündar Taşer’i konuşturarak kendi görüşlerini anlatıyor denebilir. Esasen Ziya Bey’in büyük bir Osmanlı Tarihi yazmakta olduğu bilinirdi.

Ziya Nur’un İslam ve Osmanlı tarihine vukufu, Ahmed Hilmi’nin Ötügen tarafından yayınlanan İslam Tarihi’ne yaptığı eklerden ve notlardan da açıkça anlaşılmaktadır.”

Gazetede bu sayfayı gören, gazetenin patronu Kemal Ilıcak’ın eşi olan Nazlı Hanım, kültür sayfasından sorumlu olan Beşir Ayvazoğlu’na:

-Belma Hanım’ın ağabeyisi diye yaptınız bu sayfayı, değil mi? demiş.

Beşir Bey, günler sonra nakletti bana bu olayı. Nazlı Hanım’la gazeteciliğe ilk başladığı günlerde aylarca aynı odayı paylaşmıştık. Bana bu konuda en ufak

bir îmâda bulunmamıştı. Aslında Nazlı Hanım, böyle düşünmekte mazur sayılırdı... Ziya Nur’un benim gölgeme sığamayacak kadar büyük olduğunu bilebilemezdik ki... Nereden bilsin? Ben bile onun yayınlanmış iki kitabı [Dündar Taşer’in Büyük Türkiye’si ve Filibeli Ahmed Hilmi’nin (dip notları ve ekleriyle yaklaşık 500 sayfa zeyl yazdığı, toplam 850 sayfa) İslam Tarihi] olduğunu, hastalandıktan sonra yatağının başında ilk kez gördüğüm arkadaşlarımdan öğrenmiştim.

Evet, yanlış okumadınız. Doğduğum günden beri, 5 yıllık üniversite dönemi hariç, birlikte yaşadığım ağabeyimin yayınlanmış iki kitabı olduğundan benim ve ailem olarak bizim haberimiz bile yoktu. Bizim bu bihaberliğimize akıl sır erdiremiyordu arkadaşları. Evet ama eğer o söylemezse ve de

kitaplarına adını bile yazmayıp Z.N. harflerini koymakla yetinirse, biz nasıl bilebilirdik ki?

Ama ağabeyimin mizacıydı bu. Şimdi şimdi fark ediyorum; oldubitti sırlı biriydi ağabeyim. Kendini gizler, açığa vermez, adeta keşfedilmeyi bekler, isterdi belki de...

Okul yılları boyunca çok başarılı, hocaların göz bebeği bir öğrenciydi. Her yıl, şimdilerde galiba onur dedikleri, iftihar listesine geçirdi. Ama çok olağan, umûr-u âdiyeden bir şeydi bu onun için. Ne övünür, ne afra tavra ederdi. Bense tam tersine, ilkokulda tam not olan 5 alsam, babamı sokakta karşılar, taa uzaktan, beş parmağımı açar 5 aldım diye müjde verirdim...

Benim bihaber olduğum bu İslam Tarihi hakkında değerli mütefekkir Cemil Meriç'in değerlendirmesi şöyleydi:

"... İslam Tarihi, kütüphanelerimizde uzun müddet unutulduktan sonra bir yayınevinin himmetiyle yeniden okuyuculara sunuldu.

... Şehbenderzâde'nin kitabı, çok değerli şerhlerle de zenginleştirilmiş. Ziya Nur Bey'in kalemine borçlu olduğumuz mütalâalar, çağdaş bir fâzılın kolay kolay bulunamayacak aydınlatmaları. Batı'dan da, komşu ülkelerin fikir adamlarından da faydalanmak, hem borcumuz, hem de vazifemiz. Ama önce kendi insanlarımızı tanımakla mükellefiz. Şüphe yok ki, Corci Zeydan'ın "Medeniyet-î İslamiye Tarihi", bütün eksikliklerine rağmen, hâlâ bereketli bir kaynak. Fuat Köprülü'nün Barthold tercümesi, konu ile uğraşanlar için emsalsiz bir çalışma.

Ne var ki, gerek Şehbenderzâde'nin Dozy'yi düzeltmek için kaleme aldığı "İslam Tarihi", gerekse Ziya Nur'un dikkatli ve titiz şerhleri, bizim için çok daha lüzumlu ve faydalı bir kılavuz. Şehbenderzâde, hem Arapça, hem

Farsça, hem de Fransızca biliyor. Hayatı tetebbu ile geçmiş. Ziya Nur ise, dürüst ve çalışkan bir İslam mütefekkiri. Suçları Türk olmak mı? Düşünce susuzluğu içinde kıvranan günümüz gençleri, kendi dünyalarının bağrından yükselen bu dost sesleri ibret ve dikkatle dinleseler, hem ufukları genişler, hem de bir kadirşinaslık borcunu ödemiş olurlar."

Bu İslam Tarihi için, "hâlâ aşılammıştır" diyor işin künhüne vâkıf olanlar ve de kitabın hâlâ yeni baskıları yapılmakta...

"Osmanlı'yı Okumak Yetmez..."

Sadece bu kadar mı? Ağabeyimin bir sohbet adamı olduğunu da bilmiyorduk biz. Sohbetlerini de ilk kez, hastalandığında onu görmek için Ankara'dan gelen Ankara Tıp Fakültesi'nde kürsü başkanı olan kuzenimle hastanede yatağının başında karşılaştığımız Prof. Dr. Asaf Ataseven'den öğrenmiştik. Asaf Bey onun Marmara sohbetlerinden söz ettiğinde ikimiz de şaşırıp kaldık. Kuzenim:

-Biz de Ziya'yı matbaada çalışıyor sanırdık. Hayret! dedi. (Ağabeyim Üniversite Kitapları basan Fakülteler Matbaası'nın ortaklarındandı.)

-Siz ne diyorsunuz? dedi Asaf Bey. Onun sohbetlerini biz ancak gece saat 12'ye kadar dinleyebilirdik. Zira sabah erkenden hastanede olmamız gerekti.

Ziya Nur'u, henüz başında kavak yelleri esen bir Tıp öğrencisiyken tanıyan, bugünün Prof. Albay'ı Yumuşhan Günay ise bu konuda şöyle diyor:

"Ziya Nur, bir tarih yazıcısı olmaktan daha çok bir tarih anlatıcısıydı. Ve biz son bir tarih anlatıcısını dinlemek bahtiyarlığına

sahiptik. Bu, tıpkı bir tablonun aslıyla röprodüksiyonunu seyretmek arasındaki fark gibiydi.

O sohbetlerde şunu anladım ki, böyle bir ağızdan tarihi dinlemekle, kitaplardaki tarihi okumak arasındaki fark, Mesnevi'yi Hz. Mevlânâ'nın ağızından dinlemekle M.E. Bakanlığı'nın herhangi bir baskısından okumak kadar büyüktü.

Ama bu sohbetlerde elde ettiğim tarih malûmatı, benim için orada kazandığım şeylerden sadece biriydi. En az onun kadar haz veren, merak edilmeye değer başka şeyler de vardı. Mesela Türkçe mûsikîsi gibi...

... Ziya Nur'un kullandığı Türkçe'nin mûsikîsi ve derinliği, tarihi anlatılan bir şey olmaktan çıkarıp adeta yaşanan bir şeye dönüştüren, tenvir eden, geniş zaman aidiyetinin tabii bir uzantısı gibiydi."

Söz sohbetten, tarih anlatımından açılmışken, ağabeyimin dostu rahmetli Ahmed Ersin Yücel'i (Zaptiye Ahmed, 1942-1969) anmamak olmaz. "Osmanlıyı okumak yetmez. Onu Ziya Bey'den dinlemek lâzım" dermiş hep.

Adam Olacak Çocuk...

Ağabeyimin tarih merakına gelince... Hani bir lâf vardır; "Adam olacak çocuk..." derler. Onun o matematik zekâsının, çocukluğundan itibaren fark edilen resim yeteneğinin yanı sıra müthiş bir tarih merakı ve tutkusu, sanırım daha ilkokul sıralarında başlamış...

Aslında bizim evde Osmanlı Sultanları, özellikle de Fatih ve Yavuz'dan çok söz edildiğini hatırlıyorum. Ben bile saçım gür çıksın diye 3-4 yaşlarındayken babamla berbere gider, oğlan çocuğu traşı olurdu. Ve

de o traşı kafamla annemin tulum giydirdiği gün adımı soranlara Yavuz, entari giydiğimde de Belma diyormuşum. Ailede, çevrede Yavuz adında bir rol model olmadığına göre, besbelli duyduklarımdan etkilenmişim ben de...

Ağabeyime gelince... İlkokul sıralarındayken, bir gün sökülen ayakkabısını diktirmek için ayakkabı tamircisine gitmiş. Yaşlı tamirci, bir yandan onun ayakkabısını tamir ederken, bir yandan da dükkândaki yaşlı dostuyla sohbet ediyormuş. Ağabeyim de dört kulak kesilmiş, onları dinlermiş.

İhtiyarlar kendi aralarında konuşup dertleşirken:

-Sultan Hamid Efendimiz zamanında mümkün müydü böyle şeyler olsun? filan diyorlarmış.

Ağabeyimin çocuk zihninde soru işaretleri peş peşe sıralanmaya başlamış: – Biz okulda;

Padişahın, sultandan
Kurtuldu güzel vatan...

diye marşlar söylüyoruz ama bu ihtiyarlar Sultan Hamid Efendimiz diye saygı ve ihtiramla söz ediyor onlardan?... Neden, niçin acaba? diye düşünmeye başlamış anlaşılır. Ve müfredat gereği padişahları kötüleyip duran öğretmenine:

-Efendim, padişahların hepsi de mi kötüydü? Fatih de, Yavuz da, Kanunî de mi kötüydü? demiş.

Bir kabul gününde annemle karşılaşan Seza öğretmen:

-Bunca yıllık öğretmenim. Şimdiye kadar hiçbir talebem bana bu soruyu sormadı, demişti.

Ağabeyimin bu tarih merakı artarak devam etmiş besbelli. Lise yıllarında, derste tarih

“Bir empresyonist ressamın bütün renklerini yansıtan, Van Gogh’un çılgın sarılarının, Gaugain’in toprak kırmızılılarıyla birlikte cömertçe kullanıldığı bu tabloların ressamının sanatçı olarak bir “curriculum vitae”si (özgeçmiş), yok denecek kadar az. Ne bir akademi eğitimi var arkasında, ne de ünlü bir ressamın çıraklığı... Belki ressam bile denemez ona; zira o, resmi seçmemiş, bir bakıma resim onu seçmiş...

konusunda bir yanlısını çıkardığı askerlik hocası ona “tarihçi” lâkabını takmış. Belki de yıllar sonra kaleme alacağı, diliyle, yorumlarıyla benzersiz eseri 6 ciltlik Osmanlı Tarihi’nin ilk emareleriydi bunlar...

Bizzat kendisinin ifade ettiği gibi, 17 yaşındayken (1947) “Âmak-ı Hayâl, Râci’nin Hatıraları” adlı, o güne kadar sadece 5 baskısı yapılmış, 80 sayfalık felsefi, tasavvufî romana, kısıtlı imkânlarına rağmen, o zaman için hayli büyük bir para olan 50 lira verip alması da, sanırım tarihe olan ilgisinin ne kadar ciddi boyutta olduğunu gösterir.

Tarih Söz Konusu Olduğunda...

Aslında tarih söz konusu olduğunda “bal alınacak çiçeği” keşfeden arı misali güçlü bir önsezisi vardı ağabeyimin. 70’li yılların başlarıydı. Babam alerjisi yüzünden Haydarpaşa Numune Hastanesi’nde yatıyordu. Pazar günü hep birlikte ziyaretine gittik. Biz babamla konuşurken baktım, ağabeyim babamın oda arkadaşı olan, orta boylu, yaşlıca zatın yanına oturmuş, derin mi derin bir sohbete dalmış. Az biraz bozuldum doğrusu.

Babamı görmeye gelmiştik, o gitmiş elin adamıyla konuşuyordu. Babam:

-Hasan Amca, diye tanıttı bize o zatı.

Bu isim benim için Çince gibiydi, hiçbir anlam ifade etmiyordu. Meğerse İttihatçılar konusunda müthiş donanımlı, “Doğmayan Hürriyet” isimli kitabın yazarıymış Hasan Amca.

Sanırım babam, dedemin dayızadesi olan ve İttihat Terakki Cemiyeti üyeleri hakkında yazdığı yazılardan dolayı Galata Köprüsü üzerinde 10 Temmuz 1911’de uğradığı suikaste kurban giden “Şehrah Gazetesi” başyazarı Zeki Bey’den söz etmiş Hasan Amca’ya.

Ağabeyim böyle bir fırsatı kaçıramazdı... Yazmakta olduğu Osmanlı Tarihi’nde Hasan Amca’nın bu kitabından alıntılar yapmıştı. Yıllar sonra kitabı yayınlandığında bu alıntıyı gördüm ve ona:

-Bu Hasan Amca, babamın oda arkadaşı o Hasan Amca’ydı demek, dedim.

Kendine özgü o muzip yan yan gülümsemesiyle onayladı. Dedim ya, sıra dışı biriydi o!

Kadıköy’de oturduğumuz yüz küsur yıllık köşkün, hiç değişmeyen, adeta kadrolu, dam, çatı

aktarıcısı, soba kurucusu yaşlı Ermeni Dikran Usta vardı mesela. Çatı tamirine gelen ustayla uzun uzun sohbet etmiş, ustanın Sultan Hamid dönemini hayırla yâd edişini, ucundan kıyısından bize de anlatmıştı.

İnsanları konuşurmakta üstüne yoktu. Bu insanlar kimi zaman Pakistanlı, kimi zaman Kenyalı ya da Kerküklü olurdu.

“Pakistanlı bir dostum olan Şir Ali Han bana, memleketinde bazı yerlerde hutbenin hâlâ Abdülhamid Han namına okunduğunu söylemişti. Kenya’dan gelen Şeyh Ali Senega da, kendi memleketinde hutbenin Abdülhamid Han namına okunduğunu söylemişti.

-Nasıl olur? O öldü! deyince,

-Öldüğünü biliyoruz. Ne yapalım? Kraliçe Elisabeth adına mı okutalım? Cevabını almış, çok mütehassis olmuşum.

Tanıdığım bir Cezayirli, “Abdülhamid Han’ın büyüklüğünün İslam memleketlerinde münakaşa dahi edilemeyeceğini söylemişti.”

Olayları değerlendirmeleri de çok farklıydı elbette. Bana anlatıldığına göre, bir gün aslen Kerküklü olan Suphi Saatçi (Prof.) ağabeyimin matbaasına hemşehrisi bir delikanlıyla birlikte gelmiş. Ut çalan delikanlı, çocukluğunda 80 yaşlarında bir halk ozanının Kerkük kahvelerinde okuduğu Sultan Abdülaziz Han’ın katli üzerine yakılmış bir türküyü çalmış. Türküde Sultan Aziz’in mazlumen katledildiğinden, Mithat Paşa’nın ihanetinden söz ediliyormuş... Ağabeyim çok duygulanıp ağlamış ve:

-Ahalinin ne kadar sağlam olduğunu görün, demiş. Münevver başka havada ama halktan insanlar taa Kerkük’te kahvelerde, toplantılarda bu türküyü yakıp söylüyorlar...

Dedim ya, sıra dışı biriydi o...

Nisan 1995. Yıllarını verdiği 6 ciltlik Osmanlı Tarihi'nin ilk baskısını gördüğü gün. Yayınlanacağını biliyordu ama kitapları o gün getireceklerini bilmiyordu. Bu da ona bizim sürprizimizdi. Ötügen'den Erol Kılınç, Nurban Alpay, Ahmet İyiöldü ve hastaneden iki hafta önce çıkan, nekabet dönemindeki annem.

ZİYA NURAKSUN

Doğumu: Konya 29 Mayıs 1930

Ölümü: İstanbul, 6 Eylül 2010

Hukukçu, tarihçi, matbaacı.

Eserleri: DÜNDAR TAŞER'İN BÜYÜK TÜRKİYE'Sİ; Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi, İSLAM TARİHİ; OSMANLI TARİHİ, 6 cilt. [Beylikten Cihan İmparatorluğuna; Zirvedeki Sultanlar; Cihan Padişahı Muhteşem Süleyman; Son Cihan Padişahları; Osmanlı'nın Zirvede Kalma Mücadelesi; Dört Muzdarip Padişah; Darbe Kurbanı Abdülaziz Han; II. Abdülhamid Han; Enver Paşa ve Sarıkamış Harekâtı]

Sergi Dârülmülk Konya Selçuklu Sarayları

Exhibition
Dar al-Mulk Konya
Seljuk Palaces

KONYA
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM
BAKANLIĞI

30 Haziran June
25 Ağustos August

İstanbul
Kültür ve Turizm Bakanlığı

Yürütme Kurulu | Kurul Başkanı
BRAHİM ALTAY
Konya Büyükşehir Belediye Başkanı

Yürütme Kurulu | Kurul Üyeleri
DR. MUHARREM ÇEKEN
DR. ALPTEKİN YAVAŞ
KREM AYTAÇ
MER FARUK TÜRKAN

Yürütme Kurulu | Kurul Üyeleri
ABDULLAH ZEKUL EREN

Sergi Uygulama | Kurul Başkanı
VMC

AH
SEY
ZEY
ABD
DER
GÜL

DÂRÜLMÜLK KONYA SELÇUKLU SARAYLARI SERGİSİ

MUHARREM ÇEKEN - ALPTEKİN YAVAŞ

Kültür ve
Turizm Bakanlığı
ile Konya
Büyükşehir
Belediyesi'nin
işbirliği ile
İstanbul Türk
ve İslâm Eserleri
Müzesi'nde
30 Haziran-25
Ağustos 2022
tarihleri

kalesinin kapıları
“sultan veya kral”
isimlerinden
seçiliydi,
duvarlarında
ise şehre ait
şeref unvanları
yazılıydı. Konya
başkent unvanını
İstanbul'a
devrettiği
Osmanlı yıllarında

süresince açık kalan “Dârülmülk Konya Selçuklu Sarayları Sergisi” Keykubad'ın başşehri Dârülmülk Konya ve onun Devlethâne'lerinin seçkin hatıralarını Osmanlı payitahtı İstanbul'da ilgilileriyle buluşturdu. Sergide çoğu Konya Karatay Medresesi Çini Eserler Müzesi koleksiyonundan olmak üzere bir kısmı da İstanbul Türk ve İslâm Eserleri Müzesi koleksiyonlarından Dârülmülk Saraylarını temsil eden 140 eser yer aldı.

Mülk'ün merkezi olmak bazı kentlerin tarihsel kaderi olmuştur. Ne konumunun stratejik önemi ne iklimsel özellikler ne de diğer örnekler için mühim olabilecek başka ölçütler bu kentler için geçerli değildir. Konya, Anadolu'nun ortasındadır, iki kıtayı birbirine bağlamaz, çok değerli maden yatakları da yoktur. Ama ilk kurulduğu yıllardan bu yana kentin adı sultanlarla-krallarla anılmıştır. Tarih boyunca Konya

bile, devletin gelecekteki idarecisi olacak şehzadelerin *Mülk*'ü nasıl yöneteceğini tecrübe ettiği yerlerden biri oldu. Hitit ve Frig'den Roma'ya, Erken Hristiyan Bizans toplumlarından Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet'e, çeşitli köklerden insanların uygarlık mirasının, eşsiz birer koleksiyon niteliğinde izlenebildiği bu tarihsel vasfı, onu deyim yerindeyse bir *Müze-Kent*'te dönüştürür. Bu zenginlik kuşkusuz tüm insanlığın, fakat en başta Türkiye'nin malı ve övünç kaynağıdır.

Haçlıların ifadesiyle “*Magni Sultani Turchia*”, yani ‘*Türkiye'nin yüce Sultanı*’ Alâeddin Keykubad'ın yıllarında Dârülmülk Konya, Orta Doğu'nun en yetenekli sanatçıları, ilim adamları ve muteber tüccarlarının vatanıdır. Barış, özgür düşünce, bilim ve sanat ortamının başkenti Konya, Selçuklu görgü, birikim ve kabiliyetinin taşa yansımış ürünleriyle adeta *Turchia*'nin süsüdür.

13. yüzyılın Konya'sı devrin en büyük şehirlerinden Köln ile mukayese edilecek büyüklüktedir. Güven içinde alışveriş yapabilme imkânıyla dünyanın dört bir yanından gelen tüccarlar yurtlarının en özgün ürünlerini buraya getirir. Getirdikleri sadece birtakım eşyalar değildir kuşkusuz. Yurtlarının anlatıları, efsaneleri, yeme içme adetleri velhasıl tüm kültür birikimlerini de getiriyorlardı. Bu yüzden başta Konya tüm Selçuklu ülkesi, Yakın Doğu ve İslâm dünyasının tüm birikiminin yeni bir anlayışla yeniden yoğrulduğu yerd.

Selçuklu başkenti '*Dârülmülk*' Konya'nın Saray ve Köşkleri, tüm mimari ve dekorasyon özellikleriyle Türk saray mimari tarihi içinde önemli bir ara kesitte yer bulur. Mimari açıdan, Büyük Türkistan'ın Gazneli Sarayı Leşkeri Bazaar gibi öncü örneklerden, Osmanlı'nın İmparatorluk Sarayı Topkapı'ya kadar birçok ortak yapısal özellikleri; dekorasyon açısından ise kendine has, çok istisnai bir düş dünyasını, üst düzey bir teknik ve imalat kalitesiyle bizlere sunarlar. Konya Sarayları plan ve dekorasyon anlamında Anadolu öncesi örneklerle Osmanlı sarayları arasında adeta bir köprü görevi görür ve bu anlamda siyasi hanedanlıklar değişse de Türk Saray Mimarisi geleneğinin kopuk olmadığını aksine süreklilik arz ettiğini gözler önüne serer. Bunlar arasında bilhassa '*Saray-ı Cihan*' Kubadabad'ın sunduğu özgün mimari ve dekoratif veriler çok önemlidir. Kubadabad, sadece dünya çapında şöhrete sahip çinileriyle değil, aynı zamanda, Türkistan'daki saraylarda ve Osmanlı geleneksel sivil mimari örneklerinde görülen ortak plan özelliklerini yansıtmaması açısından da istisnai bir yere sahiptir.

Selçuklu tarihçisi İbn-i Bibi çağın değişik tören ve toplantılarını anlatırken verdiği Selçuklu'nun maddî kültür mirasına dair bilgiler, bugün hayal dünyamızı bile zorlar mahiyettedir ve bahsi geçen anlatımlardaki mirastan günümüze pek birşey ulaşmamıştır.

Ancak arkeolojik kazılar sayesinde Selçuklu saray yaşamı ve mimarisi ile ilgili önemli eserler ortaya çıkarılmış ve bunlar müzelerimizin en nadide koleksiyonlarını oluşturmaktadır.

Bu sergi Türkiye'yi vatan haline getiren Selçukluların görkemli mirasından günümüze kadar ulaşan Konya Sarayı, Kubadabad Sarayı ve Filobad Sarayı gibi Dârülmülk'ün saray ve köşklarine ait pek çok eseri gözler önüne sermiştir.

Mimarinin en önemli malzemesini oluşturan taş özellikle sarayı ve hanedanlığı temsil eden figürlü kabartma ve kitabelerle temsil edilir. Bu sergide taş eserler, özellikle çiftbaşlı kartal, aslan ve ejderha gibi figürlerin taşla işlendiği aynı zamanda kitabelerin bulunduğu kale ve burçlarda yer alan bir grupla temsil edilmiştir.

Selçuklu devrinden kalan en yoğun ve etkileyici alçı grubunu, saray ve köşkların odalarındaki nişli raflarda ve panolarda görmekteyiz. Sergide yer alan saray ve köşk alçılarında, başta çini ve taş olmak üzere, devrinin diğer eserlerine paralel bir üslup sergileyen figürlü süslemelerin yaygın olduğu örnekleri görmek mümkün olmuştur.

Anadolu'daki Selçuklu saray kazı ve araştırmaları, sarayların mimari ve süsleme özellikleri ile onların sanat ortamını, Anadolu dışındaki örneklerle göre daha iyi

açıklayacak düzeye getirmiştir. Anadolu'da 12. yüzyıl ortaları gibi erken tarihlerden itibaren izleyebildiğimiz çinilerin en önemlileri saray kazılarında ortaya çıkarılmıştır.

Bu kapsamdaki en erken örnekler, 1156-1179 tarihleri arasında inşa edilen Konya II. Kılıçaslan Köşkü kalıntılarında ele geçmiştir. Burada bulunan “minai tekniğindeki” çini kaplamalar, İslam sanatında nadir görülür. Bunlar, ait olduğu yer ve zaman bilinen yegâne örneklerdir. Kubadabad'ın görkemli çini buluntuları ise sayı ve çeşit zenginliği bakımından çok önemlidir; hatta ünik bir koleksiyon oluşturmaktadır. Bu nedenle genel İslam çini sanatında da en dikkat çekici bölümlerden biri sayılmalıdır. İşte bu durum çerçevesinde, Konya İli, Beyşehir Gölü kıyısında 1220-1237 yılları arasında inşa edilen Kubadabad Saray Külliyesi, tarihi ve mimari özellikleri anlaşılan; hakkında daha fazla bilgi ortaya çıkarılmakta olan şimdilik tek varlıktır. Tarihi, kullanım yeri ve tarzı, hatta üretim yeri belirlenebilen; stilistik ve tematik açıdan eşsiz bir zenginlik arz eden çini dekorasyonu da başlı başına bir inceleme alanı oluşturmaktadır. Çini levhaların figürlü desenleri, Anadolu'da yeni bir sentez oluştuğunu, yeni bir ressamlık ve çini üretimi ekolünün doğduğunu göstermektedir. Kubadabad çinileri, bu ekolün tüm teknik

ve tematik repertuarını temsil edecek zenginliktedir. Dârülmülk sergisinde Konya Karatay Medresesi Çini Eserler Müzesi koleksiyonunda bulunan bu çinilerin nadide temsilcileri bu kadar

zengin sayıda ilk kez yer aldığı müze dışında sergilenmiştir.

Sergide yer alan seramik, cam ve madeni eserler Selçuklu Çağı'na ait seçkin örnekler olup Dârülmülk Konya saray ve köşk kazılarında ele geçirilmiş, sultanın ve devlet erkanının kullandığı eşyalardır. Saray yaşamının bir parçası olarak hediyeleri de içeren bu eşyaların bazılarında sultanların ünvanları bulunurken bazılarının üzerlerinde uzun ömür ve bereket dilekleri yazılı kitabeler yer almaktadır.

Kuşkusuz Selçuklu sultanları adına darp edilen ve bir kısmı da Dârülmülk'te kesilmiş paralar serginin en özgün eserleri arasındadır. Bağımsızlığın ve hükümdarlığın en önemli nişanları olan sikkeler aynı zamanda dönemin birer tarihi belgesi olarak kabul edilir. Konya Müzesi koleksiyonundan 18 sikke ilk kez bu sergi ile izleyicisiyle buluşmuştur. Sergide yer alan, Kubadabad kazılarında ele geçirilen kurşun mühürler de sultanı temsil eden saraylardan günümüze ulaşmış nadide eserler arasındadır.

 İ. Keribar

DÂRÜLMÜLK'E TEBRİK

MUSTAFA ASIM KÜÇÜKAŞCI

«İki gül düş iki târîh ola Dâru'l-Mülk'e» 2022
«Okusun Konyalılar hem de bütün bir ülke!»
1446-2:1444

ایکی گل دوش ایکی تاریخ اولادار الملکه
اوقوسون قونیه لیلر هم ده بتون بر اولکه

Mülk için dâr u diyâr eyledi, inşâ devri...
Konya; Selçuklu hükümrânlığı merkez şehri,

Mülk-i irfan; Konevî, Şems ile Rûmî yurdu...
Mülk-i îman; Moğol'un, burda, hücumu durdu.

Kılıçarslan çıkarıp haçlıya son gösterdi,
Karaman'dan Edebâlî gibi can gönderdi.

Mesnevî'den okuyup bulgura tâlîm ederek,
Koştu serhatlere îman dolu binlerce yürek...

Gitti; «fâtihlerin evlâdı» ufuklarda yürür,
Kaldı «dârın ve diyârın» özü, sıhhatli mühür.

Garba hayran nice yüzler kararırken, bu ocak,
Oldu millî duruşun nabzı, yıkılmaz sancak...

Kaç asırdır öze sinmiş solamaz Hak boyası,
Hoca Nasreddin'in îman ile tutmuş mayası.

Sönmeyen kor; Hacı Veyszâde ve Tâhir hocalar,
Dinmeyen ses; Ali Ulvî'deki îman çağlar...

Koçyiğit düştüğü yerden yine kalkar ayağa,
«Karatay» gürlesin, «İslâh-ı medâris»le çağa...

Bir sülüs meşki ve ney nağmesi, bir tatlı nidâ,
Hak'tan ihsanlar alıp halka bağışlar bu semâ...

«Oku!» ilk emri Hudâ'nın, yaşasın hak neşri,
Müslüman Türk'ün, ilâhî, yaşasın has fikri.

Refii Cevat Ulunay.

ULUNAY'IN BİR ÇİFTLİĞİ VAR

BEŞİR AYVAZOĞLU

Gavsi Ozansoy, 1962 Kasım'ının sonlarında bir edebiyat anketi vesilesiyle görüşlerini almak üzere Ref'i Cevat Ulunay'ı *Milliyet* gazetesindeki çalışma odasında ziyaret eder. O sırada misafirleriyle önemli bir mesele üzerinde konuşmakta olan Ulunay, mütebessim bir çehreyle genç gazeteciye oturması için yer gösterir. Utana sıkıla bir köşeye ilişen Ozansoy, bir eli sürekli enfiye kutusunda olan Ulunay'ın misafirlerinden birine "Sen kuşu İstanbul'a kadar getir. Muamelesini yaptırıp gümrükten çıkarması bana ait..." deyince anlar ki bir kuş sohbetinin üzerine gelmiştir. "Üstad", Marsilya'ya gidecek olan misafirinden bir papağan sipariş etmekte, bu görüşme sırasında kanaryası masasındaki kafeste cıvı cıvı ötmektedir.

Ozansoy'un anlattığına göre, Ulunay'ın bütün eski zaman zevklerinin bir araya getirildiği bir müzeye benzeyen odasında eski Türk odalarındaki gibi rahat bir sedir vardır. Duvarlar büyük hattatların elinden çıkma levhalarla bezeli, raflar bir gazete yazarının ihtiyaç duyacağı başta sözlük ve ansiklopediler olmak üzere çeşit çeşit kitaplarla lebâlebirdir. Çay demlemek ve kahve pişirmek için hazırlanan tezgâhta ise elektrikli bir ocak, üzerinde çaydanlık, düzenli bir şekilde sıralanmış bardaklar, fincanlar ve çeşitli boylarda kaşıklar...¹ Ayhan Hünalp'ın tasvirinden de Ulunay'ın odasına

girince ayakkabılarını çıkarıp kahverengi terliğini giydiğini öğreniyoruz.²

Bütün hayvanları sevmekle beraber kuşlara çok meraklı olan Ulunay, Gavsi Ozansoy'un ziyaretinden yirmi gün önce kaleme aldığı "İstanbul Kuşu"³ başlıklı yazısında, İstanbul Serinofili Derneği Başkanının önceki gün (4 Kasım) kendisine kırmızı bir kanarya getirdiğinden söz etmiş ve "Sarının bir tonuna ismini veren bu kuşun kırmızısı olur mu?" diye soracak olanlara cevabını peşinen vermiştir: "Oluyor. Merak denilen bu faydalı cinnet insanları öyle sarıyor ki meraklısı tabiatın rengini dahi değiştiriyor." Nitekim Bursa'da bir meraklı yedi yıl uğraşarak mavi bir kanarya bile yetiştirmiştir. Almanların geliştirip *Jermen* adını verdikleri milli kanaryalarını sevmeyen, ötüşlerini ise hiç beğenmeyen Uludağ'a göre "kanarya İstanbul kuşudur; en mütevazı evlerden en büyük saraylara kadar tatlı ötüşüyle gönülleri şenlendirir."

Aynı yazıda kanaryaları bir ornitoloji uzmanı gibi anlatan Ulunay, amacı Türk kanaryasını dünyaya tanıtmak olan İstanbul Serinofili Derneği'nin ciddi yer sıkıntısı çektiğini ve bu kafes bülbülünü sergileyecek bir mekâna şiddetle ihtiyaç duyulduğunu belirttiikten sonra, yazısını, Dolmabahçe Sarayı'nda, saltanat devrinden kalma, bakımsızlıktan bir enkaz yığını haline gelmek üzere olan muazzam kuşhanelerin bu derneğe tahsis edilmesini teklif ederek noktalar.

1 Gavsi Ozansoy, "Edebiyatımızda dünküler mi bugünküler mi daha kuvvetli? Ulunay'ın Fikirleri", *Tercüman*, 26 Kasım 1962, s. 1-5 Gavsi Ozansoy (1917-1970), Ulunay'ın *Alemdar* gazetesini birlikte çıkardığı Pehlivan Kadri'nin yeğeni olan Halit Fahri Ozansoy'un oğludur.

2 Ayhan Hünalp, "Ulunay'ın İnekleri Çok Kıskaç", *Tercüman*, nr. 304, 11 Nisan 1956, s. 4.

3 Ulunay, "İstanbul Kuşu", *Milliyet*, nr. 4473, 6 Kasım 1962, s. 3.

çiftlik hevesinden vazgeçirmek için telkinde bulunan akraba ve dostlarının yaşamaları muhtemel zorluklar hakkında anlattıklarına kulak asmazlar. Kararları kesindir; yapacakları küçük bir kulübede petrol lambası yakacak, su için kuyu açacak, yiyeceklerini kuyuda soğutacak ve öncelikle bir inek satın alacaklardır. Ulunay, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun 1943 sonlarında *Yeni Adam* dergisinde yayımlanan mülakatında Kartal'da oturduğunu söylediğine göre pek fazla düşünmeden karar vermiş ve kolları sıvamışlardır.⁵ Mevlânâ soyundan gelen Ulunay, çiftliklerine isim olarak Konya Meram'da bir bağın ismi olan Dedebağı'nı tercih eder.⁶ Sahip olmayı hayal ettikleri ilk ineğin, köpeğin ve atın isimlerini bile belirlerler: *Halime, Bora, Derviş*.

Önce Kartal'da bir ev tutar, tavşana benzediği için *Tavşan* ismini verdikleri bir kedi ve puanter cinsinden biri erkek diğeri dişi iki av köpeği yavrusu edinirler. İkinci kedileri *Şamama* ismini verdikleri sürmeli gözlü zeytuni bir tekindir.⁷ Mualla Hanım, annesi Rukiye Şehbal Hanım'ın Kapalıçarşı'da "gülünç bin irat getiren" mağazadaki hissesini satın bir ev yapmaları teklifini kabul etmez; niyetleri kendi yağlarıyla kavrulmaktadır. Ancak Şehbal Hanım bir gün oturduğu evi sahipleri taşınacağı için tahliye etmek zorunda olduğunu söyler ve "Artık inadı bırakın da şu hisseyi satın, evi yapın, taşının," der, "Ben de buraya taşınırım, size yakın olmuş olurum."

O sıralarda Ulunay'ın okuyucularından olan bir müteahhit, inşaat malzemesini temin ettikleri takdirde evin duvarlarını hediye olarak ekibine yaptırabileceğini

söylemiştir. Bunun üzerine güç bela temin edilen malzeme Dedebağı'na taşınır ve evin dört duvarı hızla yükselir. Kapalıçarşı'daki hisseyi satın ellerine geçen paraya Ulunay'ın yeni bir kitabının telif ücretini de ekleyerek "kulübe"yi oturulacak hale getirir, Ali isminde Gümüşhaneli şirin çocuğu da yanaşma olarak alırlar. İlk işlerinden biri avlunun bir köşesinde bir kümes yaptırmaktır. Dostlarından birinin hediye ettiği Press cinsi simsiyah bir horoz ve biri Plymouth kırması siyah-beyaz, diğeri siyah iki tavuk bu kümesin ilk sakinleridir. Onları *Güllü, Şetaret, Çilli, Benli* gibi isimler verdikleri tavuklar takip eder. Ulunay'ın Hint cinsi tavuk ve horozlara özel bir merakı vardır. Mualla Hanım yazı dizisinde onun özellikle sekiz yıldan fazla yaşayan *Zekiye* isimli tavuğunu uzun uzun anlatır.

Köpekleri *Yosma* da dokuz güzel yavru doğurmuştur. Annenin sütü yetmediği için çoğunu kendi eliyle besleyen Mualla Hanım, bu yavrulardan birine *Yumul* ismini verir. Çok sevdiği bu yavru Setter cinsindedir.

Bir gün yanaşma Ali kucağında bir hindiyle çıkagelir. Mualla Hanım, *Raziye* ismi verdiği bu akıllı hindinin maceralarını uzun uzun anlatmaktadır.⁸ *Güllü*'nün altına da kuluçka olunca önce altı ördek yumurtası, bir hafta sonra yedi tavuk yumurtası koyar. Ördek yumurtalarından sadece birinden çıkan yavruya *Yegâne* ismi verilir. Büyüyünce güzel bir ördek olan *Yegâne* kendini tavuk sandığı için hemcinslerinden bucak bucak kaçmakta, tüneğe çıkamadığı için de geceleri kümesin bir köşesinde uyumaktadır.

Çiftliğin gittikçe artan süt ihtiyacını karşılayabilmek için bir de inek edinmeleri

5 İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun 1943 yılında yayımlanan bir röportajından Ulunay'ın o tarihte Kartal'da oturduğu anlaşılıyor. Bkz. "Üstadlar Ne Diyorlar: XV: Cevat Ulunay ile görüştüm", *Yeni Adam*, nr. 454, 9 Eylül 1943, s. 6-7, 11.

6 Dedebağı, Konya Meram'da, Turut mevkiinde bir bağın adıdır. Tekke Bağı ve İdris Bağı olarak da bilinir. Bağda türbe ve mescit yanında Dede evi, ahır, samanlığı, mutfağı, Mevlevilerin sema yaptığı geniş bir çayırılık, çeşitli meyve ağaçları vardı. Bağ içerisindeki köşk, Mevlânâ Dergâhı postnişinleri tarafından zaviyedarların oturması için yaptırılmıştı. Mevlânâ'nın bu bağda yapılan sohbet toplantılarına katıldığı söylenir. Bkz. İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitâbeleriyle Konya Tarihi*, Yeni Kitap Basımevi, Konya, 1964, s. 565-566.

7 Mualla Ulunay, "Hayvanlarım III: Şamama'yı görünce sevincimden adeta deliye döndüm", *Milliyet*, nr. 6994, 16 Mayıs 1967, s. 4; "Hayvanlarım IV: Yosma 9 güzel yavru doğurdu", *Milliyet*, nr. 6995, 17 Mayıs 1967, s. 4.

8 Mualla Ulunay, "Hayvanlarım V: Raziye hiç de alık çıkmadı", *Milliyet*, nr. 6996, 18 Mayıs 1967, s. 4.

şarttır. Bir gün Ulunay, yanaşma Ali'yle birlikte gittiği Pendik'ten altın renginde ufak tefek inekle döner. İsmi hazırdır: *Halime*. Gebe olduğu için az süt veren ineği Ulunay sağmakta, bu marifetini çekinmeden dostlarına anlatmaktadır. O tarihte yazmakta olduğu gazetede "Hocam, haydi kalk, ineği sağma vakti geldi!" gibi şakalar yapılmaya başlanır. Mualla Ulunay, bunun gururuna dokunduğunu, bir gün cesaretini toplayıp Halime'yi kendisinin başarıyla sağdığını ve böylece kocasını bu işten kurtardığını anlatıyor.

Aynı zamanda hatırı sayılır bir mizah yazarı olan Ulunay'ın kendisine yapılan şakaları hoşgörülle karşıladığı muhakkaktır, fakat Dedebağı Çiftliği'nden haftanın beş günü gazeteye gidip gelirken önceleri çok zorlandığından şüphe edilemez. Her gün yürüyerek Yunus İstasyonu'na, oradan banliyö treniyle Haydarpaşa'ya, Şehir Hatları vapuruyla Köprü'ye, dolmuşla gazeteye giden ve aynı şekilde dönen Ulunay, bu zahmetli yolculuklara vefatına yakın zamanlara kadar katlanacaktır. İleri yaşlarında çiftlikten istasyona *Menekşe*'yle inmeye başlar. Dönüşlerinde de çok sevdiği bu sevimli eşek tarafından karşılanmaktadır.⁹ Onun bir günlük hayatını *Milliyet*'in o yıllardaki genel yayın yönetmeni Abdi İpekçi şöyle anlatır:

"Üstad, her sabah saat beşte kalkar. Tiryakisi olduğu kahvesini içtikten sonra hayvanları ile meşgul olur. Öğlene doğru yazısını yazmak üzere gazeteye gelmek için yola çıkar. Her geliş ve gidişinde üç vasıta değiştirmek mecburiyetindedir: Tren, vapur ve dolmuş... Son zamanlarında biraz ihtiyarladığını hissetmiş ve bunlara

Karikatürist Togo'nun çizgileriyle Refii Cevat Ulunay.

9 Menekşe ve çiftliğin diğer eşekleri hakkında bkz. Mualla Ulunay, "Hayvanlarım X: Sürüye tarlayı otlatmak karşılığı bize güzel bir kuzu verdiler", *Milliyet*, nr. 7001, 23 Mayıs 1967, s. 4; "Hayvanlarım XV: Karanfil, gönlünü komşumuzun Kadillak'ına kaptırmıştı", *Milliyet*, nr. 7006, 28 Mayıs 1967, s. 4.

ULUNAY'IN EŞİ YAZDI

SAMAMA

YUMUL

MENEKŞE

Hayvanlarım

«Nihayet bir gün orasını gidip görmeğe karar verdik. Yammıza bir yapı kalfası aldık ve Yunus'a vardık. Cevad, eskiden Karla'dan araba araba ile geldiğinden nereden geleceğini bilmiyordu. Kimi sorduksa onlar da bilmiyor-du. Nihayet biri, «Hal... Paşanın yeri mi?» dedi. «Surası!» Kalfa şöyle bir etrafına baktı: «Ali-lahın dağı dediği yer burası olanakla MUALLA ULUNAY işte «Bu Allahın dağında» kurulan çiftliğin hikâyesini anlatıyor.

Samama, Yosma, Yumul, Anter, Raziye, Herifim, Bora, Güllü, Yegâne, Pipo, Halime ile Derviş, Hediye, Keleş, Edî, Büdü, Memekşe, Pa-sa ile Hanmerdî, Pamuk, Zekiye, Pehlivan, Karanfil, Cücü, Leydi ve Lord, Yonca, Zerrin, Boncuk, Kaka, Tarsan, Altın... ve diğerleri- Hepsi bu çiftliğin ailesinden... Kimi kedi, kimi köpek, kimi eşek, kimi inek, kimi tavuk, kimi ördek, kimi de kaz... Ama hepsi de bir ailenin çocuğu...

HAYVANLARIM

Hayvanların anlaşılmaz gibi görünen, fakat onları sevince, onların dilinden anladıkça, kolaylıkla anlaşılır dünyaları... MUALLA ULUNAY, bu dünyayı tatlı bir üslupla anlatıyor.

HAYVANLARIM

VARIN MİLLİYET'te

Çiftliğin hayvan nüfusu hızla artmaktadır. Ulunaylara yardımcı olan kadın bir sabah komşudaki atın sancılıandığını ve kırk sekiz saatten beri yan taraftaki viranede debelendiğini, sahibinin araba ve koşullarıyla birlikte 150 liraya satmak istediğini söyler. Kötu beslenme yüzünden bir deri bir kemik kalmış, üstelik gözleri iyi görmeyen atı satın alır, ona da çok önceden kararlaştırdıkları ismi verirler: *Derviş*. Mualla Hanım, muhtemelen yem nedir bilmeyen hayvancağızı özenle besler ve tımar eder. Kısa zamanda toparlanıp “fıstık gibi” olan atın bu halini görenler şaşakalırlar. Birkaç gün sonra da Yakacak Sanatoryumu sahibi Dr. İhsan Rifat Bey, ev hediyesi olarak kocaman, “resim kadar güzel” bir inek gönderir. İsim de beraberinde gelmiştir: *Hediye*. Mualla Hanım'ın teyzesinin kızı da bir gün bir çift beyaz, paçalı “pike” güverciniyle çıkagelir. Bu güvercin çiftinin bir süre sonra yavruları olacak ve hızla çoğalacaklardır. Bir gün *Yumul*, başı gagalanmış bir güvercin yavrusunu ağzına alarak yanaşma Ali'ye getirir. Başına ilaç sürerek iyileştirip beslediği bu yavru güvercinine de *Keleş* ismini veren Mualla Hanım, kendisine çok alışan ve emirlerini dinleyen *Keleş*'in bir gün bir atmacadan kaçarken tele çarparak düşüp öldüğünü ve günlerce yasını tuttıklarını anlatıyor.

Ev hediyeleri gelmeye devam etmektedir. Samanlık muhtarı Behçet Efendi iki koyun gönderir, ikisi de gebedir. Ayrıca tarlada sürüyü otlatma karşılığı olarak güzel bir kuzu... Bu kuzuya *Bereket* ismini verir, ayrıca siyah bir kuzu satın alırlar. Onun ismi de *Mesrure*'dir. Hediye koyunlar da birer dişi kuzu doğuracak, Mualla Hanım onları da *Edi* ve *Büdü* diye çağırmaya başlayacaktır. Bir süre

Mualla Ulunay'ın “Hayvanlarım” başlıklı yazı dizisinin duyurusu.

bir dördüncü nakil vasıtası ilâve etmiştir. Şimdi akşamları Yunus'ta trenden indiği vakit kendisini istasyonda bekleyen eşiği Menekşe'nin sırtına biniyor ve çiftliğine öyle gidiyor. Ulunay bu günlük seyahatlerin kendisini hiç yormadığını, bilakis zindelik verdiğini söylemektedir. Uykudan alacağı kaldığı günler trenin kompartımanında hafif bir şekerleme de yapar.”¹⁰

10 Abdi İpekçi, “Milliyet'ten Mektup”, *Milliyet*, 9 Aralık 1957, s. 2. Ayhan Hünal'ın adı geçen yazısındaki tasvirine göre de Ulunay sabahleyin erkenden kalkıp hayvanlarıyla bir süre ilgilendikten sonra elinde şemsiyesiyle taş döşeli patika yoldan yürüyerek istasyona iner ve sabah 7.57 trenine biner. Arkadaşlarıyla sohbet ederek Haydarpaşa'ya ulaşır. Trenden indikten sonra Beşiktaş'a geçip Konservatuar Tasnif Heyeti'nin çalışmalarına katılır, yemeğini Borsa Lokantası'nda yer ve saat 14.00'te gazetesine gider. Kahvesini içtikten sonra bir tutam gül enfiyesi çeker ve Tiko marka dolmakalemle “Takvimden Bir Yaprak” sütununda yayımlanacak fikrini yazmaya başlar.

sonra ikiz kuzular doğar:
Şakire ve Dudu.

Ulunay ailesinin Yakacık'ta oturan dostlarından biri de bembeyaz iki kaz hediye eder, Tuna cinsi, uzun saçaklı tüylü iki güzel kaz... Kendileri de düz beyaz iki kaz satın alıp küçük bir kaz sürüsüne sahip olurlar. Mualla Hanım bu “şeker şeyler”in maceralarını uzun uzun anlatmaktadır. Ulunay'ın Pendik pazarından satın aldığı ve *Menekşe* ismini verdikleri sığa ise çiftliğe ayrı bir neşe getirmiştir. “Ah, ne güzel şeydi o! Evvela kadife burnunu, sonra da güzel kara gözlerini öptüm,”

diyen Mualla Hanım, “Menekşe annesini hiç aramadı,” diye devam ediyor, “Ammma ona olan bütün muhabbetini bana verdi. Yanına gidince artık alıştığı o üç öpücüğü alır, sonra beni yemliğe iterek oturtur, iki ön ayağını dizlerimin altından geçirdikten sonra başını göğsüme dayar, içinde taşan sevginin şiddetinden tatlı tatlı hıçkırarak ağlardı.”

Mualla Ulunay, adeta bir hayvanat bahçesine çevirdikleri Dedebağı Çiftliği'nde kedileri, köpekleri, inekleri, kümes hayvanları, tavşanları, atları, eşekleri, leylekleriyle yaşadığı acı tatlı hatıraları *Milliyet*'te otuz bir gün boyunca tefrika edilen “Hayvanlarım” başlıklı yazı dizisinden uzun uzun anlatmıştır.

Ulunay'ın *Bir Başka Âlem* isimli romanının kapağı.

“Bir Başka Âlem”

Ulunay, Gavsî Ozansoy'un kendisini ziyaret ettiği günlerde muhtemelen *Bir Başka Âlem*¹¹ isimli romanı üzerinde çalışıyordu. Mualla Hanım'a ithaf edilen ve 1964 başlarında yayımlanan romanın kahramanı Murat, Birinci Dünya Harbi'nde İngilizlere esir düşerek Hindistan'daki bir esir kampına gönderilmiştir. serbest bırakıldıktan sonra mistik bir arayışa giren Murat, Türkiye'ye dönmez, feyiz almak için Pencap civarında yaşadığını işittiği Zindabâd isminde bir münzeviyi ziyaret eder.¹²

Kimseyle görüşmek istemeyen Zindabâd, Murat'taki cevheri fark edince onun bir süre yanında kalmasına izin verir. Zamanla hayvanlarla konuşmak, karşısındakinin düşüncesini okuyabilmek, hatta istediği zaman istediği yerde olabilmek (tayı-i mekân) gibi olağanüstülüklerine şahitlik ettiği münzevinin *Gavsü'l-âzam* (Kutbü'l-aktâb), yani *Ricâlü'l-gayb*'in en büyüğü olduğunu anlayan Murat, ondan aldığı manevi eğitim sayesinde kendisinin de hayvanların dillerini anlayabilme istidadına sahip olduğunu, ancak bu sırrını kimseyle paylaşmaması gerektiğini öğrenecektir. Zindabâd, günün birinde Murat'a eğitimini tamamladığını ve ülkesine dönerek hayatına bir düzen vermesi, topluma

11 *Bir Başka Âlem*, Ak Kitabevi, İstanbul 1964. Bu romanın ilk sayfasında şu ithaf cümleleri yer almaktadır: “Bu kitabımı refikam Mualla Hanım Efendiye arz ü takdim eyliyorum. *Bir Başka Âlem*'in azamet ve samimiyetini bana o ilham eyledi, eser benim değil, onundur. 1964, M.R.C., Ulunay.”

12 Ulunay, 1952 yılında bir gazeteci grubuyla birlikte NATO'nun davetlisi olarak yaptığı üç haftalık bir seyahatten sonra Hindistan'a ilgi duymaya başlar. Bu geziye katılan gazetecilerin yazılarından oluşan *Hindistan'da Gördüklerimiz* (1953) isimli bir kitap yayımlanmıştır. Bu kitapta beş yazısı bulunan Ulunay'ın *İhtişam Dîyârı Hindistan* (Rafet Zaimler Yayınevi, İstanbul 1962) isimli bir mistik bir kitabı da vardır.

Ulunay'ın Efe isimli köpeği.

Ulunay'ın Menekşe'si.

karışıp herkes gibi iş gücü sahibi olması gerektiğini bildirir. İşini kurması için de avucuna beş-altı değerli taş sıkıştırdığı Murat'a sırrını asla ifşa etmemesi gerektiğini tekrar hatırlattıktan sonra –aksi takdirde cezasını hayatıyla ödeyecektir– “Daima O’nu düşün,” der, “unutma ki her şey O’dur!”¹³

Pencap’tan büyük bir üzüntüyle ayrılan, fakat şeyhinin her zaman kendisiyle birlikte olacağını bilerek İstanbul’a dönen Murat’ın yolu çok geçmeden Hacı Gaffar isminde bir tüccarla kesişir. O da *ricâlî'l-gayb*’dandır ve Zindabâd tarafından Murat’ı koruyup kollamakla görevlendirilmiştir. Hacı Gaffar’ın

yardımıyla Mısır prenslerinden birine ait olan, çalışanları tarafından soyulup soğana çevrilmiş Pınarlı Çiftliği’ni uygun bir fiyata satın alır. Amacı hayvancılıkla meşgul olmaktır.

Romanın “Bir Başka Âlem” başlıklı birinci bölümünde bunlar anlatılır. “Pınarlı Çiftliği” başlıklı ikinci bölümde, Murat, yolsuzluklarını ortaya çıkardığı kâhya ve iş birlikçilerinden kurtulduktan sonra imar için kolları sıvar. Yardımına koşan yine Hacı Gaffar’dır; onun tavsiye ettiği müteahhit Vasil Kalfa derhal adamlarını seferber eder ve mevcut binalar onarılır, ihtiyaç duyulan ahır, samanlık, kümes gibi yeni binaların inşası da kısa zamanda

13 Ricâlî'l-gayb hakkında geniş bilgi için bkz. Ahmet Yaşar Ocak, *Tasavvuf, Velâyet ve Kâinatın Görünmez Yöneticileri*, Alfa Yayınları, İstanbul 2021.

tamamlanır. Artık faaliyete hazır olan çiftliğin muhasebe işlerini de yine Hacı Gaffar'ın tavsiyesiyle çok güvenilir bir adam olan Necati Bey yürütecektir.

Ulunay, romanının ikinci bölümünde Dedebağı çiftliğini kurmak için verdikleri mücadeleyi ve bu çiftlikte yaşadıklarını roman diliyle yeniden kurgulamış, başka bir ifadeyle muhayyel bir kahramana yaşatmıştır. Hatta romanda Ayşe isimli montofon cinsi ineğin doğum sırasında ters gelen yavrusu bir türlü çıkarılamadığı için çağrılan Veteriner Hüseyin Bey'e kendi hikâyelerini anlattırır. "Sizin gibi hayvan seven ve bu yüzden şehirle alakasını keserek tamamen hâli bir yerde babadan kalan ufak bir araziye imar etmek suretiyle yaşayan, bir Köroğlu bir Ayvaz'dan ibaret bir karı-koca tanırım," cümlesiyle başlayan bölümde ismi zikredilmeden Mualla Hanım öne çıkarılmaktadır: "İkisi de bana samimiyet gösterirler, fakat bilhassa ailesi çok muhterem bir kadındır. Hayvanlara karşı merhametle karışık öyle bir muhabbeti vardır ki birisi hastalanacak olsa ızdırabını o çeker. Onun için hiçbir hayvan –ne yaparsa yapsın– suçlu değildir." Veterinerin anlattığına göre, bu hanımın hayvan sevgisi öyle bir noktaya varmıştır ki, kedilerini uyudukları yerde asla rahatsız etmez, köşkünün bahçesinde zaman zaman rastlanan yılanların bile öldürülmesine "Onlar temel yılanıdır, bir evin hem bekçisi hem uğurudur!" diyerek izin vermez. Sonsuz şefkati, hayvanları da ona karşı yumuşatmıştır, *Herifim* ismini verdiği horozu onu görünce koşarak

gelir, dizine çıkıp başını göğsüne koyarak gözlerini kapar, uyuma taklidi yapar. Tavuğu *Zekiye* ise follukta değil, hamam iskemlesinde yumurtlamayı alışkanlık haline getirmiştir; kendince şarkılar söyleyerek köşkün kapılarından birini gagasıyla tıkırdatır, bu sesi herkes tanıdığı için "Zekiye gelmiş, yumurtlayacak!" der ve kapıyı açarlar. Zamanla hanımına bağlılığını daha da ileri götüren Zekiye onun örgü ördüğünü yahut kitap okuduğunu görürse, hamama gitmez, kucağına oturarak yumurtlar, vb.¹⁴

Çiftliğe Veda

Ulunayların, hayvanlardan gördükleri anlayışı çalıştırdıkları insanlardan göremedikleri anlaşılıyor. Yıllarca emek verdikleri çiftliği terk etme kararını Faruk isimli çalışanın Mualla Hanım'a yaptığı bir saygısızlık yüzünden 1967 yılında vereceklerdir.¹⁵ Mualla Hanım'ın yazı dizisinin "Çiftliğe Veda" başlıklı son bölümü, kocasıyla birlikte yaşadıkları derin hüznü ifade eder. Bu bölümden anlaşılın, çiftliğin aynı zamanda çeşit çeşit ağaçlar, çiçekler ve sebze bahçeleriyle adeta bir yeryüzü cennetine dönüştürüldüğüdür. Dedebağı'ndan ayrılmaya karar verdikleri gün çiftlik arazisinde birlikte gezintiye çıkar, otuz küsur yılda meydana getirdikleri bu güzellikleri hüznle seyrederek. Ulunay derin bir üzüntü içinde "Bak kadını," der, "bütün bunları sen istedin, ben de taşıdım, diktik, hepsi tuttu, yalnız toprakta değil, kalbimizde de kök saldılar. Bütün bunlar bırakılıp da nereye gidilir?" Mualla Hanım'ın

14 *Bir Başka Âlem*, s. 255-257. Herifim ve Zekiye hakkında Mualla Ulunay'ın anlattıkları için bkz. "Hayvanlarım IX: "Herifim ninnisiz uyuyamaz olmuştur," *Milliyet*, nr. 7000, 22 Mayıs 1967, s. 4; "Hayvanlarım XII: "Bir tavukta bu kadar zekâ, hayret! Adımı Zekiye koyalım", *Milliyet*, nr. 7003, 25 Mayıs 1967, s. 4.

15 Uzun yıllar Ulunay'ın yakınında bulunan Nezih Uzel'in Murat Bardakçı'ya anlattığına göre, çiftliğin kâhyası bir gün ahırda Menekşe'yi kirletmiş ve o gece çiftlikten kovulmuştur. Bkz. Murat Bardakçı, "Ördek sapığının benzerinin, Ulunay'ın eşiği Menekşe'yi kirletmesinin öyküsü", *Habertürk*, 16 Eylül 2012.

Mualla Ulunay (soldan ikinci), Ahmed Vahid Moranidan olma kızı Nermin Menemencioğlu, damadı Turgut Menemencioğlu, torunu Vedat Menemencioğlu ve kız kardeşinin kızı ressam Sabiha Bozcalı'yla (sol başta) birlikte. Duvardaki resim, ressam Ayetullah Sümer'in Ref'i Cevad Ulunay portresidir (SALT Arşivi Sabiha Bozcalı Koleksiyonu).

VEFAT

Merhum Dahiliye Nazırı Memduh Paşa, merhume Rukiye Şehbal hanımefendi kerimeleri, merhum Refi Cevat Ulunay'ın refikası, Nermin Menemencioğlu ve Ekmel Moran'ın anneleri, Turgut Menemencioğlu'nun kayınvaldesi, Ekber Menemencioğlu, Namık Kemal Menemencioğlu'nun, Enis Moran'ın büyükanneleri, Ertürk, Tayfuroğlu, Tiabar, Bozcalı, Bermek, Profesör Ergin, Orhaneligüzeloğlu, Moran ailelerinin, yeğen, teyze, halaları,

Hazret-i Mevlânâ bendesi

**MUALLA
ULUNAY**

Hakkın rahmetine kavuşmuştur.
Cenazesi, 3 ağustos 1976 salı günü, öğle namazı, Şişli Camii'nde kılındıktan sonra Konya'ya götürülecektir.
Mevlâ rahmetini eksik etmesin.
Çelenk gönderilmemesi rica olunur.
Milliyet: 10598

cevabı kısacıktır: “Hakkın var, bunlar bırakılıp nasıl gidilir?”¹⁶

Zeki Müren'in *Hafta Sonu*'nda yayımlanan bir röportajından Ulunay çiftinin Topağacı'nda, Poyracık Sokağı'nda bir apartman dairesine taşındığını öğreniyoruz. 1967 Aralık'ının son günlerinde yapılan bu röportajdan anlaşıldığına göre, Dedebağı Çiftliği o sırada henüz tasfiye edilmiş değildir. Çünkü görüşme sırasında telefon çalar. Arayan çitlik kâhyası Veli Efendi'dir. Ulunay, kâhyasına “Kedilerim ne yapıyor? Onlara iyi bak!” der ve görüşmeyi bitirdikten sonra Zeki Müren'e döner, “Kartal'daki yerimizde birçok hayvan besliyoruz,” der, “Kedilerimiz ve köpeklerimiz

apartman katında bakılamayacağı için orada kaldılar. Av köpeklerim gözüme melûl melûl bakıp ‘Ne zaman ava çıkacağız?’ der gibi sual soruyorlar. Ah nerede o eski günler?”¹⁷

Bir Başka Âlem 'deki Pınarlı Çiftliği'nin akıbetine gelince: Murat, içli dışlı olduğu hayvanlarla o kadar bağlanır ki Hacı Gaffar onun asıl gayesini ihmal ettiği, hatta unuttuğu kanaatine varır ve soğuk davranmaya başlar. Bir gün bunun sebebini soran Murat'a *mevâlid-i selâse* (madenler, bitkiler, hayvanlar) merhalesinde kaldığını, daha ileri gidemediğini söyler: “Dikkat et, tekâmül yarıda kalırsa rücu olur. Çile kıran dervişlere dönersin! Kim bilir, belki de sana başka türlü riyazet yaptırmak gerekiyor.”

Hacı Gaffar'ın ne demek istediğini hemen anlayan Murat, çiftliği Necati Bey'e emanet eder, arazinin bir bölümüne öksüz ve yetimlerin okutulacağı bir okul yaptırılmasını emrederek Zindabâd'la yeniden buluşmak üzere Hindistan seferini yapacak olan vapura biner. Küpeşteye dayanarak İstanbul'un ufuklarını seyrederken sevdiği bir mısraı mırıldanmaktadır: “Cânân ilinin bülbülünün bağı göründü”.

Üçler Mezarlığı'na Yolculuk

Bir süredir kalp yetmezliğinden muzdarip olan, buna rağmen Konya'daki Mevlânâ ihtifallerine ve Kırkpınar yağlı güreşlerini seyretmek için Edirne'ye gitmekten hiç vazgeçmeyen Ulunay, ilk kalp krizini 1965 yılında, ikincisini ise Kırkpınar güreşlerini takip etmek için gittiği Edirne'de, 1966 Haziran'ında geçirir. Dedebağı'ndan ayrılmaya razı olmasında bu ciddi hastalığının da payı

16 Mualla Ulunay, “Hayvanlarım XXXI: Çiftliğe Veda”, *Milliyet*, nr. 7022, 13 Haziran 1967, s. 4.

17 Zeki Müren, “Ulunay'la Bir Sohbet”, *Hafta Sonu*, 28 Aralık 1967 (Aktaran: Hilmi Yücebaş, *age*, s. 50-51.)

olsa gerek. Her şeye rağmen *Milliyet*'teki köşesini yazılarını kadını Mualla Hanım'a dikte ettirerek doldurmaya devam etmektedir. 1968 Eylül'ünde bir kriz daha geçirerek mefluç hale gelen Ulunay, Teşvikiye Sağlık Yurdu'nda bir süre tedavi gördükten sonra evinde 4 Kasım 1968 Pazartesi günü 78 yaşında hayata veda eder. Ertesi gün Şişli Camii ve *Milliyet* gazetesindeki törenlerin ardından Konya'ya gönderilen naaşı 7 Kasım Perşembe günü Sultan Selim Camii'nde kılınan cenaze namazından sonra Mevlânâ Türbesi'nin karşısındaki Üçler Mezarlığı'nda "sırlanır".

Ulunay'dan on yaş küçük olan Mualla Hanım da 1976 yılında vefat etmiş ve Üçler

Mezarlığı'nda, kendisine hep "Kadınım" diye hitap eden Ulunay'ın yanında toprağa verilmiştir. Kocasının vefatının ikinci yılında yazdığı, *Güvercin* dergisinde yayımlanan mektubunun son cümleleri etkileyicidir:

"Geçenlerde Konya'ya gittiğimde Dergâh'ın bahçesinden aldığım bir gülü her defa olduğu gibi, mezarına bıraktım. Zamanı geldiğinde, Efendimin toprağında yatmak için ben de oraya geleceğim, boş yer var mı diye bakındım, ne kadar da dolu.

Yanı başında terk edilmiş taşsız bir mezar var, oraya gelsem, memnun olur musun?

Nur için yat!"¹⁸

18 Mualla Ulunay, "Ölümünün Yıldönümünde Kocama Mektup", *Güvercin*, nr. 54-32, Kasım 1970, s. 2.

KONYA
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ

Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı
Mevlana Kültür Merkezi. Çimenlik Mahallesi. Aslanlı Kışla Caddesi. No:8
Karatay/KONYA